

ISSN (print) 2518-7600

ISSN (online) 2524-1060

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2

Соціум. Документ. Комунікація
Society. Document. Communication
Социум. Документ. Коммуникация

Випуск 8/2, 2020
Спецвипуск

Соціум. Документ. Комунікація: зб. наук. праць. Спецвипуск. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2020. Вип. 8/2. 306 с.

Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Зареєстрований як наукове фахове видання України зі спеціальності «Історичні науки» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 693 від 10.05.2017 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Орлик Світлана, доктор історичних наук, професор (*головний редактор*)

Куйбіда Віктор, доктор історичних наук, професор (*заступник головного редактора*)

Ісайкіна Олена, кандидат історичних наук, доцент (*відповідальний секретар*)

Овсієнко Алла (*технічний секретар*)

ВІДПОВІДАЛЬНІ РЕДАКТОРИ:

Куций Іван, доктор історичних наук, доцент;

Ніколаєв Микола, доктор історичних наук, академік;

Орлик Василь, доктор історичних наук, професор;

Пасічник Наталя, доктор історичних наук, доцент;

Різняк Ренат, доктор історичних наук, професор;

Січкаренко Галина, доктор історичних наук, доцент;

Бойко-Гагарін Андрій, кандидат історичних наук, доцент;

Зленко Алла, кандидат історичних наук, доцент.

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Казимянець Єлена, доктор гуманітарних наук, доцент (Литва);

Ятаутайте Дилета, доктор гуманітарних наук, доцент (Литва);

Меньшиков Володимир, доктор соціологічних наук, професор (Латвія).

У збірнику опубліковані статті, представлені на III Міжнародній дистанційній науково-методичній конференції «Передові технології реалізації освітніх ініціатив», проведений кафедрою документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» 5 лютого 2020 року. У наукових публікаціях розкрито широкий тематичний спектр питань документознавства, архівознавства і джерелознавства в умовах розвинутого інформаційного суспільства; організації навчання; програм та напрямів підготовки студентів у сучасному університеті; інноваційних методів навчання; інтеграції передових технологій, наукових досягнень та практичного досвіду; професійної освіти тощо.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 6 від 27 грудня 2019 р.).

© Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», 2019.

Социум. Документ. Коммуникация: зб. наук. трудов. Спецвыпуск. Переяслав-Хмельницкий: ФОП Добмбовская Я.М. 2020. Вып. 8/2. 306 с.

Сборник научных трудов ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды». Зарегистрирован как научное профильное издание Украины по специальности «Исторические науки» (Приказ Министерства образования и науки Украины № 693 от 10.05.2017 г.).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Орлик Светлана, доктор исторических наук, профессор (*главный редактор*)

Куйбида Виктор, доктор исторических наук, профессор (*заместитель главного редактора*)

Исайкина Елена, кандидат исторических наук, доцент (*ответственный секретарь*)

Овсиенко Алла (*технический секретарь*)

ОТВЕТСТВЕННЫЕ РЕДАКТОРА:

Куций Иван, доктор исторических наук, доцент;

Николаев Николай, доктор исторических наук, академик;

Орлик Василий, доктор исторических наук, профессор;

Пасичник Наталия, доктор исторических наук, доцент;

Рижняк Ренат, доктор исторических наук, профессор;

Сичкаренко Галина, доктор исторических наук, доцент;

Бойко-Гагарин Андрей, кандидат исторических наук, доцент;

Зленко Алла, кандидат исторических наук, доцент.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Казимьянец Елена, доктор гуманитарных наук, доцент (Литва);

Ятаутайте Дилета, доктор гуманитарных наук, доцент (Литва);

Меньшиков Володимир, доктор социологических наук, профессор (Латвия).

В сборнике опубликованы статьи, представленные на III Международной дистанционной научно-методической конференции «Передовые технологии реализации образовательных инициатив», проведенной кафедрой документоведения ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» 5 февраля 2020 г. В научных публикациях раскрыт широкий тематический спектр вопросов документоведения, архивоведения и источниковедения в условиях развитого информационного общества; организации обучения; программ и направлений подготовки студентов в современном университете; инновационных методов обучения; интеграции передовых технологий, научных достижений и практического опыта; профессионального образования и т.д.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов, студентов.

Рекомендовано к печати Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (протокол № 6 от 27 декабря 2019 г.).

© Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды», 2019.

Society. Document. Communication (2019). Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. 8/2. 306 p.

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University.
Registered as scientific specialized edition of Ukraine, specialty «Historical Science»
(Decree of Ministry of Education and Science of Ukraine № 693 of 10.05.2017).

EDITORIAL BOARD:

Svitlana Orlyk, Doctor of Historical Sciences, Professor (*Editor-in-Chief*)
Viktor Kuibeda, Doctor of Historical Sciences, Professor (*Managing Editor*)
Olena Isaikina, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
(*Executive Assistant*)
Alla Ovsienko (*technical secretary*)

RESPONSIBLE EDITORS:

Ivan Kutsyi, Doctor of History, Associate Professor;
Mykola Nikolaiev, Doctor of History, Independent researcher;
Vasil Orlyk, Doctor of Historical Sciences, Professor;
Natalia Pasichnyk Doctor of Historical Sciences, Associate Professor;
Renat Rizhniak, Doctor of Historical Sciences, Professor;
Galyna Sichkarenko, Doctor of Historical Sciences, Associate Professor;
Andrii Boiko-Gagarin, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor;
Alla Zlenko, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor.

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Jelena Kazimianec, Doctor of Humanities, Associate Professor (Lithuania);
Dileta Jatautaitė, Doctor of Humanities, Associate Professor (Lithuania);
Volodymyr Menshikov, Doctor of Sociology, Professor (Latvia).

The collection contains articles presented at the 3rd International Distance Scientific and Methodological Conference «Advanced Technologies for the Implementation of Educational Initiatives» conducted by the Department of Department of scientific discipline of documentation of the State Higher Educational Institution «Pereiaslav-Khmelnysky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University» on February 5, 2020. The scientific publications reveal a wide thematic spectrum from issues of documentation, archival studies and source study in the conditions of a developed information society; training organization; programs and directions of students' training at a modern university; innovative teaching methods; integration of advanced technologies, scientific achievements and practical experience; vocational education, etc. For researchers, teachers, graduate students, students.

Recommended for printing by Scientific Council of SHEI «Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University» (protocol № 6 of December the 27th 2019).

ЗМІСТ

Бойко-Гагарін Андрій

НАЦІОНАЛЬНА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ
ФАЛЬШИВОМОНЕТНИКІВ В СЕР. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. В
РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ.....14

Бокшиц Олена

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
(ОХОРОНИ ПРАЦІ) У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....30

**Бондаренко Валентин, Данильченко Владислав,
Давигора Юрій**

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РУКОПАШНОГО БОЮ В
МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ ЗІ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.....47

Вашенко Анна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....66

Каменська Ірина

ЗАСТОСУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....83

Климова Катерина

ДО ПИТАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АРХІВОЗНАВСТВО» ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029
«ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА
СПРАВА», СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ».....103

Коломієць Олена, Головата Оксана СВІТОГЛЯДНІ, ДІЯЛЬНІСНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ.....	123

Лаба Оксана ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДІЛОВОДСТВА У СТРУКТУРІ ТРАДИЦІЙНОГО ДІЛОВОДСТВА.....	137

Лаун Сергій ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА ПРАЦІ) У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	157

Левченко Інна ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	176

Литвин Андрій ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	190

Новак Ольга ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА ПРАЦІ) У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	213

Стороженко Ліна, Петькун Світлана ОСВІТНЯ ПЛАТФОРМА MOODLE ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	231

Тимченко Руслана НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯ.....	248

Хітов Мітко, Хітова Таня

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
НІДЕРЛАНДІВ І БОЛГАРІЇ.....259**

Чернякова Олена

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....272**

Шимченко Людмила, Гордєєв Роман, Бабак Олександр

**МОВНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....283**

СОДЕРЖАНИЕ

Бойко-Гагарин Андрей НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРИНАДЛЕЖНОСТЬ ФАЛЬШИВОМОНЕТЧИКОВ В СЕР. XIX – НАЧ. XX СТ. В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	14

Бокшиц Елена ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ И ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (ОХРАНЫ ТРУДА) В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ....	30

Бондаренко Валентин, Данильченко Владислав, Давигора Юрий ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БОЕВЫХ ИСКУССТВ У БУДУЩИХ СОТРУДНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ.....	47

Ващенко Анна СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ....	66

Каменская Ирина ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ.....	83

Климова Екатерина К ВОПРОСУ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ «АРХИВОВЕДЕНИЕ» ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 029 «ИНФОРМАЦИОННОЕ, БИБЛИОТЕЧНОЕ И АРХИВНОЕ ДЕЛО», СПЕЦИАЛИЗАЦИИ «ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЕ И ИНФОРМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ».....	103

Коломиец Елена, Головата Оксана МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ, ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЕ ТА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ.....	129

Лаба Оксана К ВОПРОСУ ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ МЕСТА ЭЛЕКТРОННОГО ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА В СТРУКТУРЕ ТРАДИЦИОННОГО ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА.....	137

Лаун Сергей ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ И ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ГОТОВНОСТИ К ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (ОХРАНА ТРУДА) В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ.....	157

Левченко Инна ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ.....	176

Литвин Андрей ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ.....	190

Новак Ольга ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВЬЯСБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (ОХРАНА ТРУДА) В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ.....	213

Стороженко Лина, Петькун Светлана ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА MOODLE КАК ФОРМА КОММУНИКАЦИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ...	231

Тимченко Руслана НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДОКУМЕНТОВЕДА.....	248

Хитов Митко, Хитова Таня СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НИДЕРЛАНДОВ И БОЛГАРИИ.....	259

Чернякова Елена ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	272

Шимченко Людмила, Гордеев Роман, Бабак Александр ЯЗЫКОВАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ КАК МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	283

CONTENT

Boiko-Gagarin Andrii

THE NATIONAL IDENTITY OF THE MONEY
COUNTERFEITERS IN RUSSIAN EMPIRE IN THE
MIDDLE OF 19 – THE BEGINNING OF 20 CENTURY 14

Bokshyts Olena

INFLUENCE OF GLOBALIZATION AND INTEGRATION
PROCESSES ON THE DEVELOPMENT OF
VOCATIONAL EDUCATION (LABOR PROTECTION)
IN UNIVERSITIES.....30

Bondarenko Valentyn, Danylchenko Vladyslav,

Davyhora Yurii

FORMATION OF HAND-TO-HAND COMBAT SKILLS IN
CADETS IN SPECIAL PHYSICAL TRAINING CLASSES.....47

Vashchenko Anna

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF
PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE
CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES.....66

Kamenska Iryna

APPLICATION OF INFORMATION AND
COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE
PROCESS OF FORMING THE
PROFESSIONAL-TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF
FUTURE PROFESSIONALS.....83

Klymova Kateryna

ON THE ISSUE OF CONTENT OF THE DISCIPLINE
«ARCHIVAL STUDIES» FOR THE SPECIALTY 029
«INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL
AFFAIRS», SPECIALIZATION «DOCUMENT
MANAGEMENT AND INFORMATION ACTIVITY».....103

Kolomiets Olena, Holovata Oksana

WORLDVIEW, ACTIVITY BASED AND INSTITUTIONAL
ASPECTS OF THE INFORMATION CULTURE.....129

Laba Oksana

TO THE DEFINITION OF THE PLACE OF
ELECTRONIC RECORDS MANAGEMENT IN THE
STRUCTURE OF THE TRADITIONAL RECORDS
MANAGEMENT.....137

Laun Serhii

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS
AND FACTORS OF DEVELOPMENT OF READINESS
FOR RESEARCH ACTIVITY OF A FUTURE
VOCATIONAL TRAINING TEACHER (LABOUR
PROTECTION) IN A PROCESS OF VOCATIONAL
TRAINING.....157

Levchenko Inna

PROSPECTS OF VOCATIONAL EDUCATION
DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE STATE
POLICY OF UKRAINE.....176

Litvin Andrey

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF
THE FUTURE VOCATIONAL TRAINING TEACHER IN
THE TRAINING PROCESS.....190

Novak Olha

THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF
FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF
FUTURE VOCATIONAL TRAINING TEACHERS
(LABOUR PROTECTION) IN A PROCESS OF
PROFESSIONAL EDUCATION.....213

Storozhenko Lina, Petkun Svitlana

MOODLE EDUCATIONAL PLATFORM AS A FORM OF
COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION.....231

Tymchenko Ruslana

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE
DETERMINATION OF THE ESSENCE OF
PROFESSIONAL COMPETENCE OF DOCUMENT
SCIENCE SPECIALIST.....248

Hitov Mitko, Khitova Tanya

COMPARATIVE ANALYSIS OF HIGHER EDUCATION
SYSTEMS OF THE NETHERLANDS AND BULGARIA.....259

Cherniakova Olena

PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING
FOREIGN LANGUAGE OF PRESCHOOLERS.....272

Shimchenko Ljudmila, Hordeev Roman, Babak Oleksandr

LANGUAGE IDENTIFICATION AS A MECHANISM
FOR PROVIDING OF INFORMATION-POLITICAL
AND SOCIAL SECURITY.....283

УДК: 930=161.2(043)

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-14-29

**THE NATIONAL IDENTITY OF THE MONEY
COUNTERFEITERS IN RUSSIAN EMPIRE IN THE
MIDDLE OF 19 – THE BEGINNING OF 20 CENTURY**

**НАЦІОНАЛЬНА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ
ФАЛЬШИВОМОНЕТНИКІВ В СЕР. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.
В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ**

**НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРИНАДЛЕЖНОСТЬ
ФАЛЬШИВОМОНЕТЧИКОВ В СЕР. ХІХ - НАЧ. ХХ СТ.
В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ**

Андрій Бойко-Газарін,
кандидат історичних наук,
в.о. заступника генерального
директора з розвитку
boiko.gagarin@gmail.com
ORCID 0000-0003-4610-3665
Національний музей історії
України. вул. Володимирська,
2, м. Київ, 01001, Україна

Andrii Boiko-Gagarin,
Ph.D. in Historical sciences,
deputy director on development
boiko.gagarin@gmail.com
ORCID 0000-0003-4610-3665
National Museum of History of
Ukraine. Volodymyrska str. 2,
Kyiv, 01001, Ukraine

ABSTRACT

The problem of manufacturing money counterfeits by individuals during any historical period was acute for any state. Engaged in counterfeiting were not only the representatives of the wealthy, but also the poorer, the main representatives of the manufacturing professions who had advanced skills in metal processing and blacksmith.

Based on the criminal cases stored in the state historical archives and newspaper reports, we conducted a study of the national identity of counterfeiters in Ukraine in the imperial era (1795-1917), identified national and ethnic sections of the population who were involved in counterfeiting money or their sales.

Attempts to import into the Russian Empire with the purpose of selling counterfeit money were detained by representatives of various nationalities: Bulgarians, Turks, Germans. Among the counterfeiters there were also Persians, the British, the widespread sale of the forgeries was observed among the Gypsies. Citizens of the Ottoman Empire were repeatedly detained for selling counterfeit money in Kyiv, Minsk, Odessa and Dvinsk.

Leadership among counterfeiters belongs to Jews, noting not only the active sale of counterfeit money, but also their production and importation from a non-legal mass-produced production center in England, using communications at the Brandenburg-Prussia border with the Kingdom of Poland.

It should be noted that most of the newspaper reports in Galicia during the late 19 – early 20 centuries regarding the detention of counterfeiters of Jewish nationality, carried in their content by a considerable part of anti-Semitic prejudice, using the technique of public opinion manipulation, attributing the majority of serious crime offenses to the Jews, describing the events in extremely humiliating tone to the Jews. In spite of the numerous facts of detention of Jews with the admission of their guilt in counterfeiting, the information in Galicia's newspapers is exaggerated and is common by anti-Semitism for this time in the region. But despite this, there is the highest number of true verified data on counterfeiters among Jews in the Russian Empire, including the unconfirmed in the course of the investigation and the defamation of one Jewish merchant by another for the potential saving of counterfeits, mainly to eliminate competitiveness in commerce.

Key words: *Russian Empire, money forging, national identity, archive materials, museum collections.*

Проблема виготовлення приватними особами підробок грошей протягом будь-якого історичного періоду була гострою для будь-якої держави. Зайнятими у фальшивомонетництві були не лише представники як заможних верств населення, а також і бідніші верстви, переважно представники виробничих професій, що мали навички обробки металів. В портових містах нерідко траплялись випадки викриття спроб іноземців

ввезення до Російської імперії фальшивих російських чи іноземних грошей з метою їх збуту. Представники якої ж національності та етнічних груп найчастіше підробляли гроші?

Важливість та високу актуальність вивчення історії фінансів Російської імперії та українських губерній на той час в її складі якісно обґрунтовано в багатогранних дослідженнях професора В. Орлика, вдало визначивши стан і перспективи вивчення історії фінансів першої половини XIX ст. (Орлик, 2011-а), так і досліджуючи її окремі складові: особливості фіскальної (Орлик, 2006) та податкової (Орлик, 2004) політики, а також і джерелознавчі аспекти у використанні архівних матеріалів (Орлик, 2011-б) та фінансово-павової літератури (Орлик, 2010) в дослідженні теми та питань методології (Орлик, 2011-в).

Вказували на національність затриманих у Російській імперії фальшивомонетників у своїх наукових працях висвітлювали Л. Квізіяквічус (Квизикявичус, 2008), а також В. Трутовський (Трутовский, 1898). На сьогодні у вітчизняній нумізматичній історіографії відповідь на питання представники яких національностей аймались виготовленням та збутом фальшивих грошей у Російській імперії у XIX – XX столітті відсутня.

Постановка проблеми. У статті здійснене дослідження національної приналежності фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917), спираючись на карні справи, збережені в держвних історичних архівах та газетні повідомлення, визначено національні та етнічні верстви населення, що виявлялись причетними до фальшування грошей чи їх збуту.

Мета статті. Визначити національну приналежність фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917).

Виклад основного матеріалу. Протягом всього досліджуваного періоду найрізноманітнішим був і національний склад фальшивомонетників та збувальників підробок грошей в Російській імперії. У 1856 р. до канцелярії Новоросійського і Бессарабського генерал губернатора надходить секретне донесення з підозрою на мешканців Сімферополя – французького та англійського підданих у збуті фальшивих асигнацій, що в результаті проведеного обшуку не

підтвердився (ДАОО. Ф. 1. Оп. 203. Спр. 66. 1856: 6). У 1912 р. у Києві повідомлено про затримання у Бендерському уїзді фальшивомонетника болгарина (Южная Копейка, 1912: 2).

Газетна періодика досліджуваного періоду згадує національності фальшивомонетників ісламських країн, що діяли, чи були причетні до підробки монет у Російській імперії, це: персидські піддані у Лубнах (Киевские Вести, 1909: 4), черкеси Магід Огли та Гаши-Буто Огли з фальшивими 3 руб. кредитними білетами у Києві (Южная Копейка, 1913: 2), татарин Кара Мустафа Оглу намагався збути фальшивий рубль у трактирі на Таманській пл. у Керчі у 1914 р. (Южная Почта, 1914: 3) «Киевлянин» повідомляє про затримання у Мінську та Двінську двох громадян Османської імперії за підробку кредитних білетів номіналом 25 руб.: «Фальшивомонетники. Мінськ. Викрито організацію зі збуту фальшивих двадцятирублевек. Затримані 2 турецьких підданих та дві жінки. Третій турок арештований у Двінську» (Киевлянин, 1907: 4). Турків Зарьянца та Сагір Вартан-Огли разом із невідомими вірменами були затримані в Києві у кондитерській на розі вул. Безаківської (нині вул. С. Петлюри – Б.Г.) та Жилянської у 1911 р. при спробах збуту якісних підробок срібних руб. (Южная Копейка, 1911: 4) Фальшивомонетників турків затримано також в Одесі (Правда, 1878: 5), Мінську (Аккерманское слово, 1914: 3), Двінську (Полтавський Вестник, 1914: 3) та Києві (Киевское Утро, 1910: 3).

10 червня 1823 р. Херсонським громадським губернатором направлено прохання до Одеської контори з питань іноземних переселенців здійснити без розголосу ретельне розслідування від кого до Херсонського уїзного казначейства було надано фальшиву асигнацію номіналом 25 руб. з № 4,203,476 зразка 1818 р., отриманої з Німецької колонії (ДАОО. Ф. 252. Оп. 2. Спр. 492. 1824: 1). У 1859 р. в німецькій колонії Вормс (нині с. Виноградне Березівського р-ну Одеської обл. – Б.Г.) буде запідозрено місцевих колоністів у виготовленні фальшивих 25 та 50 руб. асигнацій, які ті збували в Одесі (ДАОО. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 578. 1859: 1). Фальшивомонетників німців затримано і у 1916 р. (Вечерняя Газета, 1916: 3).

18 листопада 1871 р. до канцелярії Варшавського губернатора надходить повідомлення про затримання на Скерневецькій станції підданого Пруссії – Юліаса Бадса, що намагався розрахуватись у буфеті фальшивими 50 руб. зразка 1856 р. із № 936.980. Збувальником виявився мешканець Берліну, що прямував до Варшави із Бромбергу (німецька назва м. Бидгощ, Куявсько-Поморського воєводства у Польщі – Б.Г.), де за його словами, від і отримав зазначений підроблений білет (APW. Zespol 1416/II. Sygn. 121.. Rok 1873: 9). Подальше спостереження за підозрюваним, а також обшук його багажу в камері схову і готелі не вивили інших підроблених білетів (APW. Zespol 1416/II. Sygn. 121. Rok 1873: 10).

Відомий дослідник В. Трутовський вказував на активну участь у підробці османської монети на початку XIX ст. у Валахії з боку циган (Трутовский, 1898: 182).

Лідерство серед національної причетності фальшивомонетників займають євреї. Під час гучної справи щодо завезення підробок кредитних білетів до Росії із Англії, уряд запідозрив у провезенні на територію імперії через кордони у Польському Царстві цих підробок євреями, що повертались із-за кордону і могли ризикнути легким заробітком по збуту фальшивих банкнот гарної якості (AGAD. Zespol 191. Sygn. 7693. 1829-1832: 35). Влада перевіряла на кордоні паспорти, лише завірені російським консульством у Англії. А також секретно повідомляла по всім уповноваженим відомствам про переміщення тих чи інших євреїв з рекомендацією їх обшуку на момент наявності «англійських» фальшивок.

Варто зазначити, що більшість газетних повідомлень Галичини кін. XIX – поч. XX ст. щодо затримання фальшивомонетників єврейської національності, несли в своєму змісті значну частину антисемітської упередженості, використовуючи прийом маніпуляції суспільною думкою, приписуючи євреям більшість серйозних злочинів правопорушень, описуючи подій у вкрай принизливому для євреїв висвітленні: «/.../ Ця жидівська фонетика вказує чітко, з якого саме роду та племені фабрикант фальсифікаторів» (Галичанин, 1901: 3) – так характеризує єврейських

фальшивомонетників львівський «Галичанин» у замітці від 28 серпня 1901 р. про затримання двоє «жидів» у Станіславові повідомляє львівська газета «Діло» від 4 червня 1895 р. (Галичанин, 1898: 3).

29 жовтня 1834 р. велось розслідування Васильківським судом справи про виявлення у єгеря українського єгерського полку Володимира Федорова «/.../ фальшивої монети на манер срібної /.../» (ДАКО. Ф. 185. Оп. 1. Спр. 618. Рік 1834-1836: 5), а також «/.../ тридцять полтін фальшивих на подобі срібних /... /» (ДАКО. Ф. 185. Оп. 1. Спр. 618. Рік 1834-1836: 18).

Аналізуючи аспект фальшивомонетництва у 1848-1911 рр. у Віленській губ., Л. Квізіявичус дійшов висновку, що цей вид злочину більш поширений у виконанні групою людей, рідше фальшивомонетниками, що діяли самостійно наодинці. Дослідник також відмітив високу частоту притягнення за відповідальності за фальшивомонетництво євреїв (Квізіявичус, 2008: 235).

1 квітня 1866 р. судовим слідчим Мелітопольського уїзду на прізвище Левицький проводив розслідування про пересилання поштовою посилкою ростовським міщанином Василем Макаровим своєму спільнику Михайлу Осінчукову в Одесу фальшиві кредитні білети для збуту (ДАОО. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 969. 1866: 1). Вже 8 квітня того ж року поштовою конторою у Кишиніві розкрито лист від одеського єврея Сруля Холвіна, що слав Елюкіму Срібнеру декілька фальшивих кредитних білетів номіналом 5 руб. (ДАОО. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 970. 1866:).

Це дає підстави припустити, що не зважаючи на численну кількість достовірних свідчень про причетність євреїв у різних регіонах Російської та Австро-Угорської імперій до фальшування грошей, інформацію у газетній періодиці Галичини з цього приводу можна вважати значно перебільшеною.

Рідше можна зустріти відомості про дійсно інтернаціональні фабрики із підробки грошей: «У місцевості Ярак в Угорщині затримано шайку підробників монет, що складалась із 6 осіб. На чолі її стояв живописець Сперіо, належали також до неї по одному: англієць, румун, німець та

чех. Шайка підробляла паперові та срібні монети всіх держав» (Галичанин, 1900: 3).

Відчуваючи конкуренцію та маючи неприязнь один до одного, євреї з Таращі – Ехель Збарський підговорив єврея з містечка Ставище – Шаю Герашова зробити донос на орендаря кімнати у Ехеля Збарського – єврея Шимшу Шмушкіна неначе той зберігає та збуває фальшиві гроші, які попередньо Ехель Збарський планував підкинути невинному в кімнату. Затримані винні у справі співники Ехель Збарський та Шая Герашов, перебуваючи під слідством, заперечували свою провину, стверджуючи, що слідство над ними це є спроба звинувачення всього єврейства у державних злочинах та вимагали у слідства надати їм можливість особисто пояснити ситуацію самому Генерал-Губернатору, а в одному із своїх листів вимагали зустрічі навіть із російським імператором. Щоб виправдати себе євреї звинувачували судового пристава у підміні кредитного білету, наче в них він під час затримання був справжній. Пізніше Ехелю Збарському вдасться втекти із в'язниці та вирушити до Туреччини (ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 39. Спр. 572. 1862: 62-140).

Непідтверджені наклепи здійснював на своїх же земляків євреїв Міхел Аас, стверджуючи, що продавець аптекарських товарів в Переяславі – Ілля Якимович Жучков пропонував йому викупити підроблені кредитні білети номіналом від 3 до 50 руб. у необмеженій кількості, що при проведенні обшуку у обох фігурантів доносу не підтвердилось (ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 39. Спр. 602. 1862: 1-3).

За повідомленням газети «Труд» від 6 листопада 1881 р., у Бердичіві затримано двох євреїв, в помешканні яких виявлено значну кількість фальшивих асигнацій (Труд, 1881: 3). Також виявлені у Сквирі фальшиві 25 руб. також редакцією газети приписано євреям (Труд, 1881: 3). Наступного р. за крадіжку валізи із слідчими справами фальшивомонетників з валізою слідчого, що рухався до Києва з Бердичівського уїзду, затримано єврея (Труд, 1882: 3). На сторінках газети ми знаходимо звинувачення євреїв у фальшивомонетництві не лише на Поділлі, а і на Волині – наче окрім дрібного шахрайства та обманів довірливого населення, за євреями

зафіксовано спроби купівлі залізничних квитків у касах за фальшиві паперові кредитні білети у Рівному (Труд, 1881: 3).

Висновки. Отже, проаналізувавши матеріали архівних справ та публікацій газет, ми встановили основні національні приналежності фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917), визначили національні та етнічні верстви населення, що виявлялись причетними до фальшування грошей чи їх збуту. При спробах ввезенням у Російську імперію з метою збуту фальшивих грошей було затримано представників найрізноманітніших національностей: болгар, турків, німців. Серед фальшивомонетників траплялись також перси, англійці, поширеним промислом збут підробок спостерігався серед циган.

Лідерство серед національної причетності фальшивомонетників займають євреї, будучи відміченими у не лише активному збуті підроблених грошей, а і їх виготовленні та ввезенні із масово налагодженого виробництва у Англії, використовуючи звязки на кордоні Бранденбургу-Пруссії до Царства Польського. Окрім виготовлення та збуту підроблених грошей євреями, преважають непідтверджені в ході слідства та перевірки наклепи одних євреїв торговців на інших щодо потенційного збергання підробок, здійснюване переважно з метою усунення конкуренції у комерційній біяльності та особистих образ. Інформацію на сторінках періодичної преси Галичини кінця ХХ – початку ХХ століття з яскравим упередженим антисемітизмом та частих звинуваченнях євреїв у фальшивомонетництві ми знаходимо перебільшеною.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Архівні матеріали

1. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD). Zespól 191. KRSW. Sygnatura 7693. Kurs a falszowanie monet. Vol. IV (1829-1832). Str. 35.
2. Archiwum Państwowe w Warszawie (APW). Zespól 1416/II. KGW. Referat I Tajny. Sygnatura. 121. Дело по рапорту Скерневицкого уездного начальника о задержанном с 50 рублевым фальшивым кредитным билетом, прусским подданным Юлиушем Баузе. Rok 1873. Str. 10.

3. Державний архів Київської області. (ДАКО). Фонд 185. Васильківський міський магістрат. Опис 1. Справа 618. Справа про рядового егерського полку Федорова та міщанина Островського, звинувачуваних у виготовленні фальшивої срібної монети. Рік 1834-1836. Арк. 5.

4. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 1. Управління Новоросійського та Бессарабського Генерал Губернатора. Опис 203. Справа 66. Про випуск англійцями та французами у Криму фальшивих кредитних білетів. Рік 1856. Арк. 6.

5. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 578. Показання арештанта Грінштейна. Рік 1859. Арк. 1.

6. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 969. Про розшук міщан Осінчукова та Філіпова, що підозрюються у розповсюдженні фальшивих кредитних білетів. Рік 1866. Арк. 1.

7. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 970. По відношенню Бессарабського обласного карного суду та спонуканні Одеського поліцмейстера до виконання вимоги Кишинівського поліцмейстера про розшук та обшук у євреїв Герша Дінера та Сруля Холвіна. Рік 1866. Арк. 1.

8. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 252. Попечительський комітет поселенців Південного краю Росії. Опис 2. Справа 492. Про розслідування справи про випуск фальшивої асигнації. Рік 1824. Арк. 1.

9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК). Фонд 442. Канцелярія Київського військового, Подільського та Волинського Генерал-Губернатора. Опис 39. Справа 572. Справа про об'явлення євреїв Тохима Збидського і Шая Герашова про розслідування євреями Шамілем Шмішкіним та Лейдом Лондоном фальшивих кредитних білетів. Рік 1862. Арк. 62-140.

10. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК). Фонд 442. Канцелярія Київського військового, Подільського та Волинського Генерал-Губернатора. Опис 39.

Справа 602. По донесенню начальнику Канівської поліції про повідомлення євреєм Міхелем Ассом про існування в Переяславі підозри щодо фальсифікації грошових знаків. Рік 1862. Арк. 1-3.

Періодичні видання (газети)

11. 27 мая полицией херсонского участка задержаны. Правда. № 121. 30 мая (11 июня). Одесса, 1878. С. 5.
12. Арест шайки по сбыту фальшивых кредиток. Аккерманское слово. № 618. 25 января. Аккерман, 1914. С. 3.
13. Зять миллионера фальшивомонетчик. Южная Копейка. № 390. 16 января. Киев, 1912. С. 2.
14. Из Сквыры Киевской губернии. Труд. № 23. 10 апреля. Киев, 1881. С. 3.
15. Нам сообщают из г. Винницы. Труд. № 108. 6 ноября. Киев, 1881. С. 3.
16. Нам сообщают. Труд. б/н. 4 февраля. Киев, 1882. С. 3.
17. Подделаныи банкноты на 10 зр. Галичанин. Ч. 112. 21 мая (2 июня). Львов, 1898. С. 3.
18. Поддельныи 10-гульденовыи банкноты. Галичанин. Ч. 182. 15 (28) августа. Львов, 1901. С. 3.
19. Поддельщики монет. Галичанин. Ч. 174. 3 (16) августа. Львов, 1900. С. 3.
20. Ровно. Труд. № 22. 8 апреля. Киев, 1881. С. 3.
21. Турки-аферисты. Киевское Утро. № 61. 17 октября. Киев, 1910. С. 3.
22. Фальшивая трехрублевка. Южная Копейка. № 1060. 21 декабря. Киев, 1913. С. 2.
23. Фальшиво-монетчик. Кієвлянин. № 294. Киев, 1907. С. 4.
24. Фальшивомонетчики в Киеве. Южная Копейка. № 58 (89). 1 марта. Киев, 1911. С. 4.
25. Фальшивомонетчики. Киевские Вести. № 214. 12 (25) августа. Киев, 1909. С. 4.
26. Фальшивомонетчики. Полтавскій Вестник. № 3330. суббота, 25-го января. Полтава, 1914. С. 3.
27. Фальшивые боны. Вечерняя Газета. № 966. 3 февраля. Киев, 1916. С. 3.
28. Фальшивый рубль. Южная Почта. № 145. 1 июля. Керчь, 1914. С. 3.

Література

29. Квизикявичус Л. Подделка билетов в Виленской губернии в 19 – втором десятилетии 20 в. Тезисы докладов. Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы. Вильнюс, 26-28 апреля 2008 г. Вильнюс, 2006. С. 235.

30. Орлик В.М. Державні фінанси Російської імперії першої половини XIX ст.: стан та основні тенденції. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Вип. 30. Ізмаїл, 2011. С. 96-108.

31. Орлик В.М. Єгор Канкрін і фінансова політика Російської імперії в Правобережній Україні в другій чверті XIX ст. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2006. № 13. С. 97–110.

32. Орлик В.М. Проблеми історії податкової політики Російської імперії в українському селі кінця XVIII – початку XX ст. в “аграрній” історіографії. Історія України. Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). Випуск 27. К.: Інститут історії НАН України, 2004. – С.224-239.

33. Орлик В.М. Фонди міністерства фінансів у Російському державному історичному архіві. Студії з документознавства, архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. Вип.1. Кіровоград: КНТУ, 2011. С.98-110.

34. Орлик В.М. Дожовтнева фінансово-правова література як джерело до вивчення проблем фінансової політики уряду Російської імперії кінця XVIII початку XX ст. Історія науки і біографістика. 2010. № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf

35. Орлик В.М. До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. 2011. Вип. 18. Київ, 2011. С. 59-64.

36. Трутовский В.К. Из истории чеканки иностранных монет в России. Труды Московского нумизматического общества. Том 1. Москва: Типография и Словолитня О. О. Гербека, Чернышевский пер., 5., 1898. С. 182.

REFERENCES

1. Kvizikjavichus, L. (2008) *Poddelka biletov v Vilenskoj gubernii v 19 – vtorom desjatiletii 20 v.* [The counterfeiting of the credit bills in Vilno province in XIX – the second decade of XX cent.]. Abstract of Papers. *Mezhdunarodnaja numizmaticheskaja konferencija, posvjashhennaja 150-letiju Nacional'nogo muzeja Litvy* [International Numismatic Conference dedicated to the 150th anniversary of the National Museum of Lithuania]. pp. 235. [in Russian].
2. Orlyk, V. (2006). *Yehor Kankrin i fiskalna polityka Rosiiskoi imperii v Pravoberezhnii Ukraini v druhii chverti XIX st.* [Yegor Kankrin and the fiscal policy of the Russian Empire in Right-Bank Ukraine in the second quarter of the nineteenth century]. *Spetsialni istorichni dysypliny: pytannia teorii ta metodyky* [Special Historical Disciplines: Theory and Methodology]. 13. Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. 97–110. [in Ukrainian].
3. Orlyk, V. M. (2004) *Problemy istorii podatkovoi polityky Rosiiskoi imperii v ukrainskomu seli kintsia XVIII – pochatku XX st. v “ahraryi” istoriohrafii.* [The problems of the history of the tax policy of the Russian empire in the Ukrainian suburb in the end of the XVIII – the beginning of the XX cent in the “agricultural” historiography]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty.* [The history of Ukraine. Unknown names, events and facts]. (27). 224-239. [in Ukrainian].
4. Orlyk, V. M. (2010). *Dozhovtneva finansovo-pravova literatura yak dzherelo do vyvchennia problem finansovoi polityky uriadu Rosiiskoi imperii kintsia XVIII pochatku XX st.* [The Prerevolutionary financial and legal literature as a source for studying the problems of the financial policy of the government of the Russian Empire in the late 18th early 20th century]. *Istoriia nauky i biohrafistyka* [History of Science and Biografistica]. 2. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf [in Ukrainian].
5. Orlyk, V. M. (2011) *Derzhavni finansy Rosiiskoi imperii pershoi polovyny XIX st.: stan ta osnovni tendentsii.* [The state finances of the Russian Empire in the first half of the XIX cent.: the current state and perspectives]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu.* [The scientific bulletin

of the Izmail state humanity unevirsity]. (30). 96-108. Izmail. [in Ukrainian].

6. Orlyk, V. M. (2011) *Fondy ministerstva finansiv u Rosiiskomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi*. [The funds of the Ministry of Finance in the Russian state historical archives]. *Studii z dokumentoznavstva, arkhivoznavstva ta spetsialnykh haluzei istorychnoi nauky*. [The documentological, archival studies and the special branches of the historian csience]. (1). 98-110. [in Ukrainian].

7. Orlyk, V. M. (2011). *Do pytannia metodolohii doslidzen problem ekonomichnoi istorii Rosiiskoi imperii* [On the question of the methodology of research on the problems of the economic history of the Russian Empire]. *Problemy istorii Ukrainy XIX pochatku XX st.* [The problems of the History of Ukraine of the 19th and early 20th centuries]. 18. 59–64. [in Ukrainian].

8. Trutovskij, V. K. (1898) *Iz istorii chekanki inostrannyh monet v Rossii* [To the history of foreign coins minting in Russia]. *Trudy Moskovskogo numizmaticheskogo obshhestva* [Proceedings of the Moscow Numismatic Society]. Vol. 1. Moskva: *Tipografija i Slovolitnja O.O. Gerbeka, Chernyshevskij per.*, 5. pp. 182. [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Проблема виготовлення приватними особами підробок грошей протягом будь-якого історичного періоду була гострою для будь-якої держави. Зайнятими у фальшивомонетництві були не лише представники як заможних верств населення, а також і бідніші верстви, переважно представники виробничих професій, що мали навички обробки металів.

Спираючись на карні справи, збережені в державних історичних архівах та газетні повідомлення, ми здійснили дослідження національної приналежності фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917), визначили національні та етнічні верстви населення, що виявлялись причетними до фальшування грошей чи їх збуту.

При спробах ввезенням у Російську імперію з метою збуту фальшивих грошей було затримано представників

найрізноманітніших національностей: болгар, турків, німців. Серед фальшивомонетників траплялись також перси, англійці, поширеним промислом збут підробок спостерігався серед циган.

Громадян Османської імперії неодноразово затримували за збут підробок у Києві, Мінську, Одесі та Двінську.

Лідерство серед національної причетності фальшивомонетників займають євреї, будучи відміченими у не лише активному збуті підроблених грошей, а і їх виготовленні та ввезенні із масово налагодженого виробництва у Англії, використовуючи зв'язки на кордоні Бранденбургу-Пруссії до Царства Польського.

Варто зазначити, що більшість газетних повідомлень Галичини кін. XIX – поч. XX ст. щодо затримання фальшивомонетників єврейської національності, несли в своєму змісті значну частину антисемітської упередженості, використовуючи прийом маніпуляції суспільною думкою, приписуючи євреям більшість серйозних злочинів правопорушень, описуючи подій у вкрай принизливому для євреїв висвітленні. Не зважаючи на численні факти затримання євреїв з визнанням їх вини у фальшивомонетництві, інформація в газетах Галичини є перебільшеною та несе упереджений та характерний для цього часу у регіоні антисемітизму. Але поза тим, справжніх підтверджених даних щодо євреїв фальшивомонетників в Російській імперії найбільша кількість, в тому числі преважають непідтверджені в ході слідства та перевірки наклепи одних євреїв торговців на інших щодо потенційного збергання підробок, здійснюване переважно з метою усунення конкуренції у комерційній біяльності та особистих образ.

Ключові слова: Російська імперія, фальшування грошей, національна приналежність фальшивомонетників, архівні матеріали, музейні колекції.

АННОТАЦИЯ

Проблема изготовления частными лицами подделок денег на протяжении любого исторического периода стояла остро для каждого государства. Занятыми в подделке денег

були не только представители зажиточных слоев общества, а также и более бедные его представители, преимущественно производственных профессий, имеющих навыки обработки металлов.

Анализируя уголовные следственные архивные дела и заметки в старых газетах, мы совершили исследование национальной принадлежности фальшивомонетчиков в Украине в империалистическую эпоху (1795-1917), определили те национальные и этнические группы, оказавшиеся причастными к подделке денег либо их сбыта.

При попытках ввоза в Российскую империю с целью сбыта фальшивых денег были задержаны представители самих разнообразных национальностей: болгары, турки, немцы. Среди фальшивомонетчиков попадались также персы, англичане, сбыт подделок был распространенным промыслом среди цыган. Граждан Османской империи не однократно задерживали при попытке сбыта подделок в Киеве, Одессе, Минске и Двинске.

Лидерство среди национальностей, причастных к подделке денег или их сбыта занимают евреи, в том числе в процессе доставки подделок из хорошо налаженной фабрики в Англии через связи на границе Бранденбурга-Пруссии и Царства Польского.

Стоит отметить, что большинство сообщений в газетах Галиции в конце XIX – начале XX века касательно задержания фальшивомонетчиков относятся исключительно к еврейской национальности. Эти сообщения несли в своей сути значительную часть антисемитской предвзятости, используя приемы манипуляции общественным сознанием, приписывая евреям самые разнообразные серьезные правонарушения, также выражая это крайне унижительным тоном. Но, не смотря на многочисленные факты действительного наличия вины и причастности евреев к фальшивомонетчикам, мы считаем информацию в газетах Галиции преувеличенной и характерной для антисемитских настроений в регионе в исследуемом периоде. Но все же, действительно подтвержденных фактов причастности евреев к фальшивомонетчикам наибольшее количество. В

архивных делах также многочисленны неподтвержденные в процессе следствия сведения о наговорах одних евреев торговцев против других с обвинениями в производстве, распространении и хранении подделок денег, что совершалось исключительно с целью устранения конкурентов в интересах коммерческой деятельности, либо же личных обид.

Ключевые слова: *Российская империя, подделка денег, национальная принадлежность фальшивомонетчиков, архивные материалы, музейные коллекции.*

УДК 378. 147.227

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-30-46

**INFLUENCE OF GLOBALIZATION AND INTEGRATION
PROCESSES ON THE DEVELOPMENT OF
VOCATIONAL EDUCATION (LABOR PROTECTION) IN
UNIVERSITIES**

**ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
(ОХОРОНИ ПРАЦІ) У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ И
ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА РАЗВИТИЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
(ОХРАНЫ ТРУДА)
В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Олена Бокшиц,

кандидат історичних наук,
доцент
alenabokshic@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3528-
5312
ID: 0054712
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна 08401

Olena Bokshyts,

Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor
alenabokshic@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3528-
5312
ID: 0054712
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University»,
Ukraine, 30 Sukhomlynskoho
Str., Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ABSTRACT

The rapid development of globalization and integration processes of the present day creates new challenges in all spheres of life of society, and in particular in the educational sphere.

All civilized countries are intensively searching for new models of educational development, non-traditional approaches to their implementation based on information and telecommunications technologies.

The article examines the impact of globalization and integration processes on the education system, in particular, on the development of vocational education (occupational safety) in higher education institutions (HEIs). The necessity and obligation of teaching the disciplines of professional orientation (occupational safety) during the preparation of students in higher education institutions are substantiated. The necessity to include in the curricula of all specialties of the institutions of higher education of the disciplines of labor protection in Ukraine (this is indicated by the existing regulations and normative documents). Prospects of vocational education on occupational safety, modernization of its contents in accordance with the urgent needs for safety of modern society are analyzed. Emphasis is placed on the need for changes in approaches to the teaching of occupational safety disciplines in the student's future professional activity.

The review of scientific literature sources on the selected topic is carried out. Experts' opinions regarding the influence of integration and globalization processes on the national higher education system are characterized. The influence of educational reforms on the content of training of specialists in higher education institutions is considered; the influence of processes in higher education institutions on the content of vocational education preparation (labor protection) is established. Conclusions are made from the work done and the prospects for further research in this area are outlined.

Occupational safety courses are important normative disciplines for the future teacher training cycle as a whole and the professional training specialist in particular. They are studied with the purpose of formation of future specialists with higher education of the level of knowledge and skills necessary for their further professional activity in the legal and organizational issues of occupational safety, the basics of physiology, occupational health, industrial sanitation, safety of work processes and fire safety, determined by the relevant state education standards.

Keywords: *globalization, integration, processes, development, vocational education, labor protection, specialists, institution of higher education.*

Постановка проблеми. Процеси міжнародної інтеграції в сучасному сьогоднішньому охоплюють майже всі сфери життєдіяльності, включаючи і вищу освіту нашої держави. Наша країна, яка стрімко рухається на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Вагомим, у створенні цього простору, є узгодженість національних освітніх структур і вивчення схожості між навчальними предметами. Звідси постає необхідність залучення системи освіти, вищої зокрема, до світових процесів інтеграції та глобалізації, які вже не перше десятиліття відбуваються у всьому світі й охопили на сьогодні всі сфери діяльності, освітню галузь зокрема.

Визначення змістових модулів навчання з кожної дисципліни, узгодження кредитних систем оцінювання досягнень студента повинно стати основою для вирішення ще однієї мети – створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів, менеджерів освіти та дослідників на теренах Європи.

З метою підвищення високого рівня підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів з питань охорони праці та практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників виробництва, підприємств, установ тощо, наказом Міністерства освіти і науки України «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у ВНЗ України» від 21.10.2010 р. № 969/922/216 було впроваджено в навчальний процес вивчення студентами всіх вищих закладів освіти дисциплін «Охорона праці в галузі», «Основи охорони праці», «Безпека життєдіяльності», а також включення розділу з охорони праці до дипломних і магістерських робіт на здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «магістр».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних науковців приділяють у сучасному бутті увагу

питанням охорони праці та безпеки життєдіяльності зокрема впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів на систему освіти та професійної освіти в цілому. Обґрунтовано та визначено зміст професійної підготовки студентів у галузі охорони праці у працях В. Астахової (Астахова, 2010) та ін.

Багато молодих науковців у своїх працях розглядають питання змісту та методики проведення лекцій з охорони праці, підготовки кадрів із питань охорони праці та безпеки життєдіяльності, організацію якісної підготовки та перепідготовки працівників галузі освіти зокрема у працях Бокшиц О. (Бокшиц, 2018), Бондарь В. (Бондарь, 2005), Ничкало Н. (Ничкало, 2014) та інші. Питання глобалізаційних та інтеграційних процесів у освіту зокрема у вищу досліджували Балабанова Н. (Балабанова, 2005), Вінтюк Ю. (Вінтюк, 2017), Волкова Н. (Волкова, 2012), Гончаренко С. (Гончаренко, 1997), Зінченко В. (Зінченко, 2015), Скотна Н. (Скотна, 2013).

Мета статті полягає в обґрунтуванні глобалізаційних та інтеграційних процесів на професійну освіту (охорону праці) при професійній підготовці майбутніх фахівців охорони праці в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна потреба посилення уваги до проблем освіти впродовж життя зумовлена динамічними змінами в умовах інформаційно-технологічного суспільства, вимог ринку праці до мобільного компетентного фахівця, їх швидкої професійної адаптації та розвитку, необхідністю постійно навчатися, перенавчатися, підвищувати кваліфікаційний рівень.

На території нашої країни вирішення цих питань всесвітнього значення задекларовано в багатьох нормативних документах, а саме: в Національній доктрині розвитку освіти (НДРО, 2002 р.), Національній доповіді «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (НД, 2011 р.) за редакцією В.Г. Кременя.

У 2004 р. Національною академією педагогічних наук України розроблено Концепцію розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України, в якій чітко було обґрунтовано мету, принципи та пріоритетні напрями розвитку професійної

освіти. Передбачалося, що заклади професійної освіти охоплюватимуть такі категорії населення: молодь, яка навчається у професійних навчальних закладах; учнів старшої загальноосвітньої школи, які навчаються за технологічними напрямками; студентів вищих навчальних закладів, які здобувають робітничі професії у професійних навчальних закладах; виробничий персонал різних економічних галузей; безробітних громадян, які направляються на професійне навчання за замовленням державної служби зайнятості; інших громадян, які мають потребу здобути первинну професійну підготовку або намір змінити професію (Ничкало, 2014).

Довгий період часу науковці приділяють багато уваги з'ясуванню впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів у сучасному суспільстві на систему освіти.

Ще з XX століття і до сучасного сьогодення освіта стала об'єктом глобалізації. У 1970 роках XX століття визначальними чинниками глобалізації стали:

- демографічно-екологічні чинники;
- глобалізація техносфери;
- економічна глобалізація;
- геополітична глобалізація;
- соціокультурна глобалізація (Балабанова, 2005).

Глобалізація має складну динаміку і багаточисельні, взаємодіючі один з одним складові – загальносвітові, регіональні, національні, локальні та індивідуальні.

В цілому, в усьому світі існує багатоманітність визначень глобалізації: культурологічний, економічний, екологічний, комплексний.

На думку дослідників, глобалізація в галузі освіти сприяє стандартизації навчання під впливом сучасних соціальних технологій, появи глобальних дослідницьких мереж, а головним фактором, що вплинув на освіту, є економічна ідеологія глобалізації, яка підкреслює першорядне значення ринку, приватизації і зменшення ролі державного сектора (Вінтюк, 2017: 372).

Новітні технології та технічний прогрес в цілому, змінили основи функціонування економіки і активно сприяючи глобалізації, привели до того, що людський ресурс став новим

параметром конкурентоспроможності виробництв, підприємств тощо. Зростання впливу таких показників, як підвищення якості товарів і послуг, їх диверсифікація і скорочення життєвого циклу, на конкурентоспроможність змушує науковців, а також підприємців розробляти стратегії розвитку нації. Освіта і підготовка кадрів, таким чином, повинні стати постійною складовою ділової стратегії підприємств, організацій, установ, фірм тощо.

Для повноцінного існування та подальшого удосконалення в сучасних мобільно-технологічних умовах та в умовах швидкоплинності глобальних процесів суспільного розвитку, соціально-економічних трансформацій, що зумовили всесторонні інтеграційні тенденції в світі, зумовили необхідність модернізації сучасної освіти та висунули освіту, зокрема вищу, на одне з основних місць у державній політиці кожної країни світу.

На думку Зінченко В. з глобалізацією вищої освіти зокрема, пов'язана її інтернаціоналізація і, крім єдності цих явищ, вказує на відмінність між ними: «Інтернаціоналізація освіти означає вільний академічний обмін викладачами і студентами між вузами різних країн, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм, а глобалізація – це універсальна навчальна програма, що здійснюється за рахунок попиту певного типу фахівця на глобальних ринках праці». Автор стверджує таку залежність: інтернаціоналізація в галузі вищої освіти веде до інтеграції окремих вузів і освітніх систем, а глобалізація, у свою чергу, – до їхньої конкуренції. (Зінченко, 2015: 127).

Відомо, що вища освіта є системою, що постійно розвивається, тому цілком логічним є і те, що її модернізація є закономірним історичним процесом, пов'язаним із необхідністю зміни освітньої моделі, що сформувалася в умовах індустріальної культури й суперечить у сучасному сьогоденні культурним реаліям постіндустріального суспільства.

Для підготовки фахівців професійного спрямування зокрема з охорони праці, в закладах вищої освіти використовують конкретне наповнення, перелік заходів, що

здійснюються тими, хто реалізує освітній процес: викладачами, адміністрацією закладів та посадовцями системи освіти, різних рангів – з метою досягнути бажаних змін у стані об'єкта впливу (студентів – майбутніх фахівців).

Ціла низка заходів, що привели до змін сталого змісту освіти, були здійснені на державному рівні.

Відповідно до змін освіти, а саме до її глобалізації з'являються нові за змістом базові документи, регламентуються особливості підготовки майбутніх фахівців відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти; було змінено і законодавство нашої країни, зокрема, прийнято закон України «Про вищу освіту» та ін. Створено ряд законів, обумовлених вступом до Болонського процесу, які роблять можливим впровадження болонської системи у вітчизняних закладах вищої освіти. Прийнято також документи, що регламентують процес реформування системи освіти тощо.

З огляду на це, до вагомих змін можна віднести впровадження компетентнісного підходу до процесу підготовки фахівців зокрема фахівців професійної освіти (охорони праці) у закладах вищої освіти, що сприяє підвищенню рівня їхньої підготовки, у відповідності до запитів сьогодення, сучасних реалій ринкової економіки та світових вимог. Під час проектування компетентностей та результатів формування майбутніх фахівців з охорони праці, Профільною спеціалізованою освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра галузь знань 015.15 Професійна освіта (охорона праці) враховані відповідні здатності студента виконувати завдання та обов'язки певного виду професійної діяльності, що в тому числі відповідає запитам сучасного суспільства. Загалом, слід відзначити, що саме заходи, здійснені на державному рівні, зробили можливими подальші зміни, на інших рівнях, у змісті освіти зокрема.

Здійснився перехід на кредитно-модульну систему оцінки знань студентів, створювалися інформаційні навчально-комп'ютерні комплекси та відповідно оснащені навчальні аудиторії з сучасними комп'ютерами підключеними до мережі Інтернет та Wi-Fi зонами.

Все це в подальшому дало можливість для впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) у навчальний процес, що, своєю чергою, дозволило впровадити ряд новацій у процес підготовки фахівців, різних спеціальностей. Зокрема, це впровадження:

- навчальних курсів з комп'ютерним супроводом;
- електронних бібліотечних каталогів та пошукових систем;
- доступу до найбільшої в Європі освітньої і науково-дослідної мережі GEANT, а також до інших мереж;
- лабораторії для розробки і створення Електронних навчально-методичних посібників, відеолекцій;
- дистанційної освіти та ін. (Вінтюк, 2017: 374).

Паралельно відбувається і перерозподіл навчальних годин для удосконаленого вивчення навчальних курсів зокрема і професійного спрямування. На новий рівень розвитку вийшов рівень спілкування з іншими закладами вищої освіти зокрема закордонними, що у подальшому дало змогу для здійснення спільних наукових і освітніх проєктів, пришвидшило запозичення та впровадження європейського і світового досвіду тощо.

Вагому роль починають відігравати освітні процеси, що інтегрують діяльність викладання і навчання, наставництва і засвоєння. У сукупності освітні процеси складають ту частину інтеграційної картини, в якій відображені аспекти освіти, що безпосередньо належать студентам. Відповідно інтеграційні процеси з освітніми процесами ведуть до розвитку самостійності студентів – оволодінню ними соціальним досвідом, який закладений у стандартах освіти (Бондарь, 2005: 124).

Необхідно також зазначити, що у створенні інтеграційної картини освіти використовується системний підхід. Власне, запропонована інтегрована картина є не що інше, як відкрита динамічна система існування, функціонування та розвитку освіти.

У дисциплінах професійного спрямування зокрема з курсу охорони праці у закладах вищої освіти основна увага акцентується на такому виді суспільних взаємозв'язків, як

виробничі відносини та узагальнюються правові, економічні, політичні, моральні, духовні, психологічні відносини.

Постійний розвиток науково-технічного прогресу та інноваційних технологій сучасного виробництва, що диктують нові небезпеки, зумовлюють необхідність удосконалення змісту профільюючих дисциплін.

Вагомою ланкою з оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є:

- орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей, на створення ефективних механізмів їх запровадження та розвиток інтеграційних процесів у професійній освіті, які останнім часом посідають щораз важливіше місце, оскільки вони спрямовані на реалізацію нових освітніх ідеалів – формування цілісної системи знань і вмінь особистості, розвиток їх творчих здібностей та потенційних можливостей (Бокшиц, 2018: 223);

- розробка навчальних планів, в основу яких покладається не предметно-центрований підхід, а модульний. Його сутність полягає у тому, що основними структурними одиницями навчального плану підготовки майбутніх фахівців з охорони праці стають змістові професійно-орієнтовані модулі, засвоєння яких сприяє формуванню їх професійних компетентностей;

- зміна обсягу годин на викладання різних предметів, співвідношення годин для аудиторної та самостійної роботи при вивченні курсів професійного спрямування(охорони праці) тощо; – впроваджено нормативні та вибіркові навчальні дисципліни; – впроваджено спеціалізацію фахівців, для реалізації цього процесу обрано актуальні в наш час на ринку праці спеціальності; – відбувається постійне запозичення і впровадження прогресивного світового досвіду викладання, спрямованого на інтенсифікацію процесу підготовки фахівців;

- формування індивідуальних планів студентів, кейсів, комплексів завдань виробничого характеру, методики проведення різноманітних форм організації навчальної діяльності, а саме: лекційних занять, практикумів, лабораторних занять, семінарів, конференцій, самостійних,

індивідуальних робіт, консультацій, електронних версій навчально-методичного забезпечення, складання індивідуальних графіків студентів, навчальної, технологічної та педагогічної практик з охорони праці, індивідуальні і групові проекти, навчально-дослідницької діяльності, екскурсії тощо (Бокшиц, 2018: 222).

Необхідність розробки інтегрованих курсів викликана потребою подолати розрізненість знань, якими студенти не можуть оперувати, не знаходять їхнього застосування у своїй професійній діяльності. Науковий підхід та всебічне обґрунтування впровадження кожного нового інтегрованого курсу, аналіз його місця в системі освіти та взаємодії з іншими навчальними дисциплінами (інтегрованими та предметними), робить їх перспективними для вищої педагогічної освіти.

Відтак, програмні результати навчання майбутніх фахівців з охорони праці та їх інтегральна компетентність окреслює змогу розв'язувати складні фахові задачі та проблеми під час практичної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів проведення моніторингу, запобігання нещасним випадкам на виробництві, виникнення аварій, оцінювання їх можливих наслідків та механізмів ліквідування.

Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів здатні вирішити чисельні проблеми та завдання в освітній системі. В сучасній освіті, зокрема професійній, очевидним є те, що інтегроване навчання, як ніяке інше, закладає нові умови діяльності викладачів та студентів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має великий вплив на ефективність сприйняття студентами навчального матеріалу, вона стає для всіх її учасників: викладачів, студентів, адміністрації ЗВО співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети.

До обов'язкового циклу дисциплін загальної підготовки навчання за освітньо-професійною програмою за спеціальністю 015. Професійна освіта (охорона праці) віднесено такі дисципліни: історія України, історія та культура

України, українська мова, загальна педагогіка. Історія педагогіки, інформатика та комп'ютерна техніка, вступ до спеціальності, методологія й методи науково-педагогічних досліджень, вікова та педагогічна психологія, фізика, філософія, креативні технології навчання та комунікативні процеси в педагогічній діяльності, безпека праці та її психологія, профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань, охорона праці в галузі, цивільний захист, новітні інформаційні технології.

До вибіркової частини загального циклу: історія науки і техніки, іноземна мова, прикладна валеологія, фізіологія та гігієна праці, хімія, економічна теорія, екологія, правознавство, дидактичні основи професійної освіти, етика і естетика.

До обов'язкового циклу дисциплін професійно-практичної підготовки – такі дисципліни, як: вища математика, теорія горіння та вибуху, безпека життєдіяльності, соціально-економічні основи охорони праці, інженерна і комп'ютерна графіка, основи електробезпеки, основи інженерно-педагогічної творчості, організація наглядової діяльності в галузі охорони праці, пожежна безпека виробництв, правила будови та безпечної експлуатації електроустановок споживачів, методи розрахунку захисних засобів, метрологія стандартизація та сертифікація, методика професійного навчання (основні технології навчання та дидактичне проектування), потенційно-небезпечні виробничі технології та їх ідентифікація, безпека експлуатації будівель та споруд, безпечна експлуатація інженерних систем і споруд, методологія наукового дослідження з охорони праці, методика викладання фахових дисциплін у ЗВО, єдність вимірювання, керування якістю організації наукового експерименту з охорони праці на підприємстві, професійна адаптація випускника ЗВО.

До вибіркової частини циклу дисциплін професійно-практичної підготовки: експертиза з охорони праці, розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, технічна механіка рідин та газу, виробнича санітарія, захист у надзвичайних ситуаціях, безпека експлуатації виробничого устаткування приладів і пристроїв, методи технічної творчості.

Вплив глобалізаційних процесів та інтегрованого навчання на розвиток професійної освіти (охорони праці) у закладах вищої освіти дає можливість здійснювати особистісно зорієнтований підхід до навчання. Студент матиме змогу обирати «опорні» знання з різних дисциплін з максимальною орієнтацією на суб'єктивний досвід, що склався в нього під впливом, як попереднього навчання, так і більш широкої взаємодії з навколишньою дійсністю (Бокшиц, 2018: 223).

Необхідно констатувати, що детальний розгляд та аналіз впливу сучасних змін, а саме глобалізаційних та інтеграційних процесів змісту освіти на процес розвитку професійної освіти (охорони праці) потребує окремого, детального розгляду.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене нами дослідження дає підстави зробити наступні висновки.

Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на систему освіти нашої країни зумовлені процесами, що відбуваються у сучасному сьогоденні та суспільстві і які мають об'єктивний і закономірний характер, оскільки відображають тенденції суспільного розвитку.

Вплив освітніх реформ на зміст професійної підготовки (охорони праці) фахівців у закладах вищої освіти проявляється у здійсненні змін, що спрямовані на зміни наявної системи освіти зокрема вищої і, таким чином, сприяють її адаптації до запитів сучасного сьогодення та мобільності світових вимог.

Дія процесів у вищій освіті на зміст професійної освіти та підготовки майбутніх фахівців з охорони праці відбувається у різних напрямках, передусім: впровадження ІКТ у навчальний процес; наближення до світових освітніх стандартів: навчальних курсів, програм, підручників, задіяння і поширення нетрадиційних форм навчання, проведення занять, запозичення досвіду тощо. В подальшому майбутньому передбачено здійснити детальний аналіз глобалізаційних та інтеграційних процесів на систему вищої освіти; змін у змісті освіти з позицій їхнього впливу на розвиток професійної освіти (охорони праці) і процес підготовки майбутніх фахівців з охорони праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В. Експеримент із запровадженням безперервної освіти. Київ: Вища школа, 2010. С. 5-13.
2. Балабанова Н. Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України. Київ: Арістей, 2005. 104 с.
3. Bokshits O.M. Integration approach in the formation of professional competence of future specialists in safety protection in higher education establishments: наук. Журнал. Херсон: Молодий вчений, 2018. 336 с.
4. Бондарь В.І. Дидактика. Київ, Либідь, 2005. 264 с.
5. Вінтюк Ю.В. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів у суспільстві на зміст підготовки майбутніх психологів. «Молодий вчений» 2017. 743 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 4-те., Київ, 2012. 616 с.
7. Гончаренко С.У., Клит Я. Загальнотеоретичні інтеграції природничо-наукових і методичних знань студентів. Київ, 1997. Київ.
8. Законодавство України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 р. № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення 15. 02.2020).
9. Зінченко В. В. Соціосистемна глобалізація вищої освіти: тенденції, наслідки, перспективи. 2015. С. 127-137.
10. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за ред. В.Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.
11. Ничкало Н.Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. Київ, 2014. 125 с.
12. Скотна Н. Сутність глобалізації та її вплив на розвиток вищої освіти в Україні: 36-к наук. праць. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2013. 190 с.

REFERENCES

1. Astakhova, V. (2010). Eksperyment iz zaprovadzhenniam bezperervnoi osvity [Experiment with the introduction of continuous education]: *Vyshcha shkola*, 2, 5-13 [in Ukrainian].

2. Balabanova, N. (2005). *Suspilstvo znan ta innovatsii: shliakh do maibutnoho Ukrainy* [Knowledge and Innovation Society: The Road to Ukraine's Future] Kyiv: Aristei [in Ukrainian].

3. Bokshits, O.M. (2018). Integration approach in the formation of professional competence of future specialists in safety protection in higher education establishments: [Integration approach in the formation of professional competence of future specialists in safety protection in higher education establishments] *nauk. Zhurnal. Molodyi vchenyi*, 11 (63), 222-224 [in Ukrainian].

4. Bondar, V.I. (2005). *Dydaktyka*. [Didactics]. Kyiv, Lybid [in Ukrainian].

5. Vintiuk, Yu.V. (2017). Vplyv hlobalizatsiinykh ta inte hratsiinykh protsesiv u suspilstvi na zmist pidhotovky maibutnikh psykholohiv [The impact of globalization and integration processes in society on the content of training of future psychologists]: *nauk. Zhurnal. «Molodyi vchenyi»* 1 (41), 372-375 [in Ukrainian].

6. Volkova, N. P. (2012). *Pedahohika* [Pedagogy]: *navch. posib.* Vyd. 4-te. [Pedagogy: Tutorial], 616 [in Ukrainian].

7. Honcharenko, S.U., Klyt Ya. (1997). *Zahalnoteoretychni inte hratsii pryrodnycho-naukovykh i metodychnykh znan studentiv* [General theoretical integrations of students' natural science and methodological knowledge], Kyiv [in Ukrainian].

8. *Zakonodavstvo Ukrainy «Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity»* vid 17 kvitnia 2002 r. № 347 [Legislation of Ukraine «On the National Doctrine of Educational Development» of April 17, 2002 No. 347]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (data zvernennia 15. 02.2020).

9. Zinchenko, V. V. (2015). Sotsiosystemna hlobalizatsiia vyshchoi osvity: tendentsii, naslidky, perspektyvy [Sotsiosystemna globalization of higher education trends. consequences, prospects]. *Osvitolohichniy dyskurs* 3(11), 127-137 [in Ukrainian].

10. *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini (2016)* / za red. V.H. Kremenii [National report on the state and prospects of development of education in Ukraine / ed V.H. Kremenii] Kyiv: Pedahohichna dumka, 448 [in Ukrainian].

11. Nychkalo, N.H. (2014). *Rozvytok profesiinoi osvity v umovakh hlobalizatsiinykh ta inte hratsiinykh protsesiv*

[Development of vocational education in the context of globalization and integration processes]: monohrafiia. Kyiv, 125 [in Ukrainian].

12. Skotna, N. (2013). *Sutnist hlobalizatsii ta yii vplyv na rozvytok vyshchoi osvity v Ukraini: Zb-k nauk. prats.* [The essence of globalization and its impact on the development of higher education in Ukraine]: Drohobych: Redaktsiino-vydavnychy viddil DDPU imeni Ivana Franka., 190 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стрімкий розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів сучасності породжує нові виклики в усіх сферах життєдіяльності суспільства і зокрема – в освітній сфері.

В усіх цивілізованих країнах здійснюється інтенсивний пошук нових моделей розвитку освіти, нетрадиційних підходів до їх впровадження на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій.

У статті досліджено вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на систему освіти, зокрема, на розвиток професійної освіти (охорону праці) у закладах вищої освіти (ЗВО). Обґрунтовані необхідність та обов'язковість вивчення дисциплін професійного спрямування (охорони праці) під час підготовки студентів у закладах вищої освіти. Обґрунтовано необхідність включення у навчальні плани усіх спеціальностей ЗВО України дисциплін з охорони праці (на це вказують діючі розпорядчі та нормативні документи). Проаналізовано перспективи професійної освіти з охорони праці, модернізації її змісту у відповідності до нагальних потреб з безпеки сучасного суспільства. Акцентовано увагу на необхідності змін у підходах до викладання дисциплін з охорони праці у майбутній професійній діяльності студента.

Проведено огляд наукових літературних джерел на обрану тему. Охарактеризовано думки фахівців стосовно впливу процесів інтеграції та глобалізації на вітчизняну систему освіти. Розглянуто вплив освітніх реформ на зміст підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Зроблено висновки та означено перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Дисципліни з курсу охорони праці є важливими нормативними дисциплінами циклу підготовки майбутнього педагога в цілому, та фахівця з професійної підготовки, зокрема. Вони вивчаються з метою формування у майбутніх фахівців із вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань і вмінь із правових та організаційних питань охорони праці, основ фізіології, гігієни праці, виробничої санітарії, безпеки процесів праці та пожежної безпеки, визначеного відповідними державними стандартами освіти.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, процеси, розвиток, професійна освіта, охорона праці, фахівці, заклад вищої освіти.

АННОТАЦИЯ

Стремительное развитие глобализационных и интеграционных процессов современности порождает новые вызовы во всех сферах жизнедеятельности общества и в частности - в сфере образования.

Во всех цивилизованных странах осуществляется интенсивный поиск новых моделей развития образования, нетрадиционных подходов к их внедрению на основе информационных и телекоммуникационных технологий.

В статье исследовано влияние глобализационных и интеграционных процессов на систему образования, в частности, на развитие профессионального образования (охрана труда) в учреждениях высшего образования (УВО). Обоснованы необходимость и обязательность изучения дисциплин профессионального направления (охраны труда) при подготовке студентов в УВО. Обоснована необходимость включения в учебные планы всех специальностей УВО Украины дисциплин по охране труда (на это указывают действующие распорядительные и нормативные документы). Проанализированы перспективы профессионального образования по охране труда, модернизации ее содержания в соответствии с насущными проблемами по безопасности современного общества. Акцентируется внимание на необходимости изменений в подходах к преподаванию

дисциплин по охране труда в будущей профессиональной деятельности студента.

Проведен обзор научных литературных источников на выбранную тему. Охарактеризованы мнения специалистов относительно влияния процессов интеграции и глобализации на отечественную систему образования. Рассмотрено влияние образовательных реформ на содержание подготовки специалистов в учреждениях высшего образования. Сделаны выводы и намечены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Дисциплины курса охраны труда являются важными нормативными дисциплинами цикла подготовки будущего педагога в целом, и специалиста по профессиональной подготовке, в частности. Они изучаются с целью формирования у будущих специалистов с высшим образованием необходимого в их дальнейшей профессиональной деятельности уровня знаний и умений по правовым и организационным вопросам охраны труда, основ физиологии, гигиены труда, производственной санитарии, безопасности процессов труда и пожарной безопасности, определенного соответствующими государственными стандартами образования.

Ключевые слова: *глобализация, интеграция, процессы, развитие, профессиональное образование, охрана труда, специалисты, учреждение высшего образования.*

УДК 796.012.62 : 378](072)

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-47-65

FORMATION OF HAND-TO-HAND COMBAT SKILLS IN CADETS IN SPECIAL PHYSICAL TRAINING CLASSES

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РУКОПАШНОГО БОЮ В МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БОЕВЫХ ИСКУССТВ У БУДУЩИХ СОТРУДНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ

Валентин Бондаренко,

доктор педагогічних наук,
доцент,
завідувач кафедри спеціальної
фізичної підготовки
guryavvb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0170-2616>

Національна академія
внутрішніх справ,
пл. Солом'янська, 1
м. Київ, Київська обл., Україна,
03035

Valentyn Bondarenko,

Doctor in Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Chair of
Department of Special Physical
Training
guryavvb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0170-2616>

National Academy of Internal
Affairs,
1, Solomianska Square, Kyiv,
Ukraine, 03035

Владислав Данильченко,

кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент
кафедри спеціальної фізичної
підготовки
54984@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4828-1481>

Національна академія
внутрішніх справ,
пл. Солом'янська, 1
м. Київ, Київська обл., Україна,
03035

Vladyslav Danylchenko,

Ph.D. in Physical Education and
Sports,
Associate Professor of
Department of Special Physical
Training
54984@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4828-1481>

National Academy of Internal
Affairs,
1, Solomianska Square, Kyiv,
Ukraine, 03035

Юрій Давигора,

кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри тактичної
підготовки

<https://orcid.org/0000-0002-7355-021X>

karasik1975@i.ua

Національна академія

внутрішніх справ,

пл. Солом'янська, 1

м. Київ, Київська обл.,

Україна, 03035

Yurii Davyhora,

Ph.D. in Psychological
Sciences,

Chair of Department of the

Tactical Training

<https://orcid.org/0000-0002-7355-021X>

karasik1975@i.ua

National Academy of Internal
Affairs,

1, Solomianska Square, Kyiv,

Ukraine, 03035

ABSTRACT

The analysis of the peculiarities of the service activities of the employees of special units of the National Police of Ukraine is carried out. Requirements for police training have been established. On the basis of the analysis of situations of official activity, the law enforcement officers' low level of skills and skills in applying police enforcement measures was found. It is established that the improvement of the existing and development of the newest training methods aimed at training future law enforcement officers with a sufficient level of skills and skills in hand-to-hand combat is a relevant area of scientific research.

The aim of this work is to theoretically substantiate the newest method of formation of skills and skills from hand-to-hand combat in future law enforcement officers in special physical training classes.

The essence of the innovations of the proposed training method is to apply the training on the special physical training of the developed multimedia computer-information program «Human Rights Defender», the purposeful development of the special physical qualities of the winners and a clear sequence of learning the techniques of hand-to-hand techniques.

The multimedia program is designed to take into account the identified technical errors that the acquirer makes while mastering the techniques of physical exposure and covers theoretical and practical modules. The theoretical module is saturated with a set

of systematic and structured knowledge that illuminates the peculiarities of the technique of performing the techniques of physical influence provided by the curriculum in the discipline «Special Physical Training». The practical part contains a video showing the technique of performing hand-to-hand combat techniques.

The complexes of physical exercises which are directed on formation of stable skills of hand combat are presented. The training material is secured by using model situations that bring the conditions of physical compulsion to the real ones as close as possible.

The prospects for further research can be seen in the experimental testing of the newest methods of formation of skills and skills from hand-to-hand combat in future law enforcement officers in special physical training classes.

Keywords: *teaching methodology; skills; policeman; dogfight; special physical training.*

Постановка проблеми. Професійна діяльність працівників Національної поліції України висуває підвищені вимоги до рівня сформованості вмій і навичок застосування поліцейських заходів примусу (Antonenko, 2005; Bondarenko, 2012; Danylchenko, 2015). Це обумовлено постійною можливістю виникнення небезпечних для життя та здоров'я ситуацій під час виконання службових завдань. Особливо гостро це стосується майбутніх працівників патрульної поліції, кримінальної поліції, працівників спеціальних підрозділів поліції, оскільки виконання службових повноважень відбувається в умовах постійного контакту з різними верствами населення (Bondarenko, 2018). Повсякчас доводиться протистояти найскладнішому в соціальному розрізі контингенту населення та «проблемним» особам. Таким особам притаманні наявність асоціальних настанов, некерованість, агресивність, прихований характер злочинної діяльності, протиборство та вороже ставлення до представників влади (Bondarenko, 2017). Існує постійна ймовірність збройних зіткнень. У разі виникнення таких ситуацій працівники поліції повинні бути фізично й

психологічно готові до відбиття нападу та затримання правопорушників (Morhunov, 2014; Didkovskiy, Bondarenko & Kuzenkov, 2019).

Формування майбутніх правоохоронців, здатних ефективно виконувати службові завдання відбувається під час занять зі спеціальної фізичної підготовки, а в подальшому – завдяки набуттю практичного досвіду та занять у системі службової підготовки поліцейських (2015). Важливим і відповідальним етапом підготовки правоохоронців є саме початковий етап, оскільки на ньому закладаються основи техніки виконання прийомів фізичного впливу.

Ефективність формування у майбутніх правоохоронців умінь і навичок рукопашного бою залежить від змісту та методики підготовки, рівня фізичної підготовленості здобувачів та їхньої мотивації до навчання (Didkovskiy, Bondarenko, & Kuzenkov, 2019).

Аналіз особливостей професійної діяльності працівників Національної поліції України засвідчує, що під час виконання службових завдань правоохоронцям доводиться застосовувати поліцейські заходи примусу. В багатьох випадках, коли правопорушники чинили опір поліцейські стикалися з труднощами та не мали змоги ефективно виконати прийоми рукопашного бою. Проблеми також виникали під час затримання правопорушників, застосування спеціальних засобів, вогнепальної зброї (Bondarenko, 2017). Тобто вміння та навички застосування прийомів рукопашного бою в правоохоронців сформовані недостатньою мірою. В умовах екстремальних ситуацій ефективність їх низька. Удосконалення існуючих і розроблення новітніх методик навчання, спрямованих на підготовку майбутніх правоохоронців з достатнім рівнем сформованості умінь і навичок із рукопашного бою є актуальним напрямом наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави констатувати наявність значної кількості наукових праць присвячених вивченню проблем професійної підготовки працівників силових структур (Antonenko, 2005; Bondarenko, 2012; Morhunov, 2014; Danylchenko, 2015; Kyslenko,

Bondarenko, Yukhno, Zhukevych, Radzievskii, 2018). Науковці одноставно стверджують, що достатній рівень сформованості умінь і навичок із рукопашного бою сприяє ефективному виконанню службові завдання, які пов'язані із застосуванням поліцейських заходів примусу (Antonenko, 2005; Plisko, & Bondarenko, 2018).

Грунтовний аналіз наукової літератури засвідчив, що виконання службових обов'язків працівниками патрульної поліції здебільшого (81,3%) передбачає застосування поліцейських превентивних заходів і меншою мірою (18,7%) поліцейських заходів примусу (Bondarenko, 2018: 145). Співвідношення в застосуванні поліцейських заходів залежить від низки факторів, головними з яких є особливості території патрулювання, погодні умови, рівень професійної підготовленості поліцейських. Констатовано сезонні (літо, зима) і тижневі (будні, вихідні, святкові дні) коливання в застосуванні поліцейських заходів. Спостерігається підвищення показника застосування заходів примусу в нічні зміни, насамперед у вихідні та святкові дні, під час масових заходів (футбольні матчі, концерти тощо). Вище середнього цей показник на території патрулювання з більшою кількістю нічних розважальних закладів.

У разі виникнення правових підстав для застосування заходів фізичного впливу, працівники поліції повинні бути фізично й психологічно готові до цього. За результатами досліджень (Kim, 2008), фізична готовність працівників правоохоронних органів – це певний фізичний стан, сформований у процесі фізичної підготовки, що забезпечує високу працездатність та успішне виконання функціональних обов'язків та оперативно-службових завдань.

З позицій вдосконалення системи професійного навчання майбутніх правоохоронців, цікавими є низка праць, що спрямовані на вивчення та вдосконалення фізичної підготовки працівників силових структур (Verenka, Prontenko, Bondarenko, & Bezpalii, 2013; Zhevaha, Prontenko & Bezpalii, 2013; Plisko, & Bondarenko, 2018). В контексті зазначеного, професор В. І. Пліско наголошує, що невід'ємною складовою фізичної готовності працівників патрульної поліції до виконання

службової діяльності є достатній рівень сформованості спеціальних умінь і навичок у застосуванні поліцейських заходів примусу (Plisko, & Bondarenko, 2018). Одним із поліцейських заходів, який відповідно до моделі застосування сили зазвичай передуює застосуванню інших заходів примусу, є фізична сила (прийоми рукопашного бою). Застосування фізичної сили залежить від низки факторів, найважливішими серед яких є: 1) рівень небезпеки для життя та здоров'я як працівника поліції, так і населення. Науковець зазначає, що алгоритму встановлення рівня небезпеки немає, його можна визначити психологічно-суб'єктивним аналізом місця події, оснащеності чи озброєності вогнепальною або холодною зброєю, предметами, які використовують як зброю, вірогідності їх застосування; кількості осіб, до яких застосовують заходи фізичного примусу, їхнього фізичного та психічного стану, віку, наявності алкогольного чи наркотичного сп'яніння, особливостей поведінки (агресивність); наявності транспортних засобів у працівників, правопорушників; 2) навколишнє середовище й умови, за яких відбувається подія: місцевість, чинники, які перешкоджають застосуванню заходів фізичного примусу, наявність предметів, що зможуть допомогти або перешкодити діям працівника; 3) рівень фізичної підготовленості працівника патрульної поліції та його вміння володіти прийомами фізичного впливу; 4) характер правопорушення та його масштаби: порушення правил громадського порядку; невиконання законних вимог представника органів влади; опір працівнику поліції чи іншим особам, які виконують службові обов'язки; напад на громадян, працівника поліції чи об'єкти, що охороняють, житлові або інші приміщення; захоплення заручників тощо; 5) мета застосування заходів фізичного примусу: допомога, рятування, попередження чи припинення правопорушення; затримання особи, яка вчинила злочин або яку застали під час учинення злочину тощо.

За результатами досліджень низки науковців (Morhunov, 2014; Kyslenko, Bondarenko, Plisko, Bosenko, Danylchenko, Kuzmichova-Kyslenko, Tylchuk & Donets, 2019) ефективніше формування професійних умінь і навичок відбувається завдяки

практичній спрямованості освітнього процесу та застосування інноваційних методів навчання. Розроблення та впровадження в освітній процес новітньої методики формування вмінь і навичок рукопашного бою сприятиме вдосконаленню системи професійного навчання поліцейських.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування новітньої методики формування вмінь і навичок із рукопашного бою в майбутніх правоохоронців на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробленню новітньої методики формування навичок рукопашного бою в майбутніх правоохоронців передував ґрунтовний аналіз наукових праць присвячених навчанню техніки виконання рухових дій. Відповідно до сучасних наукових досліджень процес навчання рухових дій має суттєві особливості, які пов'язані із: засобами фізичного виховання (фізичні вправи, природні сили природи, гігієнічні фактори); механізмами засвоєння рухових дій (фази формування рухової навички); необхідним рівнем розвитку рухових якостей; психологічною та функціональною готовністю до навчання (вимоги до м'язової, серцево-судинної та дихальної систем); необхідністю суворого дозування та регулювання навантаження під час виконання фізичних вправ; проведення систематичного лікарського контролю та інших заходів, що забезпечують успішне вирішення освітніх і розвивальних завдань.

На підставі опрацювання сучасних наукових досліджень з проблем удосконалення техніки рухових дій у спортивній боротьбі та єдиноборствах, нами виокремлено низку умов, які сприяють ефективнішому формуванню навичок рукопашного бою: підвищення рівня спеціальної фізичної підготовленості здобувачів; формування уявлень стосовно виконання рухової дії та розучування вправи до рівня навички; визначення найпростіших елементів, що входять до рухової дії та слугують ефективнішому формуванню навичок рукопашного бою; підвищення ефективності формування навичок рукопашного бою з використанням інформаційних технологій; дотримання заходів безпеки під час практичних занять із СФП; введення в

освітній процес спеціально розроблених комплексі фізичних вправ, які сприяють ефективнішому формуванню навичок рукопашного бою.

Розроблена методика передбачала урахування загально педагогічних принципів, серед яких: свідомості й активності; наочності; доступності й індивідуалізації; систематичності; послідовності; міцності навчання.

Основними компонентами пропонованої методики є : мета та завдання, форми організації занять, їх зміст, запропонована послідовність вивчення прийомів фізичного впливу, низка комплексів фізичних вправ, мультимедійна комп'ютерна інформаційно-методична програма «ПРАВОЗАХИСНИК».

Мультимедійна програма розроблена з урахуванням виявлених експертами технічних помилок, які допускають здобувачі під час опанування прийомів фізичного впливу й охоплює теоретичний та практичний модулі.

Теоретичний модуль насичений сукупністю систематизованих і структурованих знань, які висвітлюють особливості техніки виконання прийомів фізичного впливу, передбачених навчальною програмою з дисципліни «Спеціальна фізична підготовка». Практична частина містить відеоматеріал на якому демонструється техніка виконання прийомів рукопашного бою. Інформаційно-методична програма «ПРАВОЗАХИСНИК» дозволяє інтегрувати різні середовища подання інформації – текст, статичну та динамічну графіку, відеозаписи в єдиний комплекс, що дозволяє здобувачеві стати активним учасником під час опанування спеціальної фізичної підготовки (Danylchenko, 2015). Для демонстрації відеороликів техніки виконання прийомів фізичного впливу застосовується відеопроєктор та екран.

Методичні підходи до навчання техніки виконання прийомів рукопашного бою з використанням мультимедійної програми базуються на наочному методі, який у процесі навчання сприяє створенню уявлення про біомеханічні особливості рухових дій, сприяє розумінню призначення кожного елемента техніки у фазовій структурі прийому.

Особливості застосування пропонованої інформаційно-

методичної програми «ПРАВОЗАХИСНИК» для формування навичок виконання прийомів рукопашного бою на заняттях із СФП полягають у наступному:

- проведення практичного заняття викладачем здійснюється із застосуванням відеоматеріалів;
- інформація подається в максимально доступній для сприйняття формі, в поєднанні наочних і словесних методів;
- зосередження уваги здобувачів на окремих фазах прийому рукопашного бою, що забезпечує чітке розуміння призначення кожного елемента техніки рухової дії.

Процес опанування прийомів рукопашного бою здійснюється відповідно до основних закономірностей, притаманних процесу формування рухових навичок, і проводиться в три основних етапи: ознайомлення, вивчення та вдосконалення (Bondarenko, 2012).

На етапі ознайомлення створюється попереднє і, головне, правильне уявлення про рухову дію та чітке усвідомлення її структури. Ознайомлення з прийомами здійснюється на практичних заняттях зі спеціальної фізичної підготовки.

Вивчення прийомів фізичного впливу передбачає використання підвідних, імітаційних вправ, а також методи виконання вправ по частинах і в цілому із застосуванням різноманітних методичних прийомів. Підвідні вправи використовуються для полегшення опанування техніки прийомів шляхом планомірного засвоєння простіших рухових дій, що забезпечують виконання основного руху. Наприклад, при вивченні ударів – махи ногами, виконання окремих фаз удару в положенні лежачи та з положення сидячи, піднімання коліна в положення, з якого виконується удар ногою і т. ін. До цієї групи належать низка вправ на гнучкість.

В імітаційних вправах зберігається загальна структура прийомів, але при цьому забезпечуються умови, що полегшують засвоєння техніки їх виконання. Імітаційні вправи використовуються як під час вивчення прийому, так і на етапі вдосконалення.

По частинах вивчаються складні прийоми, виконання яких можна розділити на відносно самостійні частини і робити між ними паузи. Але якщо прийом нескладний, то його можна

розучувати відразу в цілому. У межах методу використовуються різні методичні прийоми: виконання технічного прийому повільно або з прискоренням, з напруженням або розслаблено, з фіксацією в кінцевій частині траєкторії руху, у бойовому темпі з різних стійок, у поєднанні з різноманітними переміщеннями тощо. Методи в цілому і по частинах можна використовувати і при виконанні імітаційних вправ.

На етапі початкового вивчення прийому значне місце посідають підвідні та імітаційні вправи, а також метод по частинах. На етапі поглибленого вивчення застосовується зазвичай метод цілісної вправи. Залежно від результатів цілісного виконання прийому використовуються й усі інші методи, але лише як допоміжні. Вони надають можливість поліпшити деталі техніки, які важко піддаються відпрацюванню, уточненню або виправленню при цілісному виконанні прийому. Основна мета поглибленого вивчення – формування рухової навички. На цьому етапі вирішуються завдання уточнення техніки виконання прийому за кінематичними та динамічними характеристиками, збагачується створене уявлення про техніку виконання прийому, проводиться виконання прийому вільно, зливо, стабільно, формуються передумови для варіативності реалізації навички.

Виправлення помилок здійснюється в такій послідовності: загальні для більшості здобувачів; індивідуальні виправляються під час занять, методом персональних зауважень, акцентуючи на формі, амплітуді виконання рухової дії. Інші особливості виконання прийомів опановуються здобувачами шляхом демонстрації їх викладачем і перегляду відеороликів розробленої програми.

Одним із способів, що дозволяє фіксувати технічні помилки, є ідеомоторне моделювання викладачем правильно виконуваного руху синхронно з тими, яких навчають. Це полегшує уважне та безперервне спостереження за всіма послідовними елементами, даючи можливість співставити уявне виконання елемента з реальним. Блок схема пропонованої методики формування навичок рукопашного бою на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки зображена на рисунку 1.

Рис. 1. Блок-схема новітньої методики формування навичок рукопашного бою на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки

Під час розроблення пропонованої методики навчання акцентовано увагу на помилках в різних фазах рухових дій, а саме: при «початковому положенні» тіла – на раціональне, з позицій біомеханіки, положення біоланок тіла на опорі задля створення ефективних умов виконання рухових дій; при опорних взаємодіях (забезпеченні умов, необхідних для оптимального контакту з опорою); «заклучний» фазі після виконання здобувачами технічного прийому та при управлінні статодинамічною стійкістю тіла. На нашу думку ці помилки виникають із-за недостатнього рівня розвиненості фізичних якостей курсантів. Ці аспекти враховувалися під час розроблення спеціальних комплексів фізичних вправ,

спрямованих на формування стійких навичок рукопашного бою.

Задля удосконалення прийомів «важіль ліктя назовні», «важіль ліктя всередину», «кидок із захоплення ніг ззаду» рекомендовано комплекси спеціально-підготовчих вправ. Кожен комплекс вправ розроблений безпосередньо під кожну фазу технічної дії. Закріплення навчального матеріалу проводиться шляхом використання модельних ситуацій, що максимально наближали умови виконання прийомів рукопашного бою під час виконання службових обов'язків.

Висновки. На підставі здійснених досліджень розроблено й обґрунтовано новітню методику формування у майбутніх правоохоронців навичок виконання прийомів рукопашного бою. Сутність новацій пропонованої методики навчання полягає в застосуванні на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки розробленої мультимедійної комп'ютерної інформаційно-методичної програми «Правозахисник», цілеспрямованому розвитку спеціальних фізичних якостей здобувачів та чіткій послідовності вивчення техніки прийомів рукопашного бою.

Перспективами подальших досліджень є експериментальна перевірка пропонованої новітньої методик формування вмій і навичок рукопашного бою у майбутніх правоохоронців під час занять зі спеціальної фізичної підготовки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко С. А. Експериментальне обґрунтування методики формування навичок рукопашного бою фахівців податкової міліції в системі професійного навчання : автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Харків, 2005. 18 с.

2. Бондаренко В. В. Службова підготовка як складова системи професійного навчання працівників Національної поліції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 7 (89). С. 4–8. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт»)). URL:

<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/20127/1/Bondarenko%20V.V..pdf>.

3. Бондаренко В. В. Формування готовності до професійної діяльності працівників підрозділів патрульної поліції. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2017. Вип. 6. С. 91–108.

4. Бондаренко В. В. Вплив експериментальної методики навчання майбутніх правоохоронців на успішність сутичок в умовах нападу озброєного супротивника. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2011. Вип. 91. С. 214–217.

5. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія. Київ, 2018. 524 с.

6. Бондаренко В. В. Формування рухових умінь та навичок курсантів вищих навчальних закладів МВС України у процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Чернігів, 2012. 219 с.

7. Вереньга Ю. В., Пронтенко К. В., Бондаренко В. В., Безпалый С. М. Фізичний стан вперше прийнятих на службу працівників ОВС України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 5. С. 18-23. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2013-05/13vyviau.pdf>.

8. Данильченко В. А. Формування техніки рукопашного бою в процесі спеціальної фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Київ, 2015. 20 с.

9. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; Кандиба Т. П., 2019. 98 с.

10. Жевага С. І., Пронтенко К. В., Безпалый С. М. Фізична підготовка викладацького складу вищих навчальних закладів МВС України : навч.-метод. посіб. Житомир, 2013. 232 с.

11. Кім К. В. Теоретико-методологічні основи вивчення процесу професійного становлення майбутнього правоохоронця під час навчання у ВНЗ. *Збірник наукових праць*

Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2008. Вип. 3. С. 291–295.

12. Моргунов О. А. Удосконалення фізичної підготовки правоохоронців МВС України на початковому етапі навчання. *Честь і закон*. 2014. № 2. С. 46–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chiz_2014_2_10.

13. Пліско В. І., Бондаренко В. В. Вплив системи поетапної підготовки на розвитку когнітивного критерію професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції. *Вісник Черкаського університету*. 2018. Вип. 14. С. 66–72. (Серія «Педагогічні науки»).

14. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

15. Kyslenko D., Bondarenko V., Yukhno Yu., Zhukevych I., Radzievskii R. Improving the physical qualities of students in higher educational establishments of Ukraine on guard activity via circular training. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. No. 18 (2). P. 1065–1071. URL: <http://efsupit.ro> (DOI: 10.7752/jpes.2018.s2159).

16. Kyslenko D., Bondarenko V., Plisko V., Bosenko A., Danylchenko V., Kuzmichova-Kyslenko Ye., Tylchik V., Donets I. Dynamics of security specialists' physical condition during professional training. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. No. 19 (2). P. 1099–1103. URL: <http://efsupit.ro> (DOI: 10.7752/jpes.2019.02159).

REFERENCES

1. Antonenko, S. A. (2005). Eksperymentalne obgruntuvannya metodyky formuvannya navychok rukopashnoho boiu fakhivtsiv podatkovoi militsii v systemi profesiinoho navchannia [Experimental substantiation of the method of formation of skills of hand-to-hand combat of tax police specialists in the system of professional training]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

2. Bondarenko, V.V. (2017). Sluzhbova pidhotovka yak skladova systemy profesiinoho navchannia pratsivnykiv Natsionalnoi politzii Ukrainy [Service training as part of a system of professional training for National Police staff of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*

imeni M.P. Drahomanova, *Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov*, 7(89), 4-8. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/20127/1/Bondarenko%20V.V..pdf> [in Ukrainian].

3. Bondarenko, V.V. (2017). Formuvannia hotovnosti do profesiinoi diialnosti pratsivnykiv pidrozdiliv patrolnoi politsii [Formation of readiness for the professional activity of the employees of the units of the patrol police]. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii, Professional education: methodology, theory and technology*, 6, 91-108 [in Ukrainian].

4. Bondarenko, V.V. (2011). Vplyv eksperymentalnoi metodyky navchannia maibutnikh pravookhorontsiv na uspishnist sutychoy v umovakh napadu ozbroienoho suprotivnyka [Influence of experimental methodology of training of future militiamen on the success of fights in the conditions of attack of an armed opponent]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Bulletin of Chernihiv Taras Shevchenko National Pedagogical University*, 91, 214-217 [in Ukrainian].

5. Bondarenko, V.V. (2018). *Profesiina pidhotovka pratsivnykiv patrolnoi politsii: zmist i perspektyvni napriamy* [Professional training of patrol police officers: content and promising directions]. Kyiv [in Ukrainian].

6. Bondarenko, V.V. (2012). Formuvannia rukhovykh umin ta navychok kursantiv vyshchykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy u protsesi zaniat zi spetsialnoi fizychnoi pidhotovky [Formation of motor skills and skills of cadets of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the process of training on special physical training]. *Candidate's thesis*. Chernihiv [in Ukrainian].

7. Verenha, Yu.V., Prontenko, K.V., Bondarenko, V.V., & Bezpalii, S.M. (2013). Fizychnyi stan vpershe pryiniatykh na sluzhbu pratsivnykiv OVS Ukrainy [The physical state of the first time taken to the service of the officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical education and sports*, 5, 18-23. Retrieved from: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2013-05/13vyviau.pdf> [in Ukrainian].

8. Danylchenko, V. A. (2015). Formuvannia tekhniky rukopashnoho boiu v protsesi spetsialnoi fizychnoi pidhotovky kursantiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy [Formation of hand-to-hand combat technique in the process of special physical training of cadets of higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

9. Didkovskiy, V.A., Bondarenko, V.V. & Kuzenkov, O.V. (2019). *Fizychna pidhotovka pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Physical training of employees of the National Police of Ukraine]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav; Kandyba T.P. [in Ukrainian].

10. Zhevaha, S.I., Prontenko, K.V. & Bezpalyi, S.M. (2013). *Fizychna pidhotovka vykladatskoho skladu vyshchyykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy* [Physical training of the teaching staff of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Zhytomyr [in Ukrainian].

11. Kim, K.V. (2008). Teoretyko-metodolohichni osnovy vyvchennia protsesu profesiinoho stanovlennia maibutnoho pravookhorontsia pid chas navchannia u VNZ [Theoretical and methodological bases of studying the process of professional formation of a future law enforcement officer during his studies at a university]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy, Proceedings of the G. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 3, 291-295 [in Ukrainian].

12. Morhunov, O.A. (2014). Udoskonalennia fizychnoi pidhotovky pravookhorontsiv MVS Ukrainy na pochatkovomu etapi navchannia [Improvement of physical training of law enforcement officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine at the initial stage of training]. *Chest i zakon, Honor and law*, 2, 46-49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chiz_2014_2_10 [in Ukrainian].

13. Plisko, V.I. & Bondarenko, V.V. (2018). Vplyv systemy poetapnoi pidhotovky na rozvytok kohnityvnoho kryteriiu profesiinoi hotovnosti maibutnikh pratsivnykiv patrolnoi politsii [Influence of the system of stage-by-stage training on the development of a cognitive criterion of professional readiness of

future officers of the patrol police]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu, Bulletin of Cherkasy University*, 14, 66-72 [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy pro Natsionalnu politsiu: vid 2 lyp. 2015 r. No. 580-VIII [Law of Ukraine on National Police from July 2, 2015, No. 580-VIII]. (n.d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].

15. Kyslenko, D., Bondarenko, V., Plisko, V., Bosenko, A., Danylchenko, V., Kuzmichova-Kyslenko, Ye., Tylchyk, V. & Donets, I. (2019). Dynamics of security specialists' physical condition during professional training. *Journal of Physical Education and Sport*, 19(2), 1099-1103. Retrieved from: <http://efsupit.ro> (DOI: 10.7752/jpes.2019.02159).

16. Kyslenko, D., Bondarenko, V., Yukhno, Yu., Zhukevych, I. & Radzievskii, R. (2018). Improving the physical qualities of students in higher educational establishments of Ukraine on guard activity via circular training. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(2), 1065-1071. Retrieved from: <http://efsupit.ro> (DOI: 10.7752/jpes.2018.s2159).

АНОТАЦІЯ

Здійснено аналіз особливостей службової діяльності працівників спеціальних підрозділів Національної поліції України. Встановлено вимоги до професійної підготовленості поліцейських. На підставі аналізу ситуацій службової діяльності констатовано низький рівень сформованості в правоохоронців умінь і навичок у застосуванні поліцейських заходів примусу. Встановлено, що вдосконалення існуючих і розроблення новітніх методик навчання, спрямованих на підготовку майбутніх правоохоронців з достатнім рівнем сформованості вмінь і навичок із рукопашного бою є актуальним напрямом наукового дослідження.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування новітньої методики формування умінь і навичок із рукопашного бою в майбутніх правоохоронців на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки.

Сутність новацій пропонованої методики навчання полягає в застосуванні на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки розробленої мультимедійної комп'ютерної

інформаційно-методичної програми «Правозахисник», цілеспрямованому розвитку спеціальних фізичних якостей здобувачів та чіткій послідовності вивчення техніки прийомів рукопашного бою.

Мультимедійна програма розроблена з урахуванням виявлених технічних помилок, які допускають здобувачі під час опанування прийомів фізичного впливу й охоплює теоретичний та практичний модулі. Теоретичний модуль насичений сукупністю систематизованих і структурованих знань, які висвітлюють особливості техніки виконання прийомів фізичного впливу, передбачених навчальною програмою з дисципліни «Спеціальна фізична підготовка». Практична частина містить відеоматеріал на якому демонструється техніка виконання прийомів рукопашного бою.

Подано комплекси фізичних вправ, які спрямовані на формування стійких навичок рукопашного бою. Закріплення навчального матеріалу здійснюється шляхом використання модельних ситуацій, що максимально наближують умови виконання прийомів фізичного примусу до реальних.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в експериментальній перевірці запропонованої новітньої методики формування вмінь і навичок із рукопашного бою в майбутніх правоохоронців на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки.

Ключові слова: методика навчання; навички; уміння; поліцейський; рукопашний бій; спеціальна фізична підготовка.

АННОТАЦИЯ

Осуществлен анализ особенностей служебной деятельности работников специальных подразделений Национальной полиции Украины. Установлены требования к профессиональной подготовленности полицейских. На основании анализа ситуаций служебной деятельности констатировано низкий уровень сформированности у правоохранителей умений и навыков в применении полицейских мер принуждения. Установлено, что совершенствование существующих и разработка новых методик обучения, направленных на подготовку будущих правоохранителей с достаточным уровнем сформированности умений и навыков

по рукопашному бою является актуальным направлением научного исследования.

Целью работы является теоретическое обоснование новой методики формирования умений и навыков по рукопашному бою в будущих правоохранителей на занятиях по специальной физической подготовке.

Сущность новаций предлагаемой методики обучения состоит в применении на занятиях по специальной физической подготовке разработанной мультимедийной компьютерной информационно-методической программы «Правозащитник», целенаправленному развитию специальных физических качеств соискателей и четкой последовательности изучения техники приемов рукопашного боя.

Мультимедийная программа разработана с учетом выявленных технических ошибок, которые допускают курсанты при овладения приемов физического воздействия и охватывает теоретический и практический модули. Теоретический модуль насыщенный совокупностью систематизированных и структурированных знаний, освещающих особенности техники выполнения приемов физического воздействия, предусмотренных учебной программой по дисциплине «Специальная физическая подготовка». Практическая часть содержит видеоматериал на котором демонстрируется техника выполнения приемов рукопашного боя.

Подано комплексы физических упражнений, направленных на формирование устойчивых навыков рукопашного боя. Закрепление учебного материала осуществляется путем использования модельных ситуаций, которые максимально приближают условия выполнения приемов физического принуждения к реальным.

Перспективы дальнейших исследований усматриваем в экспериментальной проверке предлагаемой новой методики формирования умений и навыков по рукопашному бою в будущих правоохранителей на занятиях по специальной физической подготовке.

Ключевые слова: методика обучения; навыки; умение; полицейский; рукопашный бой; специальная физическая подготовка.

УДК 378:37-044.247(477:4)

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-66-82

**CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF
PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE
CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ
В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ
ПРОЦЕССОВ**

Анна Ващенко,

викладач кафедри
теорії та методики
професійної підготовки
karpan22@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1434-3672>

ID: 0000-0003-1434-3672

ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький
державний педагогічний
університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Anna Vashchenko,

Lectuer of the Department of
Theory and methods of
vocational training
karpan22@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1434-3672>

ID: 0000-0003-1434-3672

Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University, 30,
Sukhomlynskoho Str.,
Pereiaslav Khmelnytskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

In the article, the author highlights the processes of the European integration component of Ukrainian education and science, which meet the strategic goals of the state and society with

its desire to create a single economic, political and value space in the new Europe. The analysis of scientific research on this topic is carried out. Analysis of the obstacles that arise during the transition to the modern Ukrainian in professional education at European standards, priority directions of its development and the key factors that influence the global educational space among them: internationalization, which covers the curriculum, teaching and learning, research, institutional agreements, mobility of teachers and students, various forms of cooperation in education and science. The purpose of the article is to identify the leading trends in professional training of professional education specialists in the context of the development of modern European education in Ukraine. The author of this article also studies the issues of forming the EU policy in the field of professional education and determining ways to modernize it in Ukraine in accordance with European standards. The article deals with the issues of forming the EU policy in the field of professional education regulation. The main factors that determine the EU education standards are identified. The problems of professional education in Ukraine and areas of cooperation between Ukraine and the EU in the direction of reforming the national system of professional training are identified. The article highlights the formation of the EU policy in the field of regulation of professional education development, characterized by a number of outstanding stages that introduced the key principles and mechanisms for managing this area. Analyzed the Lisbon resolution, the Report of the European Commission «on specific future challenges for the education and training system in Europe», the Copenhagen Declaration of the European Commission and the Ministers of education of European countries with Development of cooperation in the field of vocational education and training in Europe, creation of the European preferential framework for quality assurance of vocational education (EQAVET), the Turin process (initiated by the European education Foundation).

Keywords: European Union, professional education, European integration, European integration processes, common European space, course for European integration.

Постановка проблеми. Модернізація галузі освіти – вагома складова сучасного етапу трансформації України в

межах євроінтеграційного процесу. Європейський Союз (далі в статті ЄС) стаючи все більш провідним геополітичним гравцем, відіграє особливу роль у зовнішній, та внутрішній політиці України. Починаючи з кінця 1990-х років українська влада офіційно визначила курс на інтеграцію до ЄС як стратегічну мету країни, що відповідає в цілому очікуванням українського суспільства, створює надійні підстави для досягнення демократичного за змістом консенсусу в середовищі політичних еліт України. Треба зазначити, що допомога Україні з моменту її формування як незалежної держави з боку ЄС та його країн-членів є вкрай важливим, стабілізуючим фактором розвитку нашої держави. Першочерговим напрямом реформування, згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС виділяють підвищення ефективності системи професійної освіти та професійної підготовки в напрямі забезпечення відповідності потребам ринку праці стандартам та вимогам ЄС. Враховуючи наміри України щодо приєднання до європейського простору вищої професійної освіти, необхідність вивчення досвіду європейських країн із метою вдосконалення системи фахової підготовки в умовах професійної освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам функціонування, розвитку національної системи освіти, дослідженню механізмів управління системами освіти європейських держав присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених: Н. Абашкіної (Абашкіна, 2002), (Абашкіна, 2006), Л. Ващенко (Ващенко, 2005), М. Дарманського (Дарманський, 2001) К. Корсака, Л. Юрчук (Корсак, Юрчук 2003), О. Локшиної (Локшина, 2007) Л. Пуховської (Пуховська, 2017), Л. Сергєєвої (Сергєєва, 2012), (Сергєєва, 2014) Л. Курій (Курій, 2015), О. Коробань (Коробань, 2017). Перегляд вітчизняних публікацій, які присвячені різним точкам зору на проблемну ситуацію, що склалася в сфері професійної освіти в нашій державі переконливо демонструє, що науковці пов'язують надії на вихід цієї галузі із затяжної кризи з інтеграційними процесами входження України до європейського освітнього простору. Але паралельно із цим недостатньо висвітленим у наукових дослідженнях

залишається питання адаптації стандартів професійної освіти та її якості до вимог, стандартів та рівня ЄС.

Мета статті – виявити провідні тенденції професійної підготовки фахівців професійної освіти в умовах розвитку сучасної європейської освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України євроінтеграційні процеси починають охоплювати все більше сфер життєдіяльності держави, чітко визнаючи її орієнтир на входження до освітнього простору Європи, здійснює модернізацію освітньої галузі відповідно до європейських вимог та стандартів, дедалі наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу. Слід зазначити, що впровадження європейського виміру до професійної освіти може дати певні позитивні результати лише за умови, що вона стане частиною послідовної всеосяжної стратегії освіти впродовж життя (Сергеева, 2012: 6).

Розширення ЄС, яке відбулося 1 травня 2004 року, створило нові умови для взаємин між ним та Україною в галузі освіти та науки. Очевидно, що все більшого значення відтепер набуватимуть програми транскордонної співпраці, до виконання яких історично найкраще підготовленими є заклади науки та освіти з обох боків кордону розширеного ЄС. Незважаючи на всі перелічені позитивні сторони співпраці між ЄС та Україною, актуальні потреби національної освіти та науки значно перевищують наявні вітчизняні та зарубіжні ресурси її розвитку. Слід визнати, що приєднання України до Болонського процесу з метою побудови конкурентоспроможної освітньої та наукової системи відповідає пріоритетам розвитку української економіки та суспільства в цілому. Звичайно, необхідно враховувати й ризики. Адже в разі успіху створення системи професійної освіти, що відповідає європейським освітнім вимогам та стандартам, означатиме її відкритість не лише для новачків і допомоги від заходу, але й відкритість принаймні частини західних вакансій для випускників України (Сергеева, 2014: 86).

Після ухвалення Європейською комісією програми «Ширша Європа», про яку представництво в Україні

повідомляло із захватом як про «гарну новину для України», український політикум і суспільство відреагували на неї помірковано. Ідеологія Нового сусідства, розроблена ЄС, базується на тому, що такий документ приймається раз на 10 років, і на цей період про перспективи членства будь-якої з держав-сусідок, зокрема й України мова не ведеться. Але документ містить і обмовку: прийняття такої програми не закриває для окремих держав можливості набуття членства в ЄС, але це питання виноситься за рамки цього формату співпраці. Європейська ідея, втілена в національній меті, що полягає у вступі до ЄС усе більше цікавить та хвилює українське суспільство. Вона прискорює насамперед розвиток громадянського суспільства. В окремих регіонах країни, переважно у західних, громадська підтримка ідеї вступу України до ЄС сягає високого рівня, якому можуть позаздрити навіть наші сусіди, що вже стали членами європейської спільноти (Сергєєва, 2014: 87).

Таким чином послідовне збільшення підтримки євроінтеграційного компонента української освіти та науки відповідає як стратегічним цілям української держави та суспільства щодо повної інтеграції до ЄС, так і ідеалам ЄС із його прагненням створити єдиний економічний, політичний та ціннісний простір у новій Європі. Окрему увагу потрібно звернути на регіональний аспект виконання програм наукової та освітянської співпраці, ширше залучати до них не лише державні установи освіти та науки, але й недержавні, наприклад регіональні аналітичні центри, сформовані в останнє десятиріччя. Важливим засобом науково-освітнього співробітництва мають бути програми транскордонної співпраці, в яких належить враховувати не тільки аспекти екологічної, технологічної, міграційної, кримінальної безпеки, але й перспективи створення широких можливостей для ціннісної, культурної інтеграції населення прикордоння з обох боків кордону ЄС (Сергєєва, 2014: 87).

Формування політики ЄС у сфері регулювання розвитку професійної освіти характеризується рядом визначних етапів, які ввели ключові принципи та механізми управління даною сферою. Так цінність Лісабонської резолюції, прийнятої в 2000

р. як першого етапу полягає в обґрунтуванні положення щодо взаємодії «між політикою в галузі економіки, зайнятості і розвитку людських ресурсів на основі забезпечення високоякісної професійної освіти і навчання та підвищення ефективності використання інвестицій в людські ресурси» (Курій, 2015: 207-208; Коробань, 2017: 193-194).

Другим етапом є Доповідь Європейської Комісії «Про конкретні майбутні завдання для системи освіти та професійної підготовки в Європі», від 2001 р, яка містить пропозиції щодо спільних дій країн-членів у сфері освіти та є першим документом, де запропоновано уніфіковану стратегію розвитку національних освітніх політик, включаючи такі кардинальні зміни як підвищення якості та ефективності систем освіти та підготовки в країнах ЄС, спрощення доступу до всіх форм освіти протягом життя та посилення відкритості систем освіти та підготовки фахівців у всьому світі (Курій, 2015: 208; Коробань, 2017: 194).

Третій етап – це Копенгагенська Декларація Європейської Комісії та міністрів освіти європейських країн з розвитку співробітництва в галузі професійної освіти і навчання в Європі від 2002 р. Був Започаткований «Копенгагенський процес», який спрямовувався на реалізацію низки завдань:

- створення єдиного європейського простору в галузі професійної освіти та навчання (далі в статті ПОН);

- забезпечення прозорості кваліфікацій за рахунок упровадження Європейського резюме, Додатку до диплома чи свідоцтва про освіту, Mobilipass – це свідоцтво про навчання за кордоном, в тому числі й в процесі трудової діяльності, європейського портфолію мов, посилення координації на національному рівні, інформаційної та іншої підтримки зі сторони ЄС;

- розв'язання проблеми визнання компетенцій та кваліфікацій шляхом визначення європейської рамки кваліфікацій;

- запровадження єдиної рамки кваліфікацій для забезпечення порівнюваності та прозорості національних кваліфікацій;

- створення єдиної системи перенесення знакових одиниць, що забезпечують прозорість, завдяки розробці механізмів перенесення й визнання компетенцій та кваліфікацій між різними державами і на різних рівнях шляхом встановлення референційних рівнів; формулювання загальних принципів сертифікації та інших заходів, що охоплюють систему перенесення кредитних одиниць навчання і модулів;
- розробки загальних принципів визнання неформального і спонтанного навчання шляхом порівняння принципів офіційного визнання такого навчання на основі позицій, вироблених різними суб'єктами освіти і навчання, та з урахуванням різних потреб і рекомендацій щодо підвищення якості методів і систем визнання для забезпечення прав громадян на проходження процедур офіційного визнання неформального і спонтанного навчання;
- розробки кваліфікацій і компетенцій на галузевому рівні на основі узагальнення досвіду, накопиченого на даному рівні, формування галузевих кваліфікацій та компетенцій у рамках різних програм ЄС, інтеграції відповідних структур та ініціатив у цій галузі, визначення пріоритетних галузей та визнання кваліфікацій професійним співробітництвом;
- забезпечення якості та розробки загальних критеріїв та принципів оцінки якості ПОН для підвищення економічної ефективності від інвестицій шляхом оцінки відповідних стандартів та їх використання; розробку загальної рамки забезпечення якості; обґрунтування і визначення індикаторів якості для ПОН на основі використання кращого досвіду, створення Європейського керівництва із самооцінки, аналізу структур, що займаються забезпеченням якості;
- задоволення потреб у навчанні викладачів і майстрів ПОН шляхом участі, підвищення ролі і мотивації педагогічних працівників професійних навчальних закладів, що забезпечується визначенням потреб викладачів, майстрів та інструкторів в уміннях, необхідних у суспільстві, які базуються на знаннях, та створення умов для оволодіння цими вміннями (Курій, 2015: 208, Коробань, 2017: 194-195).

Четвертим етапом є створення Європейської преференційної рамки забезпечення якості професійної освіти

(EQAVET) 2009 Мета EQAVET – підтримка та моніторинг постійного вдосконалення національних систем професійної освіти і навчання. EQAVET пропонує порівняльний інструмент для відповідальних осіб на основі циклу якості, що складається з чотирьох етапів: визначення цілей і планування, реалізація, оцінка і перегляд. EQAVET визнає автономність національних урядів і становить добровільну систему, яку можуть використовувати державні органи та інші організації, що працюють у сфері забезпечення якості (Курій, 2015: 208; Коробань, 2017: 195).

П'ятим етапом є Туринський процес, проведений за ініціативою Європейського фонду освіти в 2010 р. Його основне завдання полягає у виробленні єдиної позиції за стратегіями подальшого розвитку державних політик і систем професійної освіти і навчання, приймаючи до уваги роль останніх у підвищенні конкурентоспроможності і забезпеченні стійкого та інклюзивного зростання. Туринський процес спрямовується на вироблення загального розуміння середнього та довгострокового бачення пріоритетів і стратегій розвитку ПОН, розгляду можливих способів впровадження цього бачення і досягнення прогресу; розробку і оцінку таких політик ПОН, які дозволяють задовольняти потреби сучасної економіки і які вважаються виконуваними з точки зору наявних ресурсів; регулярне оновлення результатів аналізу і перегляду досягнень; забезпечення можливостей розвитку професійного потенціалу і аналізу політики з метою покращення стратегічного планування у країнах-партнерах і у співробітництві з ЄС; підтримку країн у підвищенні (Курій, 2015: 208; Коробань, 2017: 195).

Провідною установою, що підтримує розвиток професійної освіти та навчання в ЄС є Європейський центр розвитку професійної освіти (CEDEFOP). Основними напрямками діяльності даного Центру є сприяння розвитку професійної освіти, допомога в прийнятті стратегічних рішень із врахуванням реальної ситуації, проведення консультацій, досліджень, здійснення аналізу та пошуку інформації, а також стимулювання загальноєвропейської співпраці та спільного навчання. Також CEDEFOP тісно співпрацює із Європейською

Комісією, урядами держав, представниками роботодавців і профспілок, а також науковцями й практиками. Він забезпечує цих партнерів актуальною інформацією про останні події, досвід та інновації професійної освіти та пропонує форум для обговорення політики в галузі професійної освіти. Також CEDEFOP поширює свої експертні знання за допомогою електронних та паперових публікацій, конференцій та робочих груп. Спеціальною агенцією Європейського Союзу з підтримки розвитку систем освіти і професійного навчання в країнах-партнерах ЄС є Європейська фундація професійної освіти (ETF). Основне завдання фундації – допомога країнам із перехідною економікою та країнам, що розвиваються, у формуванні свого людського потенціалу через реформи систем освіти, професійного навчання і ринку праці в контексті зовнішньої політики ЄС (Курій, 2015: 209).

У країнах ЄС інтенсифікувалися інтеграційні процеси в галузі освіти, включаючи професійну освіту та навчання. Вони обумовлюються рядом факторів, серед яких основними є:

- реалізація стратегії навчання протягом усього життя;
- необхідність забезпечення порівнювальності та співставленості кваліфікацій, одержаних громадянами із різних країн;
- визнання кваліфікацій, отриманих у ході попередньої трудової діяльності та шляхом формального і неформального навчання;
- прискорений перехід до суспільства, яке засноване на знаннях (Коробань, 2017: 195).

Пріоритетними напрямками розвитку професійної освіти в Україні є інтелектуалізація професійної освіти, впровадження до навчально-виробничого процесу науково-технічних досягнень і новітніх технологій; особистісно орієнтованого підходу у професійному навчанні та вихованні; розвиток ринку освітніх послуг із професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації громадян згідно вимог ринку праці; розвиток соціального партнерства; модернізація інформаційного та матеріально-технічного забезпечення професійної освіти та міжнародне співробітництво. Із цією метою Міністерством було підготовлено та подано до розгляду

Кабінету Міністрів України пакет нормативно-правових документів, які мають на меті стимулювання системних змін у змісті професійної освіти та управлінні нею, підходах до створення інноваційного середовища, пошуку форм співпраці професійної освіти з усіма зацікавленими сторонами, що забезпечить модернізацію професійної освіти України. Але в умовах обмежених фінансових ресурсів і часових меж зміни повинні бути виваженими, з максимально ефективним залученням та використанням наявних ресурсів і спрямовуватися на чітко визначені результати. Таким чином можна уникнути в професійній освіті непорозумінь та невдалих експериментів. Згідно «Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні» її модернізація має спрямовуватися на створення необхідних умов для інноваційного розвитку професійного навчання різних категорій населення, зокрема у професійних навчальних закладах різних типів, форм власності та підпорядкування, на виробництві; забезпечення якісної професійної підготовки кваліфікованих робітників для галузей економіки, малого і середнього підприємництва з урахуванням потреб сучасного ринку праці (Сергєєва, 2014: 88).

Розвиток професійної освіти в Україні на даний залежить від багатьох чинників: реальної державної політики; врахування світових тенденцій у науково-технічному поступі різних галузей виробництва; наукового обґрунтування змісту професійної освіти; підготовки нової генерації педагогів професійної освіти; участі роботодавців у підготовці сучасного виробничого персоналу і створенні необхідної матеріально-технічної бази; розвитку соціального партнерства і його законодавчого закріплення; видання підручників нового покоління; забезпечення високоефективної управлінської діяльності на всіх рівнях (Бріцина, 2016: 71)

У загальному плані основними напрямками розв'язання проблем розвитку професійної освіти на сучасному етапі можуть бути: реструктуризація вузькопрофільного переліку спеціальностей, запровадження нових розширених профілів підготовки кваліфікованих робітників; орієнтація змісту освіти на формування загальних компетентностей; зміна процесу та

методологій навчання, підготовка тих, хто навчається, до можливих організаційних і технологічних змін у процесі праці; зміна підпорядкування системи професійної освіти; залучення частини закладів професійної освіти до єдиної системи профільної старшої школи; налагодження соціального партнерства між ПТНЗ і працедавцями, ПТНЗ і ВНЗ, зокрема на місцевому рівні (Сергеева, 2014: 88).

У нормативному плані стратегія розвитку професійної освіти представлена в таких документах: Постанова Верховної Ради України № 699-IV. «Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні» від 03.04.2003 р. та у Постанові Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 495 «Про затвердження Державної цільової програм розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки (Сергеева, 2014: 88).

До основних положень стратегії розвитку професійної освіти відповідно до Постанови Верховної Ради України відносять: створення механізму цілісної національної системи підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки робітників із використанням матеріально-технічної бази; аналіз проблеми кадрового забезпечення галузі та розроблення науково-обґрунтованого прогнозу розвитку ринку праці з уточненнями перспективних планів підготовки кваліфікованих робітничих кадрів; створення у кожному регіоні центрів сервісного обслуговування та оснащення комп'ютерами й технічними засобами закладів професійної освіти з метою забезпечення комп'ютеризації навчально-виробничого процесу та розроблення програмних засобів навчання (Сергеева, 2014: 88).

За визначенням Європейської фундації професійної освіти, пріоритетами країни для професійної освіти та реформування сфери зайнятості є:

Розвиток загальної стратегічної концепції ПТО, який охоплюватиме подальшу оптимізацію ПТО в країні, в тому числі поліпшення фінансування та управління.

Підвищення якості професійної освіти і навчання за допомогою реалізації Національної кваліфікаційної реформи, перегляду кваліфікацій для пріоритетних галузей економіки і системного впровадження навчання впродовж життя.

Розробка систем для покращення ідентифікації та моніторингу потреб у навиках, які сприятимуть трудовій мобільності в Україні та подолання невідповідності здобутих навиків потребам працедавців.

Впровадження спеціальних заходів із збільшення формальних можливостей працевлаштування випускників (Курій, 2015: 212).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, принциповими напрямками реформування професійної освіти України в забезпеченні її відповідності стандартам ЄС виділяють підвищення її якості та ефективності, запровадження європейських стандартів професійної освіти, зокрема, у напрямі забезпечення її відповідності потребам ринку праці та застосування ефективних механізмів соціального партнерства, забезпечення полегшеного доступу до професійної освіти всіх категорій населення, к тому числі доступу до навчання протягом усього життя для осіб будь-якого віку, інтенсифікація підвищення кваліфікації працівниками до рівня країн ЄС (мінімум 1 раз в 5 років). Розробка необхідних законодавчих ініціатив та економічних механізмів адаптації професійної освіти до європейських вимог є перспективними напрямками подальших розробок з даної тематики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абашкіна Н. В. Педагогічні та психологічні основи діяльності служб професійної орієнтації в Німеччині. Ніжин, 2006. 91 с.
2. Абашкіна Н. В. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. Київ, 2002. 322 с.
3. Бріцина Ю.В. Тенденції розвитку середньої та професійно-технічної освіти в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2016. Вип. 10 (1). С. 70-74
4. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону. Київ, 2005. 380 с.
5. Дарманський М. М Організація діяльності чотириступеневого вищого педагогічного навчального закладу. Хмельницький, 2001. 94 с.

6. Коробань О.В. Тенденції розвитку професійної освіти України в умовах євроінтеграції. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2017. Вип.1. С. 192 -199.

7. Корсак К. В. , Юрчук Л. М. Наука і освіта на теренах об'єднаної Європи. Науковий світ, 2003. Вип. 11. С. 26-29.

8. Курій Л.О. Розвиток системи професійно-технічної освіти України відповідно до вимог Європейського Союзу. Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки. Хмельницький, 2015. Вип.4.Том 2. С.207-215.

9. Локшина О. І. Стратегія Європейського Союзу у галузі освіти: етапи розвитку, 2007. Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць. С. 212-224. Ї

10. Пуховська Л. П. Професійна освіта та інновації: досвід країн ЄС. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка, 2017. Вип. 14. С. 124-132.

11. Сергеева Л.М. Інституції професійно-технічної освіти країн Європейського Союзу. Київ, 2012. 120 с.

12. Сергеева Л.М. Сучасні тенденції розвитку професійної освіти в контексті європейської інтеграції. Педагогічний альманах. Херсон, 2014. Вип. 21. С. 85-92.

REFERENCES

1. Abashkina N. V. (2006) *Pedahohichni ta psykholohichni osnovy diialnosti sluzhb profesiinoi oriiientatsii v Nimechchyni* [Pedagogical and psychological bases of professional orientation services in Germany]. Nizhyn, 91 s. [in Ukrainian].

2. Abashkina N. V. (2002) *Profesiina osvita v zarubizhnykh krainakh: porivnialnyi analiz* [Professional education in foreign countries: a comparative analysis]. Kyiv, 322 [in Ukrainian].

3. Britsyna, Yu.V. (2016). *Tendentsiyi rozvytku seredn'oyi ta profesyno-tekhnichnoyi osvity v Ukrayini* [Trends in the development of secondary and vocational education in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Ser. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, 10 (1), 70-74 [in Ukrainian].

4. Vashchenko L. M. (2005) *Upravlinnia innovatsiinykh protsesamy v zahalnyi serednii osviti rehionu* [Managing innovation processes in General secondary education in the region]. Kyiv, 380 [in Ukrainian].

5. Darmanskyi M. M. (2001) *Orhanizatsiia diialnosti chotyrystupenevoho vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu* [Organization of activities of a four-stage higher pedagogical educational institution]. Khmelnytskyi, 94 [in Ukrainian].

6. Koroban', O.V. (2017). *Tendentsiyy rozvytku profesiynoi osvity Ukrayiny v umovakh yevrointehratsiyy* [Trends in the development of professional education in Ukraine in the context of European integration]. Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Uman', 1, 192 -199 [in Ukrainian].

7. Korsak K.V. ,Yurchuk L.M. (2003) *Nauka i osvita na terenakh ob'iednanoi Yevropy* [Science and education in the United Europe]. Naukovi svit, 11, 26-29 [in Ukrainian].

8. Kuriy, L.O. (2015). *Rozvytok systemy profesiynno-tekhnichnoi osvity Ukrayiny vidpovidno do vymoh Yevropeys'koho Soyuzu* [Development of the system of vocational education in Ukraine in accordance with the requirements of the European Union]. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ser. Ekonomichni nauky. Khmel'nyts'kyy, 4 (2), 207-215 [in Ukrainian].

9. Lokshyna O. I. (2007) *Stratehiia Yevropeiskoho Soiuzu u haluzi osvity: etapy rozvytku* [The strategy of the European Union in the field of education: stages of development]. Pedahohichna i psykhologichna nauky v Ukraini. Zbirnyk naukovykh prats, 212-224 [in Ukrainian].

10. Pukhovska L. P. (2017) *Profesiina osvita ta innovatsii: dosvid krain YeS* [Professional education and innovation: EU experience]. Naukovi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika, 14, 124-132 [in Ukrainian].

11. Serheyeva, L.M. (2012.). *Instytutsiyy profesiynno-tekhnichnoi osvity krayin Yevropeys'koho Soyuzu* [Institutions of vocational education in the European Union]. Kyiv, 120 [in Ukrainian].

12. Serheieva, L.M. (2014). *Suchasni tendentsiyi rozvytku profesynoyi osvity v konteksti yevropeys'koyi intehratsiyi* [Current trends in the development of professional education in the context of European integration]. *Pedahohichnyy al'manakh*. Kherson, 21, 85-92 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті автор висвітлює процеси євроінтеграційного компоненту української освіти та науки, які відповідають стратегічним цілям держави та суспільства із його прагненням до створення єдиного економічного, політичного та ціннісного простору у новій Європі. Проведено аналіз наукових досліджень із даної теми. Проаналізовано переешкоди, які виникають при переході сучасної української професійної освіти на загальноєвропейські стандарти, пріоритетні напрямки її розвитку та ключові фактори, які здійснюють вплив на глобальний освітній простір серед них: інтернаціоналізація, яка охоплює навчальні програми, процес викладання і навчання, дослідження, інституційні угоди, мобільність викладачів і учнів, різноманітні форми співробітництва у галузі освіти та науки. Метою статті є виявлення провідних тенденцій професійної підготовки фахівців професійної освіти в умовах розвитку сучасної європейської освіти в Україні. Також автор даної статті вивчає питання формування політики ЄС в галузі професійної освіти та визначення шляхів її модернізації в Україні згідно європейських стандартів. У статті розглядаються питання формування політики ЄС в галузі регулювання професійної освіти. Виявлені основні фактори, що визначають стандарти освіти ЄС. Визначено проблеми професійної освіти в Україні, сфери співробітництва між Україною та ЄС у напрямку реформування національної системи професійної підготовки. У статті висвітлено формування політики ЄС у сфері регулювання розвитку професійної освіти, що характеризується рядом визначних етапів, які ввели ключові принципи та механізми управління даною сферою. Проаналізовано Лісабонську резолюцію, Доповідь Європейської Комісії «Про конкретні майбутні завдання для системи освіти

та професійної підготовки в Європі», Копенгагенську Декларацію Європейської Комісії та міністрів освіти європейських країн з

Розвитку співробітництва в галузі професійної освіти і навчання в Європі, створення Європейської преференційної рамки забезпечення якості професійної освіти (EQAVET), Туринський процес (за ініціативи Європейського фонду освіти).

Ключові слова: *Європейський Союз, професійна освіта, євроінтеграція, євроінтеграційні процеси, єдиний європейський простір, курс на євроінтеграцію.*

АННОТАЦИЯ

В статье автор освещает процессы евроинтеграционного компонента украинского образования и науки, которые отвечают стратегическим целям государства и общества с его стремлением к созданию единого экономического, политического и ценностного пространства в новой Европе. Проведен анализ научных исследований по данной теме. Проанализированы препятствия, которые возникают при переходе современного украинского профессионального образования на общеевропейские стандарты, приоритетные направления его развития и ключевые факторы, которые оказывают влияние на глобальное образовательное пространство среди них: интернационализация, которая охватывает учебные программы, процесс преподавания и обучения, исследования, институциональные соглашения, мобильность преподавателей и учащихся, разнообразные формы сотрудничества в области образования и науки. Целью статьи является выявление ведущих тенденций профессиональной подготовки специалистов профессионального образования в условиях развития современного европейского образования в Украине. Также автор данной статьи изучает вопросы формирования политики ЕС в области профессионального образования и определения путей ее модернизации в Украине согласно европейским стандартам. В статье рассматриваются

вопросы формирования политики ЕС в области регулирования профессионального образования. Выявлены основные факторы, определяющие стандарты образования ЕС. Определены проблемы профессионального образования в Украине, сферы сотрудничества между Украиной и ЕС в направлении реформирования национальной системы профессиональной подготовки. В статье освещены формирования политики ЕС в сфере регулирования развития профессионального образования, характеризуется рядом выдающихся этапов, которые ввели ключевые принципы и механизмы управления данной сферой. Проанализированы Лиссабонскую резолюцию, Доклад Европейской Комиссии «О конкретные будущие задачи для системы образования и профессиональной подготовки в Европе», Копенгагенскую Декларацию Европейской Комиссии и министров образования европейских стран с развития сотрудничества в области профессионального образования и обучения в Европе, создание Европейского преференциальной рамки обеспечения качества профессионального образования (EQAVET), Туринский процесс (по инициативе Европейского фонда образования).

Ключевые слова: Европейский Союз, профессиональное образование, евроинтеграция, евроинтеграционные процессы, единое европейское пространство, курс на евроинтеграцию.

УДК 378.14:004:001.4

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-83-102

**APPLICATION OF INFORMATION AND
COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS
OF FORMING THE PROFESSIONAL-
TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE
PROFESSIONALS**

**ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

**ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ**

Ірина Каменська,

кандидат

сільськогосподарських наук,

доцент кафедри теорії та

методики професійної

підготовки

ikamenskay1@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2872-

5065

ДВНЗ «Переяслав-

Хмельницький державний

педагогічний університет

імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м.

Переяслав, Київська обл.,

Україна, 08401

Iryna Kamenska,

Ph.D. in Agricultural Sciences,

Assistant Professor of the

Department of theory and

methods of vocational training

ikamenskay1@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2872-

5065

Pereiaslav-Khmelnytskyi

Hryhorii Skovoroda State

Pedagogical University,

Ukraine 30, Sukhomlynskoho

Str., Pereiaslav, Kyiv Reg.,

Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article deals with the actual problem of the use of information and communication technologies for the formation of professional and terminological competence of future specialists in occupational safety.

The authors substantiate the importance of using information and communication technologies in the educational process in the study of professional terminology. The levels of formation of professional and terminological competence of future specialists are investigated, the amount of terminological knowledge in students is determined. According to the results of the experiment, it was established that the use of various effective pedagogical and innovative technologies in the study of terminological vocabulary in the classroom in special disciplines forms terminological competence and professional skills in educational applicants. It also helps to increase the general level of professional knowledge of students, expand the vocabulary, develop cognitive and volitional qualities, teaches to carry out information-educational and experimental research activities, encourages development.

According to the results of testing to determine the volume of terminological knowledge, we found that the control group had average indicators, and the experimental group had high. This indicates a sufficient level of assimilation of professional terminology by students of the experimental group, their understanding of the essence of basic concepts and phenomena, the ability of students to replace the basic terms with more accessible statements and the understanding of the importance of professional terminology for future activities and their interest in studying it.

It was found that the active use of information and communication technologies with traditional forms of training positively affects the study of professional terminology, encourages students to develop, helps to deepen and systematize knowledge, and also forms the professional and terminological competence of future specialists.

Keywords: *information and communication technologies, information resources, professional and terminological competence, terminology; vocational vocabulary, professional disciplines, educational process.*

Постановка проблеми. Процес формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців із охорони праці складний та багатограний. Він потребує комплексного підходу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, щоб в кінцевому результаті отримати компетентного, кваліфікованого фахівця з високим рівнем володіння професійної лексики. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє студентам не лише досконало оволодіти професійно-термінологічною компетентністю, а й сприяє до розвитку універсальних прийомів пошуку, отримання, обробки інформації, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації та перетворення здобутої інформації в знання. Тому виникає необхідність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої освіти при підготовці студентів.

У сучасному суспільстві роль інформаційно-комунікаційних технологій постійно зростає. Інформаційно-комунікативні технології – це сукупність методів, засобів та прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання та передавання графічних, текстових, цифрових, аудіо та відеоданих на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж та засобів зв'язку (Види сучасних ІКТ). Засоби інформаційно-комунікаційних технологій можуть бути різними – це і інформаційні ресурси, і обладнання, і освітні електронні видання (персональні комп'ютери; засоби введення й маніпулювання текстовою та графічною інформацією, пристрої маніпулювання аудіовізуальною інформацією; сучасні засоби зв'язку; системи штучного інтелекту і таке інше).

За методичним призначенням інформаційно-комунікаційні технології класифікують на навчальні (повідомляють знання, формують уміння, навички навчальної або практичної діяльності), тренажери (відпрацювання умінь та навичок, повторення та закріплення пройденого матеріалу), інформаційно-пошукові (знаходити інформацію, формують уміння і навички по систематизації інформації), демонстраційні (візуалізація об'єктів явищ, процесів з метою їх дослідження та вивчення), імітаційні (подається відповідний аспект реальності для вивчення його структурних або функціональних

характеристик), лабораторні (проведення віддалених експериментів на реальному обладнанні), моделюючі (моделювання об'єктів, явищ, процесів з метою їх дослідження та вивчення), розрахункові (автоматизація розрахунків) та навчально-ігрові (створення навчальних ситуацій в ігровій формі) (Види сучасних ІКТ).

Сучасний прогрес у науці значною мірою впливає на розвиток науково-технічного мовлення та веде до все більшої його стилістичної диференціації, зокрема розвитку окремих термінологічних систем, які є важливим складником загальної лексичної системи. Наукова термінологія відіграє важливу роль у державотворенні і є показником розвитку наукового, соціально-економічного та культурного поступу країни (Симоненко, 2003: 19).

Одним із головних напрямів поліпшення навчального процесу є вдосконалення професійної підготовки фахівців шляхом більш ґрунтовного оволодіння ними понятійним апаратом наук, що становлять основу навчання за фахом (Вікторова, 2009).

Рівень фахового мовлення передбачає досконале володіння культурою спілкування та майстерне володіння термінологічної лексики (Крохмальна, 2016).

Насамперед, фахове мовлення необхідне майбутньому фахівцю з охорони праці для того, щоб складати акти, приписи, наряди-допуски, проводити інструктажі, вести професійний діалог та налагоджувати комунікативні зв'язки з партнерами, колегами, студентами у своїй професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел із досліджуваної проблеми свідчить, що професійно-термінологічна компетентність майбутніх фахівців є предметом вивчення багатьох науковців (**Molly Nicaise & Maribeth Gettinger, 1995**; Balashov, Pasichnyk & Kalamazh, 2018; Piacente, Tittarelli, 2006; Власюк, 2015; Крохмальна, 2016; Сиротін, 2016; Школяр, 2017).

Попри пильну увагу науковців до питань професійно-термінологічної компетентності, такі важливі аспекти, як застосування інформаційно-комунікаційних технологій в закладах освіти при вивченні професійної термінології

майбутніми фахівцями з охорони праці ще й до сьогодні залишаються мало дослідженими та набувають у наш час особливої актуальності.

Мета статті – з'ясувати доцільність застосування інформаційно-комунікаційних технологій в закладах освіти при вивченні професійної термінології майбутніми фахівцями з охорони праці та визначити рівні сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців із охорони праці.

Завдання дослідження: теоретично обґрунтувати значення застосування інформаційно-комунікаційних технологій в закладах освіти при вивченні професійної термінології майбутніми фахівцями з охорони праці; визначити рівні сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців із охорони праці.

Виклад основного матеріалу. Слід зауважити, що розвиток освітньої діяльності закладів вищої освіти та активне використання інформаційно-комунікаційних технологій призвели до значних позитивних змін у системі фахової підготовки студентів, зокрема їх термінологічної складової.

Майбутні фахівці перебувають у постійному пошуку нових загальнонаукових, міжгалузевих термінів, понять із охорони праці, використовують різні методи для їх засвоєння. Це в свою чергу спонукає майбутніх інспекторів до використання комп'ютерних інформаційних технологій, за рахунок яких в процесі навчання постійно оновлюється та збагачується професійно-термінологічна лексика студентів. Студент має усвідомити, що інформаційно-комунікаційні технології полегшують розв'язок ряду професійних завдань, стимулюють до засвоєння знань та підвищують якість навчання, що впливає на особистісний розвиток, критичне мислення та професійно-термінологічну компетентність.

Особистісний розвиток – процес, керований студентами, в якому вони беруть участь, щоб покращити свої здібності, робити обґрунтовану, чітку, справедливую та чесну оцінку власного досвіду навчання. Навчальний процес повинен поступово заохочувати і дозволяти студентам брати на себе відповідальність за планування та оцінку можливостей

навчання, щоб розвинути сильні сторони та подолати нинішні слабкі сторони – розвиток критичного самоусвідомлення. Це має бути частиною комплексного підходу до навчання протягом усього курсу вищої школи (Houghton & Maddocks, 2005).

Одним із основних завдань вищої освіти – сформувати у майбутніх фахівців здібність перетворювати здобуті в навчальному процесі теоретичні знання на професійні функції (Каменська & Великдан, 2015). Саме застосування інформаційно-комунікаційних технологій (персональні комп'ютери; засоби введення й маніпулювання текстовою та графічною інформацією, пристрої для перетворення даних із графічної або звукової форм подання даних у цифрову й назад; засоби й пристрої маніпулювання аудіовізуальною інформацією; сучасні засоби зв'язку; системи штучного інтелекту і таке інше) при вивченні студентами фахових дисциплін та текстів професійного спрямування – є ресурсом для збагачення мовного запасу, розширення фахового термінологічного словника, формування професійно-термінологічної компетентності, комунікативності та кар'єрного зростання майбутніх фахівців із охорони праці.

Крім того, збагачення мовленнєвого запасу студентів здійснюється за рахунок: лекційних, лабораторних, практичних, індивідуальних занять; самостійної роботи студентів під час читання фахових текстів, сучасних текстів науково-популярного стилю, електронних періодичних видань за фахом; освоєння нормативно-правових документів; вивчення професійної термінології; опрацювання термінології з неадаптованих текстів наукового стилю; виконання індивідуальних та творчих завдань; написання рефератів, доповідей; консультацій (індивідуальних чи у вигляді круглих столів); конференцій – із використанням інформаційно-комунікативні технології.

Викладач формує професійно-термінологічну компетентність студентів, використовуючи різні форми та методи роботи. Він розвиває їх мислення, пам'ять, увагу, логіку, інтуїцію, творчість, спонукає до саморозвитку та самовдосконалення, щоб вони могли доступно, лаконічно чітко пояснити власну позицію та думку у сфері майбутньої професійної діяльності.

Майбутні інспектори з охорони праці мають володіти професійною компетентністю, термінологічною лексикою та культурою спілкування, вільно орієнтуватися у законодавчій базі, використовуючи інформаційну мережу Інтернет, вміти здійснювати аналіз, вдало застосовувати здобуті знання, вміння та навички на практиці за фаховим спрямуванням.

На шляху формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців із охорони праці виникають певні труднощі, пов'язані з недооцінкою студентами та викладачами актуальності вдосконалення термінологічної підготовки.

Потреба вдосконалення навчальної підготовки майбутніх фахівців спрямована, як на вирішення окремих питань формування професійної компетентності, так і на усунення суперечностей, що існують між новою компетентісною парадигмою професійної підготовки фахівця та не розробленістю теоретико-методичних основ термінологічної підготовки студентів закладів вищої освіти, між високими вимогами до професійної компетентності майбутніх фахівців та недостатнім рівнем володіння випускниками закладів вищої освіти термінологічними знаннями і вміннями як засобом пізнання та професійного спілкування (Вікторова, 2009).

Термінознавство сьогодні переглядає свої традиційні положення про сутність терміна, про специфіку наукових текстів і розробляє нові проблеми, серед яких чи не найголовнішими є питання про фахову мову – мову спеціального призначення (LSP), про структури знань, які стоять за терміном, про когнітивні наукові карти, про професійну комунікацію тощо (Стасюк, 2013).

Мова – явище антропоцентричне, вона не може існувати без осмислення її одиниць людським розумом. Кожне слово (мовна одиниця), що побутує в мові, відповідає якомусь абстрагованому поняттю (ментальній одиниці), що функціонує в свідомості людини як фрагмент її когнітивного простору. Будь-яке слово має змістову та формальну (план вираження) організацію (Лозова, 2013).

О. Тишко (Тишко, 2010) зазначає, що останнім часом дослідники в галузі лінгвістики, психології та інформатики,

вивчаючи способи отримання, оброблення, зберігання та використання інформації, пропонують різні переліки когнітивних структур, які використовуються для ментальної репрезентації знань, а саме: пропозиції, схеми, сценарії, скрипти, сітки, фрейми, концепти.

Професійно-термінологічна підготовка студентів спеціальності «Охорона праці» передбачає ознайомлення із лексикою офіційно-ділового стилю, який поділяють на чотири категорії (Жайворонок, 2006):

- загальномовна (міжстильова) лексика – трудові процеси, різні дії стани, назви об'єктів, знарядь праці і засобів пересування, назви житла, господарських предметів, назви суспільно-політичних понять, назви якостей і властивостей, назви числових і хронологічних понять, займенники і службові слова та ін. (*педагог, інженер, робітник, населення, міграція, верстат, повинь, будинок, якісний, протиправний, власність, захід, масштаб, оцінити, зміцнити, підвищити рівень та ін.*);

- термінологізована і детермінологізована лексика – мовні одиниці, які широко вживаються у повсякденному житті, але водночас зорієнтовані на якусь певну сферу людської діяльності; наукова і виробнича термінологія (*держава, влада, соціальний захист, права та обов'язки громадян, закон, автоматизація, комп'ютеризація, модернізація, науково-технічний (технологічний) рівень, умовивід, ефективність виробництва та ін.*);

- термінологія – спеціалізована термінологія (*управління, безпека, ризик, умови праці, припис, нормативи, державний нагляд та ін.*);

- власне ділова лексика (канцеляризми) – ділова термінологія, яка за походженням є переважно загальноновживаною лексикою або похідною від неї (*акт, догана, закон, постанова, трудова угода, атестація, покарання, законність, чинність та ін.*).

Процес становлення професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців із охорони праці розпочинається із вивчення базових дисциплін (1 курс), потім загальнопідготовчих (2 курс) і професійних (фахових) дисциплін (3-4 курс).

На початковому етапі навчання, під час вивчення базових та фахових дисциплін, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій студентів знайомлять із загальною лексикою, потім термінологізованою і детермінологізованою лексикою, яка має вужчу сферу вживання, поступово ознайомлюючись із галузевою термінологією, термінами, його основними ознаками та характеристиками, що відрізняють його від звичайних слів, і заключний етап вивчення власне ділової лексики та професіоналізмів.

За результатами вивчення фахових дисциплін бакалаври мають бути здатними вирішувати професійні завдання з урахуванням вимог охорони праці та володіти такими професійно-термінологічними компетенціями:

- знання та розуміння предметної області й професійної діяльності;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними термінами;
- здатність влучно та доцільно використовувати працезахоронні терміни в процесі виконання посадових обов'язків;
- здатність складати акти цільової перевірки, внутрішні нормативні акти, санітарно-гігієнічні характеристики умов праці;
- здатність розробляти і впроваджувати довгострокові програми щодо поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- здатність розробляти комплексні заходи з охорони праці на поточний рік;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- навички здійснення перспективного та щорічного планування науково-дослідних робіт із охорони праці;
- навички грамотно користуватися відповідними законами;
- здатність приймати участь в підготовці графіків робіт, замовлень, заявок, інструкцій з охорони праці, розпоряджень, карт, схем, освітніх документів тощо, а також встановленої звітності за затвердженими формами й у визначені терміни як для виробничого, так і для навчально-виховного процесів;

– здатність розробляти необхідні заходи щодо поліпшення умов праці використовуючи фахову термінологію та ін.

Майбутній фахівець в галузі охорони праці має бути здатним до вирішення професійних задач діяльності, пов'язаних із забезпеченням життя, здоров'я і працездатності робочих кадрів та мати такі основні професійно-термінологічні компетентності:

– давати відповіді, пояснювати, розуміти пояснення, дискутувати, звітувати державною мовою;

– використовувати закони, положення, нормативно-правові акти і нормативно-технічні документи у практичній діяльності при виконанні професійних функцій;

– розробляти проекти професійної підготовки фахівця на глобальному й етапних рівнях, керуючись результатами аналізу його професійної діяльності;

– розробляти вимоги щодо виконання посадових обов'язків працівників;

– складати акти цільової перевірки, внутрішні нормативні акти, санітарно-гігієнічні характеристики умов праці;

– застосовувати на практиці основну законодавчу та нормативно-правову термінологію;

– розробляти, впроваджувати заходи щодо поліпшення умов праці, використовуючи фахову термінологію;

– використовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище;

– володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні з групами та окремими особами;

– розробляти інструкції, проводити навчання та інструктажі з безпеки праці використовуючи професійну лексику;

– використовувати працезахоронні терміни в процесі виконання посадових обов'язків, набуті вміння та навички граматично правильно будувати речення та власний діалог, використовуючи фахову термінологію та ін.

Професійне спілкування студентів та викладачів не можливе без вивчення та використання професійної термінології. Ці слова закладають фундамент до майбутньої

професійної діяльності інспектора з охорони праці, складають основу загальнонавчаного словника студента. Засвоєння студентами фахової термінології та розширення їхнього словникового запасу максимально забезпечує практичну та правову цінність ділового мовлення, прийняття нестандартних рішень, прояву творчих підходів в майбутній професійній діяльності та розвитку особистісних якостей справжнього професіонала своєї справи.

За умовами експерименту студенти контрольної групи навчалися традиційно, з використанням існуючих програм, підручників і посібників. Для студентів експериментальної групи нами було передбачено найбільш ефективні шляхи реалізації відповідних педагогічних умов. На заняттях із фахових дисциплін, нами було застосовано такі педагогічні технології, як: структурно-логічні, інтеграційні, професійно-ділові ігрові, тренінгові засоби, інформаційно-комп'ютерні, діалогово-комунікаційні. Студенти експериментальної групи були задіяні у вебінарах, веб-конференціях, онлайн-зустрічах. Крім того, використовуючи мережу Інтернет, студенти готували доповіді, статті, інформаційні повідомлення, презентації, реферати з використанням науково-професійної термінології. Також, зі студентами були проведені ділові ігри, дискусії, круглі столи, тестові завдання, термінологічні диктанти та ін. Студенти активно використовували інформаційно-комунікаційні технології при роботі із термінологічними словниками, довідниками, нормативними документами (стандарти, норми, правила та ін.), самі складали кросворди, ребуси, схеми, готували стенди з охорони праці, розробляли правила, посадові інструкції для різних виробничих процесів та ін.

Для розрахунку обсягів засвоєння фахової термінології нами було використано формулу (Власюк, 2015):

$$Q = K_1 : K \cdot 100 \%, \text{ де}$$

Q – обсяг сформованих фахових термінів (y %);

K_1 – кількість правильно зазначених термінів;

K – загальна кількість запропонованих фахових термінів із охорони праці.

За результатами тестування (табл. 1) на визначення обсягу термінологічних знань встановлено, що 70 % студентів експериментальної групи мали високі показники, 30 % – середні. Високий показник свідчить про достатній рівень засвоєння фахової термінології студентами, про розуміння ними сутності основних понять та явищ, про здатність студентів замінювати основні терміни більш доступними для розуміння поняттями, про розуміння ними значення професійної термінології для їх майбутньої діяльності та зацікавленість у її вивченні. Середній показник, вказує на те, що у студентів є необхідність у повторенні тих працезохоронних термінів, що не були відтворені, уточненні їх сутності, пошуку нових синонімічних замін, демонстрації професійних ситуацій їх використання, підвищенні зацікавленості при оволодінні професійною термінологією. Контрольна група мала наступні результати: 20 % студентів мали високий показник, 70 % – середній і 10 % – низький (рис. 1.).

Таблиця 1

Показники рівнів обсягу працезохоронних термінологічних знань студентів

Групи	Рівні		
	Низький (5-30%)	Середній (35-70%)	Високий (75-100%)
Контрольна (n=10)	1	7	2
Експериментальна (n=10)	-	3	7

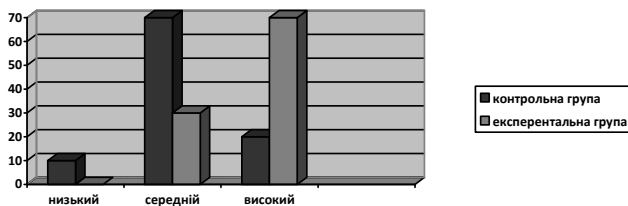

Рис. 1. Рівні сформованості професійно-термінологічної компетентності студентів

Професійна термінологія засвоюється та запам'ятовується краще, якщо в цьому беруть участь одночасно кілька органів чуттів. Відповідно, при вивченні професійної термінології, зрозуміла позитивна роль інформаційно-комунікативних технологій, які найкраще враховують потреби та інтереси сучасної молоді. Ефективне використання інформаційно-комунікативних технологій сприяє не тільки самому запам'ятовуванню, засвоєнню, але й збереженню вивченого матеріалу в пам'яті, орієнтує на розвиток професійної майстерності майбутнього фахівця, формує професійно-термінологічну компетентність. У студентів виникає потреба самостійно здобувати та поповнювати свої знання, спонукає їх до розвитку та самовдосконалення.

Одержані результати свідчать, що вивчення студентами фахової термінології на заняттях із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій формує у здобувачів освіти професійну, професійно-термінологічну компетентність, вчить здійснювати інформаційно-навчальну та дослідницьку діяльність, спонукає до розвитку та самовдосконалення.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами експерименту, встановлено, що під час проведення експерименту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, різних педагогічних технологій та методів студенти експериментальної групи мали високі та середні рівні обсягу працезохоронних термінологічних знань.

Встановлено, що у контрольній групі орієнтація на розвиток залежить від умов, а у експериментальній групі – сформований активний розвиток особистості.

Отже, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє поглибленню й систематизації знань, вивченню фахової термінології, а також формує професійно-термінологічну компетентність майбутніх фахівців.

У подальших дослідженнях маємо намір здійснити пошук резервів удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців із використанням елементів дистанційної форми отримання знань (технологія вебінару).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Види сучасних ІКТ в начально-виховному процесі. URL: <https://www.slideshare.net/masterfizik/ss-30319568>
2. Вікторова Л.В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2009. 23 с.
3. Власюк І.В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін: дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 272 с.
4. Жайворонок В.В., Бріцин В.М., Тараненко О.О. Українська мова в професійній діяльності: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 431 с.
5. Каменська І.С., Великдан Ю.В. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх інспекторів з охорони праці під час їх практичної підготовки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Суми. 2015. Вип. 124. С. 160-162.
6. Крохмальна Г. Термінологічна компетентність майбутніх учителів початкової школи: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 30. С. 110-118.
7. Лозова Н.Г. «Когнітема – когнітивний простір», «когнітосема – когнітивно-семасіологічний простір»: диференціація понять. *Термінологічний вісник: збірник наукових праць* / ред. В.Л. Іващенко. Київ. Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. 2 (1). с. 135-138.
8. Симоненко Л.О. Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки і прорахунки. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць.* / ред. Л.О. Симоненко. Київ. 2003. Вип. V. С. 18-22.
9. Сиротін О.С. Формування у студентів агробіологічних спеціальностей професійно-термінологічної компетентності засобами іноземної мови. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. Київ. 2016. 2, Ч.2, С. 59-64.

10. Стасюк Т. В. Нові тенденції розвитку термінознавства: здобутки міжнародної наукової групи Р. Теммерман. *Термінологічний вісник: збірник наукових праць* / ред. В.Л. Іващенко. Київ. Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. 2 (1). с. 38-49.

11. Тишко О. В. Когнітивні структури репрезентації знань. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 22-23 квітня 2010 р. «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість». – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2010. Вип. 14. С. 236-241.

12. Школяр Н.В. Термінологічна компетентність як складова професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон. 2017. № 75 том 2. С. 203-207.

13. Balashov E., Pasichnyk I., & Kalamazh R. (2018). Self-Monitoring and Self-Regulation of University Students in Text Comprehension. *PSYCHOLINGUISTICS*, 24(1), 47-62. doi:10.31470/2309-1797-2018-24-1-47-62.

14. Houghton W., Maddocks A. (2005). Engineering Subject Centre Guide: Personal Development Planning for Engineering Students January 2005 / Published by The Higher Education Academy – Engineering Subject Centre. URL: <http://www.heacademy.ac.uk/system/files/personal-development-planning.pdf> (дата звернення 12.10.2017).

15. Molly Nicaise & Maribeth Gettinger (1995). Fostering reading comprehension in college students, *Reading Psychology*, 16:3, 283-337. doi:10.1080/0270271950160302.

16. Piacente Telma, Tittarelli Ana María (2006). «Comprensión producción de textos en alumnos universitarios: la reformulación textual». *Orientación y Sociedad*. No 6, pages 99-126.

REFERENCES

1. *Vydy suchasnykh IKT v nachaljno-vykhovnomu procesi* [Types of modern ICT in the primary education process]. URL: <https://www.slideshare.net/masterfizik/ss-30319568> [in Ukrainian].

2. Viktorova, L. (2009). *Formuvannia profesiino-terminologichnoi kompetentnosti studentiv vyshhykh aghrarnykh navchalnykh zakladiv u fakhovii pidgotovci* [Formation of

vocational and terminological competence of students of higher agricultural educational institutions in professional preparation] // *Extended abstract of candidate's thesis*. Chernihiv: CSPU named after TG Shevchenko [in Ukrainian].

3. Vlasiuk, I. (2015). *Formuvannia profesiino-terminologichnoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv ekonomiky v procesi vyvchennja fakhovykh dyscyplin* [Formation of vocational and terminological competence of future bachelors of economics in the process of studying professional disciplines] // *Candidate's thesis*. Vinnytsya [in Ukrainian].

4. Zhaivoronok, V., Britsyn V. & Taranenko O. (2006). *Ukrainska mova v profesiinii diialnosti* [Ukrainian language in professional activity] // Kyiv: High School [in Ukrainian].

5. Kamenska, I. & Velykdan, Yu. (2015). *Problemy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh inspektoriv z okhorony pratsi pid chas yikh praktychnoi pidhgotovky* [The problem of formation of professional competence of future inspectors on labour protection during their practical training] // *Visnyk Chernighivskogo natsionalnoho pedaghoghichnoho universytetu imeni T.Gh. Shevchenka. Serii: Pedaghoghichni nauky. – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko Series: Pedagogical Sciences*. 124. (pp. 160-162). [in Ukrainian].

6. Krokmalna, H. (2016). *Terminologichna kompetentnist maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly: suchasnyi stan ta shliakhy vdoskonalennia* [Terminological competency of future primary school teachers: current state and ways of improvement] // *Visnyk Lvivskogo universytetu. Serii: Pedaghoghichni nauky. – Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics*. Issue. 30. (pp. 110-118) [in Ukrainian].

7. Lozova, N. (2013). «Kognitema – kognityvnyi prostir», «kognitosema – kognityvno-semasiologichnyi prostir»: *dyferenciatsiia poniattia* [«Cognithema – cognitive space», «cognitosema – cognitive-semasiological space»: a differentiation of concepts] V. L. Ivashchenko (Eds.) // *Terminologichnyi visnyk: Zbirnyk naukovykh prats – Terminological Bulletin: Collection of scientific works*. Issue. 2(1). (pp. 135-138). Kyiv. Institute of the Ukrainian language of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

8. Symonenko, L. (2003). *Ukrainska terminologichna leksykohrafiia za roky nezalezhnosti: zdobutky i prorakhunky* [Ukrainian terminology lexicography during the years of independence: achievements and miscalculations]. L. O. Symonenko (Eds.) // *Ukrainska terminolohiia i suchasnist – Ukrainian terminology and modernity*. Issue V. (pp. 18-22). Kyiv [in Ukrainian].

9. Syrotin, O. (2016). *Formuvannia u studentiv ahrobiologichnykh specialnostei profesiino-terminologichnoi kompetentnosti zasobamy inozemnoi movy* [Formation of students of agrobiological specialties of vocational-terminological competence by means of a foreign language] // *Aktualni problemy pedahohiky, psykholohii ta profesiinoi osvity. – Actual problems of pedagogy, psychology and vocational education*. 2, part.2, (pp. 59-64). Kyiv [in Ukrainian].

10. Stasiuk, T. (2013). *Novi tendenciji rozvytku terminoznavstva: zdobutky mizhnarodnoji naukovoji ghrupy R. Temmerman* [New trends in the development of terminology: the achievements of the international scientific group R. Temmerman]. V. L. Ivashchenko. (Eds.) // *Terminologichnyj visnyk – Terminological Bulletin*. Issue 2 (1). (pp. 38-49). Kyiv [in Ukrainian].

11. Tyshko, O. (2010). *Kohgnityvni struktury reprezentatsii znan* [Cognitive structures of knowledge representation] // *Naukovi zapysky. Serija «Filologichna» – Scientific notes. Series «Philological»*: International materials. sci. pract. conf. April 22-23, 2010 «Intercultural Communication: Language – Culture – Personality». Issue 14. (pp. 236-241). Ostrog: «Ostroh Academy» [in Ukrainian].

12. Shkoliar, N. (2017). *Terminologichna kompetentnist iak skladova profesiinoi pidhgotovky maibutnikh grafichnykh dyzaineriv* [Terminological competence as a component of the professional training of future graphic designers] // *Zbirnyk naukovykh prats «Pedagohogichni nauky» – Collection of scientific works «Pedagogical sciences»*. 75 Vol. 2. (pp. 203-207). Kherson [in Ukrainian].

13. Balashov E., Pasichnyk I., & Kalamazh R. (2018). Self-Monitoring and Self-Regulation of University Students in Text Comprehension. *PSYCHOLINGUISTICS*, 24(1), 47-62. doi:10.31470/2309-1797-2018-24-1-47-62 [in English].

14. Houghton, W. & Maddocks, A. (2005). Engineering Subject Centre Guide: Personal Development Planning for Engineering Students January 2005 / Published by The Higher Education Academy – Engineering Subject Centre. URL: <http://www.heacademy.ac.uk/system/files/personal-development-planning.pdf> [in English].

15. Molly Nicaise & Maribeth Gettinger (1995). Fostering reading comprehension in college students, *Reading Psychology*, 16:3, 283-337. doi:10.1080/0270271950160302. [in English].

16. Piacente, T. Tittarelli, A.M. (2006). «Comprensión producción de textos en alumnos universitarios: la reformulación textual». *Orientación y Sociedad*. No 6, p. 99-126 [in English].

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто актуальну проблему застосування інформаційно-комунікаційних технологій для формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців із охорони праці.

Авторами обґрунтовано значення використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі при вивченні фахової термінології. Досліджено рівні сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх фахівців, визначено обсяг термінологічних знань у студентів. За результатами експерименту, встановлено, що застосування різних ефективних педагогічних та інноваційних технологій при вивченні термінологічної лексики на заняттях із фахових дисциплін формує у здобувачів освіти термінологічну компетентність, професійні уміння. Крім того, сприяє підвищенню загального рівня фахових знань студентів, розширенню термінологічного словника, розвитку пізнавальних та вольових якостей, вчить здійснювати інформаційно-навчальну та експериментально-дослідницьку діяльність, спонукає до розвитку.

За результатами тестування на визначення обсягу термінологічних знань, нами встановлено, що контрольна група мала середні показники, а експериментальна група – високі. Це свідчить про достатній рівень засвоєння фахової термінології студентами експериментальної групи, про

розуміння ними сутності основних понять та явищ, про здатність студентів замінювати основні терміни більш доступними для розуміння висловлюваннями та про розуміння ними значення професійної термінології для майбутньої діяльності й зацікавленість у її вивченні.

З'ясовано, що активне застосування інформаційно-комунікаційних технологій із традиційними формами навчання позитивно впливає на вивчення фахової термінології спонукає студентів до розвитку, сприяє поглибленню і систематизації знань, а також формує професійно-термінологічну компетентність майбутніх фахівців.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології; інформаційні ресурси; професійно-термінологічна компетентність; термінологія; професійна лексика; фахові дисципліни; навчальний процес.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены актуальную проблему применения информационно-коммуникационных технологий для формирования профессионально-терминологической компетентности будущих специалистов по охране труда.

Авторами обосновано значение использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе при изучении профессиональной терминологии. Исследован уровень формирования профессионально-терминологической компетентности будущих специалистов, определен объем терминологических знаний студентов. По результатам эксперимента установлено, что применение различных эффективных педагогических и инновационных технологий при изучении терминологической лексики на занятиях по специальным дисциплинам формирует у соискателей образования терминологическую компетентность, профессиональные умения. Также, способствует повышению общего уровня профессиональных знаний студентов, расширению терминологического словаря, выработыванию познавательных и волевых качеств, учит осуществлять информационно-учебную и экспериментально-исследовательскую деятельность, побуждает к развитию.

По результатам тестирования на определение объема терминологических знаний, нами установлено, что контрольная группа имела средние показатели, а экспериментальная группа – высокие. Это свидетельствует о достаточном уровне усвоения профессиональной терминологии студентами экспериментальной группы, о понимании ими сущности основных понятий и явлений, о способности студентов заменять основные термины более доступными для понимания высказываниями и о понимании ими значения профессиональной терминологии для будущей деятельности и заинтересованность в ее изучении.

Выяснено, что активное применение информационно-коммуникационных технологий с традиционными формами обучения положительно влияет на изучение профессиональной терминологии, побуждает студентов к развитию, способствует углублению и систематизации знаний, а также формирует профессионально-терминологическую компетентность будущих специалистов.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, информационные ресурсы, профессионально-терминологическая компетентность, терминология, профессиональная лексика, профессиональные дисциплины, учебный процесс.*

УДК 378.016

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-103-122

**ON THE ISSUE OF CONTENT OF THE DISCIPLINE
«ARCHIVAL STUDIES» FOR THE SPECIALTY 029
«INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS»,
SPECIALIZATION «DOCUMENT MANAGEMENT AND
INFORMATION ACTIVITY»**

**ДО ПИТАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АРХІВОЗНАВСТВО» ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029
«ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА
СПРАВА», СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

**К ВОПРОСУ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОЙ
ДИСЦИПЛИНЫ «АРХИВОВЕДЕНИЕ» ДЛЯ
СПЕЦИАЛЬНОСТИ
029 «ИНФОРМАЦИОННОЕ, БИБЛИОТЕЧНОЕ И
АРХИВНОЕ ДЕЛО», СПЕЦИАЛИЗАЦИИ
«ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЕ
И ИНФОРМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ»**

Катерина Климова,

канд. істор. наук, доцент
кафедри документознавства та
інформаційної діяльності
kateryna_klymova@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-4573-
7586

Державний університет
телекомунікацій
вул. Солом'янська, 7,
Київ, 03110, Україна

Kateryna Klymova,

Ph.D. in Historical sciences,
Associate Professor,
Department of Documentation
and Information Activities
kateryna_klymova@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-4573-
7586

State University of
Telecommunications
7, Solomianska street, 03680
Kyiv, Ukraine

ABSTRACT

The article certain factors that actualize the study of the structure and content of professional disciplines designed for

educational programs. Researchers of the problems of developing the content of the academic discipline and its scientific and methodological support in the field of a new specialty. Archival information becomes more open, access to it is expanded. Attention is focused on modifications of the content of academic disciplines within the framework of new special sciences. The expediency of classifying the specialization «Document Management and Information Activities» as the branch of knowledge «Management and Administration» is substantiated, which would result in a close interdisciplinary connection between «Archival Studies» and management disciplines. The content of the discipline for different specialties and specializations «historian-archivist», «documentary specialist-archivist», «document management and information activity» is characterized. The educational components that precede the discipline «Archival Studies» are indicated. The need for an interdisciplinary study of «Archival Studies» and «History of State Institutions» is demonstrated. The variability of teaching «Archival Studies» is proposed, the author's vision of the structure of the discipline, its theoretical and practical components based on the requirements for the competencies of specialists is stated. The content of competencies acquired as a result of studying the topics of each module is detailed. The relevance of discussions at the interuniversity level of issues regarding the nomenclature and content of professional disciplines and the borrowing of the teaching experience of «Archival Studies» is indicated.

Keywords: archival studies, academic discipline, content of academic discipline, scientific and methodological support.

Актуальність дослідження. Проблема змісту навчальних дисциплін для окремих спеціальностей та спеціалізацій заслуговує на ґрунтовне і комплексне вивчення. Визначимо фактори, які актуалізують тему даного дослідження.

По-перше, в умовах реформування вищої освіти, формування нового переліку спеціальностей підготовки фахівців з вищою освітою, проектування змісту вищої освіти у навчальних закладах на **основі компетентнісного підходу** та затвердження 2018 р. нового стандарту вищої освіти України (ступінь бакалавр, галузь знань 02 – Культура і мистецтво, спеціальність 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна

справа) актуалізуються проблеми змісту навчальних дисциплін, передбачених освітніми програмами.

По-друге, зміст навчальних дисциплін *в рамках нових спеціальностей* зазнає певних *модифікацій*. Є окремі публікації, які окреслили актуальні проблеми професійної підготовки спеціалістів у рамках спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» та викладання архівознавчих дисциплін (Терно В., Гончарова Н., 1996; Матяш І., 2002; Матяш І., 2019).

По-третє, якісні зміни в освіті орієнтовані на вимоги *ринку праці*, стимулюють пошук моделі підготовки *компетентних* фахівців зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», розробку та реалізацію освітніх програм, що відповідала б затребуваності на ринку праці спеціалістів – інформаційних аналітиків, архівістів, керуючих документацією, а відтак, наповнення освітніх програм профільними дисциплінами.

По-четверте, відсутність широкого обговорення на міжвузівському рівні питань щодо *номенклатури та змісту фахових дисциплін* і науково-методичного супроводу. Розгляд цих питань надав би можливість з'ясувати такі проблеми: доцільність і послідовність викладання дисциплін; місце конкретної дисципліни у фаховій підготовці за новою спеціальністю 029, її міждисциплінарні зв'язки; впровадження новацій, умотивованих зміною спеціальності; варіативність викладання фахової дисципліни («Архівознавство») навчальними закладами вищої освіти різного профілю; з'ясування *теоретичної та практичної складової* кожної навчальної дисципліни.

По-п'яте, необхідність запозичення досвіду викладання «Архівознавства» як профільної дисципліни у контексті нової спеціальності, де компонентом є бібліотечна справа. В освітніх програмах окремих закладів вищої освіти бібліотечна складова (бібліотекознавчі дисципліни) спеціальності 029 відсутня (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Державний університет телекомунікацій, Національний авіаційний університет), натомість в рамках освітніх програм, як наприклад, «Архівістика та управління документацією»

поряд з «Архівознавством» викладаються архівознавчі субдисципліни («Менеджмент в архівній справі» / «Менеджмент архівної діяльності») (Калакура Я., 2018; Білушак Т., 2017; Климова К., 2018).

Мета роботи – охарактеризувати зміст навчальної дисципліни «Архівознавство» (освітньої компоненти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність»), яка викладається на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, компаративістики, структурування, які дали змогу означити проблеми розроблення змісту навчальної дисципліни «Архівознавство» та проаналізувати науково-методичний супровід розроблення цього змісту.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що *вперше комплексно досліджені проблеми розроблення змісту навчальної дисципліни «Архівознавство» і його науково-методичного супроводу, розкриті фактори, які визначають структуру і зміст навчальної дисципліни. Означену тему розглянемо у системі координат: «Архівознавство» у структурі навчальних дисциплін освітньої програми спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність» – зміст дисципліни на основі компетентнісного підходу – науково-методичний супровід.*

Розроблення змісту навчальної дисципліни «Архівознавство» традиційно обумовлювалося напрямками підготовки фахівців – спеціальностей «історик-архівіст» (орієнтованої на роботу майбутніх професіоналів з історичними документами) і «документознавство та інформаційна діяльність» (в рамках останньої з середини 1990-х рр. існувала спеціалізація «документознавець-архівіст», що змістила акцент на управлінську сферу та зосередила увагу на підготовці спеціалістів, здатних забезпечити якісне керування документаційними процесами, управління інформацією в

умовах інформатизації, адміністративних реформ, розвитку новітніх технологій). У зарубіжній практиці ще з середини ХХ ст. сформувалася модель підготовки спеціалістів, яка поєднувала архівну справу і керування документаційними процесами (Records management).

В Україні документознавчо-архівознавча освіта з 1990-х рр. завойовувала значний сегмент на ринку праці, і успішно конкурувала з історико-архівознавчим напрямом класичних університетів. З початку 2000-х рр. на законодавчому рівні діловодство та архівна справа визнавалися двома складовими єдиної сфери діяльності (Про внесення змін до Закону України, 2001), а відтак, освітні програми тісно пов'язували викладання дисциплін документально-комунікаційного циклу. *Триада* – документознавство – діловодство/керування документаційними процесами – архівознавство, яка розглядалася важливим компонентом освітньої програми за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», залишила свої позиції і в новій спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Тому правомірним є «входження» «Архівознавства» до блоку основних дисциплін освітньої програми в рамках галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність». Однак, на наше переконання, архівна справа, як і керування документаційними процесами, належить до *сфери управління* і логічно підготовка фахівців має бути віднесена до іншої галузі знань – 07 «Управління та адміністрування». А це обумовило б тісний міждисциплінарний зв'язок «Архівознавства» з управлінськими дисциплінами, історією державних установ/інституційознавством і забезпечувало набуття фахівцями компетентностей необхідних в управлінській діяльності. Маркером *проблем реформування* як документознавчо-архівознавчої освіти, так і науки було запровадження наукової спеціальності 07.00.10 / 27.00.02 «Документознавство, архівознавство» спочатку у системі історичних наук, пізніше – соціальних комунікацій.

Освітніми компонентами, що передують дисципліні «Архівознавство», яка читається в Державному університеті

телекомунікацій лише для однієї спеціалізації – «документознавство та інформаційна діяльність» (в рамках спеціальності ІБАС), є такі дисципліни – «Документознавство», «Діловодство», «Електронний документообіг», «Кадрове діловодство», «Наукова експертиза документів». Отримані при вивченні цих дисциплін знання про закономірності створення документів, їх класифікацію, формування систем документації, організацію роботи з управлінською документацією (яка є найважливішою складовою архівних фондів), наукові засади експертизи документів, особливості електронного документообігу та формування систем електронної документації й інформації, створюють потужну базу знань для сприйняття навчальної програми з «Архівознавства». На жаль, важлива для архівістики дисципліна «Інституцієзнавство» залишилася на маргінесі освітньої програми. Необхідність знання ієрархії установ у т.ч. державних, особливостей їх функціонування, принципів управління, підпорядкування має важливе значення в архівній справі для розуміння закономірностей розподілу ретроспективної інформації на рівні Національного архівного фонду. Знання системи інституцій уможливорює створення науково обгрунтованої мережі державних архівів, визначення їх профілю. Історія установ/інституцій – це історія фондоутворювачів. Аналіз діяльності держустанов необхідний у роботі з обліку архівних документів, фондування. Інформація про фондоутворювачів (історія створення, реорганізації, особливості формування і склад систем документації) міститься в архівних описах, справах фондів.

Зміст дисципліни на основі компетентнісного підходу

Залежно від спеціалізації (у даному випадку – «Документознавство та інформаційна діяльність») визначається *мета та завдання* навчальної дисципліни. **Метою** дисципліни «Архівознавство» є розкриття значення архівів як *специфічної інформаційної системи і складової інформаційних ресурсів суспільства, обгрунтування ролі архівних установ у документальному забезпеченні управління, визначення місця архівів серед інших інформаційних центрів*. Відповідно до мети, ставляться такі **завдання**: з'ясувати статус

державного архіву як органу управління, сховища документальних культурних цінностей, специфічної інформаційної системи; висвітлити закономірності, етапи становлення і розвитку архівів; акцентувати увагу на типології архівів; розкрити генезу та еволюцію науки про архіви; аналізувати нормативно-правову базу діяльності архівних установ і передусім державних архівів; ознайомити студентів з поняттєвим апаратом і основами теорії архівознавства (теорія фондування, теорія експертизи цінності документів, теорія інформаційного пошуку, теоретичні засади описання архівних документів); визначити специфіку сучасної системи архівних установ України; висвітлити особливості формування архівів при бібліотеках і бібліотек при архівах; здійснити компаративний аналіз двох специфічних інформаційних систем: архівів і бібліотек у питаннях класифікації документів, організації бібліотечних і архівних фондів, довідкового апарату архівів і бібліотек, використання інформаційних ресурсів архівів та бібліотек (за умови оприсутнення в освітній програмі бібліотекознавчих дисциплін); розкрити принципи класифікації та обліку документів у державних архівах; висвітлити процеси роботи з традиційними управлінськими документами, які переважають у загальних обсягах Національного архівного фонду; з'ясувати структуру довідкового апарату в державних архівах і шляхи його удосконалення; висвітлити основні напрями використання ретроспективної інформації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**: фундаментальні поняття архівістики; вклад зарубіжних і вітчизняних архівістів у розвиток науки про архіви; закономірності становлення та розвитку архівів, їх типологію; особливості сучасної системи архівних установ в Україні та її найпотужнішої ланки – державних архівів; специфіку організації архівних документів; законодавчо-нормативну базу функціонування архівних установ та архівних відділів; правові та організаційні засади функціонування архівних підрозділів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій; наукові засади комплектування архівів та використання архівної інформації; специфіку архівів як інформаційної системи;

наукові засади організації, модернізації та впровадження новітніх технологій в архівній діяльності. Як бачимо, *теоретична складова знань* суттєво відрізняє навчальну програму з «Архівознавства» закладу вищої освіти з підготовки бакалаврів (7-й рівень кваліфікації НРК, який визначає компетентності особи – застосування певних *теорій та методів* відповідних наук), від навчальної програми цієї ж дисципліни, яка читається в коледжах при підготовці молодших спеціалістів.

В результаті засвоєння навчальної програми з «Архівознавства» студент повинен **вміти**: аргументувати значення архівознавства для фахової підготовки спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»; пояснити сутність і специфіку архівної інформаційної системи; визначати наукові підходи до періодизації історії архівів, архівної справи, архівної науки; оперувати поняттєвим апаратом архівістики; аргументувати контрверсійність у визначенні об'єкта архівознавства; розкривати схему взаємозв'язків архівознавства з іншими науковими та навчальними дисциплінами; пояснювати функції різних типів архівів та функції архівних відділів бібліотек; аналізувати сучасну ієрархічну структуру архівних установ в Україні та законодавчо-нормативну й методичну базу її функціонування; порівнювати міжнародний і вітчизняний досвід розроблення архівних законів; застосовувати нормативно-методичні розробки на стадіях фондування, зберігання архівних документів, їх описування, складання довідкового апарату, використання архівної інформації; пояснити сутність теорії експертизи цінності документів; провести експертизу цінності документів на всіх стадіях роботи з ними; визначати принципи організації документів на рівні НАФ, архіву, архівного фонду, архівного/рукописного відділів бібліотек; розкрити сутність теорії фондування; характеризувати основні принципи комплектування архівів; розкрити функції обліку та систему облікових документів архіву; укладати описи та інші облікові документи; пояснювати особливості формування в архівах документів другого документального рівня; аргументувати наукові засади підготовки архівних довідників про склад і зміст

архівних фондів; укладати анотовані реєстри описів; пояснювати принципи сучасних дескриптивних методик та їх застосування в архівах; користуючись ISAD (G), укласти описові статті на різні ієрархічні рівні організації архівних документів; визначати напрями використання ретроспективної інформації; характеризувати напрями і форми науково-дослідної та науково-методичної роботи архівних установ; визначати роль архівних установ у нормативно-правовому та науково-методичному забезпеченні діловодства; удосконалювати облікові та інформаційно-пошукові бази даних архівів; використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, організовувати електронні архіви; проявити творчу зацікавленість у пошуку відповіді на питання про перспективи розвитку архівів і архівної справи.

Установи-роботодавці (департаменти / управління / відділи документаційного забезпечення, архівні підрозділи установ, організацій різного профілю та форм власності, державні архіви) встановлюють вимоги до компетенцій при працевлаштуванні – знання законодавчо-нормативної бази функціонування архівних установ та архівних підрозділів; знання сучасних технологій з електронного урядування та архівування електронної документації; вільне користування інформаційно-телекомунікаційними технологіями; вміння застосовувати нормативно-методичні розробки на стадіях фондування, зберігання архівних документів, їх описування, складання довідкового апарату, використання архівної інформації; вміння провести експертизу цінності документів на всіх стадіях роботи з ними; вміння визначати принципи організації документів на рівні НАФ, архіву, архівного фонду; навички роботи з архівними інформаційно-пошуковими системами (АПС); знання напрямів і форм науково-дослідної та науково-методичної роботи архівних установ.

Фахові компетентності, визначені освітньо-професійною програмою, поставлена мета, вимоги до знань та умінь майбутніх фахівців визначили структуру і зміст основної навчальної дисципліни. Структура дисципліни «Архівознавство» складається з трьох змістових модулів/розділів. Змістовий модуль 1. *Становлення*

архівістики – сфери практичних знань, наукової та навчальної дисципліни включає п'ять тем – 1.1. Закономірності становлення і розвитку архівів, 1.2 . Розвиток наукових знань про архіви, Тема 1.3. Об'єкт, предмет та методологія архівознавства, Тема 1.4. Терміносистема архівознавства, 1.5. Міждисциплінарні зв'язки архівознавства. Змістовий модуль 2. *Сучасна система архівних установ та законодавчо-нормативна база її функціонування* розкривається трьома темами – 2.1. Архівні установи України на сучасному етапі. Організація документів на рівні Національного архівного фонду, 2.2. Організація документів на рівні архіву та архівного фонду, 2.3. Законодавче та нормативно-методичне забезпечення діяльності архівних установ. Змістовий модуль 3. *Національний архівний фонд України: формування, забезпечення збереженості, використання ретроспективної (архівної) інформації* презентований чотирма темами: 3.1. Експертиза цінності документів та комплектування державного архіву, 3.2. Облік та технології зберігання документів Національного архівного фонду України, 3.3. Довідковий апарат до документів Національного архівного фонду, 3.4. Використання архівної інформації. Науково-дослідна і методична робота архівних установ.

Зміст компетентностей розкривається через *«знання та вміння»*, а тому кожна тема навчальної дисципліни повинна забезпечити формування цих знань та вмінь. **Знання** особливостей архівів як специфічної інформаційної системи, фундаментальних понять архівістики та джерел формування й кодифікації архівної термінології, закономірностей і етапів становлення та розвитку архівів, їх типології, ознак трансформації наукових знань про архіви в наукову дисципліну, вкладу зарубіжних і вітчизняних архівістів у розвиток науки про архіви, місце архівознавства в міждисциплінарному науковому просторі, зв'язок архівознавства з іншими дисциплінами документально-комунікаційного циклу, **вміння** аргументувати значення архівознавства для фахової підготовки спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», пояснити сутність і специфіку архівної інформаційної системи, визначати

фактори впливу на історичний розвиток та типологію архівів, оперувати поняттєвим апаратом архівістики, розкривати схему взаємозв'язків архівознавства з іншими науковими та навчальними дисциплінами *забезпечується темами першого модуля.*

Теми другого модуля забезпечують формування таких компетентностей: **знання** наукових засад організації документів на різних ієрархічних рівнях, чинників впливу на організацію документів на рівні НАФ – архіва – архівного фонду, наукових засад класифікації документів за фондовим принципом, теоретичних засад фондування, науково-методичних підходів до організації документів на рівні архівного фонду, законодавчо-нормативної бази функціонування архівних установ, положень Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», правових та організаційних засад функціонування архівних підрозділів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, структури і змісту «Правил роботи архівних установ України», **вміння** аналізувати сучасну ієрархічну структуру архівних установ в Україні, визначати чинники впливу на організацію документів НАФ, пояснювати функції різних типів архівів та функції архівних відділів, здійснювати фондування архівних документів, укладати схему систематизації архівного фонду, застосовувати на практиці нормативно-правові акти та науково-методичні розробки, що регулюють діяльність архівних установ.

Зміст лекцій третього модуля навчальної дисципліни формує такі компетентності: **знання** теоретичних засади експертизи цінності документів, нормативно-правової бази ЕЦД, джерел комплектування державних архівів, функцій та принципів обліку архівних документів, системи облікових документів у державних архівах, нормативної бази зберігання та забезпечення збереженості архівних документів на різних носіях, технологічних та методичних засад архівування електронних документів, наукових засад та нормативно-методичної бази укладання довідкового апарату державних архівів, складу довідників державних архівів, принципів і

понять теорії використання архівної інформації, напрямів і форм використання архівної інформації, категорій споживачів ретроспективної інформації, нормативно-методичної бази щодо інформатизації архівної справи та цифровізації архівів, **вміння** провести експертизу цінності документів на всіх стадіях роботи з ними, розробляти локальні нормативні акти з ЕЦД, співпрацювати з установами-фондоутворювачами, вести облік архівних документів у архівних підрозділах установ та державних архівах, використовувати методики зберігання архівних документів на новітніх носіях, пояснювати особливості формування в архівах документів другого документального рівня, аргументувати наукові засади підготовки архівних довідників про склад і зміст архівних фондів, укладати анотовані реєстри описів, пояснювати принципи сучасних дескриптивних методик та їх застосування в архівах, користуючись ISAD (G), укладати описові статті на різні ієрархічні рівні організації архівних документів, організовувати онлайн виставки архівних документів державних архівів, здійснювати публікації архівних документів в онлайн, створювати цифровий фонд документації та базу даних на оцифровані документи.

Науково-методичний супровід

Складовою науково-методичного супроводу навчальної дисципліни «Архівознавство» є *методичні рекомендації* до практичних занять та виконання самостійної роботи. Потужним сегментом у навчальному процесі є *практичні заняття* та самостійна робота. Оволодіння *технологіями роботи* з ретроспективною (архівною) інформацією є важливими завданнями підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності. Мета практичних занять – закріпити теоретичні знання, здобуті студентами під час лекцій, і виробити практичні навички роботи з архівними документами та документами другого документального рівня (документи облікові, обліково-пошукові та пошукові).

Під час проведення практичних занять використовуються різні види роботи: короткі повідомлення на визначену тему (готуються як домашні завдання), виконання практичних

завдань на окремих аркушах (результати коментуються студентами та викладачем на наступному занятті, аналізуються типові помилки), відвідування центральних та місцевих державних архівів для ознайомлення з основними напрямками роботи архівів – комплектування, облік, зберігання документів та використання архівної інформації. Практичні заняття з курсу «Архівознавство» передбачають роботу студентів з відповідними джерелами та рекомендованою літературою, відповіді на питання в аудиторії, укладання таблиць за визначеною темою, пошуки документів за довідковим апаратом архіву, оволодіння методикою описування архівних документів. У методичних рекомендаціях до практичних занять з курсу «Архівознавство» подано плани практичних занять (передбачено 40 годин / 20 практичних занять), завдання, що необхідно підготувати до кожного заняття, рекомендована література.

Охарактеризуємо компетентності, набуті студентами при виконанні практичних завдань, які *доповнюють* компетентності, отримані на лекційних заняттях. Відповідно до тематики практичних занять формуються такі компетентності – **знання** моделей викладання дисципліни «Архівознавство» у навчальних закладах вищої освіти, структури, змісту, мети, завдань дисципліни, які пропонують викладачі різних навчальних закладів, сутності архівних реформ та їхнього впливу на розвиток архівної справи в Україні, факторів, які зумовлювали розширення предметної сфери архівістики, ролі науковців у формуванні архівознавчих субдисциплін і окремих теорій архівознавства, основних праць В. М. Автократова з теорії архівознавства та його підходів до визначення багатоаспектності предмету архівістики, національних та міжнародних термінологічних словників і стандартів з архівною термінологією, впливу характеру діловодства на формування та склад архівів, нормативних актів, розроблених архівістами, що регулюють сферу діловодства, наукового змісту та методики роботи з фондування архівних документів, комплексу нормативно-правових актів, що регламентують роботу з експертизи цінності

документів, напрямів використання експертизи цінності документів в архівістиці, вкладу вітчизняних архівістів у розробку переліків типових документів та галузевих переліків документів, концепції розвитку вітчизняної системи переліків, основних та допоміжних облікових документів, видового складу нормативних документів, які регулюють питання забезпечення збереженості документів НАФ, нормативів щодо зберігання документів на електронних носіях, ієрархії обліково-пошукових та пошукових систем в державних архівах, сутності і призначення архівних каталогів, ролі сучасних технологій на розширення можливостей інтелектуального доступу до ретроспективної інформації, структури веб-сайтів державних архівів, сучасних нормативних та науково-методичних розробок у галузі наукового описування архівних документів, напрямів використання архівної інформації, категорій споживачів архівної інформації; **вміння** аналізувати підходи до структурування навчальної дисципліни «Архівознавство» визначати наближеність тематики курсу до фахової підготовки, пояснювати сутність проектів реорганізації архівної справи, характеризувати сучасні підходи до визначення об'єктно-предметної сфери архівознавства, аналізувати вплив інформаційних технологій на архівну термінологію, обґрунтувати значення міждисциплінарних студіювань, розкрити взаємозв'язок організації документів на рівні НАФ з системою архівних установ, характеризувати еволюцію фондового принципу класифікації архівних документів, розкрити поняття пофондової та внутріфондової систематизації документів, користуватися переліками документів як нормативним актом при упорядкуванні документів, що надійшли до архіва неупорядкованими, визначати склад облікової документації державного архіва, характеризувати стандарти «Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги» на документи з паперовими носіями, фотодокументи та кінодокументи, на практиці застосувати знання про довідковий апарат для пошуку архівних документів чи архівної інформації, визначати інформативний потенціал довідкового апарату на веб-сайтах, пояснювати необхідність впровадження міжнародного стандарту архівного

описування у вітчизняну практику, характеризувати використання архівної інформації в наукових історичних дослідженнях, розкривати напрям генеалогічних досліджень в архівах.

Складовою навчального процесу є самостійна робота студентів. Тенденцією сучасного навчання, згідно з Болонською системою освіти, є збільшення саме самостійної роботи студента, котра повинна стимулювати творчість та ініціативність студентів. Вона орієнтована на те, щоб вивчити важливі теми, які залишилися поза аудиторними заняттями, або поглибити вивчення важливих тем, залучаючи додаткову літературу та джерельну базу. Це має особливе значення в тих випадках, коли в лекціях висвітлюється не весь матеріал, а лише головні теоретичні положення. Самостійна робота з дисципліни «Архівознавство» передбачає активну участь студента, дозволяє йому набути навичок самоорганізації, навчитись правильному розподілу часу на опрацювання матеріалу, для самостійного пошуку інформації.

Самостійна робота включає опрацювання лекційного матеріалу для визначення головного у змісті лекції. Студіювання рекомендованої літератури також є одним із важливих видів самостійної роботи. Передбачається конспектування необхідних для підготовки до заняття питань. Робота із першоджерелами може відбуватися у різних формах, результатом якої стають такі види запису як витяги, цитати, тези, конспекти запропонованої для опрацювання наукової літератури.

Висновки. Узагальнивши досвід розроблення змісту навчальної дисципліни «Архівознавство» та його науково-методичного супроводу можемо сформулювати такі висновки:

1. Розроблення змісту навчальної дисципліни для спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність» узгоджувалося зі стандартом вищої освіти України, освітньо-професійною програмою (відповідність навчальних дисциплін програмним *компетентностям* та *результатам* навчання) а також *компетентностями*, визначеними Національною рамкою кваліфікацій та орієнтувалося на потреби виробничі, наукові, навчальні.

2. Кожний навчальний заклад вищої освіти, визначаючи номенклатуру дисциплін, включену до освітніх програм, окреслював загальні, спеціальні (фахові, предметні) *компетентності* – знання, вміння і навички, які гарантуватимуть випускникам успішне працевлаштування та вирішення професійних завдань.

3. Аналіз освітніх програм зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» свідчить, що основний акцент робиться не на *номенклатурі дисциплін* (у кожного університету вона своя), а на *професійних компетентностях*, доповнюючи загальними компетентностями морально-етичного характеру (здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності, здатність реалізувати свої права та обов'язки, здатність працювати у команді).

4. Важливою проблемою у науково-методичному супроводі розроблення змісту навчальної дисципліни є визначення *балансу теоретичного та практичного складників*. *Теоретичний зміст предметної області* включав як загальнонаукові проблеми (термінологія, об'єктно-предмета сфера, міждисциплінарні зв'язки), так і теоретичні засади архівістики – вивчення закономірностей формування та функціонування архівів, їх типи, теорія експертизи цінності документів, теорія фондування, теорія інформаційного пошуку, теоретичні засади використання ретроспективної інформації. У предметній області навчальної програми фокусувалися архівні *методи, методики й технології*. З огляду на оприсутнення теоретичного складника змісту навчальної дисципліни, актуалізується питання *розширення її дослідницького сегменту* за умови формування такої моделі університетської освіти, яка передбачає участь студентів у розробці та реалізації планів наукової, методичної роботи інформаційних установ (архівів), науково-дослідних інституцій (УНДІАСД).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» : Закон України від 13.12.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 11. ст. 81.

2. Білушак Т. М. Менеджмент архівної діяльності : навч. посіб. Львів: Львівська політехніка, 2017. 240 с.
3. Калакура Я. С. Менеджмент в архівній справі : конспект лекцій. Київ, 2018. 240 с.
4. Климова К. І. Менеджмент бібліотечних та архівних установ : забезпечення навчального процесу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2018. № 2. С. 102-109.
5. Матяш І. Б. Лекції з архівного менеджменту від метра української архівної освіти (до виходу навчального посібника Ярослава Калакури). *Архіви України*. 2019. Вип. 3. С. 203-207.
6. Матяш І. Сучасні проблеми архівної освіти в Україні. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*. Вип. 5 : *Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства*. Київ, 2002. С. 134-141.
7. Терно В., Гончарова Н. Проблеми професійної підготовки спеціалістів з архівної справи у рамках спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1996. Т. 1. С. 25-27.

REFERENCES

1. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Natsional'nyj arkhivnyj fond i arkhivni ustanovy» : Zakon Ukrainy [On the National Archival Fund and Archival Institutions : The Law of Ukraine] vid 13.12.2001 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2002, 11, 81 [in Ukrainian].
2. Biluschak, T. M. (2017). Menedzhment arkhivnoi diial'nosti : navch. posib. [Management of archival activity : Tutorial]. L'viv: L'vivs'ka politehnika, 240 [in Ukrainian].
3. Kalakura, Ya. S. (2018). Menedzhment v arkhivnij spravi: konspekt leksij. [Management in archival affairs : lecture notes]. Kyiv, 240 [in Ukrainian].
4. Klymova, K. I. (2018). Menedzhment bibliotechnykh ta arkhivnykh ustanov: zabezpechennia navchal'noho protsesu [Management of library and archival institutions : providing educational process]. *Ukrains'kyj zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsijnykh nauk*, 2, 102-109. [Ukrainian Journal on Library and Information Science [in Ukrainian].

5. Matiash, I. B. (2019). Lektsii z arkhivnoho menedzhmentu vid metra ukrains'koi arkhivnoi osvity (do vykhodu navchal'noho posibnyka Yaroslava Kalakury) [The Lectures on Archival Management by the Specialist on the Ukrainian Archival Study (Dedicated to the Professor Yaroslav Kalakura Manual Release)]. *Arkhivy Ukrainy [Archives of Ukraine]*, 3. 203-207 [in Ukrainian].
6. Matiash, I. (2002). Suchasni problemy arkhivnoi osvity v Ukraini [Modern problems of archival education in Ukraine]. *Arkhivoznavstvo. Arkheohrafiia. Dzhereloznavstvo [Archive Studies. Archeography. Source Studies]*, Arkhivy – skladova informatsiynykh resursiv suspil'stva. Kyiv, 134-141 [in Ukrainian].
7. Terno, V. & Honcharova, N. (1996). Problemy profesijnoi pidhotovky spetsialistiv z arkhivnoi spravy u ramkakh spetsial'nosti «Dokumentoznavstvo ta informatsijna diial'nist'». [Problems of professional training of archival specialists within the specialty «Documentation and information activity»] *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva [Studies on Archival Affairs and Records Keeping]*. Kyiv, 1, 25-27 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті визначено фактори, які актуалізують вивчення структури та змісту фахових дисциплін, передбачених освітніми програмами. Комплексно досліджено проблеми розроблення змісту навчальної дисципліни «Архівознавство» та науково-методичного супроводу в контексті нової спеціальності. Адже архівна інформація стає більш відкритою, розширюється доступ до неї. Акцентовано увагу на модифікаціях змісту навчальних дисциплін в рамках нових спеціальностей. Обґрунтовано доцільність віднесення спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність» до галузі знань «Управління та адміністрування», що обумовило б тісний міждисциплінарний зв'язок «Архівознавства» з управлінськими дисциплінами. Охарактеризовано зміст дисципліни напрямів підготовки фахівців за спеціальностями та спеціалізаціями «історик-архівіст», «документознавець-архівіст», «документознавство та інформаційна діяльність». Вказано освітні компоненти, що передують дисципліні «Архівознавство». Продемонстровано

необхідність міждисциплінарного студіювання «Архівознавства» та «Інституцієзнавства» (чи «Історії державних установ»). Запропоновано варіативність викладання «Архівознавства», викладено авторську візію структурування навчальної дисципліни, її теоретичної та практичної складових на основі компетентнісного підходу. Деталізовано зміст компетентностей, яких набувають студенти в результаті вивчення тем кожного модуля. Зауважено на актуальності широкого обговорення на міжвузівському рівні питань щодо номенклатури та змісту фахових дисциплін і запозичення досвіду викладання «Архівознавства».

Ключові слова: архівознавство, навчальна дисципліна, зміст навчальної дисципліни, науково-методичний супровід.

АННОТАЦИЯ

В статье определены факторы, актуализирующие изучение структуры и содержания профессиональных дисциплин, предусмотренных образовательными программами. Комплексно исследованы проблемы разработки содержания учебной дисциплины «Архивоведение» и научно-методического сопровождения в контексте новой специальности. Поскольку архивная информация стаёт всё более открытой, расширяется доступ к ней. Акцентируется внимание на модификациях содержания учебных дисциплин в рамках новых специальностей. Обоснована целесообразность отнесения специализации «Документоведение и информационная деятельность» к отрасли знаний «Управление и администрирование», что обусловило бы тесную междисциплинарную связь «Архивоведения» с управленческими дисциплинами. Охарактеризовано содержание дисциплины для разных специальностей и специализаций «историк-архивист», «документовед-архивист», «документоведение и информационная деятельность». Указаны образовательные компоненты, которые предшествуют дисциплине «Архивоведение». Продемонстрирована необходимость междисциплинарного изучения «Архивоведения» и «Истории государственных

учреждений». Предложена вариативность преподавания «Архивоведения», изложено авторское видение структуры учебной дисциплины, ее теоретической и практической составляющих на основе требований к компетенциям специалистов. Детализировано содержание компетенций, приобретаемых в результате изучения тем каждого модуля. Указывается на актуальность обсуждения на межвузовском уровне вопросов относительно номенклатуры и содержания профессиональных дисциплин и заимствование опыта преподавания «Архивоведения».

Ключевые слова: архивоведение, учебная дисциплина, содержание учебной дисциплины, научно-методическое сопровождение.

УДК 007:304

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-123-136

**WORLDVIEW, ACTIVITY BASED AND INSTITUTIONAL
ASPECTS OF THE INFORMATION CULTURE**

**СВИТОГЛЯДНІ, ДІЯЛЬНІСНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ
АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ**

**МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ, ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЕ ТА
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ
ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ**

Олена Коломієць,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри суспільних
наук, інформаційної та архівної
справи,
kolomietselena1964@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0085-7605>

Центральноукраїнський
національний технічний
університет,
пр-т Університетський, 8,
м. Кропивницький,
Кіровоградська обл., Україна,
25006

Olena Kolomiïets,

Ph.D. in Pedagogical sciences,
Associate professor of the
department of public sciences,
information and archival affairs
kolomietselena1964@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0085-7605>

Central-Ukrainian National
Technical University
Universytetskyi Prospect, 8,
Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

Оксана Головата,

викладач кафедри суспільних
наук, інформаційної та архівної
справи
o.o.golovata@gmail.com
<https://orsid/org/0000-0003-2232-819X>

Центральноукраїнський
національний
технічний університет
пр-т Університетський, 8
м. Кропивницький,
Україна, 25006

Oksana Holovata,

Lecturer of the department of
public sciences, information and
archival affairs
o.o.golovata@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2232-819X>

Central-Ukrainian National
Technical University
Universytetskyi Prospect, 8,
Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

ABSTRACT

The article analyzes the existing approaches to the study of the phenomenon of information culture, in particular – to the content and scope of this concept. Own definition and the structure of information culture are proposed.

Information culture is considered as a way of human life in the information society, an integral part of the process of the culture of mankind formation, as a culture of man, ready for creative work in the conditions of technological and information system of society development.

This definition of information culture allows you to consider the main problems and trends systematically in the development of information culture, to identify the object and subject of its study adequately, as well as to structure its subject area.

From the point of view of cultural and activity based approaches, the structure of information culture is theoretically substantiated as isomorphic to the structure of culture, and which, accordingly, as an adjustment (value) and behavioral matrix contains three main components-archetypes - 1) knowledge-value (worldview; information and computer skills; and literacy, as well as information outlook and information worldview - a system of views and beliefs based on knowledge of «information-cultural» nature), 2) activity based (operational; «information activity», which combines both the practical interaction of the person with the objects of the information environment, the development of the necessary skills and skills for it, and the technology of human activity in the information environment – information search technologies, multimedia, virtual reality, etc.), 3) institutional (information infrastructure institutions for the collection, dissemination and use of information).

The importance of defining the categorical status of the «information culture» concept is emphasized in the formation of a new field of knowledge – information culture, the content of which is a systematic study of both instrumental and humanitarian aspects of the development of society, the study of the phenomenon of information culture as a subsystem of culture, formed under the influence of culture process of informatization of society and combines all aspects of human activity in the information environment.

Keywords: *information, information culture, structure, worldview, information cultural studies, values.*

Постановка проблеми. Впродовж уже досить тривалого часу широкого вжитку набув термін «інформаційна культура». Це стосується побутового рівня, засобів масової комунікації, наукового дискурсу.

Єдиного універсального визначення поняття «інформаційна культура» нині не існує. З одного боку це пояснюється тим, що обидва складники цього поняття – як його суб'єкт «культура», так і предикат «інформаційна» – надзвичайно багатозначні.

З іншого – тим, що сенс феномену інформаційної культури «розмивається» у певному хаосі з інтерпретацій з позицій дуже різних галузей знання – як гуманітарного, так і технічного профілю, з використанням понятійного апарату різних наукових дисциплін – інформатики, теорії інформації, кібернетики, семіотики, документалістики, мистецтвознавства, соціології, соціальної психології та багатьох інших.

Відтак, по-перше, *зміст* поняття «інформаційна культура» трактується по-різному, через співвідношення з різними поняттями: загальнолюдська культура, освітня діяльність, інформаційна діяльність, правила поведінки людини в інформаційному суспільстві тощо; по-друге, «інформаційна культура» залишається поняттям з несталим *обсягом*, різним складом компонентів, внаслідок чого існуючі визначення цього поняття практично не порівнюювані.

Тим часом вивчення сутності інформаційної культури як суспільно-культурного феномену в сучасну інформаційно-комп'ютерну епоху є надзвичайно важливим (Гендіна, 2002).

Свідченням визнання інформаційної культури найважливішим компонентом життєдіяльності сучасного суспільства в цілому, різних соціальних груп, окремої особи є введення у вітчизняних навчальних закладах вивчення дисципліни «Інформаційна культура» (Петров, 2018), визначення на державному рівні національною стратегією формування високого рівня інформаційної культури кожного члена суспільства, держави (Національна доктрина, 2002).

Отже, актуальним є з'ясування найпродуктивнішого підходу до розуміння інформаційної культури як цілісного явища, і, разом з тим – окреслення понятійно-категоріальних засад, які дозволять пов'язати в системне ціле наукові знання і практику вирішення реальних проблем життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві.

Постановка завдання. Ми ставимо собі за мету, проаналізувати існуючі підходи до вивчення феномену інформаційної культури, застосувати в якості методологічної основи культурологічний та діяльнісний підходи, запропонувати власне бачення категоріального статусу, змісту і структури інформаційної культури.

Аналіз публікацій. Аналіз найбільш помітних публікацій на пострадянському просторі за останні два десятиріччя з досліджуваної проблематики (Беляков, Онопрієнко & Шопіна, 2018; Петров, 2018; Пруднікова, 2016 та ін.) свідчить, що актуальними і нині залишаються висновки, наприклад, таких авторів, як Н. Зінов'єва (Зінов'єва, 2009), В. Фокєєв (Фокєєв, 1997), Н. Гендіна (Гендіна, 2002:3) щодо спроб узагальнення існуючих на кінець 1990-х рр. уявлень про інформаційну культуру:

1. Інформаційна культура трактується як:

- *«культура читання»;*
- *знання про інформацію, інформаційні ресурси, процес інформатизації та інформаційне суспільство;*
- *уявлення про можливості декодування різних носіїв інформації, переваги і недоліки традиційних та електронних засобів збору, систематизації, зберігання і пошуку інформації;*
- *володіння засобами і методами інформатики, ступінь освоєння і якість використання людиною інформації;*
- *уміння використовувати сучасні інформаційні технології, прагнення постійно підвищувати свою комп'ютерну грамотність (тобто інформаційна культура при цьому асоціюється переважно з технологічними аспектами інформатизації, оволодінням навичками роботи з комп'ютером);*
- *орієнтування у правовому полі інформатизації, проблемах авторського права, свободи слова, інформаційної безпеки особи тощо;*

- *бібліотечно-бібліографічна грамотність*, розуміння характеру і особливостей сучасних документів, масивів документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, інших інформаційних системах);
- система з двох компонентів: *інформаційної грамотності* та *інформаційного світогляду*;
- необхідна ланка *освітньої діяльності* як вчителів, так і учнів, якісна характеристика цієї діяльності (тобто інформаційна культура виражається у наявності комплексу знань, умінь, навичок і установок у взаємодії з інформаційним середовищем);
- *правила поведінки* людини в інформаційному суспільстві, способи і норми спілкування з системами штучного інтелекту, ведення діалогу в людино-машинних системах «гібридного інтелекту», користування засобами телекомунікації, глобальними та локальними інформаційно-обчислювальними мережами, здатність людини усвідомити й освоїти інформаційну картину світу як систему символів і знаків, прямих і зворотних інформаційних зв'язків, вільно орієнтуватися в інформаційному суспільстві.

2. Інформаційна культура виявляється:

- в інформаційній *діяльності* (в освітніх процесах, усвідомленому виборі джерел інформації та володінні алгоритмами їхньої переробки, у комплексному використанні традиційних, електронних, мережових та інших інформаційних ресурсів);
- в *усвідомленні себе* як носія і розповсюджувача інформації та в активній *«інформаційній поведінці»*.

Лише в поодиноких випадках зустрічається спроба переосмислення інформаційної культури як «інформаційної системи» і простору «матеріальних та ідеальних об'єктів-носіїв інформації культурного змісту» (Горелова, 2008), що, однак, ніяк не додає ясності до питання про структуру цього феномену. Тим часом, з'ясування цього питання є необхідною передумовою подальших досліджень і – що є важливим, наприклад, для педагогічних досліджень, – визначення рівнів сформованості інформаційної культури.

Виклад основного матеріалу. Оскільки поняття інформаційної культури пов'язане з фундаментальними категоріями «інформація» і «культура», дослідники виділяють «інформологічний» і «культурологічний» підходи до розуміння цього поняття (Гендіна, 2002). За *інформологічним підходом* інформаційна культура постає сукупністю інформаційних знань, умінь і навичок, компетенцій, пов'язаних з пошуком та критичним аналізом інформації, здатністю самостійно здобувати і виробляти нові знання (Пруднікова, 2016: 155). (Порівняємо це визначення, оприлюднене 2016 р. у «Віснику Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» з тим, яке ще 1993 р. прозвучало на науковій конференції «Інформаційна культура фахівця: гуманітарні проблеми». У своєму виступі професор Ю. Зубов окреслив інформаційну культуру як систематизовану сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності (Зубов, 1994: 11).

Однак трактування інформаційної культури лише як певного рівня обізнаності та оволодіння уміньми і навичками в галузі інформаційно-комунікаційних технологій є, на нашу думку, неповним і суперечливим. Знання, уміння і навички в галузі комп'ютерної техніки, інформаційних технологій, інформаційних процесів жодним чином не можуть визначати всього обсягу поняття інформаційної культури, а є лише однією з її складових. Як зазначає О. Пруднікова, до розуміння інформаційної культури додається діяльнісний аспект (Пруднікова, 2016: 162).

При використанні *культурологічного* підходу зміст поняття «інформаційна культура» розглядається значно ширше – як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, складова процесу формування культури людства на новому етапі розвитку. Саме так розглядають інформаційну культуру відомі українські дослідники І. Зязюн (Зязюн, 2006), В. Кремень (Кремень, 2002). Так, І. Зязюн підкреслює, що це поняття містить *«всебічну інформацію про соціальні процеси, технічні засоби підтримки цих явищ, а також про усвідомлену необхідність і доцільність цих процесів»* (Зязюн, 2006). І далі,

міркуючи про розвиток «інформологічної культури» (саме так у автора), вчений вважає, що її поширення «сприятиме розвитку не лише більш високого рівня мотивації особистості, її критичного і проблемного мислення, підвищення якості й успішності досягнень, але й формуванню телекомунікаційного співтовариства, реалізації активних форм конструктивної комунікативної взаємодії» (Зязюн, 2006: 13). Тобто тут уже йдеться насправді про «інформаційний світогляд» як синтез, цілісність, систему узагальнених поглядів на інформацію та всі похідні від цього поняття (інформаційні ресурси, інформаційні системи, інформаційні технології, інформаційне суспільство, інформаційне середовище тощо) та обумовлені цими поглядами переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності (Семенюк, 2013: 294). До речі, цікавою є думка О. Шайкіної щодо введення поняття «інформаційний світогляд», в якому, як вважає дослідниця, синтезуються «полярні» інформаційні культури – гуманітарна (традиційна книжкова, бібліотечна) і технократична (нова, комп'ютерна) (Шайкіна, 2011).

Таким чином, можна стверджувати, що з позицій культурологічного підходу інформаційна культура розглядається як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства, а також як культура людини, готової до творчої роботи в умовах технолого-інформаційної системи розвитку суспільства. Такий підхід є, на нашу думку, найбільш продуктивним для дослідження феномену інформаційної культури.

Аналіз різних підходів до змісту й обсягу поняття «інформаційна культура» дав нам змогу визначитися з власним розумінням структури цього феномену. Структура інформаційної культури в цілому, відповідно до культурологічного підходу, ізоморфна структурі культури, яку утримують в стані цілісності три головні компоненти-архетипи – 1) знання і цінності, 2) засоби і способи діяльності, 3) інституції (Куле & Кулис, 1998). Відповідно, – інформаційна культура – це система, елементами якої є 1) знання-ціннісна (світоглядна) складова («інформаційний світогляд»), 2) діяльнісна (операційна) складова (засоби, способи, прийоми,

технології досягнення результату), 3) інституційна (організаційна) складова.

Знаннево-ціннісна (світоглядна) складова інформаційної культури містить систему поглядів і переконань, заснованих на знаннях «інформаційно-культурного» характеру, виявляється в усвідомленні значущості інформаційної діяльності, у розумінні цілей і завдань такої діяльності на емпіричному рівні. Світоглядна складова характеризує рівень змін у мотивації і спрямованості пізнавальної активності, пов'язаної з інформаційною діяльністю, які виявляються в готовності (нижчий рівень) і прагненні (вищий) отримувати, шукати і застосовувати інформацію, активно формувати і розвивати інформаційну культуру. Елементами світоглядної складової є: система «інформаційно-культурних» знань, умінь, навичок, переконань, базовими поняттями якої є інформація, інформаційні ресурси, інформаційне середовище, інформаційне суспільство.

Діяльнісна (операційна) складова виявляється у конкретній практичній інформаційній діяльності, характеризує рівень готовності і прагнення до практичної взаємодії з об'єктами інформаційного середовища, освоєння необхідних для цього умінь і навичок. Елементами операційної (діяльнісної) складової є: оперування накопиченими знаннями, навичками, здатність грамотно формулювати свою точку зору; уміння переконувати в перевазі та доцільності пропонованих рішень; робота з науковою, науково-популярною літературою і періодичними виданнями для отримання необхідної інформації; здатність запропонувати експертний висновок з певної проблеми, правильно оформити результати і висновки.

Інституційний (організаційний) компонент інформаційної культури складає інформаційна інфраструктура, що збирає, поширює і використовує інформацію.

Висновки. Особливості формування інформаційної культури пов'язані не тільки з системою спеціальних знань (за обсягом та якістю), але й з особливостями діяльності, пошуку, накопичення та використання необхідної інформації, що дає змогу вчасно й адекватно реагувати на зміни в соціальному середовищі. При дослідженні феномену інформаційної

культури формалізація, поділ єдиного цілого на складові є необхідною передумовою подальшого дослідження і визначення рівнів сформованості інформаційної культури. Запропонована структура інформаційної культури відповідно до культурологічного підходу є ізоморфною структурі культури і містить три компоненти – світоглядний, діяльнісний, інституційний.

На нашу думку, результатом подальшого осмислення і узагальнення різних підходів до розуміння інформаційної культури буде формування нової наукової дисципліни, – інформаційної культурології. Предметом інформаційної культурології мають бути міждисциплінарні і трансдисциплінарні дослідження проблем взаємодії людини з інформацією – тобто синтез наукових знань і вихід у практику вирішення реальних проблем в житті людини і суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беляков К. І, Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір.: монографія. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.
2. Гендина Н. И. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях: учебно-метод. пособие. Москва: Школьная б-ка, 2002. 288 с.
3. Горелова Е. В. Информационная культура и ее роль в формировании личности: дис. ... кандидата культурологии: 24.00.01. Нижневартонск: 2008. 135 с. URL: <http://www.dslib.net/teorja-kultury/informacionnaja-kultura-i-ee-rol-v-formirovanii-lichnosti.html> (Дата звернення: 08.11.2019).
4. Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности: Введение в курс: учеб. пособие. Краснодар: 2009. 136 с.
5. Зубов Ю. С. Информатизация и информационная культура. *Проблемы информационной культуры*: сб. ст. Москва: 1994. С. 6-11.
6. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії. Імідж сучасного педагога. *Науково-практичний освітньо-популярний часопис*. Полтава: 2006. № 5-6. С.13-24

7. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Наука та наукознавство*. Київ: 2002. № 4. С.98-105.

8. Кулэ М., Кулис Р. Философия. Экспериментальный учебник /пер. с латыш. З. Осиповой. Рига: «ZvaigzneABC», 1998. 716 с.

9. Національна доктрина розвитку освіти. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. Стор. 11, стаття 860.

10. Петров О. О. Інформаційна культура: методичні рекомендації до виконання практичних робіт для студентів І курсу, спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Київ: ДУТ, 2018. 21с.

11. Прудникова О. В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 2. С. 154-165.

12. Семенюк Н. Необхідність інформаційного супроводу освіти впродовж життя. *Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр. /голов. ред. В. М. Вашкевич*. Київ: ВІР УАН, 2013. Вип. 78. С. 294-297.

13. Фокеев В. А. Информация в контексте культуры. Информационная культура. (Основная литература, функционирующая в системе научных коммуникаций). *Проблемы информационной культуры* /ред. Ю. С. Зубов, В. А. Фокеев. Москва: 1997. Вып.6. С.157-176.

14. Шайкіна О. О. Визначення змісту культури користування кіберпростором. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. Вип. 6 (47). С. 180-190; URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2011_6_23 (Дата звернення: 08.11.2019)

REFERENCES

1. Bieliakov, K., Onopriienko S. & Shopina I. (2018) *Informatsiina kultura v Ukraini: pravovyi vymir* [Information culture in Ukraine: legal dimension], 169 [in Ukrainian].

2. Hendyna, N. (2002). *Formyrovanye ynformatsyonnoi kulturny lychnosty v byblyotekakh y obrazovatelnykh uchrezhdeniyakh* [The formation of an information culture of personality in libraries and educational institutions], 288 [in Russian].

3. Horelova, E. (2008) *Ynformatsyonnaia kultura y ee rol v formirovaniy lychnosty* [Information culture and its role in personality formation]: dys. ... kandydata kulturolohyy: 24.00.01. Nyzhnevartovsk: 135, URL: <http://www.dslib.net/teorja-kultury/informacionnaja-kultura-i-ee-rol-v-formirovanii-lichnosti.html> (Data zvernennia: 08.11.2019) [in Russian].
4. Zynoveva, N. (2009) *Ynformatsyonnaia kultura lychnosty*: [Personality information culture] Vvedenye v kurs: ucheb. posobyе, 136 [in Russian].
5. Zubov, Yu. (1994) *Ynformatyzatsiya y ynformatsyonnaia kultura*. [Informatization and information culture]. Проблемы ynformatsyonnoi kultury, 6-11 [in Russian].
6. Ziaziun, I. (2006) *Naukove osmyslennia osvithnoho prostoru kultury v pedahohichnii teorii. Imidzh suchasnoho pedahoha*. [Scientific comprehension of educational space of culture in pedagogical theory. The image of the modern teacher]. Naukovo-praktychnyi osvithno-populiarnyi chasopys, 5-6, 13-24 [in Ukrainian].
7. Kremen, V. (2002) *Filosofiia osvity XXI stolittia*. [The philosophy of education of the XXI century]. Nauka ta naukoznavstvo, 4, 98-105 [in Ukrainian].
8. Kulā M. & Kulys R. (1998) *Fylosofyia*. [Philosophy] per. s latyšsh. Z. Osypovoi. Ryha: «ZvaigzneABC», 716 [in Latvia].
9. *Natsionalna doktryna rozvytku osvity*. [National doctrine of educational development] Ofitsiyni visnyk Ukrainy, 2002, 16. Stor. 11, stattia 860 [in Ukrainian].
10. Petrov O. O. (2018) *Informatsiina kultura: metodychni rekomendatsii do vykonannia praktychnykh robit dlia studentiv I kursu, spetsialnosti 029 «Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava»* [Information culture]. Kyiv: DUT, 21 [in Ukrainian].
11. Prudnykova, O. (2016). Informatsiina kultura i formuvannia «liudyny informatsiinoi». [Information culture and formation of «information person»] Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho», 2, 154-165 [in Ukrainian].
12. Semeniuk, N. (2013) *Neobkhdnist informatsiinoho suprovodu osvity vprodovzh zhyttia. Hileia* [The need for information support for lifelong learning]: nauk. visn.: zb. nauk. pr.

/holov. red. V.M. Vashkevych. Kyiv: VIR UAN, 78, 294-297 [in Ukrainian].

13. Fokeev, V. (1997) *Ynformatsiya v kontekste kultury. Ynformatsyonnaia kultura* (Osnovnaia lyteratura, funktsyoniruiushchaia v systeme nauchnykh kommunykatsyi) [Information in the context of culture. Information Culture (The main literature functioning in the system of scientific communications)] *Problemy ynformatsyonnoi kultury* /red.Iu.S. Zubov, V.A. Fokeev, 6, 157-176 [in Russian].

14. Shaikina, O. (2011) *Uznachennia zmistu kultury korystuvannia kiberprostorom* [Determining the content of cyberspace culture] *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 6, 180-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_6_23 (Data zvernennia: 08.11.2019) [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються існуючі підходи до вивчення феномену інформаційної культури, зокрема, – до змісту і обсягу цього поняття; пропонується власна дефініція і структура інформаційної культури.

Інформаційна культура розглядається як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, складова процесу формування культури людства, як культура людини, готової до творчої роботи в умовах технологічної інформаційної системи розвитку суспільства.

Така дефініція інформаційної культури дозволяє системно розглядати основні проблеми і напрямки розвитку інформаційної культури, адекватно визначати об'єкт і предмет її дослідження, а також провести структурування її предметної області.

З позицій культурологічного та діяльнісного підходів теоретично обґрунтовується структура інформаційної культури як ізоморфна структурі культури, і яка, відповідно, як настановча (ціннісна) і поведінкова матриця містить три головні компоненти-архетипи – 1) знаннєво-ціннісний (світоглядний; інформаційна і комп'ютерна компетентність і грамотність, а також інформаційне світорозуміння та інформаційний світогляд – система поглядів і переконань,

заснованих на знаннях «інформаційно-культурного» характеру), 2) діяльнісний (операційний; «інформаційна діяльність», яка поєднує як практичну взаємодію людини з об'єктами інформаційного середовища, освоєння нею необхідних для цього умінь і навичок, так і технології діяльності людини в інформаційному середовищі – технології пошуку інформації, мультимедіа, віртуальна реальність тощо), 3) інституційний (організаційний; інституції інформаційної інфраструктури, призначені для збирання, поширення і використання інформації).

Наголошується на важливій ролі окреслення категоріального статусу поняття «інформаційна культура» у становленні нової галузі знань – інформаційної культурології, змістом якої є системне вивчення як інструментально-технологічних, так і гуманітарних аспектів розвитку суспільства, дослідження феномену інформаційної культури як підсистеми культури, що формується під впливом процесу інформатизації суспільства і поєднує в собі всі аспекти діяльності людини в інформаційному середовищі.

Ключові слова: інформаційна культура, структура, світогляд, інформаційна культурологія, цінності, інформація.

АНОТАЦІЯ

В статтє анализируются существующие подходы к изучению феномена информационной культуры, в частности – к содержанию и объему этого понятия, предлагается авторская дефиниция и структура информационной культуры.

Информационная культура рассматривается в качестве способа жизнедеятельности человека в информационном обществе, составляющей процесса формирования культуры человечества, культуры человека, готового к творческой работе в условиях технолого-информационной системы развития общества.

Такая дефиниция информационной культуры позволяет системно рассматривать основные проблемы и направления развития информационной культуры, адекватно определять объект и предмет ее исследования, а также структурировать ее предметную сферу.

С позиций культурологического и деятельностного подходов теоретически обосновывается структура информационной культуры как изоморфной структуре культуры, и которая, соответственно, как установочная (ценностная) и поведенческая матрица содержит три главные компонента-архетипа – 1) знаниево-ценностный (мировоззренческий; информационная и компьютерная компетентность и грамотность, а также информационное миропонимание и информационное мировоззрение – т.е. система взглядов и убеждений, основанных на знаниях «информационно-культурного» характера), 2) деятельностный (операционный, «информационная деятельность», которая объединяет как практическое взаимодействие человека с объектами информационной среды, освоения им необходимых умений и навыков, так и технологии деятельности в информационной среде – технологии поиска информации, мультимедиа, виртуальная реальность и т.д.), 3) институциональный (организационный; институты информационной инфраструктуры, предназначенные для сбора, распространения и использования информации).

Подчеркивается важная роль определения категориального статуса понятия «информационная культура» в становлении новой отрасли знаний – информационной культурологии, содержанием которой является системное изучение как инструментально-технологических, так и гуманитарных аспектов развития общества, исследование феномена информационной культуры как подсистемы культуры, формируемой под влиянием процесса информатизации общества и содержащей все аспекты деятельности человека в информационной среде.

Ключевые слова: информационная культура, структура, мировоззрение, информационная культурология, информация, ценности.

ЗУДК 651:004.91

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-137-156

**TO THE DEFINITION OF THE PLACE OF ELECTRONIC
RECORDS MANAGEMENT IN THE STRUCTURE OF
THE TRADITIONAL RECORDS MANAGEMENT**

**ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ
ЕЛЕКТРОННОГО ДІЛОВОДСТВА У СТРУКТУРІ
ТРАДИЦІЙНОГО ДІЛОВОДСТВА**

**К ВОПРОСУ ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ МЕСТА
ЭЛЕКТРОННОГО ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА В
СТРУКТУРЕ ТРАДИЦИОННОГО
ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА**

Оксана Лаба,

асистент кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності,
laba_oksana25@ukr.net
[https://orcid.org/0000-0002-
6628-7919](https://orcid.org/0000-0002-6628-7919)

Івано-Франківський
національний технічний
університет нафти і газу
вул. Карпатська, 15
м. Івано-Франківськ, Україна
76019

Oksana Laba,

Assistant of the Department of
Document Science and
Information Activities,
laba_oksana25@ukr.net
[https://orcid.org/0000-0002-
6628-7919](https://orcid.org/0000-0002-6628-7919)

Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and
Gas
Karpatska str., 15
Ivano-Frankivsk, Ukraine
76019

ABSTRACT

The concepts of «traditional records management» and «electronic records management» are clarified in the article. The definition of traditional records management was based on the analysis of documentary processes for traditional documents. The paper documents are now considered as traditional.

The integrative nature of electronic records management was defined as a combination of the concepts of general and special

electronic recordkeeping, as well as the organization of work with all documents with electronic media, in particular documents in electronic form, electronic documents as a composition of obligatory requisites signed by electronic signature, and electronic information resources.

It has been clarified that the place of electronic records management in the structure of modern records management is viewed in the context of its interdisciplinary nature, which consists in combining of the requirements of document scientists, archivists, lawyers, IT professionals and managers.

The results of the research show that the recordkeeping model of today is a hybrid records management, where information technology is used to create all documents, both electronic and paper, and on the other hand, which is a successful combination of approaches of electronic and traditional records management.

The concepts of electronic and traditional records management were compared. Comparisons were made on such key criteria as the subject of the research, the scope, the subjects' perception, compliance with the challenges and requirements of modern society, the advantages and disadvantages of implementing electronic and traditional records management in organizations.

Comparison results show that electronic records management cannot exist today without paper records management and vice versa. It was concluded that traditional and electronic records management are now not interchangeable phenomena, but complementary concepts, and their main task is to preserve the heritage of past generations and use this work to form new approaches in the next stages of evolution.

Keywords: *electronic records management, traditional records management, electronic document, document in electronic form, information technologies, documentation of information in electronic form.*

Постановка проблеми. Діловодство сучасності та найближчого майбутнього неможливо уявити без використання інформаційних технологій, призначених для автоматизації процесів документування управлінської інформації й організування роботи зі службовими документами, що дає

підстави стверджувати про зародження і становлення електронного діловодства в Україні. Постійно збільшується частка документів, що створюються виключно в електронній формі. Однак, залишається низка осередків в загальному документообігу, що не готові до переходу до роботи з електронними документами, в тому числі з причин особливостей їх діяльності, що визначено низкою законодавчих та нормативно-правових актів. Отже, це не сприяє створенню умов в найближчій перспективі для повної відмови від паперового діловодства і здійснення переходу до безпаперового. Саме тому з'ясування місця і частки електронного діловодства у традиційному є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми електронного діловодства торкається у своїх працях низка науковців, зокрема С. Кулешов (Кулешов, 2004), А. Мелашенко (Мелашенко, Скарлат, 2013). Теоретико-узагальнюючим для всього електронного напрямку у документознавстві є електронне документознавство, яке знайшло остаточне обґрунтування у дослідженнях Ю. Ковтанюка (Ковтанюк, 2012). Електронний документ та електронний документообіг як проблеми, дотичні до електронного діловодства, часто стають об'єктами наукових досліджень, зокрема в авторів Ж. Кудрицької (Кудрицька, 2011), К. Астапенко (Астапенко, 2019), О. Патряк (Патряк, 2019). Ґрунтовному компаративному аналізу змісту понять «традиційне документознавство» та «традиційне діловодство» присвячена наукова праця В. Бездрабко (Бездрабко, 2007). В той же час, визначення місця електронного діловодства в традиційному не було об'єктом дослідження у жодному з опрацьованих нами наукових джерел.

Метою дослідження є визначення місця і ролі електронного діловодства у традиційному на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій діловодної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, з'ясуємо суть основних понять нашого дослідження. Поняття «традиційне діловодство» часто вживається науковцями, зокрема Г. Охріменко (Охріменко, 2009: 301), В. Бездрабко (Бездрабко, 2007). В той же час, визначення традиційного

діловодства не було виявлено в жодному з опрацьованих нами джерел.

Сам термін «традиційний» тлумачиться у словнику української мови як «такий, що відповідає ustalеним нормам, зразкам, звичаям; звичний; який ґрунтується на традиції й закріплений нею» (Словник української мови, 1979: 224). Виходячи з визначення поняття «діловодство» за ДСТУ 2732-2004 (ДСТУ 2732-2004: 2), можемо зробити припущення, що традиційне діловодство означає сукупність процесів, що забезпечують документування управлінської інформації та організування роботи зі службовими традиційними документами.

Традиційними документами зазвичай вважаються паперові документи. Це підтверджують дослідження низки науковців, зокрема М. Комової, яка, здійснюючи класифікацію документів, називає традиційними паперові документи, на відміну від документів на новітніх (нетрадиційних) носіях інформації (Комова, 2007: 268). Про розуміння сутності «традиційного» документа як документа «переважно з паперовим носієм інформації» також ідеться у праці Ю. Чернятинської (Чернятинська, 2018: 88). Безперечно, тенденції останніх років свідчать про те, що інформаційні технології глибоко проникають в життя кожної людини, що призводить до сприйняття нових інформаційних технологій як звичних, начебто традиційних. В той же час, нині і ще, мабуть, протягом певного проміжку часу, можемо говорити про стереотипне сприйняття традиційним паперового діловодства, а електронного – новітнім. На нашу думку, процес набуття якимось явищем традиційності нерозривно пов'язаний із часом існування такого явища. Щодо діловодства – це час застосування певних технологій документування інформації та її розповсюдження у задокументованій формі. Вочевидь, технологія документування інформації на паперових носіях застосовується людством непорівняно довше, на відміну від документування інформації на електронних носіях.

Термін «електронне діловодство» чи не вперше вживає С. Кулешов, трактуючи його як «автоматизацію процесів створення управлінських документів та організації роботи зі

службовими документами» (Кулешов, 2004: 50). А. Мелашенко та О. Скарлат трактують електронне діловодство як «формалізацію вимог до повного життєвого циклу електронного документа, тобто до вимог електронного документообігу додається формалізація архівного зберігання» (Мелашенко, Скарлат, 2013: 36). Ми пропонуємо розглядати електронне діловодство як вид автоматизованого діловодства, організованого з використанням сучасних інформаційних технологій, в тому числі й документаційних систем, що передбачає документування управлінської інформації в електронній формі та організування роботи зі службовими документами з електронним носієм інформації у їхньому динамічному стані (Лаба, 2012: 103).

На нашу думку, при визначенні відмінностей діловодств електронного та традиційного, слід враховувати не лише особливості технологій, що використовуються у діловодних процесах, а й сутність цих діловодств – електронну та традиційну (паперову) відповідно. Дослідження сутності електронних документів та їх порівняння із сутностями паперових документів здійснювали у свої працях С. Кулешов (Кулешов, 2000) та Ю. Ковтанюк (Ковтанюк, 2012: 58). Ці роботи доводять, що сутність електронних документів дотична сутності паперових документів, насамперед за їх призначенням – виникненням, як значущих інформаційних об'єктів для держави, суспільства, окремої юридичної або фізичної особи. Тому ми визначаємо електронне діловодство як один з напрямів саме у традиційному. Разом з тим, на нашу думку, електронне діловодство не може визначатися, як напрям загального діловодства.

Так, коли йдеться про поділ діловодства на загальне й спеціальне, то застосовуються інші критерії, аніж технології, що використовуються в організуванні діловодних процесів. О. Загорецька вважає, що «спеціальним діловодством називають сукупність процесів створення документів, що належать до різних видів так званої спеціальної документації, профільної для підприємств певної галузі (як от: медичної, транспортної, промислової, будівельної тощо)» (Загорецька, 2013: 21).

Тобто, в означеній класифікації поділ відбувається за тематикою чи сферою об'єкта документування (загальні, не залежні від специфіки діяльності організації документи відносять до загального діловодства, спеціальні, що відображають специфіку предметної сфери – до спеціального). Це означає, що ми можемо виділити загальне електронне та спеціальне електронне діловодство. В той же час, термін «електронне діловодство» пропонуємо розглядати як інтегративний, який відображає електронну (цифрову) сутність інформаційних об'єктів, що використовуються у діловодних процесах, не залежно від сфери діяльності організації й, відповідно, об'єкта документування. Тому не буде правильним виокремлювати електронне діловодство у структурі загального чи спеціального, оскільки як загальне, так і спеціальне діловодство може мати електронну або паперову природу і, відповідно, бути електронним або традиційним (паперовим). Інтегративна сутність електронного діловодства полягає в об'єднанні ним концептів як загального, так і спеціального електронного діловодства. Крім того в електронному діловодстві відбувається документування управлінської інформації в електронній формі та організування роботи з усіма документами з електронним носієм інформації, а саме, з документами в електронній формі, зокрема з електронними документами з набором обов'язкових реквізитів, в тому числі й електронним (цифровим) підписом, а також з електронними інформаційними ресурсами, що відповідає нинішньому стану впровадження інформаційних технологій в діловодні процеси й, відповідно, інформаційним потребам суспільства.

Для визначення місця електронного діловодства у структурі сучасного діловодства важливо розглядати це електронне у контексті його міждисциплінарної природи, яка полягає в тому, що формування і становлення електронного діловодства відбувається на перетині вимог документознавців, архівістів, юристів, ІТ-спеціалістів та управлінців.

Нині для успішного впровадження й реалізації електронного діловодства в діяльності юридичних осіб, незалежно від форми їх власності, необхідним є врахування таких ключових факторів:

– вимоги документознавців та архівістів, дотримання яких дозволить організувати діловодство відповідно до чинних норм і правил, що дасть змогу уникнути порушень законодавства не лише діловодної сфери, а й діяльності організації загалом, а також полегшити процес підготовки документів до їхнього архівного зберігання, знищення або подовження строків зберігання документів, й безпосередньо передавання документів на постійне зберігання;

– діловодство, побудоване на основі усталених традицій і правил з урахуванням особливостей діяльності юридичної особи, наприклад, її статусу, розміру, обсягу документообігу, сфери діяльності, фінансових можливостей, значущості її діяльності для суспільства тощо. Ці фактори повинні бути визначальними і для електронного діловодства;

– інформаційні технології, сучасний рівень розвитку яких є визначальним для організації діловодних процесів. Неврахування цього фактору може призвести до впровадження в діяльність юридичної особи застарілих підходів, або, навпаки, надто передових, підтримання яких є неможливим на даному етапі для більшості суб'єктів діловодних процесів;

– надбудови, наприклад, у формі інтерфейсу інформаційної автоматизованої системи (далі – ІАС) юридичної особи, що створена за вимогами діловодів та архівістів, і роботу якої забезпечує служба інформаційно-технічного забезпечення, а організує служба діловодства. Користувачами інтерфейсу є всі працівники юридичної особи. Реалізація вимог документознавців та архівістів відбувається за допомогою інформаційних технологій і відображається у формі інтерфейсу, зручному й доступному для кожного користувача ІАС, який повинен враховувати усталені правила традиційного діловодства.

Схематично місце електронного діловодства в діловодстві юридичної особи наведено на рисунку 1. Таке схематичне зображення дає змогу виокремити ще одну закономірність: нині діловодство невід'ємне від інформаційних технологій. Тобто, навіть коли організується робота з паперовими документами у межах діловодства юридичної особи, це робиться за допомогою інформаційних технологій.

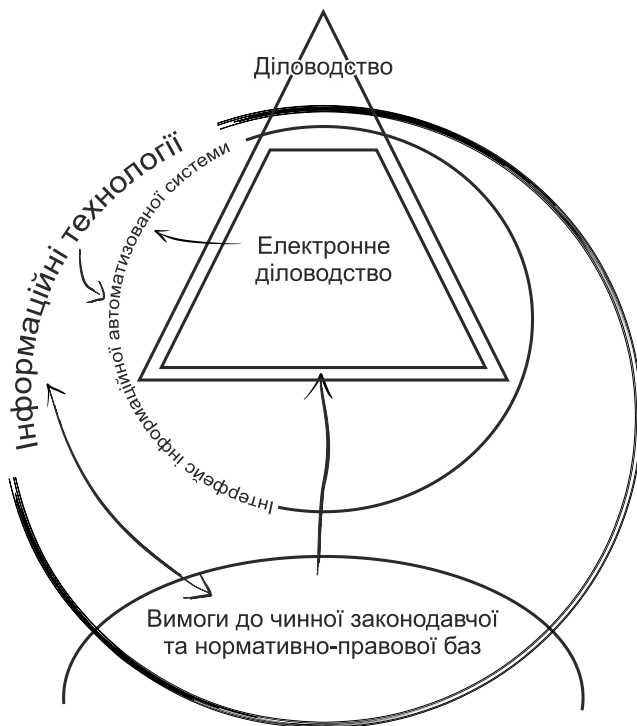

Рис. 1. Місце електронного діловодства в діловодстві юридичної особи

В той же час, зі схеми бачимо, що електронне діловодство є частиною діловодства юридичної особи і говорити про повну відмову від паперових документів і, відповідно, традиційного діловодства, неможливо, адже електронні носії інформації, на яких можуть зберігатися електронні документи та документи в електронній формі, були створені відносно недавно і їхні виробники не гарантують можливості зберігання на них документної інформації протягом тривалого часу або постійно. Тому моделлю діловодства сьогодення є гібридне діловодство, де інформаційні технології використовуються для створення майже усіх документів, як електронних, так і паперових, а з іншого боку, яке є вдалим поєднанням електронного й традиційного діловодства. Однак, залишається певна частка

документів, що створюється за традиційними технологіями документування інформації поза межами інформаційних технологій. Це пов'язано з неготовністю деяких суб'єктів загального документообігу до застосування інформаційних технологій. Прикладами таких документів можуть бути заяви від фізичних осіб про прийом на роботу, що створюються власноруч, та оформлення інших документів з кадрових питань, реєстрація документів в журналах з паперовим носієм інформації, подання запитів і звернень, отримання оригіналів документів з паперовим носієм інформації, організація роботи з документами з обмеженим доступом тощо.

Впровадження електронного діловодства в діяльності юридичних осіб є на сьогодні не лише запорукою підвищення рівня ефективності виконання управлінських та виробничих функцій, вимогою часу, а й законодавчою нормою, закріпленою значною кількістю Законів України, нормативно-правових та нормативних документів, що свідчить про зацікавленість держави щодо автоматизації більшості процесів, важливих для держави, суспільства та громадянина. В той же час, традиційне діловодство має вироблені довголітньою практикою та науковими дослідженнями підходи й усталені норми, які повинні стати підґрунтям до розвитку електронного діловодства. Безперечно, першочергове завдання у впровадженні електронного діловодства полягає у поєднанні усталених норм і правил традиційного діловодства з новітніми принципами електронного діловодства, що відповідають вимогам часу й рівню розвитку інформаційних технологій. Порівняння підходів до організування традиційного й електронного діловодства можна здійснювати на основі таких ключових, на наш погляд, критеріїв:

- об'єкт та предмет дослідження традиційного й електронного діловодства;
- сфера їхнього застосування;
- сприйняття суб'єктами діловодства;
- відповідність викликам та вимогам сучасного суспільства;
- переваги та недоліки від їхнього впровадження.

Результати порівняння зображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Критерій порівняння		Традиційне діловодство	Електронне діловодство
Об'єкт та предмет дослідження		службовий документ з паперовим носієм	службовий документ з електронним носієм
Сфера застосування		діловодні процеси організації	
Сприйняття суб'єктами діловодства		- високий ступінь довіри у суспільстві до паперових документів; - позитивне сприйняття діловодним персоналом, що базується на багаторічних ustalених діловодних традиціях	- позитивне сприйняття передовими організаціями-новаторами; - поступове підвищення рівня довіри за рахунок прозорості електронних діловодних процесів та спрощення їх організування відповідно до підвищення рівня обізнаності персоналу
Відповідність викликам та вимогам сучасного суспільства		відповідає: - у частині використання комп'ютерної техніки та програмного забезпечення у процесах документування, яке сьогодні відбувається у переважній більшості випадків автоматизовано в Україні; - у контексті тривалого та постійного зберігання документів, яке на сьогодні гарантує паперовий носій, зважаючи на досвід тривалого зберігання таких документів	- відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних технологій та їх імплементації у діловодні процеси щодо створення документів з електронним носієм інформації та автоматизованої роботи з ними; - відповідає потребам суспільства, рівень інформатизації якого постійно зростає; - відповідає вимогам нормативно-правових документів та євроінтеграційним процесам України
Переваги використання	від	традиції вироблені протягом тривалого проміжку часу, визначені у законодавчій та нормативно-правовій базі, яка враховує вимоги науковців та діловодів-практиків	- фінансові, - управлінські, у тому числі контролю, - технічні, - контролю з боку держави та суспільства, - правові на основі прозорості та відкритості, - інтегруючі.
Недоліки використання	від	рутинність низки діловодних операцій, зокрема, щодо організування документообігу, що призводить до уповільнення всіх діловодних процесів, впливає на якість прийняття управлінських рішень, зокрема їх ефективність, своєчасність, потребує збільшення кількості	- недостатня кількість досліджень щодо тривалого та постійного зберігання документів з електронним носієм, що зумовлено недовгою появою сучасних електронних носіїв, відсутність прогнозів щодо поведінки таких носіїв впродовж тривалого періоду; - швидке моральне

<i>Критерій порівняння</i>	<i>Традиційне діловодство</i>	<i>Електронне діловодство</i>
	діловодного персоналу	старіння інформаційних технологій, що призводить до зміни носіїв документної інформації та пристроїв для їх зчитування, а також форматів даних; - необхідність консервування не лише носіїв документної інформації, а й пристроїв для їх зчитування, що може призвести у перспективі до неможливості відтворення документів в електронній (цифровій) формі; - несприйняття діловодним персоналом у зв'язку зі скороченням штату працівників діловодних служб, небажання опановувати й вивчати нові методи організування роботи з документами; - недостатність фінансування електронної діловодної та архівної сфер; - неготовність архівів до зберігання документів з електронним носієм інформації.

Основою усіх діловодних процесів є службовий документ. Багато наук мають об'єктом дослідження документ у різних його аспектах. Об'єктом традиційного діловодства є службовий документ у його динамічному стані, тобто сукупність процесів, що забезпечують документування управлінської інформації й організацію роботи зі службовими документами, в той же час предметом діловодства є суть, закономірності й особливості організації роботи з окремими видами службових документів (Карпенко, Матліна, 2009: 10). Для електронного діловодства об'єкт дослідження є схожим з традиційним діловодством, відмінним є лише носій інформації – паперовий для традиційного діловодства та електронний – відповідно, для електронного.

Ватро звернути увагу, що сьогодні процеси документування найчастіше відбуваються в електронній формі

як у частині традиційного, так і в електронному діловодстві, адже в Україні практично не створюються нині службові документи на друкарських машинках, зрідка відбувається їхнє оформлення від руки, що притаманно, в основному, кадровому діловодству. Тому об'єкт дослідження у цій частині є однаковим як для традиційного, так і для електронного діловодства. Відмінність між традиційним та електронним діловодством простежується на етапі організування роботи зі службовими документами, адже у традиційному діловодстві проект документа існує в електронній формі, а його інформація роздруковується на папері, а в електронному діловодстві та сама документаційна інформація зберігається на електронному носії.

Сприйняття електронного діловодства, як і сприйняття будь-якої новачії суспільством, що докорінно змінює його звички й правила, потребує часу, поступової зміни поглядів, навчання, тобто періоду адаптації. Діловодна практика сьогодення свідчить про те, що великі за розміром організації з розгалуженою структурою важко й повільно адаптуються до змін, що зумовлено великою кількістю персоналу, задіяного у діловодних процесах, який потребує навчання і підвищення кваліфікації для переходу на електронне діловодство, необхідністю докорінних змін в організації діловодних процесів, які часто сприймаються негативно.

Результати порівняння свідчать про те, що сьогодні електронне діловодство має два основних недоліки: супротив осіб, які не сприймають нового, та недостатність фінансування. Інші чотири визначених недоліки дотично впливають на становлення електронного діловодства, адже безпосередньо є проблемними питаннями архівної справи щодо постійного, тривалого зберігання таких документів, що розглянуті тут з огляду на весь життєвий цикл документів в електронній формі та вплив цих проблем на діловодні процеси, зважаючи, що «забезпечення надійного постійного зберігання архівних електронних документів, їх справжності та надання доступу до них повинно розпочинатися з моменту їх створення» (Забенько, Ковтанюк, 2013: 8) та деякі важливі управлінські рішення неможливі без врахування інформації, що міститься в архівних

документах. Однак, окреслені на сьогодні недоліки не можуть слугувати підґрунтям для відмови від впровадження електронного діловодства, найсуттєвішим аргументом на користь якого є швидкість реалізації діловодних процесів, прозорість, зручність і покращення якості управлінських рішень, їх ефективності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сьогодні електронне діловодство не може існувати без паперового і навпаки. Паперове діловодство неможливе без технологій документування інформації в електронній формі, про що йшлося вище, електронне діловодство не може гарантувати тривалого та постійного зберігання документів з електронним носієм інформації без використання паперового носія. Тому можна стверджувати, що традиційне та електронне діловодство є нині не взаємозамінними явищами, а такими, що доповнюють одне одного, адже зберігання як електронних, так і паперових документів протягом часу, зазначеного в номенклатурі справ й відповідно до експертизи цінності, є необхідною умовою збереження надбання минулих поколінь і використання цього доробку для формування нових підходів, що базуються на кращих усталених традиціях, на наступних етапах розвитку, в тому числі й діловодної сфери. Це ще раз підтверджує тезу про те, що діловодство сьогодення є гібридним.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Астапенко К. І. Практичні аспекти впровадження системи електронного документообігу в установах бюджетної сфери. *Інтернаука: міжнародний науковий журнал*. 2019. № 3. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15517972835608.pdf> (дата звернення 22.01.2020).

2. Бездрабко В. Традиційне документознавство і діловодство: компаративний аналіз визначення змісту понять. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2007. 14. С. 190-206.

3. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять: ДСТУ 2732-2004. Чинний від 2005-07-01. Київ: Держспоживстандарт України, 2005. IV, 32 с. (Національний

стандарт України).

4. Забенько Ю. І., Ковтанюк Ю. С. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Частина 1. *Архіви України*. 2013. № 4. С. 5-38.

5. Загорецька О. М. Загальне діловодство на підприємствах різних форм власності. Частина № 1. Нормативно правове й методичне забезпечення організації діловодства: заочний курс. *Секретарь-референт*. 2013. С. 19-27.

6. Карпенко О. О., Матліна М. М. Сучасне діловодство. Харків: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2009. 75 с. URL: http://ito.vspu.net/ENK/2016-2017/%D0%9Aomp_dok_11/navch.mat/Liter.pdf (дата звернення 22.01.2020).

7. Ковтанюк Ю. С. Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку : дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2012. 252 с.

8. Комова М. В. Документознавство: навч. посіб. Львів: Тріада плюс, 2007. 296 с.

9. Кудрицька Ж. В. Проблеми ефективності реалізації електронного документообігу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=287> (дата звернення 22.01.2020).

10. Кулешов С. Г. Електронний документ у системі сучасного діловодства. *Архіви України*. Київ, 2004. № 4/6. с. 50–53.

11. Кулешов С. Г. О понятии «электронный документ». *Документация в информационном обществе : электронное делопроизводство и электронный архив*: докл. и сообщения на VI Междунар. науч.-практ. конф., 24–25 нояб. 1999 г. Москва, 2000. С. 54–57.

12. Лаба О. В. До визначення поняття «електронне діловодство». *Студії з архівної справи та документознавства*. 2012. Т. 20. С. 99-103.

13. Мелашенко А. О., Скарлат О. С. Електронне діловодство: монографія. Київ: Наукова думка, 2013. 138 с.

14. Охріменко Г. В. Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації. *Наукові записки. Серія: Культура та соціальні комунікації*.

Острог: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2009. Вип. 1. С. 300-307.

15. Патряк О. Маршрутизація та процеси життєвого циклу внутрішнього електронного документа. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. праць. Серія: Історичні науки. 2019. Вип. 7. С. 183-196. DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-183-196>.

16. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. С. 224. URL: <http://sum.in.ua/p/10/224/2> (дата звернення 20.01.2020).

17. Чернятинська Ю. Г. Комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання: історіографія питання. *Архіви України*. 2018. Вип. 1 (312). С. 88-102. URL: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2018/4.pdf (дата звернення: 29.04.2019).

REFERENCES

1. Astapenko, K. (2019). *Praktychni aspekty vprovadzhennia systemy elektronnoho dokumentoobihu v ustanovakh biudzhetnoi sfery*. [Practical aspects of the implementation of the electronic document security system in budgetary sector establishments]. *Internauka: mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*, 3. Retrieved from: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15517972835608.pdf> [in Ukrainian].

2. Bezdrabko, V. (2007). *Tradytsiine dokumentoznavstvo i dilovodstvo: komparatyvnyi analiz vyznachennia zmistu poniat*. [Traditional Documents Study and Record-Keeping: Comparative analysis of Defining a Context of the Notions]. *Spetsialni istorichni dysypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 14, 190-206 [in Ukrainian].

3. *Dilovodstvo y arkhivna sprava. Terminy ta vyznachennia poniat* [Records management and archiv affair. Terms and definitions]. (2005). DSTU 2732-2004. Chynnyi vid 2005-07-01. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, IV, 32. (Natsionalnyi standart Ukrainy) [in Ukrainian].

4. Zahoretska, O. M. (2013). *Zahalne dilovodstvo na pidpriemstvakh riznykh form vlasnosti. Chastyna № 1. Normatyvno pravove y metodychne zabezpechennia orhanizatsii*

dilovodstva: zaochnyi kurs [General records management at enterprises of different forms of ownership. Part № 1. Regulatory and methodological support of the organization of the records management: correspondence course]. *Sekretar-referent*, 19-27 [in Ukrainian].

5. Zabenko, Yu. I. & Kovtaniuk, Yu. S. (2013). Kontsepsiia planuvannia zhyttievoho tsyклу elektronnykh dokumentiv [Electronic Document Lifecycle Planning Concept]. *Chastyna 1. Arkhivy Ukrainy*, 4, 5-38.

6. Karpenko, O. O. & Matlina, M. M. (2009). *Suchasne dilovodstvo*. Kharkiv: Nats. aerokosm. un-t «Khark. aviats. in-t», 75 [in Ukrainian].

7. Kovtaniuk, Yu. S. (2012). *Elektronne dokumentoznavstvo v Ukraini: sutnist naukovoho napriamu, isto-riia formuvannia, perspektivy rozvytku* [Electronic Document Studies in Ukraine: the issue of scientific direction, history of formation, perspectives of development]: dys. ... kand. ist. nauk: 27.00.02. Kyiv, 252 [in Ukrainian].

8. Komova, M. V. (2007). *Dokumentoznavstvo* [Document Science]: navch. posib. Lviv: Triada plus, 296 [in Ukrainian].

9. Kudrytska, Zh. V. (2011). Problemy efektyvnosti realizatsii elektronnoho dokumentoobihu [The problems of efficiency of realization electronic document management]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 5. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=287> [in Ukrainian].

10. Kuleshov, S. H. (2004). Elektronnyi dokument u systemi suchasnoho dilovodstva [Electronic document in the modern records management system]. *Arkhivy Ukrainy*. Kyiv, 4/6, 50-53 [in Ukrainian].

11. Kuleshov, S. G. (2000). O ponyatii «elektronnyy dokument». *Dokumentatsiya v informatsionnom obshchestve: elektronnoe deloproizvodstvo i elektronnyy arkhiv: dokl. i soobshcheniya na VI Mezhdunar. nauch.-prakt. konf.*, 24-25 noyab. Moskva, 54-57 [in Russian]

12. Laba, O. V. (2012). Do vyznachennia poniattia «elektronne dilovodstvo» [To the definition of the concept of Electronic Records Management]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 20, 99-103 [in Ukrainian].

13. Melashchenko, A. O. & Skarlat, O. S. (2013). Elektronne dilovodstvo: monohrafiia [Electronic Records Management]. Kyiv: *Naukova dumka*, 138 [in Ukrainian].

14. Okhrimenko, H. V. (2009). Osnovni pryntsypy ta problemy vprovadzhennia elektronnoho dokumentoobihu v orhanizatsii [The basic principles and problems of implementation of Electronic Document Flow in the organization]. *Naukovi zapysky. Serii: Kultura ta sotsialni komunikatsii*. Ostroh: Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 1, 300-307 [in Ukrainian].

15. Patriak, O. (2019). Marshrutyizatsiia ta protsesy zhyttievoho tsykladu vnutrishnoho elektronnoho dokumenta [Routing and Processes of the life cycle of domestic Electronic Documents]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia: zb. nauk. prats. Serii: Istorychni nauky*, 7, 183-196. Retrieved from: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-183-196> [in Ukrainian].

16. Slovyk ukrainskoi movy (1979). [Ukrainian Language Dictionary], 10, 224. Retrieved from: <http://sum.in.ua/p/10/224/2> [in Ukrainian].

17. Cherniatynska, Yu. H. (2018). Komplektuvannia arkhiviv dokumentamy v elektronni formi ta yikh zberihannia: istoriohrafiiia pytannia [Completing of archives with the documents in electronic form and storing them: historiography]. *Arkhivy Ukrainy*, 1 (312), 88-102. Retrieved from: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2018/4.pdf [in Ukrainian]

АНОТАЦІЯ

У статті було з'ясовано суть понять «традиційне діловодство» та «електронне діловодство». Визначення традиційного діловодства було обґрунтоване на основі аналізу документаційних процесів щодо традиційних документів, якими нині вважаються документи на паперовому носії.

Було визначено інтегративну сутність електронного діловодства як поєднання концептів загального і спеціального електронного діловодства, а також як організування роботи з усіма документами з електронним носієм інформації, а саме з документами в електронній формі, електронними документами як набором обов'язкових реквізитів, підписаних

електронним підписом, та електронними інформаційними ресурсами.

Було з'ясовано, що місце електронного діловодства у структурі сучасного діловодства розглядається у контексті його міждисциплінарної природи, яка полягає у поєднанні вимог документознавців, архівістів, юристів, ІТ-спеціалістів та управлінців.

Результати проведеного дослідження свідчать, що моделлю діловодства сьогодення є гібридне діловодство, де інформаційні технології використовуються для створення усіх документів, як електронних, так і паперових, а з іншого боку, яке є вдалим поєднанням підходів електронного й традиційного діловодства.

Було здійснено порівняння концептів електронного та традиційного діловодства. Порівняння було проведене за такими ключовими критеріями, як об'єкт та предмет дослідження, сфера застосування, сприйняття суб'єктами діловодства, відповідність викликам та вимогам сучасного суспільства, переваги та недоліки від впровадження електронного та традиційного діловодства в організаціях.

Результати порівняння свідчать, що сьогодні електронне діловодство не може існувати без паперового і навпаки. Було зроблено висновок про те, що традиційне та електронне діловодство є нині не взаємозамінними явищами, а такими, що доповнюють одне одного з метою збереження надбання минулих поколінь і використання цього доробку для формування нових підходів, що базуються на кращих усталених традиціях, на наступних етапах розвитку, в тому числі й діловодної сфери.

Ключові слова: *електронне діловодство, традиційне діловодство, електронний документ, документ в електронній формі, інформаційні технології, документування інформації в електронній формі.*

АННОТАЦІЯ

В статтю було встановлено суть понять «традиционное делопроизводство» и «электронное делопроизводство». Определение традиционного

делопроизводства было обосновано на основе анализа документационных процессов, относящихся к традиционным документам, которыми сейчас считаются документы на бумажном носителе.

Было выявлено интегративную сущность электронного делопроизводства как сочетание концептов общего и специального электронного делопроизводства, а также как организацию работы со всеми документами с электронным носителем информации, а именно с документами в электронной форме, электронными документами как набором обязательных реквизитов, заверенных электронной (цифровой) подписью, и электронными информационными ресурсами.

Было выяснено, что место электронного делопроизводства в структуре современного делопроизводства рассматривается в контексте его междисциплинарной природы, которая заключается в сочетании требований документоведов, архивистов, юристов, ИТ-специалистов и управленцев.

Результаты проведенного исследования свидетельствуют, что моделью делопроизводства сегодня является гибридное делопроизводство, где информационные технологии используются для создания всех документов, как электронных, так и бумажных, а с другой стороны, которое является удачным сочетанием подходов электронного и традиционного делопроизводства.

Было проведено сравнение концептов электронного и традиционного делопроизводства по таким ключевым критериям, как объект и предмет исследования, сфера применения, восприятие субъектами делопроизводства, соответствие вызовам и требованиям современного общества, преимущества и недостатки от внедрения электронного и традиционного делопроизводства в организации.

Результаты проведенного сравнения показывают, что сегодня электронное делопроизводство не может существовать без бумажного и наоборот. Был сделан вывод о том, что традиционное и электронное делопроизводство являются сейчас не взаимозаменяемыми явлениями, а такими,

которые дополняют друг друга с целью сохранения наследия прошлых поколений и использования этого наследия для формирования новых подходов, основанных на лучших устоявшихся традициях, на следующих этапах развития, в том числе и делопроизводственной сферы.

Ключевые слова: *электронное делопроизводство, традиционное делопроизводство, электронный документ, документ в электронной форме, информационные технологии, документирования информации в электронной форме.*

UDC 001.891-057.87

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-157-175

**ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS
AND FACTORS OF DEVELOPMENT OF READINESS
FOR RESEARCH ACTIVITY OF A FUTURE
VOCATIONAL TRAINING TEACHER (LABOUR
PROTECTION) IN A PROCESS OF VOCATIONAL
TRAINING**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ДО
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА
ПРАЦІ) У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ
И ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ГОТОВНОСТИ К
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
ОБУЧЕНИЯ (ОХРАНА ТРУДА) В ПРОЦЕССЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ**

Сергій Лаун,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач
кафедри теорії та методики
професійної підготовки
E-mail: Loveckiy@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4921-0805>
ID: D-3092-2019
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Serhii Laun,

PhD in Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at Department of
Theory and Methods of
Vocational Training
E-mail: Loveckiy@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4921-0805>
ID: D-3092-2019
Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynsko Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv
region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article deals with a problem of essence and activation of pedagogical factors influencing on development of a process of forming readiness for research activity of future vocational training teachers (labour protection).

The article states that future vocational training teachers' (labor protection) research activity is a powerful source for formation of individual creativity and is one of urgent tasks of higher education in accordance with new public needs in training a competent specialist, which will contribute to an effective solution of a problem of compliance with education requirements of XXI century, integration into international and European education systems.

Based on analysis of the scientific literature, it is proved that the pedagogical process of forming readiness of future vocational training teachers (labour protection) to research activities can be considered as a purposeful, meaningful system of educational-research and creative activity, which will be implemented under relevant organizational and pedagogical professions (consideration of research incentives and qualities of future vocational training teachers (labour protection) in a process of vocational training, availability of sufficient materia and technical base for formation of readiness for research activity of future vocational training teachers (labour protection), development of creative skills and abilities of future vocational training teachers (labour protection) to solve problematic tasks in a scientific students' society) taking into account specific factors of formation of readiness of a future vocational training teachers (labour protection) to research activity (content of educational material; organizational and pedagogical education; scientific discipline of students; vocational orientation; factor of time spent). It has been proved that conditions and factors can coincide in content but can differ in functions. Factors can be seen as causes and drivers of professional training of future vocational training teachers (labour protection), whose functioning is always connected with presence of organizational and pedagogical conditions as necessary circumstances that contribute to development of something new and make qualitative changes.

Keywords: *conditions, factors, activity, research activity, higher school, readiness for research activity, research and professional qualities and indicators, future vocational training teachers (labour protection).*

Problem statement. In accordance with the new public needs for training a competent teacher, which arise with constant changes in the political, economic and cultural life of our country, the social consciousness is transformed, the system of value orientations is revised, requirements to individual qualities of a person, called to live actively and initiatively in the modern world, are fundamentally changed. Today our society needs specialists able to think creatively, conduct independent researches and make sound conclusions. Therefore, in the higher education system there is a need to search for new ways of forming a creative, active personality of the modern teacher. One of the ways of such development is a research activity. Today in a context of modernization of education, a specialist capable of independent, active and non-standard solution of professional and research tasks is needed more than ever before.

A similar approach to a future teacher's training nature, in particular a future vocational education teacher (labour protection), directs researchers to identification and stimulation such integrative characteristics as readiness for research activities, if it could serve as an indicator of professional formation and development, characterize a person's desire for active, creative and initiative research activities.

Thus, in conditions of modern education rapid development and introduction of the latest technologies and large amounts of information into the educational space, the task of researching a question of forming a creative personality of future vocational training teachers (labour protection) to a research activity in a process of their professional training. That is why a research activity should be planned in advance, and for the rationality of its phased implementation, the most effective pedagogical conditions for its development should be created.

Analysis of recent researches and publications. The problem of preparation of a future teacher for research pedagogical activities is considered in researches of: V. Andreev (Andreev,

1988), Y. Barchuk (Barchuk, 1986), A. Lynenko (Lynenko, 1995), Y. Muraviiev (Muraviiev, 1996), P. Pidkasistyi (Pidkasistyi, 1998), N. Yakovleva (Yakovleva, 1977), V. Sheiko (Sheiko, 2008),

The object of the article is to analyze psychological and pedagogical sources in view of studying pedagogical conditions and factors of development of professional qualities of future vocational training teachers (labour portection) and on the basis of studying of advanced experience to formulate organizational and pedagogical conditions of efficiency of scientific and research activity in the process of class, laboratory and practical studies. To achieve this goal the author has set the following **tasks**: to analyze a current state of the problem of forming readiness for research activity of students of the specialty 015 Vocational education (labour protection) in educational-research and creative activity and to determine organizational and pedagogical conditions of effectiveness of research activity in a process of professional training.

Results. In conditions of modern development of national education, there is a need to carry out qualitative professional training of future vocational training teachers (labour protection) for research activities in higher education institutions, which promotes new knowledge, formation of skills and abilities of research organization in accordance with professional qualities of a teacher and will contribute to an effective solution of a problem of compliance of education with requirements of the XXI century, integration into the international and European education systems.

It should be noted that readiness for research activities of future vocational training teachers (labour protection) is a result of professional training and is a qualitative characterist of a creative activity of an individual on basis of appropriate skills and competences necessary for fulfillment of future research tasks and projects, which provide an opportunity to show already available practical skills to carry out scientific-research research by means of students' formed theoretical basis of essence and content of process of research activity. Therefore, we consider the research activity of future vocational training teachers (labour protection) as a creative search, research process, which begins with appearance of a motive, has both its purpose and a result, requires a number of theoretical knowledge and practical abilities, skills and competences, namely:

creative and technical thinking, deep insight into facts and phenomena with use the laws of thoughts.

Theoretical analysis of psychological and pedagogical literature related to readiness for research activities of teachers of vocational training (labour protection) gives every reason to state a need to create appropriate organizational and pedagogical conditions for improving development of future teacher's readiness for research activities in a higher education institution.

The reviews of scientific literature also prove that there is no common single final definition of a concept of «condition» and, accordingly, opinions of scientists vary regarding their creation in the most rational way.

The philosophical encyclopedic dictionary defines a term «condition» as a philosophical category, reflecting relation of a subject to surrounding phenomena, without which it cannot exist. The object itself acts as something predetermined, and a condition as a relatively external to an object variety of the objective world. Unlike a cause giving rise to a phenomenon or process, an immediate condition is the environment, the situation in which the latter arise and develop (Sheiko, 2008, p.734).

Therefore, in other words, this concept can be regarded as a philosophical category, characterized by a relevant relation of a subject to phenomena of the world around, without which it can not exist.

From a pedagogical point of view, a notion «condition» can be understood as certain necessary circumstances contributing to development of something new, as well as circumstances that are characterized by features of reality, under which qualitative changes occur.

Thus, by a term «condition» we can understand certain necessary circumstances that contribute to development of something new, as well as circumstances that are characterized by features of reality, under which qualitative changes happen.

There are many works devoted to the study of a problem of forming research skills and appropriate pedagogical conditions for their development. The most active research in this area among educators becomes in the late XX century. According to analysis of psychological and pedagogical literature, we can say that basic

conditions for formation and development of students' readiness for research activities are considered: compliance with basic requirements for a future technology teacher, which is based on a need to take into account availability of pedagogical tools; possession with research abilities and skills for realization of process of formation of readiness for students' research work; availability of material and technical base, material and pedagogical conditions in theoretical, laboratory and practical classes.

The organizational and pedagogical conditions listed above require more detailed consideration to formulate a definitive system of factors and conditions that will influence a process and a result students' readiness development to research.

From a pedagogical point of view it is important to remember that organizational and pedagogical conditions should be considered as a basic base, availability of appropriate circumstances that will qualitatively contribute to achievement of set goal and tasks.

According to analysis of psychological and pedagogical literature, which first of all deal with development of pedagogical research mastery and professionalism of future vocational training teachers (labour protection) (Nisimchuk, 2007; Podlasyi, 1999; Sheiko, 2008), we can state that the main condition for formation and development of students' readiness for research activity is consideration of professional and research qualifications and qualities of a future teacher of vocational training (labour protection) in a process of vocational training.

I. Podlasyi considers a concept of pedagogical poytentials as a quality of personality, which is expressed by a tendency to work with children, love for children, enjoyment of communication with them. He identifies seven main groups of inclinations: organizational (lesson planning, responsibilities assignment and summarizing); didactic (selection, preparation and accessible presentation of educational material); perceptual (ability to penetrate a spiritual and psychological world of a student); communicative (ability to build connections with students and colleagues); suggestive (emotional impact on students or students); researchive (knowledge and objective assessment of pedagogical situations, processes); scientific-cognitive (ability to absorb scientific knowledge in a chosen field) (Podlasyi, 1999: 240-242).

Therefore, taking care about developing creative potentials and skills a researcher must be hard-working and patient, creative, and initiative. Only under these conditions he will be able to successfully overcome various difficulties and failures, which are plenty on a way to the truth (Sheiko, 2008: 40). In a process of research under favorable conditions such qualities as: invention, the pursuit of new knowledge and discoveries, creativity, evidence, personality and others will be able to develop and evolve. A research activity also requires a strong willpower, perseverance, diligent work and many other qualities that must be characteristic of a future teacher of vocational training (labour protection).

It is important to add other components to a list of professional qualities of a future vocational training teacher (labour protection), as it is his task to form a basis of readiness for a research activity. Therefore, the professional list can be expanded with such qualities as: psychological motivation, pedagogical-professional erudition, knowledge of technologies of pedagogical-research activity, possession of technology of development of creative personality, organizational inclinations, pedagogical and educational skill, pedagogical discipline, tact and technique, ability to conduct business talks, artistic and aesthetic taste, a sense of beauty and more.

With regard to availability of professional and pedagogical qualities and indicators of teachers it can be stated that they are many and various. However, the majority of scientists in their works mention only main, basic professional qualities and inclinations, such as: initiative, organizational, scientific, communicative, research cognition, cultural, upbringing, progressive and others. But a true professional teacher of vocational training (labour protection) must possess not all qualities and inclinations, but also be able to develop and form them in his students and students. Therefore, it is also important to attribute such a professional indicator to the main ones.

Thus, a condition of effective formation of readiness for research activities, with consideration of professional research potentials and qualifications of a future teacher of vocational training (labour protection) in a process of vocational training requires the following teacher's skills and abilities: be able to

organize research work in laboratory and practical studies; be able to offer students theoretical and practical research tasks in the most rational way, using a variety of technologies and techniques, and, if necessary, seek a right way to solve them, which is most necessary to form a readiness for systematic research; direct students to show initiative in a process of applying their own research knowledge, skills and attains; be able to teach students to search for several options for overcoming difficult problem situations in a course of vocational, research disciplines; a desire to be successful and popular with students' and teaching staff through a personal ability to find the most urgent problems and to experimentally try to find ways to solve them, thus setting an example for the youth.

The second condition for scientific creativity effectiveness, optimal use of scientist's potentials is its dependence on a rational organization of work. The higher a level of organization of a scientist's work is, the greater results he can achieve in a short term. Conversely, when organization of scientific work is unsatisfactory, a term of a research is prolonged and its quality and efficiency decrease (Sheiko, 2008: 51-60). Thus, students' readiness for research depends on availability of appropriate material-technical base.

The availability of sufficient material and technical base is an organizational and pedagogical condition that has a right to exist due to availability of all necessary means, tools, instruments and materials to carry out a planned qualitative pedagogical, scientific or general technical process. It is a dominant foundation for a formation of future vocational training (labour protection) teachers' readiness for research activities.

Thus, in classroom excersices we suggest using the following visual and technical training tools: devices, mechanical models, diagrams, posters, graphs, tables, diagrams, movies, slides, video projectors, microscopes, personal computers, etc

It should be noted that we share P. Pidkasystyi's opinion regarding use of aforementioned technical and visual means of training for realization of the following functions: acquaintance with a subject's appearance in its modern form and in historical development; a visual representation of comparison or change of characteristics of a phenomenon or process; stages of exploitation,

manufacture or design of the product; a clear idea of an object's structure and principles of its operation, management, safety rules (Pidkasistyi, 1998).

Therefore, taking into account a state of a material and technical base for the educational process requires sufficient attention, since the quality and level of research knowledge and readiness indicators depend on how much it is equipped, coordinated and suitable for carrying out research activities. Therefore, lectures for listening to material, laboratory and practical classrooms should be favorable for students who will prepare for research skills and use various devices for experiments and examinations, measurements and comparisons, as well as maquettes, models and other means.

The next effective organizational and pedagogical condition is development of creative skills and abilities of future vocational training teachers (labour protection) to solve problematic tasks in a scientific students' society.

The Students' Scientific Society at the University works with a purpose of comprehensive development of students' scientific, inventive and creative activity, coordination of work at faculties, as well as establishing close relations and carrying out joint scientific activities with scientific student organizations of other higher educational institutions.

Thus, taking into account professional research qualifications and qualities of a future teacher of vocational training (labour protection) in a process of vocational training (condition I) leads to formation of students' readiness for research in a process of vocational training, which depends on availability of sufficient material and technical base (condition II) and is manifested in development of creative skills and abilities of future vocational training teachers (labour protection) to solve problematic tasks that are acquired in scientific students' society (condition III).

In pedagogical literature, along with a concept of «condition» there is also a concept of «factor». Yu. Hilbukh compares the concept of «condition» with the concept of «factor» (Hilbukh, 1994). The author believes that conditions and factors can coincide with content but can be different in functions. The factors are considered by the author as causes and driving forces of a process of education,

functioning of which is always connected with a presence of necessary pedagogical conditions, which are external and internal in character with a pupil. Therefore, we consider it necessary to analyze the essence of the concept of «factor».

The encyclopedic dictionary interprets a term «factor» as a cause or motive power of any process or phenomenon that determines its character or individual features (Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar', 1980: 1408). Another dictionary interprets the concept of «factor» in a slightly different formulation: «Factor - is a moment, a significant circumstance in a certain process or phenomenon» (Ozhegov, 1984: 754). From a pedagogical point of view, understanding of a concept of factor is somewhat different. For example, on the basis of analysis of pedagogical literature, I. Pidlasyi states that the factor is a significant reason, which is formed by at least two productive reasons of one group (Podlasyi, 1999: 336).

A. Nismchuk, considering an issues of technology of personality's development and its factors, gives a following definition of this term: «Factor is a condition, a driving force, a cause of motion of any process» (Nisimchuk, 2007: 20). V. Myzherykov in the psychological-pedagogical dictionary gives the following definition of this concept: «The pedagogical factor is any pedagogical phenomenon that has become a driving force for another phenomenon» (Mizherikov, 1988: 464).

So, the factor is a driving force and a set of specific causes and circumstances of processes or phenomena that determine its characteristics.

Thus, having analyzed the essential content of these concepts, we came to a conclusion that both concepts and their content should be taken into account in order to achieve effectiveness of a process of training of future vocational teachers (labour protection), since factors are certain driving forces, prime causes development of a pedagogical process directed to formation of readiness for research activities, an adequate result of which is impossible without the same pedagogical conditions.

Let us consider in more detail the factors that may affect the success of a pedagogical process of forming readiness of future vocational training teachers (labour protection)

From the analysis of works of such scientists as V. Andreiev, Ye. Barchuk, Ye. Muraviov, N. Yakovlev (Andreev, 1988; Barchuk, 1986; Murav'yev, 1996; Yakovleva, 1977) and others it can be stated that that main factors influencing effectiveness of the pedagogical process of research activities are the following: the content of educational material; organizational and pedagogical education; scientific discipline of students; vocational orientation; factor of time spent.

The content of the educational material is the first factor that will influence a result formation of readiness for research activity, since students' level of awareness and theoretical training it will be dependant on what educational material is provided to them.

The next is a factor of organizational and pedagogical education, which in the classroom extracurricular classes involves a combination of individual components, which together have a direct impact on a process and a result of formation of readiness for a research activity. These components include the following: use of different teaching methods; use of individual and collective organizational forms; anticipation of different educational situations; carrying out control and verification of results of activity; introduction of various means of an educational process; observance of necessary qualitative conditions for training; presence of teacher's professional and pedagogical qualities; availability of a student's basic research knowledge.

Each individual component is a necessary one, a more detailed study of which will provide a better approach to a process of formation of research readiness of future vocational training teachers (labour protection).

Therefore, implementation of different methods of teaching in a process of organizing the learning process to study theoretical foundations of a research activity involves a use of the following methods and techniques, such as: conversation, questioning, lecture, discussion, training and logical tasks, laboratory and practical methods, control and cognitive developing exercises, «brainstorming», technology of solving research problems that will stimulate a search for ways to solve creative and research problems

In its turn a use of individual and collective organizational forms helps to organize a learning process so that students will be

able to work on research assignments, both individually and in groups, depending on a complexity and a scope of a task itself. Thus, three forms of training will be involved: group, individual and frontal, which will be a rational decision for a process of forming readiness for a research activity.

It is also important to anticipate different learning situations, because depending on them, there are different ways of a teaching material. For example, at lectures, some of time should be allocated to study a prepared material about a research process and its peculiarities along with other theoretical questions, and in practical classes it may be possible to direct students to independent research and solving theoretical questions or research problems, thus developing tools for self-study and development of cognitive activity and initiativeness.

Carrying out control and verification of results of activity is one of main components of organizational and pedagogical influence, because it is this very component that regulates a sufficiency or efficiency of a pedagogical process and its rational scientific organization. Therefore, an appropriate level of students' readiness for a research activity will depend on quantity and quality of control.

The introduction of various means of the educational process makes it possible to qualitatively and fully organize students' educational and research work. Due to a variety of such tools as: scientific literature and information sources (textbooks, manuals, directories, encyclopedias, dictionaries); educational and technical means used for clarity (samples, models, designs, models); laboratory reference tools (tables, diagrams, diagrams, maps, graphs, formulas, drawings, posters, technology cards, etc.), through which we can qualitatively expand a scope of research knowledge, creative imagination and technical thinking of future vocational training teachers (labour protection).

Particularly importance in research activities of future vocational training teachers (labour protection) has such a mean of an educational process as a personal computer. After all, if a student has not found any theoretical material in a textbook or in additional literature, then he will surely find it by means of an electronic resource of information through access to the World Wide Web (Sheiko, 2008: 45).

Another essential element of organizational and pedagogical influence is a need to consider and observe necessary qualitative conditions for training and development of readiness for a research activity, because the quality of the output will depend on how favorable conditions of work are.

A student having basic research knowledge is one of the basic requirements, because in order to form readiness for a research process, it is necessary to have some basic theoretical baggage of knowledge that can be repelled and directed to developing and deepening. Therefore, a student needs knowledge on a basis of which he can carry out a research work. Thus, the main requirement is presence of interest in a research process, which will be achieved if teachers regularly offer students homework of various kinds of research puzzles, crossword puzzles on research topics, problematic tasks of a research character, interesting tests that search for information research and its historical origins. On a personal example, a teacher should cultivate a desire to work independently with literary and reference sources, which will increase frequency of attendance of this particular teacher's classes, because he was able to show a student that he himself can carry out different plan and complexity of a study, using access to the same sources of information that a teacher did. This will increase a level of authority, respect for a teacher and reduce a distance between who teach and who learn, thus opening up an access to search for students capable in research activity.

Thus, considering a factor of educational material content, features of components of organizational and pedagogical influence and corresponding conditions necessary for better perception and assimilation of educational material in classroom were characterized. But it is worth considering organizational and pedagogical influence in extra-curricular activities, as it includes components that also influence a process and results of formation of research knowledge for further development of future vocational training teachers (labour protection).

Another major factor that has been identified as a result of analysis of psychological and pedagogical literature and which has a significant impact on a process of organization and development of research activities in higher education institutions is a students'

scientific discipline. This factor can be considered as a set of ordered, acquired potentials to an educational process as a result of proper, disciplined and organized training, a conclusion of which will be a desired quality educational result in a predetermined time.

Therefore, a rational disciplined organization of a young scientist's work requires a use of a huge set of individual characteristics of a researcher, his character traits, self-control, values, physiological and mental capacity. It is because of this that different views, opinions, opposing points of view on the same phenomena are formed, which are a basis for movement and development of researches and professional development of a teacher-researcher.

We move on to the next factor – career orientation, which is of no less importance than previous ones. The result of teaching and scientific activity will depend on a true professional orientation of a teacher. After all, only a real teacher by vocation will be able to realize the main pedagogical function, which is to manage a processes of learning, upbringing, development and formation of pedagogical and value qualities, achievement of which must be realized as a result of not pattern-based learning, but of directing pupils and students to personal creativity, in which a teacher should only direct and manage those potentials to which a student is more inclined.

Therefore, the main professionally oriented functional task of future vocation training educators is to organize a learning process so that students who fall under their professional influence can have freedom to choose methods to reach a level of knowledge, to be able to independently find rational ways to solve creative problems and an ability to take initiative in disciplines which they are interested in more.

And the last factor is a factor of time spent in classroom and extracurricular activities. In a process of forming readiness for research activities, taking into account the organizational and pedagogical influence and appropriate pedagogical conditions, the classroom time will be spent on: a process of perception and assimilation of knowledge about research activities, implementation and solution of training creative tasks, and implementation of current control tasks, and in extracurricular activities, self-study will

take time to complete homework, study additional literature, and participate in research and laboratory circles.

Therefore, having reviewed the main factors that can affect effectiveness of a process of forming readiness for research activities, we can conclude that they are also a prerequisite for development of research knowledge of future vocational training teachers (labour protection), so the conducted detailed study of them is of an important value.

Conclusions and prospects of further research in the area.

In a course of the research it was found out that today it is necessary to carry out qualitative preparation of future vocational training teachers (labour protection) for research activities in higher education institutions, which will contribute to an effective solution of a problem of compliance of education with requirements of the XXI century, integration into the international and European education system.

Having analyzed the psychological and pedagogical literature in view of studying pedagogical conditions and factors that influence development of professional qualities of future vocational training teachers (labour protection), organizational and pedagogical conditions of forming readiness for research preparation in a process of professional training were identified and substantiated.

The prospect of further exploration may be an issue of formation of research competence of future teachers of vocational.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Казань: ИКУ, 1988. 240 с.

2. Барчук Е. И. Формирование исследовательских умений в лабораторном практикуме в высшей школе: дис. канд. пед. наук. Киев, 1986. 193 с.

3. Гільбух Ю. 3. Інноваційний експеримент у школі: на допомогу початковому дослідникові. Київ, 1994 90 с.

4. Лаун С.Ю. Формування творчої особистості майбутнього педагога професійного навчання (охорона праці) до дослідницької діяльності у процесі професійної підготовки Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей. Вип. 5 (Спецвипуск). Серія «Історичні науки» Переяслав-Хмельницький, 2019. С.316-331

5. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї : монографія Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.

6. Мижериков В. А. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. Ростов на Дону: изд-во «Феникс», 1988. 544 с.

7. Муравьев Е. М. Психолого-педагогические условия подготовки учителя к исследовательской работе : дис. канд. пед. наук. Москва, 1996. 176 с.

8. Нісімчук А. С. Педагогіка: підручник. Київ: Атіка, 2007. 344 с.

9. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов. Москва: Рус. Яз., 1984. 816 с.

10. Педагогика: учеб. пос. для студ. пед. учеб. зав. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. Москва: Школа-Прес, 1998. 512 с.

11. Пидкасистий П. И. Педагогика: учеб. пос. для студ. пед. вузов и пед. колледжей. Москва: Пед. общ. России, 1998. 640 с.

12. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: учеб. для студ. пед. вузов: в 2 кн. Москва: Гуманит. изд. центр Владос, 1999. кн. 1: Общие основы процесса обучения. 576 с.

13. Советский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1980. 1600 с.

14. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. Москва: Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.

15. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручнику Київ : Знання, 2008. 310 с.

16. Яковлева Н. М. Формирование исследовательских умений у студентов педагогического вуза (на материале педагогики): автореф. дисс. на соис. науч. степени канд. пед. наук. Челябинск, 1977. 19 с.

REFERENCES

1. Andreev, V. I. (1988). *Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoy lichnosti [Dialectics of education and self-education of a creative person]*. Kazan: IKU [in Russian].

2. Barchuk, Ye. I. (1986). Formirovaniye issledovatel'skikh umeniy v laboratornom praktikume v vysshey shkole [The formation of research skills in laboratory practice in higher school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Ukrainian].
3. Hilbukh, Yu. Z. (1994). *Innovatsiyni eksperyment u shkoli: na dopomohu pochatkovomu doslidnykovi* [Innovative experiment at school: to help a beginner researcher]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Laun, S. Yu. (2019) Formuvannia tvorchoi osobystosti maibutoho pedahoha profesiinoho navchannia (okhorona pratsi) do doslidnytskoi diialnosti u protsesi profesiinoy pidhotovky [Formation of creative personality of future teacher of vocational training (labour protection) for research activity in a process of vocational training]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia – Socium. Document. Communication*, 5, 316-331 [in Ukrainian].
5. Lynenko, A. F. (1995). *Pedahohichna diialnist i hotovnist do nei*. [Pedagogical activity and readiness for it]. Odessa: OKFA [in Ukrainian].
6. Mizherikov, V. A. (1988). *Psikhologo-pedagogicheskii slovar' dlya uchiteley i rukovoditeley obshcheobrazovatel'nykh uchrezhdeniy* [Psychological and pedagogical dictionary for teachers and heads of educational institutions]. Rostov-on-Don: Phoenix Publishing House [in Russian].
7. Murav'yev, Ye. M. (1996). *Psikhologo-pedagogicheskiye usloviya podgotovki uchitelya k issledovatel'skoy rabote*. [Psychological and pedagogical conditions for the preparation of a teacher for research]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
8. Nisimchuk, A. S. (2007). *Pedahohika* [Pedagogics]. Kyiv: Attica [in Ukrainian].
9. Ozhegov, S. I. (1984). *Slovar' russkogo yazika* [Dictionary of the Russian language]. Moskva: Rus. Yaz. [in Russian].
10. Slastenin, V. A., Isayev, I. F., Mishchenko, A. I., Shiyanov, Ye. N. (1998). *Pedagogika*. [Pedagogy]. Mosvka: Shkola-Pres [in Russian].
11. Pidkasistyi, P. I. (1998). *Pedagogika* [Pedagogics]. Mosvka: Ped. obshch. Rossii [in Russian].
12. Podlasyi, I.P. (1999). *Pedagogika. Novyy kurs* [Pedagogics. New course]. Mosvka: Gumanit. izd. tsentr Vlado's [in Russian].

13. *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Soviet encyclopedic dictionary]*. (1980). Moscow: Soviet Encyclopedia [in Russian].

14. Ilyichev, L. F., Fedoseev, P. N., Kovalev, S. M., Panov, V. G. (Eds.). (1983). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. Moscow: Sov. Entsiklopediya [in Russian].

15. Sheiko, V. M. (2008). *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti [Organization and methodology of research activity]*. Kiev: Znannia [in Ukrainian].

16. Yakovleva, N. M. (1977). *Formirovaniye issledovatel'skikh umeniy u studentov pedagogicheskogo vuza (na materiale pedagogiki)*. [The formation of research skills of students of a pedagogical university (based on pedagogy)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Chelyabinsk [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблема сутності й активізації педагогічних факторів впливу на розвиток процесу формування готовності до дослідницької діяльності майбутніх педагогів професійного навчання (охорона праці).

У статті на основі аналізу наукової літератури доведено, що педагогічний процес формування готовності майбутніх педагогів професійного навчання (охорона праці) до дослідницької діяльності можна розглядати як цілеспрямовану, змістовно насичену систему навчально-пошукової і творчої діяльності, яка буде реалізовуватися за відповідних організаційно-педагогічних умов з врахуванням конкретних факторів формування готовності до дослідницької діяльності майбутніх педагога професійного навчання (охорона праці)). Доведено, що умови і фактори можуть збігатися за змістом, але різнитися за функціями. Фактори можна розглядати як причини і рушійні сили професійної підготовки майбутніх педагога професійного навчання (охорона праці), функціонування яких завжди пов'язано з наявністю організаційно-педагогічних умов як необхідних обставин, що сприяють розвитку чогось нового, здійснюють якісні зміни.

Ключові слова: умови, фактори, діяльність, дослідницька діяльність, вища школа, готовність до дослідницької

діяльності, дослідницько-професійні якості і показники, майбутні педагоги професійного навчання (охорона праці).

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются проблема сущности и активизации педагогических факторов влияния на развитие процесса формирования готовности к исследовательской деятельности будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда).

В статье на основе анализа научной литературы доказано, что педагогический процесс формирования готовности будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда) к исследовательской деятельности можно рассматривать как целенаправленную, содержательно насыщенную систему учебно-поисковой и творческой деятельности, которая будет реализовываться при соответствующих организационно-педагогических условий с учетом конкретных факторов формирования готовности к исследовательской деятельности будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда). Доказано, что условия и факторы могут совпадать по содержанию, но различаться по функциям. Факторы можно рассматривать как причины и движущие силы профессиональной подготовки будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда), функционирование которых всегда связано с наличием организационно-педагогических условий как необходимых обстоятельств, способствующих развитию чего-то нового, обуславливают качественные изменения.

Ключевые слова: *условия, факторы, деятельность, исследовательская деятельность, высшая школа, готовность к исследовательской деятельности, опытно-профессиональные качества и показатели, будущие педагоги профессионального обучения (охрана труда).*

УДК 378:340.134](477)

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-176-189

**PROSPECTS OF VOCATIONAL EDUCATION
DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE STATE
POLICY OF UKRAINE**

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В
КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ**

Інна Левченко,

доктор історичних наук,
доцент кафедри теорії та
методики
професійної підготовки
inna.lewchenko2000@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
ID: D-1140-2019
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький
державний педагогічний
університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
08401

Inna Levchenko,

Doctor in Historical Sciences
Associate Professor of the
Department of Theory and
Methods of Vocational training
inna.lewchenko2000@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
ID: D-1140-2019
Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University, 30,
Sukhomlynskoho Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article outlines the prospects for the development of vocational education in Ukraine in the context of public policy, analyzes the systematic changes in the role of vocational education in society, which are characterized by the globalization of the educational space, the increasing demand for higher education.

The main problems of development of vocational, technical and higher education in Ukraine were substantiated and directions of its reform were outlined. Particular role in the article is given to the practical orientation of higher education to the prospective needs of the labor market, which consists in the development of a real mechanism of tripartite interaction of the state, namely: employers, educational institutions, management of the system of vocational education in Ukraine.

Strategic approaches to solving problems of vocational education, its role and place in the system of development of national education in the labor market are determined. It is noted that for the effective functioning of vocational education in Ukraine, the problem of improving its normative-legal base is important, and the use of the normative-legal mechanism of state management of vocational education is a necessity.

The study analyzes the norms of implementation of the National Strategy for the Development of Vocational Education, which include the following tasks: updating the legal framework of the education system; improving the structural units of the vocational education system; modernizing the content of vocational education; ensuring national education and socialization of youth; strengthening the human resources of the education system.

Also specified are the legal documents that regulate the functioning and development of the network of vocational education institutions

Keywords: *vocational education, state personnel policy, vocational training, labor market.*

Постановка проблеми. У державній політиці України одним із найважливіших напрямів є освіта, зокрема професійна, оскільки саме на неї покладено завдання щодо формування та розвитку людського потенціалу країни. Завдяки освіті примножується інтелектуальний ресурс нації, створюються умови для духовного самоствердження особистості. Слід зазначити, що провідна роль освітньої складової у системі кадрової політики держави визначається тим, що вона є ключовим чинником суспільного прогресу, засобом формування знань і вмінь, котрі мають попит на світовому ринку праці.

Але на законодавчому рівні багато питань, пов'язаних з професійною освітою, потребують конкретизації та підтримки. Зокрема, у Проекті Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року суттєвою проблемою, «яка потребує розв'язання», є «невідповідність професійної освіти України потребам особи, національної економіки і суспільства» (Козак, 2003: 210). Отже, пошуки шляхів розв'язання суперечностей у професійній (професійно-технічній) освіті України на державно-управлінському рівні є важливими як для освітянської галузі, так і для суспільного розвитку загалом.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі реформування професійної освіти в умовах сьогодення присвячені праці Л. Грень (Грень, 2017), Н. Ничкало (Ничкало, 2008). Історичні особливості розвитку професійної системи було висвітлено у дослідженні

М. Анісімової (Анісімова, 2013). Питання, пов'язані з реалізацією державної політики в галузі професійної освіти розглянуто в дослідженнях вітчизняних учених Є. Краснякова (Красняков, 2012), Т. Козак (Козак, 2003), Л. Грень (Грень, 2017).

Основні етапи формування сфери досліджень і аналізу освітньої політики в Україні було визначено у праці В. Пономаренка (Пономаренко, 2010).

Проте більш детального висвітлення потребують питання ролі державної політики в галузі управління сферою професійно-технічної освіти, характеристики змісту й обґрунтування напрямів цієї важливої сфери.

Метою статті є вивчення проблем та перспектив розвитку професійної освіти в Україні в контексті державної політики України.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою системи професійної освіти, безумовно, слід вважати професійно-технічну освіту, оскільки вона «створює передумови для її розгляду через призму системності, комплексності всієї системи освіти, а, отже, механізми державного управління, які традиційно використовуються для впливу на підсистему вищої освіти, у межах професійної

освіти, не лише можуть, а й повинні використовуватися для управління та функціонування розвитком професійно-технічної освіти» (Грень, 2017: 271).

Термін «державна політика в галузі освіти» почав широко вживатися в 60-70-х рр. XIX ст. Відомі науковці трактують термінологію «освітньої політики», «державної політики в галузі освіти» по-різному. Але, на нашу думку, значних протиріч у визначеннях В.П. Андрущенка, В.Г. Кременя, М.В. Поповича немає. Спільними доповненнями до даного питання слід вважати те, що всі вчені вважають освіту суспільним благом, яке проявляється в інтелектуальних та матеріальних ресурсах суспільства (Енциклопедія, 2008: 428).

Необхідність забезпечення науково обґрунтованої професійної підготовки молодого покоління, різних категорій дорослих до інноваційної діяльності, неминуче зумовлюють сучасні цивілізаційні виклики часу. Має формуватися соціальна відповідальність за негативні наслідки науково-технічного прогресу, що призводять до глобальних катастроф, екологічної кризи тощо. Дієвим фактором запобігання зазначених проблем слід вважати ефективну систему професійної освіти, яка дасть можливість випускати професіоналів у своїй справі. Для України ці проблеми є також актуальними.

В останні десятиліття розвитку незалежної України було проведено реформування професійної освіти. Ряд законопроектів позитивно вплинули на становлення та розвиток ряду установ, які надають професійно-освітні послуги, укріплення матеріально-технічної бази, яка слугує підґрунтям та фундаментом для розвитку професійної освіти.

Початковим кроком у реалізації поставлених завдань у професійній освіті слід вважати затверджену Постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. «Освіта» (Україна XXI століття). Не менш вагомим документом для розвитку професійної освіти є Указ Президента України від 8 травня 1996 р. «Основні напрями реформування професійно-технічної освіти в Україні».

Закон України від 10 лютого 1998 р. «Про професійно-технічну освіту» став наступним кроком у становленні професійно-технічних навчальних закладів. У даному

законопроекти, на думку Н. Ничкало, було визначено пріоритетні завдання (Ничкало, 2008), які б мали можливість врегулювати рівний доступ до здобуття професійно-технічної освіти в навчальних закладах країни. Крім того, в зазначеному законопроекті більш детально були регламентовані питання, які стосувалися відкриття мережі професійно-технічних навчальних закладів, форм власності тощо. Окремим досягненням документу слід вважати співпрацю із роботодавцями, які представляють різні підприємства та установи з навчальними закладами, які випускають фахівців відповідного профілю.

Сукупність закладів професійно-технічної та вищої освіти складають систему професійної освіти. За визначенням колишнього міністра освіти В. Кременя, професійна освіта розглядається «як суспільне благо, як інтелектуальний і матеріальний ресурс суспільства, як система освітніх інституцій. Тип освітньої політики визначається характером соціально-економічних та політичних відносин у суспільстві, якістю еліт, політичною культурою, національними освітніми традиціями тощо» (Енциклопедія, 2008: 432).

Ключовим суб'єктом освітньої політики в суспільстві є держава. Саме вона забезпечує суспільний вибір у сфері освіти. З цього приводу В. Кремень зазначає, що державна освітня політика – це відповідь на суспільні потреби, вимоги, дії/без дії інших суб'єктів освітньої політики, цілеспрямований, відносно стабільний офіційний курс уряду та підпорядкованих йому установ, спрямований на забезпечення функціонування системи освіти (Енциклопедія, 2008: 433).

В Україні робляться відчутні кроки, які допоможуть реформувати систему професійної освіти та покращити її якість, забезпечити відповідність викликам часу в XXI ст. Зокрема, важливе значення для ефективної реалізації державної кадрової політики в Україні та розвитку системи професійної освіти має прийнятий у 2013 р. Закон «Про професійний розвиток» (Закон України, 2013), що визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи професійного розвитку працівників.

Варто зауважити, що згаданий закон прямо не передбачає виділення державних коштів для професійного розвитку працівників та чітко не визначає розмір коштів, які має роботодавець спрямовувати на професійний розвиток. На нашу думку, це може розглядатися у якості стримуючого чинника, оскільки більшість роботодавців та працівників є обмеженими у наявних коштах, що можуть бути спрямовані на професійний розвиток, а деякі роботодавці, які мають достатньо коштів, не повною мірою усвідомлюють доцільність їх інвестування у розвиток персоналу.

Варто зауважити, що 30 березня 2016 року на парламентському засіданні було заслухано доповідь на тему «Професійна освіта як складова забезпечення кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» (Професійна освіта). З доповіді, вочевидь, зрозуміло, що професійно-технічна освіта знаходиться у кризовому стані, а саме: кількість та контингент професійно-технічних навчальних закладів скорочується; програми розвитку потребують фінансової підтримки тощо. Для подолання зазначених негативних наслідків професійна освіта потребує підтримки з боку держави.

З даного приводу О. Співаковський, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, вважає, що, на жаль, питання освіти не стали головною преференцією роботи української влади. Він звернув увагу на те, що професійна освіта значною мірою є запорукою економічного зростання країни, кадровий потенціал і трудові ресурси якої формуються саме у цій сфері. Стратегія розвитку професійної освіти – загальнодержавна і загальнонаціональна справа. І це означає, що головний внесок у фінансування закладів професійної освіти має йти з державного бюджету (Професійна освіта).

Аналізуючи праці науковців, багато авторів поділяють історію професійно-технічної освіти на декілька періодів. Перший період, на їхню думку, розпочався на початку XVIII і тривав до середини XIX ст. Це був час розвитку економіки країни, зростання товарообігу та появи нових підприємств. На цьому етапі йшло становлення і створення перших професійних навчальних закладів (Анісімова, 2013).

З даними трактуваннями можна не погодитися, оскільки думка деяких науковців спирається на фактичні дані, які неможливо заперечити. Історичні дослідження дають можливість констатувати той факт, що підвалини професійної освіти було закладено ще в часи Київської Русі. Так, за сприяння Ярослава Мудрого в XI ст. було засновано школи переписувачів та перекладачів, а трохи згодом – ремісничі цехи українського середньовіччя (Професійно-технічна). Таке порівняння було зроблене з тих міркувань, щоб провести аналогію розвитку професійної освіти з давніх часів і по сьогодення.

На жаль, закриття мережі навчальних закладів професійно-технічної освіти в Україні розпочалося з 1994 р. у зв'язку з рядом соціальних факторів:

- погіршення демографічної ситуації призвело до зменшення кількості дітинароджуваності;
- економічна криза в країні сприяла зменшенню державного замовлення на підготовку професійних кадрів;
- відсутність розуміння кадрової політики у професійній галузі тощо.

Однак негативні фактори не вплинули на загальну картину професійної освіти в Україні у ХХІ ст. Так, у 2008-2009 навчальному році середній показник працевлаштування випускників за отриманою професією складав 94,3%, що вважається надзвичайно високим (Професійно-технічна освіта).

Форми реалізації Національної стратегії розвитку професійно-технічної освіти полягають у певних завданнях: варто оновити нормативно-правову базу системи освіти; удосконалити структурні підрозділи системи професійної освіти; модернізувати зміст професійної освіти; забезпечити національне виховання і соціалізацію молоді; інформатизувати професійну освіту; посилити кадровий потенціал системи освіти.

Слід зазначити нормативно-правові документи, які регламентують функціонування та розвиток мережі навчальних закладів професійно-технічної освіти: Закон України від 2017, № 38-39 -ВР «Про освіту»; «Державна цільова програма

розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки» від 07.06.2011 № 541; Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»; Наказ МОН молодь спорт від 30.12.2011 № 1593 «Про систему рейтингового оцінювання діяльності професійно-технічних навчальних закладів у 2011/2012 навчальному році»; Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 р. № 306 «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»; Наказ МОН України від 22.07.2011 р. № 862 «Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів для здійснення професійно-технічного навчання, перепідготовки або підвищення кваліфікації за робітничими професіями»; Наказ МОН України від 14.05.2013 р. № 499 «Про затвердження Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 травня 2013 р. за № 823/23355; Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 373 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів»; Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 373 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів»; Постанова Кабінету Міністрів України від 06.07.2016 р. № 408 «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році»; Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 818 «Про затвердження переліку професій загальнодержавного значення, підготовка за якими здійснюється за кошти державного бюджету»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 1077-р «Про затвердження плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016-2020 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 505 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах за професіями

загальнодержавного значення»; Проект Закону від 20 вересня 2018 «Про професійну (професійно-технічну) освіту» України; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р «Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року; Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки від 26 липня 2019 року (на стадії обговорення).

Як бачимо, система професійної освіти отримує належну підтримку з боку держави, але для розвитку мережі професійно-технічної та вищої освіти необхідно вдосконалювати систему нормативно-правового забезпечення та застосовувати його у процесі практичної діяльності.

Активно підключаються до ефективного реформування системи професійної освіти громади міст України. Так, Асоціацією міст України було проаналізовано проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року» Міністерства освіти і науки України № 1/11-11498 від 29.10.2018 року (АМУ погодила).

Висновки. Державна політика в галузі освіти є значимим чинником розвитку та ефективного функціонування системи професійної освіти, який забезпечує державні права та гарантії людей; першочерговим завданням державної політики України має бути процес реформування професійної освіти та її модернізація.

Ефективні напрями державної освітньої політики в Україні у сфері професійно-технічної освіти сприяють вдосконаленню освіти та наданню високого рівня якості освітніх послуг, підготовці висококваліфікованих робітників, а нормативно-законодавчі акти України, в свою чергу, повинні забезпечити узгодженість між ринком освітніх послуг і ринком праці, більш активно залучити роботодавців до процесу формування державного замовлення на фахівців та визнання їх рівноправним суб'єктом цього процесу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. АМУ погодила із зауваженнями проект Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-pogodyla-iz-zauvazhennyamy-proekt-koncepciyi-realizaciyi-derzhavnoyi-polity-ky-u-sferi>
2. Анісімова М. В. Історичні особливості розвитку професійної системи освіти. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprk_ped_2013_19_4
3. Грень Л.М. Комплексне застосування механізмів державного управління професійно-технічною освітою. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15669858459049.pdf>
4. Грень Л.М. Місце професійно-технічної освіти в системі освіти України // Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. С. 270–271.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ. Юрінком Інтер, 2008. 678 с.
6. Закон України «Про професійний розвиток працівників». Із змінами, внесеними згідно із Законами № 5067-VI від 05.07.2012, ВВР, 2013, № 24, 243 с.
7. Козак Т. Інформаційна модель освітньої діяльності вищого навчального закладу III-IV рівня акредитації // Нові технології навчання: наук.-метод. зб.
8. Київ. НМЦ ВО, 2003. Вип. 35. С. 201-215.
9. Красняков Є. Державна політика в галузі освіти в Україні: теоретико-історичний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2012. 21 с.
10. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія. Київ. Педагогічна думка, 2008. 200 с.
11. Пономаренко В. Дослідження та аналіз освітньої політики в Україні :автореф. дис. ...канд. політ. наук: 23.00.01. Київ, 2010. 21 с.
12. Професійна освіта: бути чи не бути? URL: <http://www.golos.com.ua/article/272829>

13. Професійно-технічна освіта в Україні. URL: https://gvpl.at.ua/news/do_70_richchja_stvorennja_pto_istorija_rozvitku_ta_stvorennja_profesijno_tekhnichnoji_osviti/2010-10-01-149

REFERENCES

1. *AMU pohodyla iz zauvazhenniamy proekt Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi osvity «Suchasna profesiina osvita» na period do 2027 roku.* [AMU co-ordinated with remarks the project of Conception of realization of public policy in the field of trade education «Modern trade education» on a period to 2027 year]. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-pogodyla-iz-zauvazhenniamy-proekt-koncepciyi-realizaciyi-derzhavnoyi-polityky-u-sferi> [in Ukraine].

2. Anisimova, M.V. *Istorychni osoblyvosti rozvytku profesiinoi systemy osvity.* [Historical features of development of the professional system of education]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znkp_ped_2013_19_4 [in Ukraine].

3. Hren, L.M. *Kompleksne zastosuvannia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia profesiino-tekhnichnoiu osvitoiu.* [Complex application of mechanisms of state administration profesiiyno-tekhnichnoy education]. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15669858459049.pdf> [in Ukraine].

4. Hren, L.M. (2017). *Mistse profesiino-tekhnichnoi osvity v systemi osvity Ukrainy.* [A place of profesiiyno-tekhnichnoy education is in the system of formation of Ukraine]. *Reformuvannia publichnoho upravlinnia ta administruvannia: teoriia, praktyka, mizhnarodnyi dosvid.* Odesa : ORIDU NADU, 270-271 [in Ukraine].

5. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopaedia of education]. / Akad. ped. Nauk Ukrainy; holovnyi red. V. H. Kremen. K.: Yurinkom Inter, 2008. 678 s. (in Ukraine).

6. *Zakon Ukrainy «Pro profesiinyi rozvytok pratsivnykiv»* [A law of Ukraine is «On professional development of workers»]. *Iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonamy № 5067-VI vid 05.07.2012, VVR, 2013, 24, 243* [in Ukraine].

7. Kozak, T. (2003). *Informatsiina model osvitnoi diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu III-IV rivnia akredytatsii.*

[Informative model of educational activity of higher educational establishment of III-IV of level of accreditation]. *Novi tekhnolohii navchannia* : Nauk.-metod. zb. K. : NMTs VO, 35, 201-215 [in Ukraine].

8. Krasniakov, Ye. (2012). *Derzhavna polityka v haluzi osvity v Ukraini: teoretyko-istorychnyi aspekt*. [A public policy is in industry of education in Ukraine: teoretiko-historical aspect]. avtoref. dys. kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.01. Kyiv, 21 [in Ukraine].

9. Nychkalo, N.G. (2008). *Transforyatsiia profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy: monohrafiia*. [Transforiatsiia of profesiyno-tekhnichnoy formation of Ukraine: monograph]. K.: Pedahohichna dumka, 2008, 200 [in Ukraine].

10. Ponomarenko, V. (2010). *Doslidzhennia ta analiz osvitnoi polityky v Ukraini*. [Research and analysis of educational policy is in Ukraine]. avtoref. dys. kand. polit. nauk: 23.00.01, Kyiv, 21 [in Ukraine].

11. *Profesiina osvita: buty chy ne buty?* [Profesiina of osvita: buty chy ne buty?]. URL: <http://www.golos.com.ua/article/272829> [in Ukraine].

12. *Profesiino-tekhnichna osvita v Ukraini* [Profesiino-tekhnichna education is in Ukraine]. URL: https://gvpl.at.ua/news/do_70_richchja_stvorennja_pto_istorija_rozvitku_ta_stvoren_nja_profesijno_tekhnichnoji_osviti/2010-10-01-149 [in Ukraine].

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено перспективи розвитку професійної освіти в Україні в контексті державної політики, проаналізовано системні зміни ролі професійної освіти в житті суспільства, які характеризуються глобалізацією освітнього простору, зростанням попиту на вищу освіту.

Було обґрунтовано основні проблеми розвитку професійно-технічної та вищої освіти в Україні та зазначено напрями її реформування. Особлива роль відводиться практичній спрямованості вищої освіти на перспективу ринку праці, які полягають у розробці реально діючого механізму тристоронньої взаємодії держави, а саме: роботодавців, закладів вищої освіти, управління системою професійної освіти в Україні.

Визначаються стратегічні підходи до вирішення проблем професійної освіти, її ролі і місця в системі розвитку національної освіти в умовах ринку праці. Зазначено, що для ефективного функціонування професійної освіти в Україні важливого значення набуває проблема вдосконалення її нормативно-правової бази, а застосування нормативно-правового механізму державного управління професійною освітою є необхідністю.

У дослідженні проаналізовано норми реалізації Національної стратегії розвитку професійно-технічної освіти, які полягають у наступних завданнях: оновлення нормативно-правової бази системи освіти; удосконалення структурних підрозділів системи професійної освіти; модернізування змісту професійної освіти; забезпечення національного виховання і соціалізації молоді; посилення кадрового потенціалу системи освіти.

Також зазначено нормативно-правові документи, які регламентують функціонування та розвиток мережі навчальних закладів професійно-технічної освіти

***Ключові слова:** професійна освіта, державна кадрова політика, професійна підготовка, ринок праці.*

АННОТАЦІЯ

В статье очертаны перспективы развития профессионального образования в Украине в контексте государственной политики, проанализированы системные изменения роли профессионального образования в жизни общества, характеризующиеся глобализацией образовательного пространства, ростом спроса на высшее образование.

Обосновано основные проблемы развития профессионально-технического и высшего образования в Украине, указано направления ее реформирования. Особая роль отводится практической направленности высшего образования на перспективу рынка труда, заключающиеся в разработке реально действующего механизма трехстороннего взаимодействия государства, а именно: работодателей, учебных заведений, управления системой профессионального образования в Украине.

Определяются стратегические подходы к решению проблем профессионального образования, ее роли и места в системе развития национального образования в условиях рынка труда. Отмечено, что для эффективного функционирования профессионального образования в Украине важное значение приобретает проблема совершенствования ее нормативно-правовой базы, а применение нормативно-правового механизма государственного управления профессиональным образованием является необходимостью.

В исследовании проанализированы нормы реализации Национальной стратегии развития профессионально-технического образования, которые заключаются в следующих задачах: обновление нормативно-правовой базы системы образования; совершенствование структурных подразделений системы профессионального образования; модернизация содержания профессионального образования; обеспечение национального воспитания и социализации молодежи; усиление кадрового потенциала системы образования.

Также отмечено нормативно-правовые документы, регламентирующие функционирование и развитие сети учебных заведений профессионально-технического образования.

Ключевые слова: *профессиональное образование, государственная кадровая политика, профессиональная подготовка, рынок труда.*

УДК 378.011.3-057.175

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-190-212

**FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF
THE FUTURE VOCATIONAL TRAINING TEACHER IN
THE TRAINING PROCESS**

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО
НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ**

Андрій Литвин,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та
методики професійної
підготовки,

Andrey10716@i.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1400-6510>

ID: B-2142-2019

ДВНЗ «Переяслав-

Хмельницький

державний педагогічний

університет

імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав,

Київська обл., Україна, 08401

Andrey Lytvyn,

Ph.D. in Pedagogical Sciences,

Associate Professor of

Department of Theory and

Methods of Vocational training,

Andrey10716@i.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1400-6510>

ID: B-2142-2019

Pereiaslav-Khmelnytskyi

Hryhorii Skovoroda State

Pedagogical University, 30,

Sukhomlynskoho Str.,

Pereiaslav,

Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article considers and highlights various ways of formation of professional competence of future vocational training teachers in the process of vocational training. The analysis of

scientific research, past and present times. It is determined that in recent years in Ukraine intensified research on the formation of professional competence of future teachers in education. More and more teachers-researchers and teachers-practitioners are turning to the ideas of the competence approach as one of the leading directions of improving the national education system. The competence approach in the education system is the subject of scientific research. Competence is a property of man, which is a product of your own giftware activity initiated by the process of education, also is a private experience, acquired with the support of the teacher, it can exist in various forms: as a high level of skill; as a way of personal self (a habit, way of life, passion); as a result, the self-development of the individual, as a form of manifestation of individual abilities. It is determined that the need to introduce a competence-based approach to education in Ukraine is predetermined by the focus of vocational training on successful employment of the graduate and its stimulation to acquire and constantly deepen the necessary competencies. When considering the problem of vocational training in the conditions of modernization of education, the concept of «professional competence» is used, the definition of which unites three groups – related to activity, related to personality and related to knowledge, skills and abilities. From the review of research it is clear that competence is a way of existence of knowledge, skills, education, contributing to personal self-realization, finding a person's place in the world. The expediency of using professional competence in the process of vocational training is justified. Since personal readiness and professional competence are interrelated, the analysis of the main conditions for the formation of professional competence of the future teacher described in the psychological and pedagogical literature is carried out. Auxiliary, but necessary groups of conditions are allocated: normative, general pedagogical, professional-pedagogical, general social. With the help of competence training, students can master professional and personal knowledge through real relationships with other participants in the educational process.

Keywords: competence approach, activity, awareness, readiness, attitude, personality, methods.

Постановка проблеми. На сьогодні, коли відбуваються процеси глобалізації та інформатизації, освіта відіграє дуже важливу роль у соціальному, економічному і моральному розвитку суспільства. Навчання та компетенції людей стають найважливішими цінностями сучасної цивілізації та інформаційного суспільства, яке ґрунтується на знаннях.

В умовах глобальної перебудови української освітньої системи на західноєвропейські зразки, актуальними питаннями у теорії та методиці навчання є формування професійної компетентності майбутнього педагога.

Проблема формування професійної компетентності майбутнього педагога професійного навчання, здатного моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання, є на сьогодні актуальною, оскільки професійно компетентний педагог має позитивний вплив на формування творчості у студентів і досягає кращих результатів у своїй професійній діяльності, що сприяє реалізації його професійних умінь.

Перехід до інформаційного суспільства вносить свої зміни в усі сфери життєдіяльності людини. Європейська та світова інтеграція України в контексті Болонського процесу активізує реформаційні процеси в галузі вищої освіти, спрямовані на досягнення рівня світових стандартів.

Однією із сучасних тенденцій у професійній підготовці фахівців є визначення результатів освіти через професійну компетентність, розробці якої приділяється значна увага дослідників різних галузей знань як в Україні, так й у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної компетентності педагога опікуються такі зарубіжні вчені, як Дж. Равен (Равен, 2002) явні та латентні компоненти компетентності особистості як психологічного феномену, У. Каннінг (Каннінг, 2002) соціальна компетентність педагога.

Теоретичні та прикладні питання компетентнісного підходу розробляють вітчизняні педагоги Н. Бібік (Бібік, 2010), О. Гура (Гура, 2008), О. Пошетун (Пошетун, 2004).

На сьогодні вчені виокремлюють різні шляхи формування професійної компетентності майбутніх педагогів.

Саме компетентнісний підхід розглядається як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти. Компетентнісний підхід в освіті представлений в роботах Ю. Варданяна (Вардян, 1998), В. Лозової (Лозова, 2002), О. Овчарук (Овчарук, 2004) та ін.

За визначенням О. Дубасенюк та О. Вознюка, компетентнісний підхід являє собою узагальнений прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду, що конкретизується в певній системі знань, умінь, навичок та готовності до професійної діяльності (Дубасенюк, Вознюк, 2011: 11-18).

Важливо не протиставляти компетентність знанням або вмінням, оскільки перше поняття є більш загальним, ніж поняття «знання» або «уміння». На думку Ю. Варданяна, з якою ми також погоджуємося, компетентність містить як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти, коли компетентний фахівець повинен не лише розуміти сутність проблеми, але й уміти практично її вирішувати, в залежності від конкретних умов застосовувати певний метод вирішення проблеми (Вардян, 1998: 74). Таким чином, компетентність виражає значення традиційної тріади «знання, уміння, навички», інтегруючи їх в єдиний комплекс. Крім того, компетентність визначається як поглиблене знання предмета або засвоєне уміння. Компетентність також доцільна для опису реального рівня підготовки фахівця, якого вирізняє здатність обирати найбільш оптимальні рішення, володіти критичним мисленням (Петрук, 2008: 68).

Важливо зазначити, що останнім часом в Україні активізувалися дослідження питання запровадження компетентнісного підходу в освіті. Дедалі більше педагогів-дослідників та освітян-практиків звертаються до ідей компетентнісного підходу як одного з провідних напрямів удосконалення вітчизняної системи освіти. Зокрема, компетентнісний підхід у системі освіти є предметом наукового дослідження (Бібік, 2010; Гулай, 2009; Родигіна, 2005; Сисоєва, 2011) та ін.

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Такий підхід скеровує освіту на формування цілого ряду компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти слухачі під час навчання. У даному контексті масштабних акцентів набувають вимоги до засобів навчання. Перевага надається тим із них, які містять комунікативно-ситуативні завдання, завдання, що вимагають залучення досвіду слухачів, наближені до життя, майбутньої діяльності, такі, що стимулюють їхнє активне мислення. Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку у слухачів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. При цьому навчальний заклад формує у випускника високу готовність до успішної діяльності в реальному житті. У такій концептуальній схемі учасники навчального процесу орієнтуються переважно на особистісно орієнтовані і діяльнісні моделі навчання. Це вимагає від педагога у навчально-виховній діяльності змістити акценти з інформаційної до організаційно-управлінської площини (Савченко, 2010: 3).

У найзагальнішому розумінні під компетентністю людини мають на увазі спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання. Загальні і фахові компетентності людина використовує у різних сферах діяльності для виконання певних завдань, вони також служать їй при виборі моделі поведінки в різних ситуаціях (Химинець, 2010).

Мета статті – теоретично обґрунтувати систему формування професійної компетентності майбутнього педагога професійного навчання на основі компетентнісного підходу, як результату його особистої готовності до навчальної діяльності у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Необхідність впровадження компетентнісного підходу в освіту України зумовлюється націленістю фахової підготовки на вдале

працевлаштування випускника, на його стимулювання до набуття та постійного поглиблення потрібних компетентностей.

Компетентність – це здатність працівника кваліфіковано виконувати певні види робіт у рамках конкретної професії, досягаючи високих кількісних та якісних результатів праці. Науковцями компетентність розглядається як здатності, якості, властивості особистості як центральний конструкт, що включає результати навчання (знання, вміння, навички), а також систему ціннісних орієнтацій – когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові (Тархан, 2008: 146).

Щодо «професійної компетентності», то вона розуміється як – інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця (Енциклопедія освіти, 2008: 722).

Професійну компетентність фахівця нині вивчають (Сисоєва, 2011; Гура, 2008; Зеленська, 2006) та інші. Компетентна в певній сфері людина має відповідні здібності, знання, вміння та навички, що дозволяють їй ефективно діяти.

Поняття компетентності педагога виражає єдність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, характеризує його професіоналізм та педагогічну майстерність. Науковці по різному підходять до пояснення поняття професійно-педагогічної чи педагогічної компетентності, зокрема: як складової професійно-педагогічної культури як характеристики професіоналізму; як готовності до професійно-педагогічної діяльності. Професійно-педагогічна компетентність передбачає здатність до формування особистості студента в умовах навчально-виховного процесу.

Погоджуємося з визначенням професійної компетентності педагога, яке запропонувала С. Сковцова: це властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності; це єдність теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності; це спроможність результативно діяти, ефективно вирішувати стандартні та

проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності (Скворцова, 2009: 93-96).

Незважаючи на множинність підходів до визначення поняття «компетентність», загальновизнаними є такі її характеристики:

- розуміння суті завдання, яке виконують;
- знання, досвід у певній галузі й активне його впровадження;
- вміння обрати засоби, адекватні конкретним обставинам;
- почуття відповідальності за досягнуті результати;
- здатність оцінювати власні помилки й коригувати їх (Рудь, 2006: 75).

Важливе значення для розуміння сутності компетентності має думка І. Зязюна про те, що компетентність, як екзистенціальна властивість людини, є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти. Іншими словами, – це власний досвід людини, набутий при підтримці педагога (Рудь, 2006: 318). Компетентність як властивість індивіда, вважає вчений, може існувати у різних формах: як високий рівень умінь; як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєздатності, захоплення); як підсумок саморозвитку індивіда; як форма прояву індивідуальних здібностей тощо. Вона не прямо витікає з навчання як його продукт, а є, скоріше, наслідком саморозвитку індивіда, його особистісного зростання, цілісної самоорганізації і синтезу діяльнісного особистісного досвіду. Це форма існування знань, умінь, освіченості в цілому, які зумовлюють особистісну самореалізацію, знаходження вихованцем свого місця в світі (Зязюн, 2008: 332).

Щодо професійної діяльності, то у дослідженнях з проблем професійної підготовки в умовах модернізації освіти використовується поняття «професійна компетентність», визначення якого, на думку В. Гриньова, поєднує три групи – пов'язані з діяльністю, пов'язані з особистістю і пов'язані зі знаннями, вміннями та навичками (Гриньова, 2011: 24-25):

Перші визначення, пов'язані з діяльністю, – компетентність розкривається як ступінь відповідності

характеристик колективного чи індивідуального суб'єкту переліку вимог, які висуваються до певної професії:

- як здатність спеціаліста до досягнення чітко визначеної мети, ефективного здійснення професійної праці у певній галузі діяльності. Компетентність – це особистісна характеристика, яка засвідчує реальну здатність до виконання професійних дій (Лозовецька, Лук'янова & Козак, 2010: 12);

- як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов (Веснин, 1998);

- як низка питань, у яких суб'єкт наділений пізнаннями, досвідом, і сукупність яких відтворює соціально-професійний статус та професійну кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості (здібності) й якості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності (Сергієнко, 2011: 103);

- як здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективної професійної діяльності та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних та етичних цінностях та досвіді, усвідомлюючи обмеження у своїх знаннях і вміннях та акумулюючи інші ресурси для їх компенсації (Іванова, 2008: 110);

- як оцінна категорія, що характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності, де розвиток здатностей людини дає їй можливість виконувати кваліфіковану роботу, приймати рішення у проблемних ситуаціях, планувати і вдосконалювати дії, які призводять до успішного досягнення поставлених цілей (Огарьов, 1995: 73);

- як рівень умінь особи, що визначає ступінь відповідності певній компетенції, яка дозволяє діяти конструктивно у швидкоплинних соціальних умовах (Дьомін, 2000: 35).

Другі визначення, пов'язані з особистістю – визначають компетентність як здібності та якості особистості, які

дозволяють їй обґрунтовано говорити про галузь своєї професійної діяльності й ефективно діяти в ній:

- як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції (Маркова, 1996: 34);

- як актуалізована, інтегративна, така, що базується на знаннях, інтелектуально й соціокультурно зумовлена особистісна якість, що виявляється в діяльності, поведінці людини, у її взаємодії з іншими людьми під час вирішення різноманітних завдань (Зимня, 2012: 5);

- як характеристика, що відображає ділові та особистісні якості фахівця, рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для того, щоб досягти мети в певному виді професійної діяльності, а також забезпечити моральну позицію фахівця (Мітіна, 2005: 72);

- як складне інтегральне інтелектуальне, професійне та особистісне утворення, яке формується у процесі професійної підготовки у ЗВО, виявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття мети, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності (Ягупов & Свистун, 2007: 131);

Треті визначення, пов'язані зі знаннями, вміннями та навичками – характеризують компетентність з точки зору володіння знаннями, уміннями, навичками, які дозволяють мати судження про щось, висловлювати важливу, авторитетну думку:

- як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань (Кричевський, 2004: 67);

- як спосіб існування знань, вмінь, освіченості, що сприяє особистій самореалізації, знаходженню тим, хто навчається свого місця в світі, внаслідок чого освіта постає як високо

мотивована, а в іншому розумінні особистісно-орієнтована, що забезпечує потребу особистісного потенціалу, визнання особистості оточуючими і усвідомлення нею власної значущості (Болотов & Серіков, 2003: 9-10);

– як сукупність професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності (Кокур, 2012: 21).

При визначенні першої педагогічної умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців ми враховували думку В. Болотова та В. Серікова про те, що природа компетентності така, що вона як продукт навчання не прямо впливає з нього, а є наслідком саморозвитку індивіда, його не стільки технологічного, скільки особистісного росту, результатом самоорганізації й узагальнення діяльнісного й особистісного досвіду. Компетентність, підкреслюють дослідники, є способом існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, знаходженню людиною свого місця у світі. Саме тому освіта є високомотивованою й у справжньому сенсі особистісно орієнтованою, що забезпечує затребуваність особистісного потенціалу визнання особистості у суспільстві й усвідомлення нею самою своєї значимості (Болотов, Серіков, 2003: 12-13).

На наш погляд, будь-яка педагогічна система повинна відповідати основним методичним вимогам: мати наукову базу; науково обґрунтовувати освітні цілі; володіти ознаками системи; проектувати логіку процесу та, взаємозв'язок усіх частин. Таким чином, будь-яку педагогічну систему можливо розділити за принципом спрямованості на: навчальний процес; особистість педагога; особистість студента (Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій, 2011).

Оскільки особиста готовність і професійна компетентність знаходяться у взаємозв'язку, нами було проведено аналіз, описаних у психолого-педагогічній літературі, основних умов формування професійної компетентності майбутнього вчителя (Адольф, 1999: 32), (Nanzhao, 2005: 5), (Brown C. Chaos, 1998: 19). Ми виділяємо також наступні допоміжні (але необхідні) групи умов:

– нормативні – змістова й інноваційна готовність до професійної діяльності; установка на розвиток індивідуально-

психологічних професійно важливих якостей у нових соціальних умовах; індивідуальний підхід до формування професійної компетентності;

- загальнопедагогічні – забезпечення інтегративної цінності процесу формування професійної компетентності викладача вищого навчального закладу; актуалізація можливостей навчально-методичного й наукового забезпечення системи формування професійної компетентності педагогів; стимулювання процесу саморозвитку студентів і викладачів;

- професійно-педагогічні – наявність компетентних педагогічних дій у професійній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання; емоційно-оцінні відношення між студентами й викладачами;

- загальносоціальні – потреба у професійно-компетентних педагогах, здатних забезпечити реалізацію інноваційних освітніх цілей; престижність наявності високої професійної майстерності у студентів.

При компетентністному навчанні студенти опановують професійні і особистісні знання завдяки реальним взаємовідносинам з іншими учасниками освітнього процесу. Методи на основі інтерактивних взаємовідносин є засобами управління процесом засвоєння професійно значущих знань і особистісних переконань. Формування всіх складових професійної компетентності має колективний характер, використовуються активні методи навчання та нестандартні форми праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на здійснений аналіз професійної компетентності педагогів професійного навчання, на нашу думку, педагогічними компетентностями є: здатність вирішення освітніх проблем на основі їх методологічних основ і категорій педагогіки, закономірностей та законів вікового, анатомо-фізіологічного і психічного розвитку суб'єктів навчання, теоретичного осмислення та усвідомлення видів дидактичних і виховних цілей у професійній освіті; впровадження ідей сучасної педагогіки та інноваційних методів навчання і виховання в освітній процес, володіння педагогічними технологіями; розуміння перспектив розвитку суспільства і

професій, а також здатність передбачати наслідки педагогічних впливів; когнітивні уміння та навички демонструвати знання з фахової сфери щодо вирішення педагогічних завдань, презентації наукового матеріалу, його аргументації письмово та усно з можливістю оформлення наукової публікації; здатність до освітнього менеджменту; здатність адаптувати наукові досягнення до практики та вирішувати питання будь-якої складності, спираючись на методологію, базові знання з педагогіки, фундаментальних та спецдисциплін, застосовуючи теоретичні та експериментальні методи; здатність шляхом самостійного та незалежного навчання оволодівати новими знаннями, що є необхідним для професійного розвитку. Ми вважаємо, що дані елементи педагогічної компетентності майбутнього педагога професійного навчання можуть бути включеними до спеціальних (фахових) компетентностей програми освітнього рівня «Магістр» для студентів спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Подальші дослідження вбачаємо у пошуку нових шляхів посилення формування професійної компетентності в підготовці майбутнього педагога професійного навчання в процесі фахової підготовки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. М., 1999. 49 с.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Почат. шк. 2010. №9. С. 1-4.
3. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. 10. С. 8-14.
4. Варданян Ю. В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием: (На материале подготовки педагога и психолога): дис. на соискание ученой степени доктора пед. наук: спец. 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки». М., 1998. 353 с.
5. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала: *Пособие по кадровой работе*. М.: Юрист, 1998. 96 с.

6. Гриньова В. М. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»* 2011. 1 (1). С.21-26.

7. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький*, 2009. 2. С. 41-51.

8. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психологопедагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». К., 2008. 36 с.

9. Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды. *Мониторинг образовательного процесса*. 2000. 4. С. 35.

10. Дубасенюк О.А., Вознюк О.В. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія. за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 11-18.

11. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Основа, 2011. 176 с.

12. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

13. Зеленська Л. Д., «Проблема формування професійно-педагогічної компетентності вчених вищих навчальних закладів Слобожанщини (кінець ХІХ початок ХХ століття)», автореф. дис. канд. пед. наук, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків, 2006.

14. Зимняя И. А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании. *Иностранные языки в школе*. 2012. №6. С. 2-10.

15. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

16. Іванова С. В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її

вдосконалення в закладі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2008. Вип. 42. С. 106-110.

17. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. 200 с.

18. Кричевский В. В. Профессия – директор школы: монография. СПб.: СПбАППО, 2004. 271 с.

19. Лозовецька В. Т., Лук'янова Л. Б., Козак Л. В.. Теоретико-методологічні засади формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму в умовах ринкового середовища. *Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навчально-методичний посібник*. Київ. 2010. С.10-85.

20. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.

21. Митина Л. М. Профессиональная деятельность и здоровье педагога: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 368с.

22. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. (під заг. ред. О.В. Овчарук.) К. 2004. 111 с.

23. Огарев Е. М. Компетентность образования: социальный аспект. СПб.: РАОИО, 1995. 73 с.

24. Петрук В. А. Базові професійні компетенції – сутність поняття. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблем: Зб.наук.пр. Випуск 17*. Редкол.: І. А. Зязюн та ін. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. С.66-71.

25. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К.: «К.І.С.», 2004. С. 15-24.

26. Професійна освіта: Словник: навч. посіб. Уклад. С. У. Гончаренко та ін. К.: *Вища шк.*, 2000. 380 с.

27. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. [пер. с англ.]. М.: «Когито-Центр», 2002. 396 с

28. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічна*. 2006. Вип. 21. Ч. 1. С.73-82.

29. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогічні видання. е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку»*. Поточні номери журналу та їх автори. Вип. 3. URL http://www.intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_e_magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/. (дата звернення 11.12.2019).

30. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання. ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» АПН України*. 2011. №5. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf> (дата звернення 10.11.2019).

31. Сисоєва С. О. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю. *Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: збірник наукових праць*. Рівне: НУВГР, 2011. С. 3-11.

32. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. *Наука і освіта*. 2009. 4. С. 93–96.

33. Тархан Л. З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты: монография. Симферополь: «Крымиздатпедгиз», 2008. 424 с.

34. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. [Електронний ресурс]*. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>. (дата звернення 04.10.2019).

35. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 71: *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. С. 3 – 8.

36. Brown C. Chaos. Theory in the Social Sciences. (Book reviews). *American Political Science Review*, 1998, 91(2). P.1-19.

37. Nanzhao Z. Competencies in Curriculum Development. Paris: UNESCO IBE, 2005. 6 p.

38. Kanning, U.P. Soziale Kompetenzen - Definition, Strukturen und Prozesse [Text] I U.P. Kanning II Zeitschrift flier Psychologie. – Hogrefe - Verlag, Goettingen, 2002. № 210. S. 154-163.

REFERENCES

1. Adol'f, V. A. (1999) *Teoreticheskie osnovy formirovanie professional'noy kompetentnosti uchitelya* [Theoretical bases formation of professional competence of the teacher]: avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk. M., 49 [in Russian].
2. Bibik, N. (2010). *Kompetentnist i kompetentsii u rezultatakh pochatkovoï osvity* [Competence and competencies in primary education results]. *Pochat. shk.*, 9,1-4 [in Ukrainian].
3. Bolotov, V. A. & Serikov, V. V. (2003). *Kompetentnostnaya model': ot idei k obrazovatel'noy programme* [Competence model: from an idea to an educational program]. *Pedagogika*,10, 8-14 [in Russian].
4. Vardanyan, Yu. (1998). *Stroenie i razvitie professional'noy kompetentnosti spetsialista s vysshim obrazovaniem* [Structure and development of professional competence of a specialist with higher education]: (Na materiale podgotovki pedagoga i psikhologa): dis. na soiskanie uchenoy stepeni doktora ped. nauk: spets. 13.00.01. «Zagal'na pedagogika ta istoriya pedagogiki». M., 353 [in Russian].
5. Vesnin, V. (1998). *Prakticheskiy menedzhment personala* [Practical personnel management]: Posobie po kadrovoy rabote. M.: Yurist, 96 [in Russian].
6. Hrynova, V. (2011). *Profesiina kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu yak rezultat sformovanosti yoho pedahohichnoi kultury* [Professional competence of a teacher of a higher educational institution as a result of the formation of his pedagogical culture]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu ekonomiky ta prava imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia»*, 1 (1), 21-26 [in Ukrainian].
7. Hulai, O. (2009). *Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova novoi paradyhmy osvity* [Competence approach as the basis of a new paradigm of education]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: elektron. nauk. fakh. vyd.. Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho. Khmelnytskyi: [b. v.]*, 2. 41-51 [in Ukrainian].

8. Hura, O. (2008). *Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya psykholohopedahohichnoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu v umovakh mahistratury* [Theoretical and methodological foundations for the formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution in the conditions of a master's degree]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya dok. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity». K., 36 [in Ukrainian].

9. Demin, V. (2000). *Professional'naya kompetentnost' spetsialista: ponyatie i vidy* [Professional competence of a specialist: concept and types]. *Monitoring obrazovatel'nogo protsessa*, 4, 35 [in Russian].

10. Dubasenyuk, O. & Voznyuk, O. (2011). *Profesiyna pedahohichna osvita: kompetentnisnyy pidkhid* [Professional pedagogical education: a competence-based approach]: monohrafiya. za red. O. A. Dubasenyuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 11-18 [in Ukrainian].

11. *Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii* [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations]. avtor-ukladach N. P. Navolokova. Kh.: Osnova, 2011, 176 (Serii «Zolota pedahohichna skarbnytsia») [in Ukrainian].

12. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Akad. ped. nauk Ukrainy; vidpovid. red. V. H. Kremen. K.: Yurinkom Inter, 2008, 1040 [in Ukrainian].

13. Zelens'ka, L. (2006). *Problema formuvannya profesiyno-pedahohichnoyi kompetentnosti vchenykh vyshchykh navchal'nykh zakladiv Slobozhanshchyny (kinets' KhIKh pochatok KhKh stolittya)* [«The problem of formation of professional and pedagogical competence of scientists of higher educational institutions of Slobozhanshchina (the end of the XIX-beginning of the XX century)»], avtoref. dys. kand. ped. nauk, Kharkiv. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody, Kharkiv [in Ukrainian].

14. Zimnyaya, I. (2012). *Kompetentsiya i kompetentnost' v kontekste kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii* [Competence and competence in the context of the competence approach in education]. *Inostrannye yazyki v shkole*, 6, 2-10 [in Russian].

15. Ziaziun, I. (2008). *Filosofiiia pedahohichnoi dii* [The philosophy of the pedagogical action]: monohrafiia. Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 608 [in Ukrainian].

16. Ivanova, S. (2008). *Funktsionalnyi pidkhid do vyznachennia profesiinoi kompetentnosti vchytelia biolohii ta orhanizatsiia yii vdoskonalennia v zakladi pisliadyplomnoi osvity* [Functional approach to the definition of professional competence of a biology teacher and the organization of its improvement in the institution of postgraduate education]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka, 42, 106-110 [in Ukrainian].

17. Kokun, O. (2012). *Psykhologhiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia* [Psychology of professional development of a modern specialist]: Monohrafiia. K.: DP «Inform.-analit. Ahentstvo», 200 [in Ukrainian].

18. Krichevskiy, V. (2004). *Professiya – direktor shkoly* [Profession – the headmaster]. Monografiya. SPb.: SPbAPPO, 271 [in Russian].

19. Lozovetska, V., Luk'ianova, L. & Kozak, L. (2010). *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sfery posluh i turyzmu v umovakh rynkovoho seredovyshcha* [Theoretical and methodological basis for the formation of professional competence of a specialist in the sphere of services and tourism in a market environment]. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sfery posluh i turyzmu: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv, 10-85 [in Ukrainian].

20. Markova, A. (1996). *Psikhologiya professionalizma* [Psychology of professionalism]. M.: Mezhdunarodnyy gumanitarnyy fond «Znanie», 308 [in Russian].

21. Mitina, L. (2005). *Professional'naya deyatel'nost' i zdorov'ye pedagoga* [Professional activity and health of the teacher]: uchebnoe posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy. M.: Izdatel'skiy tsentr «Akademiya», 368 [in Russian].

22. Ovcharuk, O. (2004). Rozvytok kompetentnisnogo pidkhodu: stratehichni oriyentyry mizhnarodnoyi spil'noty. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: [Development of the competence approach: strategic guidelines of the international community. Competence approach in modern education: world experience and

Ukrainian perspectives]. *Svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy*. (pid zah. red. O.V. Ovcharuk.) K, 111 [in Ukrainian].

23. Ogarev, E. (1995). *Kompetentnost' obrazovaniya: sotsial'nyy aspekt* [Competence of education: social aspect]. SPb.: RAOIO, 73 [in Russian].

24. Petruk, V. (2008). *Bazovi profesiini kompetentsii – sutnist poniattia* [Basic professional competence-the essence of the concept]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem: Zb.nauk.pr. Vypusk 17*. Redkol.: I. A. Ziazium ta in. Kyiv-Vinnytsia: DOV «Vinnytsia», 66-71 [in Ukrainian].

25. Pometun, O. (2004). *Teoriya ta praktyka poslidovnoyi realizatsiyi kompetentnisnoho pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krayin. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti*: [Theory and practice of consistent implementation of the competence approach in the experience of foreign countries. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives] *svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy*. K.: «K.I.S.», 15-24 [in Ukrainian].

26. *Profesiina osvita* (2000). [Professional education]: Slovyk: Navch. posib.. Uklad. S.U. Honcharenko ta in. K.: Vyshcha shk., 380 [in Ukrainian].

27. Raven, D. (2002). *Kompetentnost' v sovremennom obshchestve: vyyavlenie, razvitie i realizatsiya* [Competence in modern society: identification, development and implementation]. [per. s angl.]. M.: «Kogito-Tsentr», 396 [in Russian].

28. Rud, M. (2006). *Kompetentnisnyi pidkhid v osviti* [Competence approach in education]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Ceriia: Pedahohichna, 21, 1, 73 – 82 [in Ukrainian].

29. Savchenko, O. P. (2010). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni vyshchii shkoli* [Competence approach in modern higher education]. *Pedahohichni vydannia. e-zhurnal «Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku»*. *Potochni nomery zhurnalu ta yikh avtory*, 3. URL: http://www.intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ [in Ukrainian].

30. Serhiienko, N. (2011). Profesiina kompetentnist suchasnoho vchytelia [Professional competence of a modern teacher]. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu: elektronne naukove fakhove vydannia*. DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity» APN Ukrainy, 5. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf> [in Ukrainian].
31. Sysoyeva, S. (2011). Pedahohichna kompetentnist' vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu nepedahohichnoho profilyu [Pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution of a non-pedagogical profile]. *Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy universytets'kiy osviti: zbirnyk naukovykh prats'*. Rivne: NUVHR, 3-11 [in Ukrainian].
32. Skvortsova, S. (2009). Profesiina kompetentnist vchytelia: zmist poniattia [Professional competence of the teacher: the content of the concept]. *Nauka i osvita*, 4. 93-96 [in Ukrainian].
33. Tarkhan, L. (2008). *Didakticheskaya kompetentnost' inzhenera-pedagoga: teoreticheskie i metodicheskie aspekty* [Didactic competence of an engineer-teacher: theoretical and methodological aspects]: monografiya. Simferopol': «Krymizdatpedgiz», 424 [in Ukrainian].
34. Khymynets, V. *Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoho rozvytku vchytelia* [Competence-based approach to professional development of teachers]. Zakarpatskyi instytut pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> [in Ukrainian].
35. Yahupov, V. & Svystun, V. (2007). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity [Competence-based approach to training specialists in higher education]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, 3-8 [in Ukrainian].
36. Brown, C. Chaos (1998). Theory in the Social Sciences. (Book reviews). *American Political Science Review*, 91(2), 1-19.
37. Nanzhao, Z. (2005). *Competencies in Curriculum Development*. Paris: UNESCO IBE, 6.
38. Kanning, U. (2002). *Soziale Kompetenzen - Definition, Strukturen und Prozesse* [Text] I U.P. Kanning II Zeitschrift flier Psychologie. - Hogrefe - Verlag, Goettingen, 210, 154-163.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто та виокремлено різні шляхи формування професійної компетентності майбутніх педагогів

професійного навчання в процесі фахової підготовки. Проведено аналіз наукових досліджень, минулих та теперішніх часів. Визначено, що останнім часом в Україні активізувалися дослідження питання формування професійної компетентності майбутніх педагогів в освіті. Дедалі більше педагогів-дослідників та освітян-практиків звертаються до ідей компетентнісного підходу як одного з провідних напрямів удосконалення вітчизняної системи освіти. Компетентнісний підхід у системі освіти є предметом наукового дослідження. Компетентність це властивість людини, яка є продуктом власної життєтворчої активності, ініційованої процесом освіти, також це власний досвід людини, який набутий при підтримці педагога, вона може існувати у різних формах: як високий рівень умінь; як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєздатності, захоплення); як підсумок саморозвитку індивіда; як форма прояву індивідуальних здібностей. Визначено, що необхідність впровадження компетентнісного підходу в освіту України зумовлюється націленістю фахової підготовки на вдале працевлаштування випускника та його стимулювання до набуття та постійного поглиблення потрібних компетентностей. При розгляді проблеми професійної підготовки в умовах модернізації освіти використовується поняття «професійна компетентність», визначення якого поєднує три групи – пов'язані з діяльністю, пов'язані з особистістю і пов'язані зі знаннями, вміннями та навичками. З огляду досліджень зрозуміло, що компетентність є способом існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, знаходженню людиною свого місця у світі. Обґрунтовано доцільність використання професійної компетентності в процесі фахової підготовки. Оскільки особиста готовність і професійна компетентність знаходяться у взаємозв'язку, було проведено аналіз, описаних у психолого-педагогічній літературі, основних умов формування професійної компетентності майбутнього педагога. Виділено допоміжні, але необхідні групи умов: нормативні, загальнопедагогічні, професійно-педагогічні, загальносоціальні. За допомогою компетентнісного навчання студенти можуть опановувати професійні і особистісні знання завдяки реальним взаємовідносинам з іншими учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, діяльність, усвідомлення, готовність, ставлення, особистість, методи.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены и выделены различные пути формирования профессиональной компетентности будущих педагогов профессионального обучения в процессе подготовки. Проведен анализ научных исследований, прошлых и теперешних времен. Определено, что в последнее время в Украине активизировались исследования вопросов формирования профессиональной компетентности будущих педагогов в образовании. Все больше педагогов-исследователей и педагогов-практиков обращаются к идеям компетентностного подхода как одного из ведущих направлений совершенствования отечественной системы образования. Компетентностный подход в системе образования является предметом научного исследования. Компетентность это свойство человека, которая является продуктом собственной жизнедеятельной активности, иницируемой процессом образования, также это собственный опыт человека, приобретенный при поддержке педагога, она может существовать в различных формах: как высокий уровень умений; как способ личностной самореализации (привычка, способ жизнедеятельности, увлечение); как итог саморазвития индивида, как форма проявления индивидуальных способностей. Определено, что необходимость внедрения компетентностного подхода в образование Украины предопределяется нацеленностью профессиональной подготовки на удачное трудоустройство выпускника и его стимулирование к приобретению и постоянного углубления нужных компетентностей. При рассмотрении проблемы профессиональной подготовки в условиях модернизации образования используется понятие «профессиональная компетентность», определение которого объединяет три группы – связанные с деятельностью, связанные с личностью и связанные со знаниями, умениями и навыками. Из обзора исследований понятно, что компетентность является способом существования знаний,

умений, образованности, способствующий личностной самореализации, нахождению человеком своего места в мире. Обоснована целесообразность использования профессиональной компетентности в процессе профессиональной подготовки. Поскольку личная готовность и профессиональная компетентность находятся во взаимосвязи, проведены анализ, описанных в психолого-педагогической литературе, основных условий формирования профессиональной компетентности будущего педагога. Выделены вспомогательные, но необходимые группы условий: нормативные, общепедагогические, профессионально-педагогические, общесоциальные. С помощью компетентностного обучения студенты могут осваивать профессиональные и личностные знания благодаря реальным взаимоотношениям с другими участниками образовательного процесса.

Ключевые слова: компетентностный подход, деятельность, осознание, готовность, отношение, личность, методы.

UDC 378.011.3-051:613.97

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-213-230

**THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF
FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF
FUTURE VOCATIONAL TRAINING TEACHERS
(LABOUR PROTECTION) IN A PROCESS OF
PROFESSIONAL EDUCATION**

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА ПРАЦІ) У
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ
ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВЬЯСБЕРЕГАЮЩЕЙ
КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГВ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (ОХРАНА ТРУДА)
В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ**

Ольга Новак,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
педагогіки

E-mail: novakolyia@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3187-1872>

ID: D-1112-2019

ДВНЗ «Переяслав-

Хмельницький

державний педагогічний

університет

імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав-Хмельницький,

Київська обл., Україна, 08401

Olha Novak,

Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of Department
of Pedagogy

E-mail:

novakolyia@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3187-1872>

ID: D-1112-2019

Pereiaslav-Khmelnytskyi

Hryhorii Skovoroda State

Pedagogical University, 30,

Sukhomlynskooho Str.,

Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv

region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article deals with theoretical approaches to a problem of formation of health-care competence of future vocational training teachers (labour protection) in a process of professional training in higher education institutions. The essence of terms «competence», «competency», «professional competence» and «health-care competence» was analyzed by means of different scientific approaches.

It is indicated in the article that health-care competence is a quality that is formed at a certain stage of activity, within a certain socio-professional situation and on basis of individual-psychological qualities of an individual, and has signs of integrality and systematic nature. In this regard, higher education institutions should orient students to acquire specific knowledge about an individual and his or her health, abilities, skills necessary for organizing health care activities and healthy lifestyles; ability to create and develop a health-friendly educational environment; mastering ways to organize health and health prevention activities; possession of educational technologies that promote health of students; ability to explore effectiveness of a health care education process.

Based on analysis of scientific sources, the formation of health-saving competence of future vocational training teachers (labour training) is understood as an integral property of an individual acquired in a learning process and practical activities, which characterizes his desire and ability (willingness) to realize their own potential (knowledge about a person and his health, skills, abilities, experience, personal qualities and values) in the ability to organize activities on health-care and healthy lifestyles.

The article states that an educational process of professional training of future vocational training teachers (labour protection) with introduction of pedagogical technologies of interactive and problem-based learning, promotes formation of health-care competence, development of skills and abilities of self-control which positively influences creation of health-care environment.

Keywords: health, healthy lifestyle, health care, competence, competence, health saving competence, future vocational training teachers (labour protection), professional training, health care activity, health care education environment.

Problem statement. Health preservation is one of the most urgent problems of the present, because good health is one of the main conditions for an individual to fulfill their biological and social functions, the foundation for self-realization. Therefore, a graduate, in particular an educator, needs to be competent in preserving and strengthening health, that is, they are to have a health preserving competence that, along with education, is today considered as one of the main results of the activities of higher education institutions.

Under these circumstances, the problem of forming and development of a young generation's striving to preserve and strengthen their health becomes especially relevant in all spheres of human activity, and especially in the educational field. After all, health is the first essential human need, which determines one's ability to work and ensures harmonious development of an individual, is the most important prerequisite for knowledge of the world, self-affirmation and happiness of a person.

An important step in addressing this issue is introduction of a competency-based approach to the content of higher education and orientation of training programs on a formation of key competences for future vocation teachers (labour protection), in particular, such an important key competence as a health-care one.

It is well known that the health and social well-being of population is a defining feature of sustainable development of society, a basis of vitality of the state. Therefore, preservation and promotion of health depends on the young generation's level of formation of health-care competence, which is a set of value orientations, health-care knowledge, skills and personal qualities.

Therefore, a formation of the health-care competence of young people is the most important task of the state and society.

Analysis of recent researches and publications. An analysis of Ukrainian and foreign scientific sources has shown that the problem of forming health preserving competence is the subject of research by many scholars. In particular, the problem of forming students' health preserving competency has been justified O. Antonova & N. Polishchuk (Antonova & Polishchuk, 2011), T. Boichenko (Boichenko, 2008), L. Hrytsiuk, A. & Liakisheva, (Hrytsiuk, & Liakisheva, 2010), N. Grishanova (Grishanova, 2002), I. Yermakov (Yermakov, 2005), O. Ovcharuk (Ovcharuk, 2004).

The object of the article is to analyze theoretical approaches to formation of health-care competence of future vocational teachers (labour protection) in a process of professional training in higher education institutions. To achieve this goal, the author has set the following tasks: to analyze a current state of the problem of formation of health-care competence of students in the specialty 015 Vocational education (labour protection) and define a formation of health care competence of future vocation training teachers (labour protection) in an process of professional training in higher education institutes.

Results. Over the past several decades, the problem of human health in the broad sense is classified as global, since the health of the population is an important indicator of social and economic development of the country. It is undeniable that the future of each country, its political, economic and cultural levels depend on how much it cares about the health of young people, creates favourable conditions for their complete development, a happy life.

Therefore, the problem of preserving and strengthening health in the context of universal values is gaining so much importance in connection with the transformational processes of modern Ukrainian society, the accelerated pace of socioeconomic development, the negative consequences of human activity in the environment, the trends in increasing morbidity among students, the mass spread of bad habits in the youth environment, the depreciation of individual and public health, the deterioration of the environmental situation in Ukraine.

In Ukraine to create conditions for the formation of human health through education: the Laws of Ukraine on Higher Education, Public Health; the National Doctrine on Education Development in Ukraine in the 21st Century; the National Strategy for the Development of Ukrainian Education 2021; the Concept on the Nation's Health through Education; determine the necessity of solving the most important tasks of modern education aimed at intellectual, social, physical development of the individual.

The formation of specialists' competencies plays a special role. After all, the graduates' competency is their ability and willingness (readiness) to realize their potential (knowledge, skills, experience, personal qualities, etc.) for further successful creative

(productive) activities in professional and social spheres, being aware of social significance and personal responsibility for the results of this activity, the need for its continuing improvement (Hluzman, 2009: 51-60).

Therefore, a modern graduate of a higher education institution, in particular a future vocational education teacher (labour protection) should be competent in matters of preservation and promotion of health, that is, he or she should have a health-care competence, which, along with education, will be a significant basis for their health lifestyle.

Vocational training at a higher education institution occupies a special place and is determined not only by an amount of educational knowledge, but also by importance of solving a problem of preserving and promoting health, a need to form a healthy lifestyle of younger generation. Systematic analysis of concepts of «health» and «healthy lifestyles» leads to a conclusion that a category «health» is manageable, since it depends on a motivational sphere of an individual, therefore, there is a problem in a choice of tools and means of its formation. In this regard, it is important to consider scientific approaches to formation of health in general and health-care competence of students, in particular, and to develop a unified strategy for preserving health of participants of the pedagogical process.

In psychological and pedagogical literature, the concept of competency has become widespread relatively recently. Thus, in the late 1960s – early 1970s in western and in the late 1980s in Ukrainian science there emerged a special trend, i.e. competency-based approach to education. Under the notion of competency-based approach one can understand orientation of the education process toward forming and developing key (basic, main) and subject competencies of the individual. The result of this process will be formation of general competency, which is a set of key competencies, an integrated personality trait. Such a characteristic should be formed in the process of learning and contains knowledge, skills, attitudes, experience and behavioral models of personality (Ovcharuk, 2004: 64).

For a more complete comprehension of the problem of forming health preserving competence of future vocational

education teachers in theory and practice of higher education in the context of modernization, we will analyze different approaches to the definition of the essence of such concepts as competence, competency, professional competency, health preserving competence.

In modern scientific literature, there are many definitions of the notion of competency that characterize this phenomenon from different sides and at the same time indicate a lack of a unified approach to its defining. In particular, the Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian provides the following definitions: competency derives from the Latin word *competens* (competent), which means proper, capable. Competency is a certain amount of knowledge acquired by the individual that allows them to judge anything, express a convincing, authoritative opinion. The term «competent» means someone who is knowledgeable in a particular field; who has the right to make, judge and decide on something according to their knowledge or authorities (Busel, 2004: 445).

The Encyclopedia of Education (edited by V. Kremen, 2008) interprets competency as the result of acquiring competence, which involves personal characteristic, an attitude to the subject of activity.

In the Dictionary of Vocational Education, competency is a set of knowledge and skills necessary for effective professional activity: the ability to analyze, predict the effects of professional activity as well as to use information (Nychkalo, 2000).

Modern psychological and pedagogical dictionary (edited by O. Shapran, 2016: 188-190). defines the concept of competency as the integrative quality of highly motivated individuals, manifested in their readiness to realize personal potential during productive activities, based on knowledge and experience acquired throughout life. They allow individuals to determine, that is to identify and solve, regardless of the context (situation) those problems that are related to a certain area of activity.

Thus, the notion of competency in reference literature is defined as the quality of personality acquired during learning and practical activities based on having knowledge, abilities and skills and is necessary for further career and their effective application, which allows them to efficiently perform professional duties according to the requirements of professional activity.

The terms «competence» and «competency» are becoming increasingly important in the educational space. The analysis of certain researches (A. Khutorskyi, V. Maslov, O. Mitina, O. Pometun, S. Sysoieva, H. Selevko, I. Zimniaia etc.) on the problem of training a competent specialist has showed that today there are different interpretations of these concepts; at the same time, the views of scholars regarding the ratio of these categories, their classification and types diverge. In particular, J. Raven (Raven, 2002) defines the concept of competency as a specific ability necessary for effective implementation of a concrete action in a particular subject field, which includes highly specialized knowledge, a particular kind of subject skills, ways of thinking and understanding of responsibility for their actions. To be competent means to have a set of specific competencies of different levels. V. Baidenko (Baidenko, 2004: 7) states that competence is the ability to do something well, effectively in a broad format of contexts with a high degree of self-regulation, self-reflection, self-esteem, with a fast, flexible and adaptive response to the dynamics of circumstances and environment; compliance with qualification characteristics taking into account the requirements of local and regional needs of labour markets; the ability to perform special activities depending on the tasks set, problem situations, etc.

Experts from the countries of the European Union define the concept of competency as the ability to apply knowledge and skills that ensures the active use of learning achievements in new situations. The International Board of Standards of Training, Performance and Instruction defines the notion of competency as the ability to carry out a qualified activity, task or work. Accordingly, the concept of competency contains a set of knowledge, skills and attitudes that enable the individual to act effectively or perform functions aimed at achieving certain standards in a professional field or activity (Yermakov, 2005).

Consequently, the analysis of scientific literature makes it possible to draw the following conclusions that competence is the personality's ability to solve various tasks that arise in real life situations in different spheres of activity; competency is an integral quality of personality acquired during learning and practical activities, based on the application of knowledge, abilities, skills,

experience and is necessary for a modern person to carry out qualitative and productive activities in the chosen professional field.

In modern scientific literature, the diversity of approaches to interpretation of the concept of professional competency can be explained by versatility and dynamism of this phenomenon. In particular, N. Grishanova (Grishanova, 2002) and Yu. Tatur (Tatur, 2004) define professional competency (in general terms) as a set of personality traits that provide effective professional activity. This characteristic covers professionally important knowledge, abilities, skills, motivation and experience of professional activity, the integration of which is a unity of theoretical and practical readiness for specific work and allows specialists to demonstrate the ability to realize their potential for successful creative professional activity in practice. In this case, competence should be understood as the range of issues in which the specialists must be competent, the field of activity in which they implement their professional competency.

H. Kodzhaspirova (Kodzhaspirova, 2002) characterizes professional competency as a necessary amount of knowledge, abilities and skills that create the basis for forming professional activity, communication and personality of the specialists who is a carrier of certain values, ideals and consciousness.

A. Khutorskoi (Khutorskoi, 2003), on the contrary, defines professional competence as a set of interrelated personality qualities (knowledge, abilities, skills, types of activity), based on a certain range of subjects and processes necessary for a qualitatively productive action in relation to them and competency as the degree of competence acquisition, that means the process of obtaining an appropriate competence, including the individual's personal attitude to it and the subject of activity.

In view of this, it should be noted that professional competency refers to profession and is characterized by the degree of the specialist's readiness for professional activity. The components of competency in most cases are considered in the light of analyzing professionally significant traits and qualities of the specialist, which ensure effective performance of the tasks set before them.

So, the concept of professional competency is a basic, system-forming and rather complex notion – it is readiness and ability of

the individual to act in any sphere. Also it involves the possession of an appropriate competence, which includes personal attitude to the subject of activity.

The term «competency» indicates correspondence of real and necessary qualities of the specialist's personality with the degree of acquisition of the content of competences, that is, first of all, a qualitative indicator. At the same time, competency can characterize the process of obtaining not one, but several competences; in particular, professional competency can be defined as mastering all professional competences.

It must be noted that foreign and Ukrainian researchers distinguish different types of competencies. Moreover, their number can vary from 3 to 40. For different activities, researchers allocate different types of competencies. However, J. Raven (Raven, 2002) recommends "not to merely study these competencies, but also to build learning in view of their forming as the ultimate outcome of learning".

An analysis of scientific literature has proved that the problems of health preservation, health preserving competency and its structure have been investigated by (O. Antonova, L. Hrytsiuk, A. Liakisheva, M. Mitina, O. Shatrova, O. Yugova, I. Zimniaia et al.). In particular, O. Antonova & N. Polishchuk (Antonova & N. Polishchuk, 2011) interprets health preserving (health saving) competency as an integral quality of personality, which manifests itself in the general ability and readiness for health preserving, which is based on integration of knowledge, abilities, skills, values, personal attitudes aimed at maintaining their own and environment's physical, social, mental and spiritual health. O. Shatrova (Shatrova, 2012: 114) believes that health preserving competency of teachers should be regarded as an integral quality of the individual, based on integration of knowledge, skills and experience, which manifests itself in the general ability and readiness for health preserving activities in the educational environment.

L. Hrytsiuk & A. Liakisheva (Hrytsiuk & Liakisheva, 2010: 145) believe that health preserving (health saving) competency is an integrative quality of the individual, which ensures successful preservation and strengthening of children and young people's physical, social, mental and spiritual health in a social environment.

I. Zimniaia (Zimniaia, 2008) examining professional competency of graduates relates health preserving competency to a group of competencies of the individual as personality, the subject of activity and communication. In this case, health preserving competency, in her opinion, includes knowledge and compliance with the norms of a healthy lifestyle, knowledge of the danger of smoking, alcoholism, drug addiction, AIDS; knowledge and observance of hygiene rules, everyday life; physical culture, freedom and responsibility for choosing a way of life.

Health preserving competence involves not only medical and valeological informativeness, but also application of the acquired knowledge in practice, possession of methods of health promotion and diseases prevention.

The key to health preservation is a healthy lifestyle, i.e., a combination of forms and ways of daily life, strengthening the adaptive capacity of the body, contributing to the full implementation of educational and professional tasks, social and biological functions in the process of daily life.

Health preserving competency should include a system of knowledge and ideas about positive and negative changes in the state of their own health and the health of others; the ability to develop an effective program for preserving their health and the health of students in the education process; the ability to create and develop a health preserving educational environment; the ability to apply various methods of preventive healthcare as well as educational technologies promoting students' health preservation; the ability to investigate effectiveness of the education process regarding health preservation; the ability to organize and implement preventive healthcare.

Thus, health preserving competency is a quality formed at a certain stage of activity within the framework of a certain socio-occupational situation that is based on individual psychological qualities of personality and is integral and systemic. In this regard, higher education should orient future vocational education teachers toward acquiring concrete knowledge, abilities and skill needed to organize health preserving activity and foster a healthy lifestyle.

Having analyzed an educational and professional training program of a future teacher of vocational training (labour

protection), curricula and training programs, we can distinguish the discipline «Methodology of vocational training», which provides opportunities for formation of health-care competence.

For example, the content of a methodological system for formation of health-care competence in certain subjects of the discipline «Methodology of professional training (basic technologies of teaching and didactic design)»: «Analysis of the basic concepts of health-care competence of a teacher of vocational training», «Methodical aspects of the organization of educational organization using health-care learning technologies» and more. During their study at lectures, future vocational training teachers (labour protection) are acquainted with terms («education», «vocational education», «vocational training», «health-care competence», «competence formation», «health» («Health-care technologies»)) to help students understand that scientific research is still underway to accurately interpret them.

During practical classes analysis of the problem of development of basic concepts of health care in psychological and pedagogical sources is analyzed. Future vocational training teachers (labour protection) identify common and different scientific approaches of domestic and foreign scientists to a concept of «health-care technologies», as well as study of current trends of development of a problem under consideration from a point of view of priority.

For example, in a practical lesson, a topic «Interactive methods for implementing health-care technologies in higher education institutions» should use interactive teaching methods, namely: creative tasks; small group work, training games and projects.

Thus, a process of professional training of future vocational training teachers (labour protection) with introduction of pedagogical technologies of interactive and problem-based learning, contributes to a formation of health-care competence, development of skills and abilities of self-control, which positively influences creation of health-care educational environment.

Thus, health-care competence is a quality that is formed at a certain stage of activity, within a certain socio-professional situation and based on individual-psychological qualities of an individual,

and has features of integrity and systematic nature. In this regard, higher education institutions should orient students to acquire specific knowledge about an individual and his or her health, skills, abilities necessary for organizing health care activities and healthy lifestyles; ability to create and develop a health-friendly educational environment; mastering ways to organize health and health care activities; possession of educational technologies that promote health of students; ability to explore effectiveness of health care education process.

Therefore, health-care competence of a future vocational teacher (labour protection) which is understood as a set of knowledge, skills and values, and practical experience in health-saving and healthy lifestyles relevant to effective health-care activity.

Conclusions and prospects of further research in this area.

The conducted research makes it possible to state that a problem of health is considered by the state as a key one, since the health of the nation as a whole depends on health of each of its citizens and is a condition for development of not only an individual but also the society as a whole.

Based on analysis of scientific literature on formation of health-care competence of future vocational training teachers (labour training), we understand as an integral property of an individual acquired in a learning process and practical activities that characterize his desire and ability (willingness) to realize his own potential (knowledge) and its health, skills, abilities, experience, personal qualities and values) in its ability to organize activities on health care and healthy lifestyles.

The prospect of further research can be to identify organizational and pedagogical conditions for effective preparation of future vocational training teachers (labour protection) for health care activities with consideration of foreign experience.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як наукова проблема (аналіз поняття). Вища освіта у медсестринстві: проблеми і перспективи : зб. ст. всеукр. наук.-практ. конф. Житомир: Полісся, 2011. С. 27-31.

2. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. Основи здоро'я і фізична культура. 2008. №11 12. С. 6-7.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

4. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія. 2009. № 2 (67). С. 51-60.

5. Грицюк Л. К. Формування здоров'язберігаючої компетентності в майбутніх соціальних педагогів. Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. № 13. С. 143-146.

6. Гришанова Н. А. Развитие компетентности специалистов как важнейшее направление реформирования профессионального образования. Квалиметрия в образовании: методология и практика: материалы X Симпозиума. Кн. 6. Москва: Изд-во Исслед. центра проблем качества подготовки специалистов, 2002. С. 122-139.

7. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

8. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук. метод. посібник / Ред. І. Г. Єрмаков. Запоріжжя: ЦентрІон, 2005. 640 с.

9. Зимняя И. А. Интегративный подход к оценке единой социально-профессиональной компетентности выпускников вузов. Высш. образов. сегодня. 2008. № 5. С. 14-19.

10. Коджаспирова Г. М. Педагогика: программы, методические материалы и рекомендации. М.: Сфера, 2002. 192 с.

11. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

12. Професійна освіта: словник / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища шк., 2000. 380 с.

13. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва: Когито-Центр, 2002. 396 с.

14. Сучасний психолого-педагогічний словник / заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я.М., 2016. С. 188-190.

15. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. Москва : Высшее образование сегодня. 2004. С. 52-62.

16. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2003. № 2. С. 58-64.

REFERENCES

1. Antonova, O. Ye., & Polishchuk, N. M. (2011). Zdoroviazberihaiucha kompetentnist yak naukova problema (analiz poniattya) [Health-saving competence as a scientific problem (concept analysis)]. *Vyshcha osvita u medsestrynstvi: problemy i perspektyvy – Higher Education in Nursing: Challenges and Prospects*. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].

2. Boichenko, T. Ye. (2008). Zdoroviazberihaiucha kompetentnist yak kliuchova v osviti Ukrainy [Health-saving competence as a key one in Ukraine's education]. *Osnovy zdoroviia i fizychna kultura – The basics of health and phisical culture*, 11-12, 6-7 [in Ukrainian].

3. Busel, V. T. (2004). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrayinskoi [Big Lexicon of modern Ukrainian]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

4. Hluzman, O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti: sutnist ta znachennia v zhyttievomu uspikhu osobystosti [Basic competencies: the essence and value in life success of the individual]. *Pedahohika i psykhologia – Pedagogy and psychology*, 2 (67), 51-60 [in Ukrainian].

5. Hrytsiuk, L. K. & Liakisheva, A. V. (2010). Formuvannia zdoroviazberihaiuchoi kompetentnosti v maibutnikh sotsialnykh pedahohiv. [Formation of health-saving competence in future social teachers]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific herald of Volyn National university name after Lesia Ukrainka*. Luts'k, 13, 143-146 [in Ukrainian].

6. Grishanova, N. A. (2002). Razvitie kompetentnosti spetsialistov kak vazhneishee napravlenie reformirovaniia

professionalnogo obrazovaniia [Development of competence of specialists as the most important direction of reforming vocational education]. *Kvalimetriia v obrazovanii: metodologiia i praktika: materialy X Simpoziuma. – Qualimetry in Education: Methodology and Practice: Proceedings of the X Symposium*, 6. Moscow: Izdatelstvo Issledovaleskogo tsentra problem kachestva podgotovki spetsialistov, 122-139 [in Russian].

7. Kremen, V. H. (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

8. Yermakov, I. H. (2005). Zhyttieva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky [The vital competence of the individual: from theory to practice]. Zaporizhzhia: Tsentrion [in Ukrainian].

9. Zimniia, I. A. & Zemtsova, E. V. (2008). Integrativnyi podkhod k otsenke edinoi sotsialno-profesionalnoi kompetentnosti vypusknikov vuzov [An integrative approach to the assessment of unified socio-professional competence of university graduates]. *Vyshee obrazovanie segodnia – Higher education today*, 5, 14–19 [in Russian].

10. Kodzhaspirova, G. M. (2002). Pedagogika: programy, metodicheskie materialy i rekomendatsii [Pedagogy: programs, methodical materials and recommendations]. Moscow: Sfera [in Russian].

11. Ovcharuk, O. V. (2004). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: biblioteka z osvitnoi polityky [Competent Approach in Contemporary Education World Experience and Ukrainian Perspective: educational politic library]. Kyiv: K.I.S [in Ukrainian].

12. Nychkalo, N. H. (2000). Profesiina osvita: slovnyk [Vocational education: Dictionary]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

13. Raven, J. (2002). Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyavlenie, razvitie i realizatsiia [Competence in modern society: identification, development and realization]. Moscow: Kogito-Tsentr [in Russian].

14. Shapran, O. I. (2016). Suchasnyi psykholoho-pedahohichnyi slovnyk [Modern psychological-pedagogical dictionary]. Pereiaslav-Khmelnytskyi: Dombrovska Ya. M., 188-190 [in Ukrainian].

15. Tatur, Yu. G. (2004). Kompetentnost v strukture modeli kachestva podgotovki spetsialista [Competence in the structure of the quality model of specialist training]. Moscow: Vysshee obrazovanie segodnia, 52-62 [in Russian].

16. Khutorskoi, A. V. (2003). Kliuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoi paradigmy obrazovaniia [Key competencies as a component of a personality-oriented education paradigm]. Narodnoe obrazovanie – Public education, 2, 58-64 [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто теоретичні підходи до проблеми формування здоров'язбережувальної компетенції майбутніх педагогів професійного навчання (охорона праці) у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти. За допомогою різних наукових підходів проаналізовано сутність понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність» та «здоров'язбережувальна компетенція». На основі врахування різних поглядів науковців щодо трактування поняття «формування здоров'язбережувальної компетенції», «формування здоров'язбережувальної компетенції майбутніх педагогів професійного навчання (охорона праці)», розуміємо його як інтегральну властивість особистості, що набувається в процесі навчання та практичної діяльності, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати власний потенціал (знання про людину та її здоров'я, вміння, навички, здібності, досвід, особистісні якості та цінності) у здатності організувати діяльність з питань здоров'язбереження та здорового способу життя.

Доведено, що освітній процес професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання (охорона праці) у закладах вищої освіти з використанням інтерактивних методів навчання, сприяє формуванню здоров'язбережувальної компетентності, набуття майбутніми фахівцями сукупності загальнонаукових і професійних знань, навичок і вмінь, що позитивно впливає на збереження і зміцнення здоров'я молодого покоління.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбереження, компетенція, компетентність, здоров'язбережувальна компетентність, майбутній педагог професійного навчання (охорона праці), професійна підготовка, здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальне освітнє середовище.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены теоретические подходы к проблеме формирования здоровьесберегающей компетенции будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда) в процессе профессиональной подготовки в учреждениях высшего образования. С помощью различных научных подходов проанализированы сущность понятий «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность» и «здоровьесберегающая компетенция». На основе разных взглядов ученых относительно трактовки понятия «формирование здоровьесберегающей компетенции», «формирование здоровьесберегающей компетенции будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда)», понимаем его как интегральное свойство личности, которое приобретает в процессе обучения и практической деятельности, характеризует стремление и способность (готовность) реализовать собственный потенциал (знания о человеке и его здоровье, умения, навыки, способности, опыт, личностные качества и ценности) в способности организовать деятельность по вопросам здоровьесбережения и здорового образа жизни.

Доказано, что образовательный процесс профессиональной подготовки будущих педагогов профессионального обучения (охрана труда) в заведениях высшего образования с использованием интерактивных методов обучения, способствует формированию здоровьесберегающей компетентности, приобретения будущими специалистами совокупности общенаучных и профессиональных знаний, навыков и умений, что

положительно влияет на сохранение и укрепление здоровья молодого поколения.

Ключевые слова: *здоровье, здоровый образ жизни, здоровьесбережение, компетенция, компетентность, здоровьесберегающая компетентность, будущий педагог профессионального обучения (охрана труда), профессиональная подготовка, здоровьесберегающая деятельность, здоровьесберегающая образовательная среда.*

УДК 378.018.43

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-231-247

**MOODLE EDUCATIONAL PLATFORM AS A FORM OF
COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION**

**ОСВІТНЯ ПЛАТФОРМА MOODLE
ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА MOODLE
КАК ФОРМА КОММУНИКАЦИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

Ліна Стороженко,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності
st-leena@i.ua
ORCID: 0000-0003-2766-3712
Державний університет
телекомунікацій,
вул. Солом'янська, 7,
м. Київ, Україна

Lina Storozhenko,

Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor, Department
of Documentation and
Information Activities
st-leena@i.ua
ORCID: 0000-0003-2766-3712
State University of
Telecommunications,
Solomianska street, 7, Kyiv,
Ukraine

Світлана Петькун,

кандидат філософських наук,
завідувач кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності
petkunsveta@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0703-169X
Державний університет
телекомунікацій
вул. Солом'янська, 7,
м. Київ, Україна

Svitlana Petkun,

Ph.D. in Philosophy,
Associate Professor,
Head of the Department of
Documentation and Information
Activity
petkunsveta@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0703-169X
State University of
Telecommunications
Solomianska street, 7, Kyiv,
Ukraine

ABSTRACT

The article considers one of the forms of modern educational communication in higher education - the distance learning system. In particular, didactic principles, features of using the virtual environment MOODLE.

The article explores ways to implement the main goal of distance learning at the university - providing students with the opportunity to obtain quality knowledge at their place of residence, to acquire professional competencies in accordance with their chosen educational program using advanced information and communication technologies. It focuses on the importance of distance education for the formation of high-level specialists taking into account competitiveness in the labor market, the desire for rapid career growth, the need to comply with modern professional competencies.

Attention is focused on the advantages of the MOODLE virtual environment, which allows students to achieve the desired educational result much faster than using traditional forms of learning, because the system provides not only the organization of productive independent work of students in mastering educational material, but also contributes to the development of flexible forms of learning based on modern technology.

The aspects that are priority for the MOODLE platform and distinguish it from other distance learning systems (motivational and value components, program goals, information activities, communication, monitoring and evaluation, etc.) are highlighted. It is these aspects that are key to the formation of professional competencies in a modern student.

Keywords: *distance education/training, professional competence, information and communication technologies, information society, educational communication.*

Постановка проблеми. Активне впровадження сучасних інформаційних технологій зумовлює формування якісно іншого типу культури суспільства, нового типу мислення, форм освіти. Саме освіта, знання та інформація є основними критеріями розвитку сучасного інформаційного суспільства. Сьогодні ступінь економічного та технологічного розвитку

будь-якої держави, добробут її громадян пропорційний середньому рівню знань, умінь та кваліфікацій її активного населення (Триндаде, 2000). Сучасний фахівець більш пристосований до мінливих умов праці, з легкістю може оновити та вдосконалити інтегральні компетентності. Технологічний розвиток збільшує попит на інтелектуальну людину, що призводить до кардинальних змін у системі освіти, яка сьогодні є не лише інструментом глобального взаємопроникнення знань та технологій, а й своєрідним капіталом.

Зважаючи на значну конкуренцію на ринку праці, прагнення до швидкого кар'єрного зростання, необхідність дотримання сучасних професійних компетентностей, проблема формування висококласного фахівця в будь-якій галузі має особливе значення, а процес адаптації освіти до сучасних умов, розвиток дистанційного навчання є закономірним явищем.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року пріоритетним напрямком сучасних освітніх досліджень є реалізація державних програм, спрямованих на інформатизацію та комп'ютеризацію середніх та вищих закладів вищої освіти, надання їм інноваційних технічних засобів навчання, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ПНСР, 2013).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує низка наукових праць, в яких вітчизняні та закордонні вчені досліджують особливості дистанційної освіти: А. Андреев, В. Солдаткін (Андреев&Солдаткін, 1999); Є. Полат, М. Бухаркіна (Полат & Бухаркіна, 2004); М. Смутьсон, (Смутьсон, 2012); В. Толочко (Толочко, 2009); сучасні інформаційні технології у вищій школі: В. Биков, В. Кухаренко, Н. Сиротенко (Биков & Кухаренко & Сиротенко, 2008); Г. Козлакова (Козлакова, 2002); Л. Ляхощька (Ляхощька, 2018); А. Триндаде (Триндаде, 2000); моделі освітніх процесів та дидактичні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій у галузі освіти: Ю. Богачков (Богачков, 2014); Д. Бодненко (Бодненко, 2008); В. Биков (Биков, 2009); О. Кравченко (Кравченко, 2005); В. Олійник (Олійник, 2013); А. Хуторський (Хуторской, 2001); можливості

інформаційного середовища MOODLE як перспективної технології для системи дистанційного навчання: А. Андрєєв, В. Солдаткін (Андрєєв&Солдаткін, 1999); А. Кір'якова (Кирьякова, 2011); К. Колос (Колос, 2016); Г. Ніязова, Г. Дуйсенова (Ниязова & Дуйсенова, 2014) та ін.

Мета статті - розглянути систему дистанційного навчання MOODLE як перспективну форму сучасної освітньої комунікації у закладах вищої освіти; визначити її основні дидактичні принципи, особливості та переваги використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дистанційне навчання передбачає обов'язкове використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Незважаючи на функціонування у світовій практиці дистанційної освіти як форми навчання вже кілька десятиліть, вітчизняні навчальні заклади порівняно недавно приєдналися до цієї освітньої технології. Однак значні переваги дистанційного навчання (доступність, простота у використанні, часова незалежність тощо) призвели до активного впровадження цієї форми навчання (повністю або частково) у більшості українських вишів.

Ще однією особливістю цієї технології є повноцінна реалізація процесу навчання на відстані. Цьому сприяє використання Інтернету як основного засобу комунікації, за допомогою якого можливо, як у режимі реального часу, так і з використанням електронних платформ, передавати/отримувати інформацію, необхідну для опанування навчальних програм з різних дисциплін.

Сьогодні існує кілька різновидів дистанційного навчання: одностороннє - передача навчальних матеріалів (інформаційні матеріали, пряма трансляція, запис на носіях тощо) без зворотного в'язку; двостороннє - синхронне дистанційне навчання з використанням аудіо- чи відео-конференцій; асинхронне - онлайн-навчання в поєднанні з інтерактивними мультимедійними засобами; інтелектуальне – гнучкий вид навчання, що забезпечує високий ступінь автоматизації та управління асинхронним інтерактивним навчанням з обох сторін.

Розуміючи важливість нових тенденцій у вітчизняній освіті, Державний університет телекомунікацій (м. Київ) долучився до створення Інтернет-середовища на рівні навчального закладу. Сьогодні студенти університету мають можливість здобувати освіту за різними спеціальностями та формами навчання за допомогою електронної системи MOODLE, яка є новим вектором розвитку та формування інноваційних підходів зі змішаним використанням освітніх технологій. Це модульна навчальна платформа, призначена для об'єднання суб'єктів освітнього процесу з метою створення персоналізованого навчального середовища (MOODLE: About Moodle).

Дистанційне навчання дозволяє суттєво розширити освітні можливості за багатьма критеріями: формування єдиного освітньо-інформаційного простору в межах дисципліни; організація одночасного навчання для студентів різних спеціальностей; доступність онлайн-підручників та посібників; підвищення фаховості та компетентностей студентів за рахунок використання інформації в межах дисципліни в «домашніх» умовах; можливість вчитися у будь-якому місці у вільний час, зменшуючи витрати матеріальних ресурсів тощо.

Незважаючи на те, що дистанційне навчання як форма освітнього процесу не передбачає безпосередньої навчальної взаємодії учасників (Биков, 2008), можливо інтегрувати інформаційно-дидактичні технології, що забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів освіти та здійснити сам процес навчання (Хуторской, 2001).

Впроваджена в Державному університеті телекомунікацій система MOODLE дає можливість не тільки отримати якісний навчальний продукт у вигляді дистанційних кейсів з усіх дисциплін, передбачених навчальним планом спеціальностей (навчально-методичні матеріали, тренінги, тести тощо), але й навички комунікації у віртуальному просторі, актуальні та необхідні у сучасному інформаційному суспільстві.

Електронна платформа MOODLE реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму», засновану на принципах, розроблених Е. фон Глазерсфельдом, Ж.-Ж. Дюкре,

Я. Като, М. Масколо, К. Фішером та ін., і орієнтовану на безпосередню взаємодію суб'єктів освіти. В контексті системи MOODLE серед основних принципів конструктивізму можемо визначити наступні: реалізація провідної ідеї конструктивізму - знання не передаються в готовому вигляді, необхідно створити можливість (дидактичні умови) для самостійного оволодіння ними (MOODLE містить достатню кількість інструментів (форуми, словники, блоги тощо) для надання здобувачам освіти можливостей навчатися самостійно та брати участь у спільному створенні навчального контенту); оволодіння новими знаннями в результаті взаємодії із зовнішнім світом (під час дистанційного навчання виникає більше інтерпретацій, ніж при звичному відтворенні/сприйнятті інформації); студенти є активними суб'єктами когнітивного процесу та взаємодіють між собою на основі попереднього досвіду (принцип підтримується наявністю в системі MOODLE великої кількості засобів зв'язку: сервіси обміну повідомленнями, форуми, чати, за допомогою яких студенти мають можливість обмінюватися думками, залишати коментарі, запитання тощо); здатність формувати навчальні спільноти (групи) з метою організації навчання та забезпечення необхідної освітньо-комунікативної взаємодії; мотивація окремих студентів у процесі взаємодії навчальної групи (самостійна поведінка на основі об'єктивних факторів; емоційна поведінка, що дозволяє суб'єктивізм; набута поведінка, коли кожен студент може вибрати об'єктивний чи суб'єктивний підхід залежно від ситуації).

Зважаючи на вищезазначене, серед основних дидактичних принципів, що враховуються науково-педагогічними працівниками Державного університету телекомунікацій при створенні якісних віртуальних курсів для студентів різних спеціальностей, можна визначити: ефективність надання навчальної інформації, основними показниками якої є доступність, зручність у використанні, ергономічність, інтерактивність, нелінійність викладу матеріалу; засоби комунікації (обмін повідомленнями, форуми, чати тощо), що дозволяють вести діалог з викладачем/студентом у режимі реального часу (синхронно),

або в записі (асинхронно); широкий спектр можливостей зберігання інформації (хмарні технології, бази даних, каталоги тощо), та подальше її редагування, класифікація, структурування (модульність); розміщення файлових інструментів різних форматів (аудіо, відео, графіка, текстові документи); створення посилань на внутрішні та зовнішні ресурси; наявність автоматизованої системи оцінювання, що забезпечує самоконтроль освітньої діяльності, а також полегшує роботу викладача; система реєстрації та відстеження активності студентів дозволяє в будь-який час проаналізувати картину навчального процесу в цілому та отримати детальну інформацію про окремі складові курсу. Зауважимо, що перелік окреслених принципів не є вичерпним чи обов'язковим - середовище MOODLE дозволяє викладачу обирати аспекти важливі для конкретної дисципліни та формувати її зміст на основі власних дидактичних пріоритетів.

Навчання на платформі MOODLE дозволяє досягти бажаного освітнього результату набагато швидше, ніж використання традиційних методів. Адже можливості цієї системи забезпечують не тільки організацію продуктивної самостійної роботи студентів, а й сприяють формуванню гнучкого навчання на основі нових інформаційно-комунікаційних послуг; автоматизація та комп'ютеризація освітнього процесу змінюють самі методи навчання, надаючи нову якість освіти, забезпечуючи постійний доступ до інформації; сприяють формуванню мобільності, професійних компетентностей, умінь шукати та здобувати нові знання (Ниязова, 2014).

У середовищі MOODLE можемо виділити низку аспектів, які відрізняють цю систему дистанційної освіти від інших: мотиваційна та ціннісна складові (спрямовані на зміцнення мотиваційної основи навчальної діяльності, формування ціннісного ставлення до пізнавальних процесів; підвищують рівень відповідальності студента за освітній результат); програма-мета (надає студентам інформацію про цілі та завдання, структуру, зміст, умови роботи; інформацію про можливі пізнавальні стратегії; ознайомлює з робочими програмами з дисципліни, графіками навчально-виховного

процесу); інформативність (забезпечує реалізацію змістовної складової у вигляді системи самостійної роботи, спрямованої на формування та розвиток необхідних загально-культурних та професійних компетентностей); комунікативність (надає можливість спілкуватися з усіма учасниками освітнього процесу); контроль та оцінювання (забезпечує організацію контролю за ходом навчання та самоконтролю, збір даних про інтенсивність роботи студентів, надання статистичних даних щодо результатів освітньої діяльності, розвитку академічної роботи) (Кирьякова, 2011).

Завдяки таким аспектам у студентів Державного університету телекомунікацій поступово формуються якісні фахові компетентності та інформаційна культура. Крім того, майбутні фахівці з різних спеціальностей можуть професійно використовувати інформаційні технології у своїй майбутній діяльності, забезпечуючи постійне самовдосконалення. Адже чим вищий рівень фундаментальної та методичної підготовки, тим успішнішою буде подальша фахова діяльність. Зміст навчання майбутніх професіоналів різних галузей повинен базуватися на принципах професійної гнучкості, що передбачає здатність швидко опановувати нові інформаційно-комунікаційні технології, методи комп'ютеризації, нові види професійної діяльності, пов'язані з інформаційними процесами в суспільстві, необхідність постійно вдосконалювати свою інформаційну культуру. А викладач, поєднуючи різні елементи дистанційного навчального курсу, має можливість організувати вивчення матеріалу таким чином, щоб форми навчання відповідали цілям і завданням конкретних дисциплін.

Таким чином, дистанційне навчання на платформі MOODLE набуває виняткового значення для формування компетентностей фахівців різних галузей. Щодо рівня пропонованих можливостей, MOODLE вигідно домінує над іншими системами дистанційного навчання, оскільки дозволяє адаптувати систему до особливостей конкретного навчального проекту та, за необхідності, інтегрувати в нього нові модулі. Система орієнтована на спільні технології навчання, що дозволяє організувати освітній процес як спільне вирішення певних завдань, обмін знаннями.

Широкі можливості для освітньої комунікації є однією з домінантних сторін середовища MOODLE. Зазначена дистанційна платформа підтримує обмін файлами будь-якого формату (між викладачем і студентом, між самими студентами); пошта дозволяє оперативно інформувати всіх учасників дистанційного курсу або окремих осіб/групи про поточні події; форум надає можливість організовувати обговорення дискусійних питань з навчальної дисципліни, також можна провести групове обговорення в режимі реального часу; є функція оцінювання повідомлень як викладача, так і студентів. Сервіси «повідомлення», «коментарі» призначені для індивідуального спілкування між викладачем та студентом (наприклад, перегляд робіт, обговорення окремих питань з теми дисципліни тощо). Послуга «форуму викладача» надає можливість науково-педагогічним працівникам обговорювати фахові питання.

Ще однією суттєвою перевагою середовища MOODLE є створення та зберігання системою портфоліо кожного студента (власне навчання, оцінки, коментарі, повідомлення на форумах тощо). Крім того, науково-педагогічний працівник може створити та використовувати в дистанційному курсі навчальної дисципліни довільну систему оцінювання; всі оцінки з кожної дисципліни зберігаються у підсумковому «документі». Платформа дає можливість викладачу контролювати відвідуваність, активність студентів, час виконання ними завдань.

Глосарій дозволяє організувати роботу з термінами (гіперпосилання на відповідні записи словника), а статті словника можуть створювати не тільки викладачі, а й студенти. Система MOODLE дає можливість сформувати як словник курсу, так і глобальний словник спеціальності, доступний для учасників усієї групи. Ресурсом може бути будь-який матеріал для незалежного вивчення, дослідження, обговорення: текст, ілюстрація, веб-сторінка, аудіо- чи відео-файл тощо.

У свою чергу, викладач має можливість переглядати файли, надані студентом, аналізувати, коментувати їх та, за необхідності, запропонувати їх удосконалення або зробити ці роботи предметом обговорення на форумі. Якщо зауваження

стосуються письмової практичної складової, то, слід зауважити, що середовище MOODLE підтримує корисну функцію колективного редагування текстів.

Для студентів усіх спеціальностей Державного університету телекомунікацій суттєвими перевагами дистанційного навчання за допомогою системи MOODLE є: формування якісних фахових компетентностей, необхідних для сучасного ринку праці; закріплення знань та поглиблення навичок роботи з програмним та офісним обладнанням (обов'язковий компонент професійної діяльності сучасного фахівця будь-якої галузі); розвиток аналітичних навичок та покращення володіння інформаційними потоками; практичне застосування навичок створення документів та проведення операцій з документальними потоками; формування компетентностей щодо використання різних форм контролю тощо (Storozhenko&Petkun, 2019). Крім того, у процесі роботи у середовищі MOODLE студенти набувають навичок самостійного навчання та керування особистим часом, що безумовно позитивно впливає на їхній психологічний та емоційний стан та надає можливість для додаткової самореалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Організована таким чином освітня дистанційна комунікація, звичайно, не може сьогодні повністю замінити класичну форму навчання і бути достатньою для повноцінної освіти. Але, беручи до уваги зростаючі потреби суспільства та ринку праці в отриманні високоякісного фахівця, який постійно підвищує свої професійні компетентності, вдосконалюється як особистість, розвиток дистанційного підходу видається актуальним та перспективним.

Форма і зміст сучасного навчального процесу безпосередньо призводять до змін у всій галузі вищої освіти, основною метою якої є формування компетентного, всебічно розвиненого та конкурентоспроможного фахівця. Використання системи дистанційного навчання за допомогою освітньої платформи MOODLE сприяє реалізації вищезазначених цілей та оптимізації навчального процесу, при цьому студенти мають можливість самостійно керувати

навчальним процесом, власним часом та організаційними ресурсами, що, звичайно, впливає на їх мотивацію та подальшу самореалізацію. Саме тому організація навчання за допомогою середовища MOODLE викликає велике зацікавлення сучасних студентів. Ця форма роботи для них є цілком природною та суттєво доповнює традиційні форми навчання. MOODLE дозволяє кожному здобувачу вищої освіти будувати індивідуальні шляхи навчання та розвитку, забезпечує оптимальне формування фахових компетентностей.

Крім того, зазначена система дистанційного навчання дозволяє моделювати не лише професійну, але й інформаційно-комунікаційну культуру майбутнього фахівця. Використання цієї системи визначає гнучкість підготовки спеціалістів, які відповідають сучасним вимогам різних галузей.

Тож активне впровадження системи дистанційного навчання на платформі MOODLE в навчальний процес вітчизняних університетів - це не лише перспективна ідея, а й необхідний ресурс для формування сучасного фахівця в умовах розвитку інформаційного суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.А., Солдаткин В.И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация. М. : Издательство МЭСИ, 1999. 196 с.
2. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монограф. К. : Атіка, 2009.
3. Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г. Технологія створення дистанційного курсу: навч. посіб. К. : Міленіум. 2008. 324 с.
4. Богачков Ю. Організація та функціонування мережі ресурсних центрів дистанційної освіти загальноосвітніх навчальних закладів: монограф. К. : Атіка, 2014. 184 с.
5. Бодненко Д.М. Підготовка викладачів вищого навчального закладу до здійснення дистанційного навчання: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» АПН України. К., 2008. 256 с.
6. Дистанційне навчання: психологічні засади: монограф. / за ред. М.Л. Смульсон. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.

7. Интернет-технологии на базе LMS Moodle в компетентностно-ориентированном образовании : учеб.-метод. пособ. / А.В. Кирьякова и др. Оренбург : ООО «НикОс», 2011. 117 с.

8. Козлакова Г.О. Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: монограф. К.: ВЦ «Просвіта» 2002. 231 с.

9. Колос К.Р. Система MOODLE як засіб розвитку предметних компетентностей учителів інформатики в умовах дистанційної післядипломної освіти: дис. ... кан. пед. наук: 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті». Житомир : Держ. ун-т імені Івана Франка, 2016

10. Кравченко О.І. Управління в системі дистанційного навчання. URL : http://novyn.kpi.ua/2005-2/06_Kravchenko.pdf (дата звернення : 20.01.2020)

11. Ляхощка Л. Дистанційна технологія навчання в післядипломній педагогічній освіті: навч. посіб. К. : Міленіум, 2018. 288 с.

12. Ниязова Г.Ж., Дуйсенова Г.А., Иманбеков Б.А. Особенности использования LMS Moodle для дистанционного обучения. *Молодой ученый*. 2014. №3. С. 991-994.

13. Олійник В.В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитах і відповідях: наук.-метод. посіб. К. : «А.С.К.», 2013. 312с.

14. ПНСП – Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення : 20.01.2020)

15. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Теория и практика дистанционного обучения. М. : Издательский центр «Академия», 2004. 416 с.

16. Толочко В. М. Проблемні аспекти дистанційної форми освіти та можливості її використання в Україні URL : http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php (дата звернення : 20.01.2020)

17. Триндаде А.Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов. *Дистанционное образование*. 2000. № 2. С. 5-9

18. Хуторской А.В. Научно-практические предпосылки дистанционной педагогики. *Открытое образование*. 2001. № 2. С. 30-35

19. MOODLE : About Moodle. URL:https://docs.moodle.org/27/en/About_Moodle#Built_for_learning.2C_globally (дата звернення : 20.01.2020)

20. Storozhenko L., Petkun S. The system of distance learning as a form of modern educational communication in high school: didactic principles, features of use, advantages (a case study of training students majoring in «Information, librarianship and archiving»). The potential of modern science : monograph. UK, London : SCIEEMCEE, 2019. V. 3. P. 144-156

REFERENCES

1. Andreev, A.A., Soldatkin, V.I. (1999). *Distantcionnoye obucheniye: sushchnost', tekhnologiya, organizatsiya* [Distance learning: essence, technology, organization]. Moscow : MESI Publishing House [in Russian].

2. Bykov, V.Yu. (2009). *Modeli orhanizatsiynykh system vidkrytoyi osvity* [Models of Open Education Organizational Systems]. Kyiv : Attica [in Ukrainian].

3. Bykov, V.Yu. Kukhareenko, V.M., Syrotynko, N.H. (2008). *Tekhnolohiya rozrobky dystantsiynoho kursu* [Technology for the development of a distance course]. Kyiv : Milenium [in Ukrainian].

4. Bogachkov, Yu. (2014). *Orhanizatsiya ta funktsionuvannya merezhi resursnykh tsentriv dystantsiynoyi osvity zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv* [Organization and functioning of a network of resource centers for distance education in secondary schools]. Kyiv : Attica [in Ukrainian].

5. Bodnenko, D.M. (2008). *Pidhotovka vykladachiv vyshchoho navchal'noho zakladu do zdiysnennya dystantsiynoho navchannya: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04* [Preparation of Higher Education Teachers for Distance Learning: Dis... Cand. ped. Sciences: 13.00.04]. Kyiv : State Higher Educational Institution «University of Educational Management» of APS of Ukraine [in Ukrainian].

6. Smul'son, M.L. (2012). *Dystantsiynе navchannya: psykholohichni zasady* [Distance learning: psychological background]. Kirovograd: Imex-LTD [in Ukrainian].

7. Kir'yakova, A.V. (2011). *Internet-tehnologii na baze LMS Moodle v kompetentnostno-oriyentirovannom obrazovanii* [Internet technologies based on LMS Moodle in competence-oriented education]. Orenburg : OOO «NikOs» [in Russian].
8. Kozlakova, G.O. (2012). *Informatsiyno-prohramne zabezpechennya dystantsiynoyi osvity: zarubizhnyy i vitchyznyanyydosvid* [Distance education information software: foreign and domestic experience]. Kyiv : Prosvita [in Ukrainian].
9. Kolos, K.R. (2016). *Systema MOODLE yak zasib rozvytku predmetnykh kompetentnostey uchyteliv informatyky v umovakh dystantsiynoyi pislyadyplomnoyi osvity: dys. ... kan. ped. nauk: 13.00.10* [MOODLE system as a means of development of subject competences of teachers of informatics in the conditions of distance postgraduate education: dis. ... Can. ped. Sciences: 13.00.10]. Zhytomyr: The state. Ivan Franko University [in Ukrainian].
10. Kravchenko, O.I. (2005). *Upravlinnya v systemi dystantsiynoho navchannya* [Management in the distance learning system]. URL: http://novyn.kpi.ua/2005-2/06_Kravcenko.pdf [in Ukrainian].
11. Lyakhotska, L. (2018). *Dystantsiyna tekhnolohiya navchannya v pislyadyplomniy pedahohichniy osviti* [Distance learning technology in postgraduate pedagogical education] Kyiv : Millennium [in Ukrainian].
12. Niyazova, G.ZH. (2014). *Osobennosti ispol'zovaniya lms moodle dlya distantsionnogo obucheniya* [Features of using lms moodle for distance learning]. *Molodoy uchenyy*, [in Russian].
13. Oliynyk, V.V. (2013). *Vidkryta pislyadyplomna pedahohichna osvita i dystantsiyne navchannya v zapyta nnyakh i vidpovidyakh* [Open Postgraduate Teacher Education and Distance Learning in Questions and Answers]. Kyiv : ASK [in Ukrainian].
14. *Pro Natsional'nu stratehiyu rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku (2013)* [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021]. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny : vid 25.06.2013 r., № 344/2013*. Retrieved from <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].
15. Polat, E.S., Bukharkina, M.Yu. (2004). *Teoriya i praktika distantsionnogo obucheniya*. [Theory and practice of distance learning]. Moscow : Publishing Center «Academy» [in Russian].

16. Tolochko, V.M. (2009). *Problemni aspekty dystantsiynoyi formy osvity ta mozhlyvosti yiyi vykorystannya v Ukraini* [Problematic aspects of distance education and its use in Ukraine]. URL : http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php [in Ukrainian].

17. Trindade, A.R. (2000). *Informatsionnyye i kommunikatsionnyye tekhnologii i razvitiye chelovecheskikh resursov* [Information and Communication Technologies and Human Resource Development]. *Dstantsionnoye obrazovaniye*, 2, 5–9 [in Russian].

18. Khutorskoy, A.V. (2001). *Nauchno-prakticheskiye predposylki dstantsionnoy pedagogiki* [Scientific and practical background of distance pedagogy]. *Otkrytoye obrazovaniye*, 2, 30–35 [in Russian].

19. MOODLE : About Moodle. URL : https://docs.moodle.org/27/en/About_Moodle#Built_for_learning.2C_globally [in English].

20. Storozhenko, L., Petkun, S. (2019). *The system of distance learning as a form of modern educational communication in high school: didactic principles, features of use, advantages (a case study of training students majoring in «Information, librarianship and archiving». The potential of modern science : monograph.* UK, London : SCIEMCEE, 2019. V. 3. P. 144-156 [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто одну з форм сучасної освітньої комунікації у вищій школі - систему дистанційного навчання. Зокрема, дидактичні принципи, особливості використання віртуального середовища MOODLE.

У статті досліджено шляхи реалізації основної мети дистанційного навчання в університеті - надання студентам можливості отримати якісні знання за місцем перебування, набутти професійної компетентності відповідно до обраної ними освітньої програми з використанням передових інформаційно-комунікаційних технологій. Акцентовано на важливості дистанційної освіти для формування фахівців високого рівня з урахуванням конкурентності на ринку праці, прагненням до швидкого кар'єрного зростання, необхідністю дотримання сучасних професійних компетентностей.

Увагу зосереджено на перевагах віртуального середовища MOODLE, яке дозволяє студентам досягти бажаного освітнього результату набагато швидше, ніж за допомогою традиційних форм навчання, адже система забезпечує не лише організацію продуктивної самостійної роботи студентів у засвоєнні навчального матеріалу, але й сприяє розвитку гнучких форм навчання на основі сучасних технологій.

Висвітлено аспекти, які є пріоритетним для платформи MOODLE та вигідно вирізняють її серед інших систем дистанційного навчання (мотиваційні та ціннісні компоненти, цілі програми, інформаційна діяльність, комунікація, контроль та оцінка тощо). Саме ці аспекти є ключовими для формування фахових компетентностей у сучасного студента.

Ключові слова: дистанційна освіта/навчання, фахова компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство, освітня комунікація.

АННОТАЦІЯ

В статті розглянуто одну з форм сучасної освітньої комунікації в вищій школі - система дистанційного навчання. В частині, дидактичні принципи, особливості використання віртуального середовища MOODLE.

В статті досліджено шляхи реалізації основної мети дистанційного навчання в університеті - надання студентам можливості отримати якісні знання в процесі перебування, набуття професійних компетенцій в відповідності з вибраною ними освітньою програмою з використанням передових інформаційно-комунікаційних технологій. Акцентовано на важливості дистанційного навчання для формування фахівців високого рівня з урахуванням конкурентності на ринку праці, прагненням до швидкого кар'єрного зросту, необхідністю дотримання сучасних професійних компетенцій.

Увага зосереджена на перевагах віртуального середовища MOODLE, яке дозволяє студентам досягти бажаного освітнього результату набагато швидше, ніж за допомогою традиційних форм навчання, адже система забезпечує не лише організацію продуктивної самостійної роботи студентів у засвоєнні навчального матеріалу, але й сприяє розвитку гнучких форм навчання на основі сучасних технологій.

желаемого образовательного результата гораздо быстрее, чем при помощи традиционных форм обучения, ведь система обеспечивает не только организацию продуктивной самостоятельной работы студентов в усвоении учебного материала, но и способствует развитию гибких форм обучения на основе современных технологий.

Освещены аспекты, которые являются приоритетными для платформы MOODLE и выгодно выделяют ее среди других систем дистанционного обучения (мотивационные и ценностные компоненты, цели программы, информационная деятельность, коммуникация, контроль и оценка и т.д.). Именно эти аспекты являются ключевыми для формирования профессиональных компетенций у современного студента.

Ключевые слова: дистанционное образование/обучение, профессиональная компетенция, информационно-коммуникационные технологии, информационное общество, образовательная коммуникация.

УДК 378.147:002.1-151

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-248-258

**SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DETERMINATION
OF THE ESSENCE OF PROFESSIONAL COMPETENCE
OF DOCUMENT SCIENCE SPECIALIST**

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯ**

**НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
ДОКУМЕНТОВЕДА**

Руслана Тимченко,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
документознавства
tumchenko.ruclana@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9077-1137>
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький
державний педагогічний
університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Ruslana Tymchenko,

Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of Department
of scientific discipline of
documentation
tumchenko.ruclana@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9077-1137>
Pereiaslav-Khmelnyskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University,
30, Sukhomlynskoho str.,
Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

In the article the theoretical basis for the development of professional competence of Document science specialist, which are based on ideas made philosophers, psychologists, sociologists and educators who have investigated the specific components of the concept «competence» and identifying particular competence in the activity of the Document science specialist. On the basis of the

analysis of the works of scientists and teachers, the features of identifying the professional competence of future Document science specialist are highlighted, connected with the combination of pedagogical and professional aspects in the activity. There was found that modern society needs competent professionals who have not only professional knowledge and skills, but also can make responsible decisions in situations of choice, are tend to cooperate, include mobility, dynamism, constructive, adaptability, ability to realize their creativity. Therefore higher education institutions should pay special attention to the formation of professional competence of future professionals. The education should promote independent thinking, develop creativity, improve professional training of specialist. From this depends largely on the extent how future professionals will be able to combine modern knowledges and professionalism of social activity and high morality. Different approaches of scientists in determining the nature of the term professional competence, were analyzed. The various approaches to the overall classification of the structure of professional competence of the specialists were defined, with the help of which one can determine how competitive future Document science specialist is and ensure his success. The learning process should not only equip students with knowledge, skills, but also develop an active cognitive activity that, in its turn, acts as the driving force behind the overall development of personality. Therefore, the term «professional competence» requires constant renewal and development in accordance with the requirements of modern education.

Key words: scientific discipline of documentation, professional competence, formation of professional competences of future Document science specialist.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта повинна забезпечити формування випускників з високим рівнем професіоналізму та компетентності, здатних адаптуватися до умов професійної діяльності, що змінюються. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти є складною, динамічною системою, ефективність функціонування якої буде залежати від багатьох взаємопов'язаних факторів. Адже майбутній

документознавець повинен бути висококваліфікованим, конкурентоспроможним, вміти швидко пристосовуватися до умов ринку праці та мати достатній рівень інтелектуального розвитку. Саме тому актуальною проблемою в процесі підготовки фахівців з документознавства постає необхідність формування професійної компетентності, тобто здатності оптимально обирати й ефективно застосовувати професійні знання, вміння та навички.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню феномену професійної компетентності присвячені праці: А. Спіциної (Спіцина, 2015), Ю. Шапрана (Шапран 2014) та ін. Наукові розвідки, присвячені формуванню професійної компетентності майбутнього документознавця висвітлені в працях науковців: О. Андріянова, О. Татакі (Андріанов & Татакі, 2016), О. Матвієнко (Матвієнко, 2009), Л. Петрової (Петрова, 2014), Б. Шевченко (Шевченко, 2011). Аналіз наявних публікацій з теми свідчить про те, що проблема є актуальною і потребує постійного розвитку й подальших досліджень.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі наукових підходів щодо визначення сутності професійної компетентності документознавця.

Виклад основного матеріалу. Знання є основою професіоналізму, що обумовлює рівень професійної мобільності майбутнього фахівця, проявляється в його здатності орієнтуватися в соціально-педагогічних ситуаціях, які постійно змінюються, швидко і правильно вирішувати педагогічні завдання. Для успішного закріплення всіх набутих знань та працевлаштування за фахом здобувач вищої освіти повинен володіти професійними компетентностями. Серед них базовими є професійні знання, вміння і навички, які майбутній фахівець отримує під час навчання за фахом. Наступними вимогами є здатність здійснювати професійні функції в рамках одного або декількох видів професійної діяльності. Що стосується особистих якостей, то майбутній документознавець повинен володіти основами побутового та ділового спілкування як звичайного, так і з застосуванням комп'ютерної техніки і сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. На

сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічної діяльності, однією з вимог є володіння хоча б однією іноземною мовою. Знання психології та етики ділового спілкування є успішною основою будь-якої діяльності. Адже документознавство є однією з перспективних професій, що забезпечує діяльність систем документно-інформаційних комунікацій в усіх галузях професійного спрямування (Урядовий портал України).

Життя вимагає того, щоб людина не тільки добре опанувала обрану спеціальність у закладі вищої освіти, а й творчо поринала в тонкощі своєї, якщо є необхідність суміжних споріднених спеціальностей. Для того, щоб зрозуміти специфіку навчання і виховання студентів, необхідно звернутися до особливостей вікового розвитку людини в період професійного вибору. Саме студентський вік – вік найбільшого розвитку – характеризується максимумом у досягненні позитивних результатів з біологічної, психологічної та соціальної точок зору. З біологічної точки зору можна розглядати студента як певну цілісність, тобто, цей аспект представлений, головним чином, успадкованими особливостями. Сюди ж можна віднести і здібності, але все це можна розглядати тільки з урахуванням умов життя, оточення. З психологічної точки зору, студент – комплекс психічних властивостей: темпераменту та характеру. Все це становить сукупність індивідуальних особливостей людини, які потрібно враховувати в навчанні. З соціального боку, студент – особистість, в якій втілені особливості певного соціального середовища (соціальна група, національність та ін.). Якщо порівняти цей вік з будь-яким іншим, то можна помітити, що для нього характерні і найвища швидкість у виконанні різноманітних завдань, і пік оперативної пам'яті, і легкість у переключенні уваги. У цей час формуються фахові орієнтації, характер та інтелект досягають найвищої точки свого розвитку, тому саме цей період відзначається як час наукових, спортивних, художніх, технічних досягнень та ін. (Постнікова, 2010).

Формування професійної компетентності є однією з найважливіших проблем сучасності. Адже це необхідна умова вдосконалення педагогічної діяльності. В енциклопедії освіти

під редакцією В. Кременя компетентність визначається як «сукупність знань і умінь необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності». А визначення поняття професійна компетентність формулюється як «інтеграційна характеристика ділових особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності» (Енциклопедія освіти, 2008: 722).

Науковець М. Головань вважає, що компетентність інтегративне утворення особистості, яке поєднує в собі знання, вміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність та здатність вирішувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях. Предметна область застосування компетентності надає їй специфічності і конкретності (Головань, 2008).

У свою чергу В. Баркасі у дослідженнях, розглядає професійну компетентність, як одну із структурних компонентів професійної готовності до конкретного виду діяльності. Автором запропоновано схему взаємозв'язку професійної компетентності з іншими категоріями: професійна компетентність і готовність до професійної діяльності є підґрунтям, на якому базується професіоналізм і його найвищий прояв – професійна майстерність (Баркасі, 2004).

На думку Н. Болюбаш, професійна компетентність майбутнього фахівця формується на основі теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей та життєвого досвіду (Болюбаш, 2011).

Дослідниця Т. Наливайко (Наливайко, 2019) вважає, що зміст професійної компетентності майбутніх фахівців полягає в складному комплексі, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності, а також цілий ряд професійно-важливих особових якостей, таких як: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії та ін.

Професійна компетентність документознавця визначається, як системна особистісно-професійна

характеристика фахівця, що інтегрує знання, уміння, мотиви, цінності й професійно-значущі якості, необхідні для ефективної професійної документно-інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб фізичних і юридичних осіб, держави (Малик, 2011).

Важливо зазначити, що становлення майбутнього документознавця супроводжується, взаємодією зовнішніх і внутрішніх факторів та містить в собі елементи творчості. Результатом такого становлення є готовність діяти в межах професії, ознаками якої є позитивне ставлення до своєї праці, оволодіння системою професійних компетентностей. Адже сучасному документознавцю необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння швидко адаптуватися до умов життя. Це можливо тільки за умови високого рівня професійної компетентності.

Сьогодні для успішності навчання студенти повинні мати достатньо високий рівень інтелектуального розвитку, хорошу пам'ять, логічне мислення та розвинені пізнавальні інтереси, підвищену мотивацію до обраної спеціальності бути ерудованим та працьовитим.

Висновки. Отже, одним із головних завдань вищої освіти сьогодні є підготовка висококваліфікованих фахівців здатних до розв'язання професійних завдань, формування в них професійної компетентності, що в поєднанні з професійними знаннями сприятимуть конкурентоспроможності майбутнього фахівця, його кар'єрному зростанню. Саме висококваліфікована підготовка здобувача вищої освіти, під час навчання, є запорукою набуття професійних якостей майбутнього документознавця, які позитивно вплинуть на формування його професійної компетентності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андріянов О. В., Татакі О. О. Формування інформаційно-комунікативної компетентності в процесі підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 50-55.
2. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 250 с.

3. Болюбаш Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами мережових технологій : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / Республік. вищ. навч. закл. «Крим. гуманіт. Ун-т». Ялта, 2011. 20 с.

4. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23-30.

5. Енциклопедія освіти / головний ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

6. Малик Г. М. Застосування методу моделювання у реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього документознавця. *Вища школа*. 2012. №1. С. 70-85.

7. Матвієнко О. В. Документознавча освіта: проблеми та перспективи розвитку практики та наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 65-69.

8. Наливайко. Т. В. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій у процесі професійної підготовки : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2019. 270 с.

9. Петрова Л. Г. Процесно-орієнтований підхід до підготовки документознавців як чинник реалізації якісних параметрів навчання у ВНЗ. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 1. С. 5-9.

10. Постнікова Т. Самостійна робота як один з чинників розвитку творчої особистості студента. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 46–51.

11. Спіцина А. Є. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами інтерактивних технологій навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2015. 24 с.

12. Урядовий портал України. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248455517 (дата звернення 15.02.2020).

13. Шевченко Б. Г. Інноваційні навчальні технології в інформаційно-документній освіті. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 4. С. 65-69.

REFERENCES

1. Andriianov, O. & Tataki O. (2016). Formuvannya informatsiyno-komunikatyvnoi kompetentnosti v protsesi pidhotovky fakhivtsiv dokumentno-informatsiynoi sfery [Formation of information-communicative competence in the process of preparation of specialists of documentary-information sphere]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 50-55 [in Ukrainian].
2. Barkasi, V. (2004). *Formuvannya profesiynoi kompetentnosti v maybutnikh uchyteliv inozemnykh mov* [Formation of professional competence in future foreign language teachers]: dys.... kand. ped. nauk : 13.00.04. Odesa, 250 [in Ukrainian].
3. Bolyubash, N. (2011). *Formuvannya profesiynoi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv zasobamy merezhevykh tekhnolohiy* [Formation of professional competence of future economists by means of network technologies] : avtoref. dys.... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Respublik. vyshch. navch. zakl. «Krym. humanit. Un-t». Yalta, 20 [in Ukrainian].
4. Holovan', M. (2008). Kompetentsiya i kompetentnist': dosvid teorii, teoriya dosvidu [Competence and competence: theory experience, experience theory]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 3, 23-30.
5. *Entsyklopediya osvity* (2008). [Encyclopedia of Education] / holovnyy red. V.H. Kremen'. Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 [in Ukrainian].
6. Malyk, H. (2012). Zastosuvannya metodu modelyuvannya u realizatsiyi kompetentnisnoho pidkhodu do profesiynoi pidhotovky maybutn'oho dokumentoznavtsya [Application of modeling method in implementation of competency approach to professional training of future document specialist]. *Vyshcha shkola*, 1, 70-85 [in Ukrainian].
7. Matviienko, O. (2009). Dokumentoznavcha osvita: problemy ta perspektyvy rozvytku praktyky ta naukovykh doslidzhen' [Documentary education: problems and prospects for the development of practice and research]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya*, 4, 65-69 [in Ukrainian].
8. Nalyvayko, T. (2019). *Formuvannya profesiynoi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv zasobamy innovatsiynykh tekhnolohiy u protsesi profesiynoi pidhotovky* [Formation of

professional competence of future economists by means of innovative technologies in the process of professional training]: dys.... kand. ped. nauk: 13.00.04. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, 270 [in Ukrainian].

9. Petrova, L. (2014). Protsesno-orientovanyy pidkhid do pidhotovky dokumentoznavtsiv yak chynnyk realizatsiyi yakisnykh parametriv navchannya u VNZ [Process-oriented approach to preparation of document specialists as a factor of realization of qualitative parameters of studying in SHE]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya*, 1, 5-9 [in Ukrainian].

10. Postnikova, T. (2010). Samostiyna robota yak odyin z chynnykiv rozvytku tvorchoyi osobystosti studenta [Independent work as one of the factors of the student's creative personality development]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya*, 1, 46-51 [in Ukrainian].

11. Spitsyna, A. (2015). *Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy navchannya* [Formation of professional competence of future economists with the help of interactive training technologies] : avtoref. dys. na здобuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.04. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, 24 [in Ukrainian].

12. *Uryadovyy portal Ukrayiny* [Government portal of Ukraine]. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248455517 (Last accessed: 15.02.2020) [in Ukrainian].

13. Shevchenko, B. (2011). Innovatsiyni navchal'ni tekhnolohiyi v informatsiyno-dokumentniy osviti [Innovative educational technologies in information and documentary education]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya*, 4, 65-69 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано теоретичні засади розвитку професійної компетентності документознавця, основу яких склали ідеї філософів, психологів, соціологів, педагогів, які досліджували конкретні складові зазначеного поняття «компетентність» та особливості виявлення компетентності у діяльності документознавця. На основі аналізу праць учених-

педагогів виокремлено особливості виявлення професійної компетентності майбутніх документознавців, що пов'язані із поєднанням у діяльності педагогічного та професійного аспекту. Проаналізовано різні підходи науковців щодо визначення сутності поняття професійної компетентності та його складових. Встановлено, що сучасному суспільству потрібні компетентні фахівці, які володіють не лише професійними знаннями та вміннями, але й можуть приймати відповідальні рішення в різних ситуаціях, схильні до співпраці, поєднуючи в собі мобільність, динамізм, конструктивність, пристосованість та здатність реалізовувати творчі здібності. Тому заклади вищої освіти заклади повинні приділяти особливу увагу формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців. Освіта повинна сприяти самостійному мисленню, розвивати творчість, удосконалювати професійну підготовку фахівця. Від цього багато в чому залежить те, наскільки майбутні професіонали зможуть поєднати сучасні знання та професіоналізм соціальної активності та високої моральності. Виявлено різноманітні підходи до загальної класифікації структури професійної компетентності фахівця, за допомогою яких можна визначити конкурентоспроможність майбутнього документознавця та забезпечити його успіх. Процес навчання повинен не лише забезпечувати студентів знаннями, вміннями, а й розвивати активну пізнавальну діяльність, яка, у свою чергу, виступає рушійною силою загального розвитку особистості. Тому термін «професійна компетентність» потребує постійного оновлення та розвитку відповідно до вимог сучасної освіти.

Ключові слова: документознавство, професійна компетентність, формування професійної компетентності майбутніх документознавців.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснованы теоретические основы развития профессиональной компетентности документоведа, основы которых составили идеи философов, психологов, социологов, педагогов, которые исследовали конкретные составляющие

указанного понятия «компетентность» и особенности выявления компетентности в деятельности документоведа. На основе анализа трудов ученых-педагогов выделены особенности выявления профессиональной компетентности будущих документоведов, связанные с сочетанием в деятельности педагогического и профессионального аспекта. Проанализированы различные подходы ученых к определению сущности понятия профессиональной компетентности и его составляющих. Установлено, что современному обществу нужны компетентные специалисты, которые обладают не только профессиональными знаниями и умениями, но и могут принимать ответственные решения в различных ситуациях, склонны к сотрудничеству, сочетая в себе мобильность, динамизм, конструктивность, приспособленность и способность реализовывать творческие способности. Поэтому высшие учебные заведения должны уделять особое внимание формированию профессиональной компетентности будущих специалистов. Образование должно содействовать самостоятельному мышлению, развивать творчество, совершенствовать профессиональную подготовку специалиста. От этого во многом зависит то, насколько будущие профессионалы смогут совместить современные знания и профессионализм социальной активности и высокой нравственности. Выявлены различные подходы к общей классификации структуры профессиональной компетентности специалиста, с помощью которых можно определить конкурентоспособность будущего документоведа и обеспечить его успех. Процесс обучения должен не только обеспечивать студентов знаниями, умениями, но и развивать активную познавательную деятельность, которая, в свою очередь, выступает движущей силой общего развития личности. Поэтому термин «профессиональная компетентность» требует постоянного обновления и развития в соответствии с требованиями современного образования.

Ключевые слова: документоведение, профессиональная компетентность, формирование профессиональной компетентности будущих документоведов.

УДК 378.1

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-259-271

**COMPARATIVE ANALYSIS OF HIGHER EDUCATION
SYSTEMS OF THE NETHERLANDS AND BULGARIA**

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
НИДЕРЛАНДІВ І БОЛГАРІЇ**

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ НИДЕРЛАНДОВ И БОЛГАРИИ**

Митко Хитов,

доктор економики; гл.
асистент в Университете
национального и мирового
хозяйства, София, бул.
«8 декабря», Студентский
город, Болгария;
mhitov@dir.bg;
ORCID 0000-0002-7589-6687
ResearcherID - C-1951-2019

Mitko Khitov,

Doctor in Economical Sciences,
Chief Assistant at the University
of National and World Economy,
Sofia, «8 december» bul.,
Student town, Bulgaria,
mhitov@dir.bg;
ORCID 0000-0002-7589-6687
ResearcherID - C-1951-2019

Таня Хитова,

студентка; Университет
Амстердама, Нидерландах;
khitovatanya@gmail.com

Tanya Khitova,

student; University of
Amsterdam, Netherlands;
khitovatanya@gmail.com

ABSTRACT

In this paper is conducted a comparative analysis of higher education systems of two EU countries – Bulgaria and the Netherlands - in the context of integration processes that are carried out in this regional association on the large Eurasian continent.

On the example of those two universities, where one of the co-authors of this article is studying simultaneously, the methodology and teaching methods in both of these countries of the European Union are examined, as well as the details of the educational

process, to visually show both the structure of the educational activities and the teaching methods that are in service of these two higher educational institutions of the Union.

Comparing the situation in the two countries, the authors of the study draw parallels regarding the conclusions concerning the general goals of the higher education systems in these parts of the European Union, draw far-reaching conclusions about the prospects for the further development of the preparation process of personnel for the needs of the economies of Bulgaria and the Netherlands, in the context of the development trend of the global world economy.

A conclusion is drawn about that the perspectives of development in Bulgaria will be given to those universities that have better adapted to the market conditions and train the relevant specialists in demand in the priority sectors of the Bulgarian economy, and all other universities will be forced to close due to the insufficient number of students.

For the Netherlands, as the most developed part of the EU, it can be concluded that, henceforth, it will continue to attract the most motivated young people from Europe, for them to fit into its economy through the local higher education system.

At the end of the article, another hypothetical option is considered, in which some countries in Eastern Europe, including Bulgaria, could use their already accumulated scientific, technical and industrial potential to consider other options for their future development, as a generator of high-tech ideas and production.

Keywords. *Bulgaria, Netherlands, Higher Education System, Prospects, Education, Implementation, The European Union.*

Постановка проблеми. В последние почти двенадцать лет после включения Болгарии в Евросоюз, проблема уровня обучения в высшем образовании Болгарии стала особенно актуальной и острой, так как границы для молодых людей уже полностью открыты, и они в каждый момент могут выехать на обучение в любую страну Евросоюза без каких-либо сложностей и препятствий, которые были характерны в прежние времена. Еще находясь на школьной скамье, будущие студенты имеют доступ к выбору среди огромного набора

возможностей последующего обучения, что ставит болгарские университеты перед новыми вызовами и принципиально иными задачами на пути привлечения и удержания молодых граждан своей страны у себя.

Поэтому, особую актуальность приобретает интенсивная работа, в т.ч научно-теоретические и приложные исследования по улучшению учебно-образовательного процесса и превращению высших учебных заведений Болгарии в привлекательное место для молодых людей, место, в котором они могут не только получить солидную профессиональную подготовку, востребованную в будущем бизнес-сообществе и публичной администрацией, но и провести годы обучения в среде ищущих и требующих от себя преподавателей и студентов, которые полностью отдают себя науке, на благо своего народа и государства.

Проводя сравнительный анализ между системами высшего образования Болгарии и Нидерландов, постараемся поискать именно те положительные качества или отрицательные характеристики той или иной образовательной системы, которые делают их привлекательными для обучающихся, или, наоборот, отталкивают самых амбициозных и мотивированных из них в процессе выбора одной за счет другой.

Данная проблема мало исследована, по причине того, что до недавних пор было не совсем политкорректно подвергать сомнению целесообразность принимаемых решений в сфере свободы передвижения людских ресурсов, как одной из базовых ценностей, действующих в рамках Евросоюза. Однако, опыт новоприсоединенных стран Восточной Европы показал, что эффект подобных массовых переселений людей не всегда однозначен и часто приводит к малоожидаемым, мейнстримскими экономистами, результатам. Личные наши контакты с многими представителями украинских высших учебных заведений тоже показали, что, после либерализации визового режима, отток мозгов из Украины приобрел неуправляемый характер. Это приводит к массе негативных последствий, как в плане обеспечения местной экономики высокоспециализированными специалистами, так и в аспекте

прямой угрозы возможности поддерживать прежний уровень функционирования университетских структур с их преподавательским составом и проводимой в них учебно-исследовательской деятельностью.

Цель данной статьи не только обозначить основные проблемы, но и попробовать предложить некоторые возможные решения выхода из сложившейся ситуации в контексте все более усугубляющихся интеграционных процессов в евросоюзовском пространстве, на примере функционирования систем высшего образования рассматриваемых стран. Задача достаточно сложная, имея ввиду ограниченные ресурсы разного вида, которыми располагают авторы данной разработки, но мы надеемся, что эта работа выступит в качестве катализатора новых и более глубоких исследований, и не только индивидуальными авторами, но и целыми институтами, располагающими на порядок большими возможностями третировать подобную проблематику. Результатом подобных усилий будет осмысление макроэкономистами тех процессов, которые на данном этапе происходят на государственном уровне и которые еще имеют ярко выраженный хаотический характер. Системный подход рассмотрения проблемы молодежной политики приведет к осознанию того факта, что для будущего каждого народа особую важность имеет именно отношение к молодым поколениям как к неоценимому человеческому капиталу, которым располагает отдельная нация.

Ограничим наш анализ рассмотрением организации работы высших учебных заведений, которые обучают специалистов гуманитарных специальностей обеих стран – Нидерландов и Болгарии.

Нидерландия известна тем, что она является притягательным центром для студентов со всего мира. В ней учатся представители более чем 100 государств со всех континентов Земного шара.

В рамках данного короткого исследования невозможно собрать все возможные аспекты этой широкой проблематики, поэтому прислушаемся к мнению болгарской студентки, которая учится одновременно в болгарском экономическом

университете, на факультете «Международные отношения» – на 2 курсе, и в университете Амстердама – «Политические науки» – 1 курс:

Университет Амстердама – один из самых престижных университетов не только Европы, где он классифицируется в топ-15 университетов, но и в мире, находясь на 62-ом месте. Там учатся больше 30 тысячи студентов со всех стран мира, а весь рабочий состав университета составляет 4500 человек. У него 4 кампуса, расположенных по всему городу, 1 из которых старый исторический кампус, установленный еще в XVII веке, а остальные совсем новые, построенные не так давно.

Быть принятым в университет не так уж и просто – нужно иметь очень высокую успеваемость в среднем общем образовании и сертификат об отличном владении английским языком, т.к. все предметы в университете преподаются на академическом английском.

Требования к студентам очень высокие, к примеру, от них ожидается обязательно проводить как минимум 40 часов в неделю только за учебой, то есть по количеству часов сопоставимо полному рабочему дню 5 дней в неделю.

Продолжительность обучения на степень «бакалавр» составляет 3 года, за которые в общей сложности студент должен пройти 30 курсов, за каждый из которых дается по 6 баллов. То есть, к концу обучения у студента должно быть 180 баллов для того, чтобы иметь право окончить свое образование.

В Голландии два основных типа университетов: исследовательские вузы (WO), где студентов готовят к будущей академической карьере, и прикладные вузы (HBO), где обучение больше направлено на знания, которые можно использовать на практике.

Так как университет, в который мы анализируем, является исследовательским, с самого начала обучения у студентов развивают академические умения: составление исследовательских работ, сбор данных, так же как и работа с ними, прививается академический стиль при написании эссе и т.д.

Преподавательский состав, к примеру - лекторы, обычно все работали (работают) в сфере своего предмета. Например,

преподаватель по «Публичной политике и управлению» долгое время работал в правительстве Нидерландов, а на данный момент занимается разработкой проектов по улучшению качества жизни города.

Так же проводятся семинарские занятия, которые ведутся молодыми докторантами не намного старше самих студентов, но, несмотря на их возраст, качество их работы, конструктивная критика и коммуникация всегда находятся на высшем уровне.

По каждому курсу проводится экзамен, который включает в себя огромное количество детальной информации, и неопытному и непривыкшему к таким темпам студенту бывает очень нелегко. Экзамен проходит в специальном тестовом центре, где возможность списать даже никому не приходит на ум, т.к. за каждым студентом наблюдают, а выход из тестового помещения разрешается лишь на 3 минуты с сопровождающим.

Экзамены бывают разных типов, но чаще всего это 20 % закрытых вопросов тестового типа и 80% - открытые вопросы, из которых на последние 2 ожидается ответ размера полноценного эссе.

При проверке этих экзаменов элиминируется любой человеческий фактор: то есть, даже если ты активно участвовал в беседе во время лекций, дополнительных баллов это тебе не принесет, потому что сам лектор не имеет права вмешиваться в проверку и в выставление результатов, этим занимается комиссия специалистов.

В целом, действительно, весь процесс обучения, как уже было упомянуто выше, не из простых. К концу первого года как минимум 50 % студентов не проходят курс по какой-либо причине: либо не набрали достаточного количества баллов для прохождения, либо, даже если и смогли набрать достаточно баллов, не смогли выдержать напряжение и выбывают по собственной инициативе.

Если сравнивать системы обучения в Болгарии и Голландии, то это две полностью противоположные системы. В Болгарии как преподаватели, так и студенты, хотят лишь поставить (получить) оценку, и забыть об экзамене и учебном процессе. К примеру, преподаватель по «Политическому

маркетингу» разрешает приносить учебник на экзамен (который он до этого очень настоятельно требует от всех студентов купить за сверхзавышенной цене)», и потом, объявляя вопрос, говорит, на каких страницах можно найти ответы. Порой даже бывали случаи, когда без наличного учебника студентов не допускали к экзамену. В Голландии о такой схеме никто бы даже не подумал, так как знания, которые остаются у студентов именно «в голове, а не на бумаге», ценятся выше всего остального.

Известным есть факт, что в болгарские университеты легко поступить и еще легче закончить любую степень образования. Это, скорее всего, исходит из-за того, что количество кандидатов в студенты очень мало, и за них борются все: как государственные, так и частные университеты. В последние годы часто некогда элитные специальности остаются недоукомплектованными (Кризис, 2016), а это напрямую оказывает влияние на финансирование отдельных университетов, так как «деньги идут вслед за студентом». Доходит до того, что уже почти не проводятся вступительные экзамены, а студентом может стать любой, кто имеет диплом среднего образования.

Ситуацию усугубляет тот факт, что на данный момент в активную жизнь входит молодое поколение, которое родилось во второй половине 90-х, начале 00-х годов – годы тяжелейших кризисов в истории Болгарии.

Нельзя забывать и то, что лучшие из выпускников сразу после окончания среднего образования едут получать образование за рубежом, и таким образом поддерживают и усиливают тренд «оттока мозгов» из Болгарии.

Известно, что значительная часть тех, которые записываются в болгарские университеты и проходят первые два курса обучения, потом прекращают свою учебу, так как предпочитают эмигрировать в США, после полученного цивилизационного шока, который молодые люди переживают при посещении самой развитой страны мира во время летних студенческих бригад, организованных с активным содействием официальных американских властей.

От нынешних студентов уже практически не требуется посещать как лекционные курсы, так и семинарские занятия, если такие предусмотрены, и в большей своей части молодые люди работают полный рабочий день в городе, где находится их высшее учебное заведение, и только самые мотивированные из них иногда посещают лекции, чтобы показать какое-то уважение к дисциплине и преподавателю.

В таких условиях последние, как ни старались, никак не могут наполнить аудитории, что часто заставляет их искать и вводить своеобразные дистанционные формы общения со своими молодыми коллегами через разнообразные социальные сети.

Такая атмосфера для работы скорее всего влияет и на общую мотивацию преподавательского состава, что превращает весь этот процесс в порочную замкнутую систему, которая только производит дипломы для высшего образования в индустриальных количествах.

Однако, как показывает опыт последующей реализации, планирование нужд национальной экономики оставляет желать намного лучшего – т.е., государственный заказ идет на рабочие позиции, которые в конце срока обучения студентов либо уже не существуют, либо еще не созданы. Таким образом, несмотря на то, что среди людей с высшим образованием регистрируется низкий уровень безработицы, в целом они не работают по усвоенным ими специальностям и даже на позициях, где не требуется высокого уровня образования.

Для страны, как Болгария, это является огромными неэффективными расходами, чье единственное полезное свойство в том, что оно является своеобразным заместителем молодежной безработицы – иначе говоря, лучше, чтобы молодые люди хотя бы несколько раз в год посещали университет и общались с интеллигентными людьми, чем засиживались в квартальных кафе среди не очень амбициозной публики.

Те из студентов, которые все-таки получают шанс показать свои компетенции по соответствующей специализации, очень часто разочаровывают своих работодателей неполнотой умений, что заставляет последних

вести вторичное обучение, чтобы превратить своих сотрудников в качественных и полноценных работников в конкретном бизнесе.

Конечно, на университетском уровне делаются попытки привлекать иностранных студентов, но в этом направлении некоторые частичные успехи наблюдаются в отношении только представителей болгарских исторических диаспор в Бессарабии, на территории Сербии и Северной Македонии. Пока даже не приходится мечтать о тех временах 30 летней давности, когда только в экономическом университете в Софии учились представители более 70-ти стран со всего мира.

В последние годы, после осознания официальными властями демографической катастрофы в Болгарии, предпринимаются более масштабные меры для привлечения внешних студентов. Соответствующие меры однако не имеют системного характера и выглядят больше как пиар ходы в контексте тех или иных общественно-политических событий конкретного момента.

Наше видение по поводу перспектив болгарского высшего образования вписывается в общий взгляд в контексте интеграционных процессов на евросоюзовском пространстве. Напоминаем, что в рамках этого регионального образования наша территория специализируется в производстве зерновых культур и туристических услуг. Рассматривая вопрос под этим углом, становится предельно ясно, что в долгосрочной перспективе Болгария имеет лишь необходимость готовить кадры для агропромышленного и туристического секторов. То есть, огромная часть нынешних университетов просто «не вписывается» в будущую болгарскую экономику, так как ей точно не будет нужна большая часть нынешних преподаваемых специальностей, которые образовывались, когда страна имела принципиально другую структуру экономики и была ядром развития высокотехнологической индустрии на мировом уровне в рамках другой системы разделения труда.

В таком контексте общая картина не выглядит настолько пессимистичной, как это выглядит с первоначального поверхностного взгляда. Многочисленные примеры могут быть представлены в этом отношении. На примере Украины

очевидно, что каждая ее область не может поддерживать целый спектр высших учебных заведений, и они концентрируются в нескольких больших университетских центрах в рамках государства. Именно такая ситуация и в нашем квазигосударственном объединении ЕС – очевидно, что развитие у нас получают те университеты, которые готовят соответствующих востребованных специалистов в сельском хозяйстве и туризме, а все остальные ВУЗ-ы постепенно исчезнут из-за нехватки обучаемых студентов, так как не будет рыночного спроса на специалистов соответствующего профиля.

Нидерланды, как самая развитая часть ЕС, будет и впредь привлекать наиболее мотивированных молодых людей, чтобы «внедрить» их в свою систему высшего образования. Последняя, как любая национальная система образования, готовит кадры для своих нужд, и она никогда не будет иметь ничего против того, чтобы получать уже почти готовый «материал» из менее развитых частей ЕС, чтобы моделировать его согласно потребностям своей собственной экономики. Во всех веках человеческое развитие шло именно таким путем, и мы – даже если являемся самыми лояльными местными патриотами, никак не можем его остановить, при условии существования в едином экономическом пространстве более развитых территорий, таких, как Нидерланды. Как, примерно, никто не может остановить молодого человека из одной менее развитой области Украины искать свое счастье в Киевской городской агломерации, или после либерализации визового режима – на едином евросоюзовском пространстве.

Конечно, существует и другой гипотетический вариант, при котором наши страны – Болгария или Украина, начнут вписываться в другие геостратегические проекты - уже как самые развитые территории в их рамках. Тогда, как показывает исторический опыт, наши государства будут являться теми самыми развитыми территориями, которые будут своеобразными притягательными центрами развития для молодых людей, мечтающих о блистательной карьере и реализации.

Как будет развиваться наш мир, пока не очень ясно. Мы пока должны готовиться к эпохальными событиями, связанных с тем фактом, что глобальная экономика достигла вершины развития, после которой объективно следует неизбежный этап деглобализации и построения региональных зон развития. Это будут очень сложные процессы, которые в очередной раз потребуют от каждого из нас колоссальной концентрации сил и волевых качеств. Но, как говорят китайцы: «счастливы те, которые живут в переломные времена».

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Матеев, Е., (2015 (1987)). Структура и управление экономической системой. София, Университетское издательство УНСС.
2. Дуранкев, Б. (1999). Начало и конец Третьей мировой войны, интернет издательство «Читанка»
3. Григориев, О. (2016 (2014)). Эпоха роста. Лекции по неоекономике. Расцвет и упадок современной экономической системы. Издательство «Восток-Запад».
4. Хитов, М. (2018). Феномен международного прогнозирования и планирования, Университетское издательство УНСС.

REFERENCE

1. Mateev, E. (2015 (1987)), *Struktura i upravlenie ekonomicheskoy sistemy* [Structure and management of the economic system], UNWE University Publishing House.
2. Durankev, B. (1999). *Nachalo i konets Tret'yey mirovoy voyny* [The Beginning and the End of the Third World War, Internet Publishing House «Chitanka»].
3. Grigoriyev, O. (2016 (2014)). *Epokha rosta. Lektsii po neoeconomike. Rastsvet i upadok sovremennoy ekonomicheskoy sistemy* [The Age of Growth. Lectures on neoconomica. Bloom and decadence of the global economic system. East-West Publishing House].
4. Hitov, M. (2018). *Fenomen mezhdunarodnogo prognozirovaniya i planirovaniya* [Phenomenon of International Forecasting and Planning, UNWE University Press].

АНОТАЦІЯ

У статті проводиться порівняльний аналіз систем вищої освіти двох країн Євросоюзу – Болгарії та Нідерландів, в контексті інтеграційних процесів, які здійснюються в цьому регіональному об'єднанні на великому Євразійському континенті.

На прикладі двох університетів, у яких одночасно вчиться один із співавторів цієї статті, розглядаються методологія і методика навчання в обох цих країнах Євросоюзу, розглядаються деталі навчального процесу, що дає змогу наочно показати структуру навчальної діяльності і прийоми викладання, які використовуються в обох вищих навчальних закладах Союзу.

Порівнюючи ситуацію в обох країнах, автори дослідження проводять паралелі, пов'язані з висновками щодо загальних цілей систем вищої освіти цих частин Євросоюзу, роблять висновки про перспективи подальшого розвитку процесу підготовки кадрів для потреб економік Болгарії та Нідерландів, в контексті тенденції розвитку глобального світового господарства.

Робиться висновок про те, що перспективу розвитку в Болгарії отримують ті вузи, які краще пристосувалися до ринкової кон'юнктури і готують відповідних фахівців у пріоритетних секторах болгарської економіки, а всі інші університети будуть змушені закритися через недостатню кількість студентів.

У Нідерландах, як найрозвиненішій частині ЄС, і надалі можливість залучати найбільш мотивованих молодих людей країн Європи, щоб долучати їх до власної економіки через місцеву систему вищої освіти.

Розглядається й інший гіпотетичний варіант, за якого деякі країни Східної Європи, в т.ч. і Болгарія, могли б скористатися своїм вже накопиченим науково-технічним і індустріальним потенціалом, щоб розглядати альтернативні варіанти свого майбутнього розвитку, в якості генератора високотехнологічних ідей і виробництва.

Ключові слова: *Болгарія, Нідерланди, система вищої освіти, перспективи, навчання, реалізація, Євросоюз.*

АННОТАЦИЯ

В публикации проводится сравнительный анализ систем высшего образования двух стран Евросоюза – Болгарии и Нидерландов, в контексте интеграционных процессов, которые осуществляются в этом региональном объединении на большом Евразийском континенте.

На примере двух университетов, в которых одновременно учится один из соавторов этой статьи, рассматриваются методология и методика обучения в этих странах Евросоюза, анализируются детали учебного процесса, чтобы наглядно показать как структуру учебной деятельности, так и приемы преподавания, которые есть на вооружении в этих высших учебных заведениях Евросоюза.

Сравнивая ситуацию в двух странах, авторы исследования проводят параллели, связанные с выводами относительно общих целей систем высшего образования этих частей Евросоюза, делают выводы о перспективах дальнейшего развития процесса подготовки кадров для нужд экономик Болгарии и Нидерландов, в контексте тенденции развития глобального мирового хозяйства.

Делается вывод о том, что перспективы развития в Болгарии получают те вузы, которые лучше приспособились к рыночной конъюнктуре и готовят соответствующих востребованных специалистов в приоритетных секторах болгарской экономики, а все остальные университеты будут вынуждены закрыться из-за недостаточного количества студентов.

Нидерланды, как одна из самых развитых частей ЕС, и впредь будут привлекать наиболее мотивированных молодых людей стран Европы, чтобы «вписывать» их в свою экономику через местную систему высшего образования.

Рассматривается и другой гипотетический вариант, при котором некоторые страны восточной Европой, в т.ч. и Болгария, могли бы воспользоваться своим уже накопленным научно-техническим и индустриальным потенциалом, чтобы рассматривать другие варианты своего будущего развития, в качестве генератора высокотехнологических идей и производства.

Ключевые слова: *Болгария, Нидерланды, система высшего образования, перспективы, обучение, реализация, Евросоюз.*

УДК 8Г23

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-272-282

**PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING
FOREIGN LANGUAGE OF PRESCHOOLERS**

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ
ДОШКОЛЬНИКОВ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА**

Олена Чернякова,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та
педагогіки дошкільної освіти в
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
м.Переяслав, Київська обл.,
вул. Сухомлинського 30,
08401.

Olena Cherniakova,

PhD in Pedagogical sciences,
Associate professor of the
department of psychology and
pedagogy of preschool
education
Pereiaslav-Khmelnyskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University
Sukhomlynskooho str., 30,
Pereiaslav, Kyiv reg., 08401

ABSTRACT

The article discusses current approaches to foreign language learning by older preschoolers. Also, the basic contrasts between language and speech are revealed, the great potential of the educational effect of foreign language on older preschoolers is shown. Children's speech does not develop by itself, it is inextricably linked to the development of the whole personality. Up to six years, the child's native language is practically formed. She speaks in short, well-constructed sentences. But knowing your mother tongue is not just about knowing words and being able to build sentences correctly. The child must learn to speak, that is, to master a coherent speech, which is not just a sequence of words and sentences, but also a sequence of coherent thoughts, expressed by correctly chosen phrases of correctly constructed sentences.

The development of communicative communication of preschool children takes place both in the course of education and in communication with children and adults, in the work of kindergartens, schools and at home. Cohesive speech of children comes in two forms - dialogical and monologue. Conversational speech is the simplest, situational and emotional form of oral language. In the territory of our country, in the speech of both adults and children, there is a negative transfer of elements of one language system into another. This transposition appears in the lexical, phonetic and grammatical interferences in the Ukrainian language. Language homonymy is also quite common (words that have a common sound complex but are different in meaning).

Key words: *urgent approach, language, speech, potential an educational action.*

Постановка проблеми. У наш час проводиться пошук шляхів, які дали б можливість підвищити темп навчання, не знижуючи вимог до якості знань учнів. Але суттєвим є зауваження, що перш ніж прийняти певне рішення про кращий шлях навчання мов добре було б дати визначення самої мови. У кращих лінгвістів і психологів мова тлумачиться як складне системне рівневе утворення, що є основним засобом людського спілкування. Слід погодитися з Є. І. Пасовим (Пассов, 1967) у тому, що без мови людське спілкування неможливе, а без спілкування не може бути й суспільства, а відповідно – людини. Без мови не може бути й мислення, тобто розуміння людиною дійсності і себе в ній.

Актуальність дослідження. Складно перелічити і викласти всі існуючі погляди на проблему мови і мовлення, але щоб наочно показати відмінності у висвітленні даної проблеми і у висновках, що при цьому робляться, варто провнести ґрунтовне дослідження. Розмежування мови і мовлення становить основний зміст теоретичних праць багатьох психологів і лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розмежування мови й мовлення лежить в основі фонологічного вчення. Між ними існує тісний зв'язок і взаємозумовленість. Мова існує тільки тоді, коли вона реалізується в конкретних

мовленнєвих актах. Мова і мовлення можуть розглядатися як дві взаємопов'язані сторони одного й того ж явища-мовленнєвої діяльності. На основі праць, присвячених даній проблемі, можна виділити такі характеристики мови і мовлення:

1. Мовлення характеризується як індивідуальне явище, а мова – загальне.
2. Мовлення – це психічне явище, а мова-соціальне.
3. Мовлення динамічне, змінне, а мова прагне статичності.
4. Мова підпорядкована лінгвістичним закономірностям, а мовлення лінгвістично нерегулярне.
5. Мовлення історичне, а мова ахронічна!
6. Мова – це суть, мовлення - її вияв.

Такі основні протиставлення між мовою й мовленням, що створюють взаємозумовленість обох цих явищ. У той час В. А. Звегинцев (Звягинцев, 1997) пише: «Мовлення й мова тісно зв'язані між собою і одне одне взаємно передбачають: мова – це щось соціальне за суттю і незалежне від індивіда, мова необхідна, щоб мовлення було зрозумілим і справляло свою дію».

На захист тісного зв'язку мови і мовлення стають багато вчених. Вони висловлюють думку, що мова і мовлення перебувають у тісному взаємозв'язку. Таким чином, встановлюється взаємозв'язок між мовою і мовленням: мова, будучи одночасно і знаряддям, і продуктом мовлення, є одним із продуктів діяльності нашої психічної організації.

Мета статті. Всебічне дослідження проблеми щодо навчання дошкільників іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Соціальна поведінка людини зумовлена, у першу чергу, можливістю спілкування за допомогою мови. Вербальна комунікація є в цьому плані умовою існування людини в суспільстві, що дає їй можливість розвивати матеріальне виробництво як основу життя.

Мова є первинною природною формою вираження думки людини. У цьому плані вона єдиний і, відповідно, достатній засіб вираження мислення. Однак це зовсім не означає, що засоби вираження мислення замкнені лише у звуковій матеріальній оболонці і ізольованій від усіх умов, із яких

складається конкретна ситуація спілкування. Мовне спілкування не відбувається у вакуумі, а учасники комунікації підпадають під вплив усіх обставин, що включаються в комунікацію спілкування, усвідомлення яких у тій чи іншій мірі наявні в мовленнєвих актах.

Процес вербальної комунікації відбувається в конкретній ситуації завжди прив'язаний до конкретних осіб, особливостей їхнього голосу, міміки, до контексту-теми розмови. Усі ці умови перетворюють загальну схему комунікації в мовленнєвий акт у взаємодії відповідно мовних факторів з усіма іншими факторами, такими як психічний стан того, хто говорить, і його, манера жестикулювати.

У живе мовленнєве спілкування між комунікантами (з учителем і учнем, учнями) вплетено багато обставин, причому позамовні фактори лише супроводжують мовлення. Усі позамовні фактори відіграють допоміжну роль у спілкуванні і при навчанні лексичного пласту мови, мова ж – головну.

Екстралінгвістичний фактор не включений і не може бути включений у структуру мови тобто мовна система функціонує незалежно від зовнішніх факторів і в принципі не потребує якихось додаткових заходів для виявлення змісту висловлювання. Однак можлива надлишковість мови, при всьому розкритті в природних умовах знімається шляхом включення в комунікацію екстралінгвістичних засобів, що підкріплюють абсолютну однозначність конкретного мовленнєвого акту.

У деяких випадках зняття надлишковості мовленнєвого висловлення може бути доведено до такої міри, коли фактично руйнується комунікація. Певними жестами закріплюються конкретні слова, що при навчанні лексичному матеріалу дає можливість учням «бачити» елементи фрази. Використання в тій чи іншій ситуації жестів, притаманних носіям мови, повністю знімає мовну надлишковість і сприяє розширенню словникового запасу. Такими є жести, що означають схвалення, незадоволення, особливості жестикуляції при лічби зупинці таксі, вітанні, при вираженні невпевненості, подиву співрозмовника.

Усе розглянуте вище не виключає особливостей іноземної мови як навчального предмета. За І. О. Зимньою (Зимняя, 1973) специфіка полягає в тому, що він характеризується рисами, притаманними взагалі мові як знаковій системі. В той же час його специфіка визначається цілим рядом відмінних від рідної мови особливостей опанування і володіння нею. Очевидно, що іноземна мова за рядом ознак відрізняється й від будь-якої іншої навчальної дисципліни. І. А. Зимняя підкреслює той факт, що іноземна мова є одночасно і метою, і засобом навчання.

Кожна система навчання цілеспрямована, тобто будується не довільно, а за таким розрахунком, щоб найбільш успішно досягти поставленої мети. У свою чергу мета визначає спосіб і характер діяльності. Розглядаючи загальноосвітні цілі при вивченні іноземної мови Л. В. Щерба (Щерба, 1974) показав, що в цьому процесі людина начебто «усвідомлює» своє мислення, тобто поглиблено пізнає способи оформлення думки; знайомиться з новою інформацією про систему мови, історії, географії, літератури та інших сторін життя країни. Він вважає, що «повністю опанувати рідну мову, тобто оцінити все її багатство, усі її виражальні засоби, можна тільки вивчаючи якусь іноземну мову».

Поряд з головними завданнями перед дошкільниками ставиться завдання практичного опанування іноземної мови. Іноземна мова як навчальний предмет має великий потенціал виховної дії на старших дошкільників. Заняття іноземною мовою сприяє формуванню важливих рис характеру. Як вказує Н. І. Гез (Гез, 1992) робота над мовою розвиває у дітей самостійність, охайність, наполегливість і здатність переборювати труднощі.

Навчання іноземній мові повинне забезпечити комплексну реалізацію практичної, освітньої, виховної й розвивальної цілей проаналізувавши які можна визначені найголовніші з них:

- практичною метою є результат навчання дошкільників спілкуванню іноземною мовою (аудіюванню, говорінню, читанню, письму);

- виховна мета передбачає формування навиків і вмінь інтелектуальної праці, розвиток пізнавальної активності дошкільників та формування його творчої індивідуальності;
- навчальна мета означає розвиток логічного мислення, пам'яті, уваги, розширення кругозору і підвищення загальної культури дошкільників;
- розвивальна мета передбачає розвиток інтелектуальної, емоційності й мотиваційної сфер особистості дітей.

Ці цілі перебувають у взаємозв'язку і взаємовідношенні, при цьому, на думку Л. В. Щерби, провідною є практична ціль, а інші досягаються в процесі опанування іноземної мови в умовах активної пізнавальної діяльності самих учнів. У залежності від цілі відбувається зміна навчання. Проблема взаємодії цілей і змісту навчання постала в педагогіці давно. К. Д. Ушинський (Ушинський, 1983) вказував на залежність між цими категоріями: «Вірно побудована програма навчання передбачає успіх навчання, забезпечує нормальне напруження сил учнів, їх інтерес до навчання і можливість відносно швидкого засвоєння матеріалу». У сучасній методиці викладання іноземних мов існує думка про те, що цілі навчання відіграють провідну роль при визначенні завдань і змісту навчання.

Якщо ми хочемо отримати запланований результат, то повинні виразити його в ідеальному вигляді у цілі навчання, точніше у її компонентному змісті. Проаналізувавши дослідження лінгвістів та психологів можна виділити такі основні компоненти змісту навчання англійської мови. Перший компонент – це лінгвістичний. Його можна охарактеризувати так: навчання дошкільників у послідовності від мовлення (як процесу використання мовних засобів у комунікативних цілях і продуктів цього процесу) до мови (як соціально значимому коду і правилам його функціонування) на основі положень науки про мову-лінгвістики.

Психологічний компонент – це формування в дітей мовленнєвих навиків і вмінь для користування мовою, що вивчається, у комунікативних цілях на основі теорії мовленнєвої діяльності, розробок у психології.

Методологічний компонент – це формування у дітей дошкільного віку раціональних прийомів навчання: набуття знань шляхом спостереження за фактами мови і шляхом їх аналізу, навичок і вмінь роботи з навчальним матеріалом, оволодіння самоконтролем.

Провідною функцією предмета «Іноземна мова» є функція спілкування, тобто вміння отримувати й передавати певну інформацію засобами мови, що вивчається. Компоненти змісту навчання відрізняються від інших предметів. Зміст навчання іноземної мови включає адаптовану сукупність знань, умінь і навичок у комунікативній діяльності на основі даної мови. Розрізняють чотири основні види комунікативної мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання й письмо. Навчити мови – це значить закласти основи граматики, фонетики, лексики.

Мова як засіб спілкування виникла й існує як звукова мова, і володіння системою її звуків є обов'язковою умовою спілкування в будь-якій її формі. Мова буде сприйматися слухачем важко, спотворено, або зовсім не буде зрозумілою, якщо мовець порушує фонетичні мовні норми. Слухач не зрозуміє зверненого до нього мовлення, якщо сам не володіє навичками вимови.

Однак фонетика не вивчається як самостійний аспект мови, діти повинні володіти навичками вимови, що здійснюється в ході навчання усного мовлення і читання. Відповідно до принципу апроксимації виділяють два завдання:

1. Оволодіти обмеженим обсягом фонетичного матеріалу, необхідним і достатнім для актів комунікації.

2. Оволодіти приблизно правильною вимовою, вивчити повний зразковий літературний стиль вимови.

Граматичний матеріал включає певні правила, достатні для користування мовою як засобом спілкування і реальні для його засвоєння в даних умовах.

Сучасний стан теорії навичок і вмінь в іноземній мові дозволяє виділити чотири основні етапи роботи над граматичним матеріалом:

1. Етап презентації граматичних явищ і створення орієнтовної основи для подальшого формування навичок.

2. Формування мовленнєвих граматичних навичок шляхом їх автоматизації в усному мовленні.
3. Включення мовленнєвих навичок у різні види мовлення.
4. Розвиток мовленнєвих умінь.

На думку Є. І. Пассова (Пассов, 1967) нерідко після курсу навчання можна спостерігати, як діти, вміючи утворити ту чи іншу граматичну форму, не можуть застосувати знання в мовленні. Причину слід шукати в стратегії навчання, яка передбачає попереднє запам'ятовування граматичного матеріалу у відриві від виконуваних ним мовленнєвих функцій. Найважливішою умовою тут є ситуативність. Істотною рисою комунікативного методу, яка принципово відрізняє його від інших, є те, що ситуативність визначається необхідною не тільки для розвитку вміння, але й для формування навичок.

Л. В. Щерба (Щерба, 1974) вказував, що метод «вільного спілкування» набагато кращий для сучасного суспільства, але й він має недоліки: вивчають розмовне мовлення, оволодівають усним, однак при цьому слабо знають граматику і не мають поняття про норми літературної мови – тієї мови, якої навчаються в результаті вільного спілкування. Щоправда, метод має свої переваги: тільки в умовах безпосереднього спілкування можна до кінця зрозуміти спосіб мислення людей, котрі є носіями тієї чи іншої мови, і засвоїти саму мову.

Висновки. У наш час усе більшою популярністю користуються інтенсивні методи навчання іноземних мов. Успішність в оволодінні спілкуванням іноземною мовою, комфортність і мажорність самого навчального процесу призвели до того, що ця ідея зацікавила багатьох викладачів іноземної мови і викликала інтерес у бажаючих вивчати іноземні мови.

Психологи, методисти та фахівці інших напрямів у своїх дослідженнях розкривають особливості цієї технології.

1. Використання прийомів, що активізують свідомі і підсвідомі процеси психіки для створення широкої й ґрунтовної бази.
2. Розробка завдань, що мотивують спілкування.
3. Оптимальна організація колективної взаємодії дошкільників між собою і з учителем.

Таким чином, проведений у статті аналіз сучасної психолінгвістичної, психологічної й методичної літератури розкрив специфіку навчання іноземної мови і виділив кардинальні проблеми, пов'язані з питанням «чого навчати». Педагоги, які володіють мистецтвом організації такого навчального процесу, що сприяв би успішності навчання іноземної мови можуть досить на високому рівні викладати матеріал мови, яка вивчається дітям старшого дошкільного віку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гарднер А. English for school London. 1999.
2. Гез Н И. Английский язык для дошкольников. Москва: Просвещение, 1992. 224 с.
3. Звягинцев В. А. Язык и речь. Москва: Просвещение, 1997. 128 с.
4. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. Москва. Педагогика, 1973. 64 с.
5. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики. Москва. Смысл, 1999. 180 с.
6. Пасов Е. Л. Коммуникативные упражнения. Москва: Просвещение, 1967. 99 с.
7. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. С.: Рад. шк., 1983. Т. 1. 278 с.
8. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Наука. 1974. 345 с.

REFERENCES

1. Gardner, A. (1999). Gardner English for School London.
2. Gez, N (1992). Angliyskiy yazyk dlya doshkol'nikov [English for preschoolers]. Moskva: Prosveshchenie., 224 [in Russian].
3. Zvyagintsev, V. (1997). Yazyk i rech'. Moskva [Language and speech]: Prosveshchenie. 128 [in Russian].
4. Zimnyaya, I. (1973). Psikhologicheskie aspekty obucheniya govorenuyu na inostrannom yazyke [Psychological aspects of teaching speaking a foreign language]. Moskva. Pedagogika., 64 [in Russian].

5. Leont'yev, A. (1999). Osnovy psikholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]. Moskva. Smysl, 180 [in Russian].

6. Pasov, E. (1967). Kommunikativnye uprazhneniya [Communicative exercises]. Moskva: Prosveshchenie, 99 [in Russian].

7. Ushynskiy, K. (1983). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works], 1, 278 [in Ukraine].

8. Shcherba, L. (1974). Yazykovaya sistema i rechevaya deyatel'nost' [Language system and speech activity]. Leningrad: Nauka, 345 [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті обговорюються сучасні підходи до вивчення іноземних мов старшими дошкільниками. Виявлено основні контрасти між мовою та мовленням, показаний великий потенціал виховного впливу іноземної мови на старших дошкільнятків. Мовлення дітей розвивається не саме по собі, воно нерозривно пов'язане з розвитком особистості. До шести років рідна мова дитини практично формується, переважає здатність говорити короткими, добре побудованими реченнями. Проте, дитина повинна навчитися говорити, оволодіти зв'язним мовленням, яке є не просто послідовністю слів і речень, а й послідовністю зв'язних думок, виражених правильно підібраними фразами.

Розвиток комунікативності дітей дошкільного віку відбувається як в процесі навчання, так і в процесі спілкуванні з дітьми та дорослими. Згуртоване мовлення дітей буває двох форм - діалогічної та монологічної. Розмовне мовлення - найпростіша, ситуативна та емоційна форма усної мови. На території нашої країни в мовленні і дорослих, і дітей відбувається негативне перенесення елементів однієї мовної системи в іншу. Ця транспозиція з'являється в лексичних, фонетичних та граматичних втручаннях в українській мові. Досить поширеною є мовна омонімія.

Ключові слова: *термінологічний підхід, мова, мовлення, потенціал навчальної дії.*

АННОТАЦИЯ

В статье обсуждаются современные подходы к изучению иностранных языков старшими дошкольниками. Выявлены основные контрасты между языком и речью, показан большой потенциал воспитательного воздействия иностранного языка на старших дошкольников. Речь детей развивается не сама по себе, она неразрывно связана с развитием личности. К шести годам родной язык ребенка практически формируется, преобладает способность говорить короткими, хорошо построенными предложениями. Однако, ребенок должен научиться говорить, овладеть связной речью, которая является не просто последовательностью слов и предложений, но и последовательностью связных мыслей, выраженных правильно подобранными фразами.

Развитие коммуникативности детей дошкольного возраста происходит как в процессе обучения, так и в процессе общения с детьми и взрослыми. Сплоченное речи детей бывает двух форм - диалогической и монологической. Разговорная речь - самая простая, ситуативная и эмоциональная форма устной речи. На территории нашей страны в речи и взрослых, и детей происходит негативный перенос элементов одной языковой системы в другую. Эта транспозиция появляется в лексических, фонетических и грамматических вмешательствах в украинском языке. Достаточно распространенной является языковая омонимия.

Ключевые слова: терминологический подход, язык, речь, потенциал учебного действия.

УДК 811.161.2:303.094.4]:[004:32]-049.5
DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-283-304

LANGUAGE IDENTIFICATION AS A MECHANISM FOR PROVIDING OF INFORMATION-POLITICAL AND SOCIAL SECURITY

МОВНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

ЯЗЫКОВАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ КАК МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО- ПОЛИТИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Людмила Шимченко,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри
документознавства,
e-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», вул.
Сухомилинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Роман Гордєєв,
кандидат технічних наук,
викладач кафедри
документознавства
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-3362>
e-mail: kaf.dz@ukr.net
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», вул.
Сухомилинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Liudmyla Shymchenko,
Ph.D. in Philosophy, Associate
Professor, Associate Professor of
Department of scientific discipline
of documentation,
e-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>
Pereaslav-Khmelnyskyi Hryhorii
Skovoroda State Pedagogical
University, 30, Sukhomlynskoho
Street, Pereaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Roman Hordeev,
Ph.D. in Technical sciences,
lecturer of Department of
scientific discipline of
documentation
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-3362>
e-mail: kaf.dz@ukr.net
Pereaslav-Khmelnyskyi Hryhorii
Skovoroda State Pedagogical
University, 30, Sukhomlynskoho
Street, Pereaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Олександр Бабак,
викладач кафедри
документознавства
e-mail: post08400@ukr.net
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», вул.
Сухомилинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Oleksandr Babak,
Ph.D. in Technical sciences,
lecturer of Department of
scientific discipline of
documentation
e-mail: post08400@ukr.net
Pereaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University, 30,
Sukhomlynskoho Street,
Pereaslav-Khmelnytskyi, Kyiv
region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article describes the problem of the Ukrainian-speaking sphere of social life with regard to security; attention is focused on the Ukrainian-speaking information space, which forms a system of public opinion, beliefs and motives for action; the necessity to transform the Ukrainian language into a tool for thought of Ukrainians and understanding of social processes is pointed out. In the context of digitalization, the Ukrainian language is presented as an important tool in the system of state document circulation and therefore as a necessary instrument for functional literacy.

This paper concentrates on the language as a civilizational value for Ukrainian society which in the context of hybrid war becomes an object of special protection. For this reason attention is paid to the media activities, through which the language can acquire the status of a unifying force of society in the struggle for state independence.

Considering the Ukrainian language as a state-formative and safe value, the author has emphasized the mechanisms of their provision, namely the media activities, educational institutions of all levels and at all levels of governance for preservation and conscious deepening knowledge of language as a component of national identification.

The author concludes that nowadays there is a fragmentary identification process with an element of consciousness of their national purpose. Language, in this case, plays a role of a conscious

element of the use, an object of dignity and patriotism. The more critical political situation in Ukraine, the more the media raises the language issue: often with a negative-political underlying idea, but more as a unifying-patriotic component of the national structure. The forming the citizens' identification of Ukraine depends to a considerable degree on the media activities and the consolidation of the Ukrainian society to bring the state at the appropriate level of world recognition depends on it. The media, "armed" with the language as one of the archetypal consciousness elements, should build their activities to a considerable degree.

Key words: *identification, the Ukrainian language, language identification, national identification, information-political and social security.*

Постановка проблеми. В травні 2018 року Президентом України було підписано Указ «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України». Документом передбачено забезпечення реалізації громадянами України права на україномовну інформацію на всіх рівнях – від мови державного спілкування, документообігу до україномовної сфери суспільного життя, створення єдиного україно-культурного простору для збереження цілісності української нації. Відповідно до Указу необхідною є розробка державної цільової програми, в рамках якої потрібно передбачити зміни підходів до вивчення і викладання української мови. На всіх рівнях освітньої системи необхідним є забезпечення такого рівня викладання, щоб українська мова поступово ставала для переважаючої частини громадян України головним інструментом мислення, повсякденного спілкування, розуміння суспільних процесів, інструментом функціональної грамотності. В умовах протистояння зовнішній агресії мова набуває ще й безпекового виміру. Тому виникає необхідність на безпекову складову в системі застосування української мови звернути особливу увагу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання мовної ідентифікації досліджується тривалий час і вченими різних країн. Але питанням мови, як консолідуючого елементу, як

своєрідному «гаранту» збереження державності, увагу приділяти стали лише в останній час, особливо в умовах нав'язаної Україні гібридної війни. На знищення мови як один із перших кроків по відношенню до завойованих народів звертає увагу Т. Артьомова (Артьомова, 2017), на мову як пріоритетну ознаку цивілізації вказує С. Хантінгтон (Хантінгтон, 1994), на взаємозалежність мови та державності вказує Г. Філіпчук (Філіпчук, 2002), на ролі мови ЗМІ наголошує О. Злобіна (Злобіна, 2002), на питанні розбудови народом політичної нації завдяки ідентифікації та мові акцентує увагу Степико М.Т. (Степико, 2011) та ін.

Метою статті постало: розглянути проблему україномовної сфери суспільного життя з позицій безпекового виміру. Відповідно до поставленої мети були сформульовані **завдання** по розгляду: української мови як інструменту мислення українців та розуміння суспільних процесів; мови як цивілізаційної цінності для українського суспільства, що в умовах гібридної війни перетворюється на об'єкт особливого захисту; україномовного інформаційного простору, що формує систему суспільних поглядів, переконань та спонукань до дії.

Виклад основного матеріалу. В умовах зіткнення цивілізацій, про які попереджав С. Хантінгтон (Хантінгтон, 1994: 33) в 90-і роки ХХ ст., коли лінії фронтів проходять по лініях розлому між цивілізаціями, а держави свою політику вибудовують на основі цивілізаційного протистояння, для України, що стала в одному з таких епіцентрів подій об'єктом протистояння, проблема безпеки постала понад усе. Крім того, внутрішні політико-економічні сили, що приєднались до цивілізаційного протистояння, завдають не меншої небезпеки українському суспільству та державному суверенітету. Тому, в умовах нав'язаної гібридної війни та внутрішньополітичного протистояння, необхідним постає пошук об'єднавчих чинників, завдяки яким можливим стане згуртування українського суспільства, знаходження шляху збереження і державності, і суверенітету. Мова, в даному випадку, повинна виступити як один із консолідуючих елементів, як своєрідний «гарант» збереження державності.

Гібридні війни приховують її глибинні засади – розпочату історичну битву за цінності суспільного життя. Такі цінності на поверхні виступають, як правило, в матеріальній формі: загарбницькі дії завжди пов'язані з хижацьким захопленням цілком конкретних територій, ресурсів, майна. Однак, основу суспільного життя становить культура, яка, у свою чергу, обумовлена цінностями духовними; саме битвою за такого роду цінності за своєю природою виявляється будь-яка військова агресія, бо вона спрямована на приниження, поневолення, знищення ворога – на досягнення моральної переваги над «іншим» варварським способом (Арт'ємова, 2017: 7). Знищення мови – це один із перших кроків знищення завойованих народів, тому на мову як об'єкт захисту варто звернути увагу.

Мова, як елемент культури, є духом народу, методологією суспільної поведінки, тому знищення мови стає одним з вагомих завдань в гібридній війні. Варто погодитись з думкою Г. Філіпчука, що можна втратити все і навіть державу, але повернути її, якщо збережена мова. Народ, який втрачає мову, ніколи свою державність не здатен повернути (Філіпчук, 2002: 364). У випадку, коли український народ тривалий час зазнавав деетнізації, перейшов в якійсь частині на вживання соціально престижної мови, не мав тривалий період власної держави – тоді мовне питання повинне перейти в політичну площину як консолідуюча сила, як базовий елемент державотворення.

Невирішеність мовного питання в багатомовних, багатоетнічних країнах часто приводить до народних протестів, автономізації, федералізації та розпаду. В умовах глобалізації, коли відбувається міжцивілізаційна акультурація, глибинна уніфікація, народи через ідентифікацію та мову намагаються розбудувати політичну націю. Відповідно до думки М. Степико, нація не стає геополітичною реальністю, суб'єктом та об'єктом міжнародних відносин і права доти, доки вона не сформує національну державу як легітимацію свого права на самовизначення та організацію суспільства (Степико, 2011: 35). Мова, таким чином, може виступити тим самим об'єднавчим елементом процесу творення загальнозначущого, в випадку України на даний момент це може бути збереження

незалежності молодій державі, залишаючись активним учасником глобалізаційних процесів.

Загальнозначущого в контексті можливості прориву на інші висоти, виходу на інші рівні в питанні освітнього розвитку, державного управління, технічно-технологічних досягнень, економічного зростання, навіть церковного єднання. Забезпечення досягнення загальнозначущого можливе завдяки мові, як засобу створення думки, як особливому національному світогляду, як консолідатору політичних процесів. Якщо вважати, що в мові відбито характер народу, його психологічний стан, то досягнення загальнозначущого набуває форми гарантії збереження та зміцнення генофонду, можливості державної стабілізації. Мова, формуючи національну свідомість, наповнюючи її державницьким змістом, забезпечує моральну стійкість, національно-патріотичні почуття та безмежну відповідальність за національний поступ.

Для України, особливо в сучасних умовах гібридної війни та внутрішнього політичного протистояння, мовне питання повинно стати запорукою єдності і державності, міжнаціональної злагоди. Чужа мова й культура, добровільно прийняті чи нав'язані силоміць, ніколи не зможуть виконувати історичних і природо відповідних функцій для української нації. Замінивши власну мову іншою або зберігши її у мізерних величинах, така нація завжди зазнаватиме агресії і депресії, відчуватиме невпевненість і волюнтаризм, недовіру й ворожість до інших, не забезпечуватиме гармонізації міжнаціональних і соціальних стосунків. Це загальне правило стосується всіх народів, які в результаті втрачають інтерес і прагнення до самостійного державницького життя (Філіпчук, 2002: 387).

Загальнозначущим для України на даний момент є – не дати зовнішнім силам та внутрішній політичній продажності довести українське суспільство до втрати національної мови та державності, під якою М.Т. Степико пропонує вважати не тільки певну територію та населення, історичну пам'ять і культуру, але й ціннісне поняття, що визначає конкурентоспроможність норм поведінки та мислення

консолідованих у єдину спільноту етносів, які є суб'єктом формування нації (Степико, 2011: 35).

Варто наголосити на теоретичній моделі нації, запропонованій Ентоні Смітом, де чітко визначаються такі сім характерних рис: культура й мовна диференціація, територія і мобільність, великі розміри, зовнішні відносини, групові відчуття і лояльність, громадянські права, тобто ступінь політизації, економічна інтеграція. На його думку, перші дві ознаки визначають плем'я, перші п'ять – етнічну групу, всі сім – націю (Сміт, 1994: 23). Розуміння нації пов'язують з переважаючим етнічним чи політичним складником: коли нація формується на основі культурної спадщини, чи коли формування відбувається зусиллями політичної сили, що сформувала державу і націєтворчі закони.

Якщо розглянути розуміння нації з позицій переважаючої етнічної складової, то етнічна нація, будучи спільнотою субетнічних груп, які разом з титульним етносом формують своєрідний спосіб буття, що дає їм впевненість в можливості створення власної держави, в гарантованості суб'єктності у ставленні до інших націй і народів, забезпечує процес формування національної самосвідомості та в процесі формування держави відіграє консолідуючу роль. Враховуючи, що національна самосвідомість базовими елементами має мову, територію компактного проживання, культуру, почуття національної гордості, то етнічна складова націєтворчого процесу є, на думку автора, більшою гарантією безпечного та довготривалого існування нації.

Якщо розглядати політичне (громадянське) розуміння нації, коли в основу націєформування закладаються зусилля державного апарату та вірно вибудована законодавча база і правильно підібрані механізми націєтворчих процесів, то національна самосвідомість базовою основою може мати переважно матеріальну переконаність у позитиві в ім'я суспільства державних перетворень, що, на думку автора, для українства може бути переконливою гарантією стабільності існування нації. Тому варто погодитися з думкою М. Степико про те, що немає сенсу протиставляти так зване етнічне та громадянське (політичне) розуміння нації (Степико, 2011: 31).

Україна, знаходячись лише на етапі укріплення власної державності та будучи не моноетнічним утворенням, повинна забезпечувати збереження й розвиток культури титульного етносу в поєднанні з гарантуванням громадянських прав і культурної самобутності всіх етнічних груп, що проживають на її території. В умовах глобалізаційних впливів, що проявляються особливо гостро в системі геополітичного протистояння, Україна, в умовах гібридної війни, більшу увагу звертає на вирішенні загальнополітичних та соціально-економічних проблем, хоча необхідно задуматися і над питанням знаходження поєднувальних національних ціннісних рис, які б сприяли забезпеченню консолідації нації. Мова є однією із цінностей, що в умовах стрімкого поширення цифрових технологій здатна забезпечувати консолідуючу основу нації.

В нових «цифрових» умовах життя, коли людина сприймається як споживач, а не як член політичної спільноти, коли відбувається потужний вплив на свідомість людини, все більше проявляється розмитість у системі меж сучасних спільнот. В такому випадку деякі еліти (політичні чи економічні) використовують націю як когнітивну форму осмислення дійсності для вирішення певних історичних проблем і не завжди враховують особливості культури чи традицій титульного етносу, не говорячи вже про представників інших етносів. Мовне питання в таких державах набуває гостроти і, в деяких випадках, може мати руйнівний характер. Особливо коли еліти не мають єдності навколо основних цінностей і тому неспроможні запропонувати успішний проект розвитку держави та формування нації.

Спрямовуючи вектор розвитку на ЄС українська еліта повинна використати сферу цінностей, а мовну цінність особливо, як платформу для об'єднання народу. Змістом ціннісної платформи ЄС, відповідно до Договору про Європейський Союз (1992-2007 рр.), є: повага людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенство закону, повага прав людини (Договір про ЄС, 2007). Західний світ, об'єднаний спільною історичною долею, проявляється через право націй на самовизначення, парламентаризм, демократію,

правову культуру, верховенство права, ринкову економіку з високими соціальними стандартами. Європейська соціальна справедливість та пріоритетність прав людини, толерантність та підтримка прав меншин, релігійна терпимість та ліберальний індивідуалізм – все це є цінностями до яких прагне і українське суспільство.

Для України крім економічних високих досягнень необхідним, а можливо й переважаючим, постає: використання переваг культурної різноманітності в плані запровадження системи підтримки мови, культури, традицій, вірувань всіх етнічних спільнот. В випадку не підтримання ідеї етнічного плюралізму, етноси залишають за собою право на формування власної держави – тому створення механізму узгодження інтересів різних етносів є головним завданням України, як воюючої держави, як держави, де є хоч і умовний, але поділ на Захід і Схід.

Розкол суспільства, навіть умовний, на Схід і Захід в своїй основі має ціннісний поділ: одної частини на європейські цінності (людину, свободу, приватний простір та ін.), іншої частини – на азійські цінності (державу, порядку замість свободи, справедливість замість права громадян та ін.). Відповідно, як вважає І. Пасько, маємо два принципово конверсійні дискурси, дві соціокультурні парадигми, два ментальних коди, конвергенція та співіснування яких є проблематичними. Ми стали поділеним, розколотим, сегментованим суспільством. А це і є найбільш глибокий чинник кризи української ідентичності (Пасько, 2007: 309). Це є і різне проектування української нації: на Сході – політичної (громадянської), на Заході – етнічної.

Одночасно реалізувати проект української нації складно, так як цінності діаметрально протилежні. Тому необхідним постає – віднайти взаємоприйнятні пріоритети життєдіяльності і на їх основі забезпечити можливість формування української нації. Одним з таких пріоритетів може бути вироблена модель гармонійних стосунків на основі інтегрального діалогу, пошуку загальних ціннісних орієнтирів, пов'язаних з довірою, толерантністю, взаємною повагою до життєвих прав і гідності кожного народу і окремої людини. Прикладом може бути

європейська система цінностей, хоча нині досить часто стала відчуватись формалізованість європейських цінностей. Не випадково на виникаючі внутрішні і зовнішні виклики та загрози європейське співтовариство, як правило, відповідає не силою цивілізаційної ідентичності, а політичними інструментами мультикультуризму, «диференційованої (секторальної) інтеграції», європейського оборонного союзу, нової соціальної європейської політики, ініціативами «Європи різних швидкостей», «Європи ста квітів» й іншими (Артьомова, 2017:17).

Ось чому для України, орієнтуючись на європейські цінності, варто використовувати механізми національної ідентифікації. Україна повинна обов'язково зберегти власну ціннісну ідентичність, вибірково поетапно прищеплюючи європейські цінності, як це в свій не легкий час робила Японія. Ф. Фукуяма акцентує увагу на європейській універсальній культурі споживання, як базовій цінності, завдяки якій Японія увійшла до клубу розвинутих країн світу (Фукуяма, 1990: 141). Україна повинна скористатися можливістю щеплення тих європейських цінностей, які б дали найбільший ефект для зміцнення держави та формування сильного громадянського суспільства. Такою цінністю, на нашу думку, є людина.

Ми акцентуємо увагу на духовних цінностях людини, хоча розуміємо, що самої лише культурної складової замало для об'єднання українського суспільства. Технологія духовного розвитку має охоплювати інтерес людини до власної духовності і в визначенні гідних цілей життя, і в визначенні принципів власного оцінювання саморозвитку та життєвих успіхів. Одним із механізмів, які повинні забезпечувати духовний розвиток людині, повинна бути освіта з пріоритетною метою – формування нової генерації еліти й електорату. В цьому випадку шанси українського суспільства на гуманітарний вихід із проблеми розколу на Захід і Схід є доволі високими.

Науковці, досліджуючи проблему подолання розколу в суспільстві, вказують і на критично-небезпечний шлях можливої консолідації – усвідомлення необхідності, пов'язаної з воєнними діями і їх наслідками; новими катастрофами в

екологічній сфері; через невирішеність переселенської проблеми, через масове збідніння населення. Глобальний ізоляціонізм, витрачання сил на боротьбу лише з перерозподілом багатства і ресурсів та ще більше зубожіння населення, або, як крайність, громадянська війна – консолідація в цьому випадку можлива лише диктаторсько-насильницька зі сторони переможця. Невтішний розглянутий шлях дає підстави для висновку про надзвичайну важливість підготовки свідомості, як елітарної, так і масової, до нових форм людського співжиття на засадах відновлення системи загальнолюдських цінностей у поєднанні із ідеологічними, релігійносвітоглядними, культурно-етичними традиціями.

В сучасну інформаційну епоху якраз ЗМІ найбільше впливають на формування колективної та індивідуальної свідомості, на викристалізацію загальнолюдських цінностей. Завдяки Великому Павутинню формується «надвідкрите» суспільство, в якому через механізм віртуалізації «розчиняється» звичне природне середовище; соціальний простір одночасно і універсалізується, і фрагментаризується. Такий новий простір об'єднує людей за робочим принципом, єдиним інформаційним простором, новими засобами комунікації. Однозначно «інформаційна людина», народжена добою глобалізації, від засобів сучасної електронізації отримує принципово нові задоволення: інформаційні, розважальні, інтегративні, комунікаційні та ідентифікаційні. Інформаційний світ забезпечує людині підкріплення її власних цінностей, допомагає зрозуміти саму себе через зіставлення з іншими, сприяє пізнанню інших людей. Доступне віртуальне середовище кардинально змінює проблему ідентифікації.

Для сучасної України проблеми ідентифікації, свідомості, державності є взаємопов'язаними та взаємозалежними, а всі засоби нинішньої комунікації є тим механізмом, який або сприяє національно-державному розвитку, або може призвести до його руйнації. Особливо важливим є вплив ЗМІ на формування національної свідомості, оскільки вони виступають вагомим засобом створення історико-культурного інформаційного простору держави, який, по суті, є тим духовно-ідеологічним цементам, що скріплює народ у

політичну націю. Відомий фахівець у галузі масових комунікацій В. Лизанчук зазначає, що людські спільноти творяться мережами інформаційних комунікацій, через які передається необхідна державно-політична, суспільно-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація. Національна мережа засобів масової комунікації – це один із «трьох китів», на якому базується державна самосвідомість, поряд з національною інтелігенцією та національною політичною елітою (Карлова).

Державна самосвідомість здатна консолідувати суспільство, поєднати зусилля політичної еліти та національної інтелігенції до формування української політичної нації, як гаранта безпеки та стабільного поступу України. А, зважаючи на те, що процес формування політичної нації в Україні мав з моменту незалежності особливості – на Сході «пострадянсько-проросійську» ідентифікацію (особливо серед політико-економічної еліти), а на Заході «національно-проєвропейську» ідентифікацію, то стає зрозумілим сепаратизм на Сході, «легку» агресію Росії в Криму.

Небезпека інклюзії панросійської ідентичності зберігається, незважаючи на значні зусилля держави та громадянського суспільства у процесі творення української політичної нації. Ця небезпека міститься саме у здатності панросійської ідентичності «кородувати» українську національну ідентичність шляхом формування ілюзії «нерозрізнення» цих ідентичностей через спільний багатовіковий спосіб буття, спільні життєві практики в побуті, освіті, охороні здоров'я, віруваннях та навіть подібності мови тощо. Феномен цього нерозрізнення продовжують вдало використовувати російські політтехнологи на догоду «вежам Кремля». І набір інструментарію не обмежується телевізійною пропагандою, сферами його застосування є політика історичної пам'яті, етнополітика, релігія, мова (АДЦППУ, 2018: 25).

Виявивши в умовах Революції Гідності переважно проєвропейську ідентифікацію, відстоюючи уже п'ять років власний вибір європейських цінностей, Україна постійно зазнає впливів, які прагнуть «розмити» українську ідентичність: генерація сепаратизму на Сході, спроба

побудувати національні автономії в Україні, претензії щодо українського освітнього та мовного законодавства тощо. Те, що Україна з моменту проголошення незалежності постійно перебувала між «Сходом» і «Заходом» та тривалий період не мала чіткої ціннісної визначеності, ускладнило процес національної ідентифікації. Україна свої національні інтереси лише декларувала, обмінюючи їх на фінансові винагороди для окремих «громадян» і цим олігархізуючи процес поступу держави та, маніпулюючи, збіднювала українське суспільство.

Суспільною відповіддю були революції (Помаранчева та Гідності), рух добровольців та волонтерів на початку російської агресії проти України. Але головною відповіддю, на даний час, стали вибори Президента України 21 квітня 2019 року – 72 % за нове обличчя в політиці проти 24 % за стару політичну еліту. Результатом стала зневіра в маніпуляційний олігархат, довіра до тих, хто в політику «не грався» і, основне, віра в себе, як сильної нації, готової до змін та до входження у світовий рівноправний простір. Отже, переломний процес в українській ідентифікації відбувся на користь проукраїнських, орієнтованих на європейські, цінностей.

Від того, яка модель майбутнього України буде вибудована; якими будуть закладені механізми по забезпеченню сформульованих національних інтересів; як буде враховано геополітичний момент в контексті українського бачення себе в світі; які, в умовах продовжуваної війни, економічні, політичні, ідеологічні форми поступу будуть взяті за основу руху до поставленої мети (Україні бути як рівноправній та перспективній серед світових держав); якою буде політична воля еліти та яким рівнем участі у всіх цих процесах буде задіяне громадянське суспільство – залежить збереження українського суверенітету, незалежності, цілісності та поступальності розвитку.

Від всього вище перерахованого залежить зміцнення української національної ідентичності, вагомим елементом якої є українська мова. Відповідно до довідки, наведеної в Аналітичній доповіді НІСД до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році»

українську мову називають рідною дедалі більше українців – 68 % (дані без урахування окупованих територій). Це на 10 % більше ніж п'ять років тому. Водночас мовна практика, як і раніше, дещо відстає від мовної ідентифікації. Розмовляють завжди або переважно українською удома 46–50 % українців, російською – 26–32 % (решта респондентів послуговуються в приватному житті обома мовами). Найважливіша природна причина цього полягає в значній усталеності домінуючих соціальних практик, які для своєї зміни потребують тривалого періоду часу. Проте з факту розбіжності мовної ідентифікації й мовної практики в сучасній Україні випливає й ще один важливий висновок: суспільство готове до подальших кроків із розширення сфери функціонування української мови, і, більше того, має потужний об'єктивний запит на такі дії (АДЦППУ, 2018: 456).

Зміцнення української національної ідентичності, вагомим елементом якої є українська мова, може забезпечуватися засобами масової інформації, хоча потрібно наголосити, що вибір ідентичності – не тільки і не стільки результат попередніх міркувань, скільки наслідок прийняття її через власний життєвий досвід. Варто погодитись з О. Злобіною, що ідентичність великою мірою втратила характер наперед заданості й набула властивостей пошукової активності та вибору привабливих моделей життя. Особливість ситуації полягає насамперед у тому, що сам процес співпереживання, уявного опанування привабливої ідентичності не вимагає жодних попередніх зусиль. Багатоманітність життєвих світів, яка відкривається через друковане слово, потребує для оволодіння нею певного рівня освіченості та культури, а та, що відкривається безпосередньо на телеекрані, дає можливість переживати будь-яку бажану ідентичність будь-якій людині (Злобіна, 2002: 34–35).

Розуміючи, що екранна чи друкована реальність є попередньо сконструйованою, важливо, в умовах становлення України, обтяженого умовами військового протистояння, забезпечити такий рівень конструювання, щоб національна ідентифікація зміцнювалась. В умовах приватних ЗМІ робити це складно, особливо зважаючи на ідентифікаційну

визначеність їх власників. Якщо ЗМІ контролюються певними фінансовими чи політичними групами, вони можуть маніпулювати суспільною свідомістю, упроваджувати не властиві українському суспільству духовно-моральні і політичні цінності, руйнувати духовний фундамент існування української державності. Тому, на думку автора, обов'язково повинні інтенсивно працювати національні ЗМІ, які власну діяльність повинні спрямовувати на забезпечення українських інтересів. Мова ЗМІ, будучи засобом проникнення в сферу ментального, внутрішнього світу людини, повинна сприяти структуруванню реальності; впливаючи на всі сфери життєдіяльності суспільства, на соціально-психологічний і духовно-культурний розвиток кожного члена суспільства, повинна нести в собі багаторазово повторювані ціннісні орієнтації й установки, закріплюючи їх у свідомості людей; будучи каналом передачі суспільного досвіду – забезпечувати ідентифікацію особистості.

Розкриваючи зміст і пропагуючи в засобах масової інформації таких понять, як «демократія», «громадянське суспільство», «національна ідея», забезпечується формування відповідної системи духовних цінностей суспільства, консолідується суспільство в єдину національну спільноту, відбувається творення політичної нації та розбудовується незалежна держава.

В реаліях України необхідним є використати засоби масової інформації всіх форм власності з тою метою, щоб консолідувати різні партії й рухи, організації й спільноти, відображаючи і ознайомлюючи суспільство з їх позицією, регулярно організовуючи проведення діалогу стосовно суспільних проблем. Мас-медіа можуть в неупереджених узагальнюючих коментарях виділяти із усіх дискусій ті пропозиції, що спрямовані насамперед на порозуміння і злагоду суспільства, а отже, виступати каталізатором об'єднання, інтеграції суспільства й зміцнення держави (Карлова, 2007).

Сучасні ЗМІ є інтерактивними, що проявляється в спілкуванні з читачами, слухачами, глядачами через механізм коментарів у прямому ефірі, спілкування в ботах та соціальних

мережах, відгуків в Інтернеті. Саме цими механізмами нині забезпечується формування свідомості молоді, коригується свідомість зрілого покоління. З мотиву впливу на свідомість людини ЗМІ постійно використовують не чесні політик, що «грають на публіку» через «вчасне» оприлюднення політичних міфів, розроблених іміджмейкерами, політтехнологами, соціологами. Свобода слова, при цьому, перетворюється на бізнесовий елемент, несе собою «профанаційну» основу для формування чи коригування свідомості громадян.

Політичний коментар, що є елементом найбільшого впливу на свідомість сучасного українця, часто використовує ключові мовні ідеологеми, відходячи від вживання офіційних понять і, тим самим, перетворюють дані мовні ідеологеми в пізнавальні знаки певної політичної лінії. У межах такої мовної інформації ретранслюється безліч цінностей, поведінкових настанов, що в цілому впливають на свідомість та діяльність певної частини суспільства. В процесі впливу частина суспільства проходить процедуру само становлення, самопізнання; забезпечується можливість реалізації свого «Я».

Висновки. Отже, відбувається процес фрагментарної ідентифікаційної визначеності з елементом усвідомлення свого національного призначення. Мова, при цьому, є усвідомленим елементом використання, предметом гідності та патріотизму. Чим гостріша політична ситуація в Україні, тим більше по ЗМІ піднімається мовне питання: часто з негативно-політичним підтекстом, але більше як об'єднавчо-патріотичний компонент національної складової.

ЗМІ, що несуть масову культуру, здатні витіснити національний компонент, маючи бізнесовий інтерес власників чи політичне замовлення. Такими діями «вихолощується» національна складова: маскультура з системою спрощення асоціативно-образних і аналітичних комбінацій, занижує загальне інтелектуальне поле свідомості суспільства як на індивідуальному, так і на загальнонаціональному рівні; на етнічному рівні це проявляється через заниження свідомісної ідентифікації; на загальнодержавному рівні – поступовий перехід до інших свідомісних національно-етнічних систем.

Відсутність концептуальної домінанти національно-свідомісного розвитку призводить до створення зовсім іншого розумового інформаційного поля, яке здатне досягнути не лише на архетипну систему індивідуальних координат, а й на свідомісну концепцію держави. В. Буряк стверджує, що зараз відбувається процес активного стирання інформаційної архетипної зони народної свідомості (етнічної зони функціонування народу — архетипи побуту, обрядів, традицій), то ми стоїмо перед фактом послаблення фондової архетипної бази для модульно-системних свідомісних новоутворень (формування інформаційних модулів (геніїв) нації. А це і, безперечно, впливає на сугестивну систему, менталітет нації. Звісно, час робить свої корективи: урбанізація, вплив інших етнічних систем. Але є об'єктивні історичні процеси, а є свідомі руйнація. Саме руйнація протягом століть була характерною домінантою для свідомісного функціонування українського етносу (Буряк, 2004).

В умовах проголошення незалежності України важливим, як ми і висвітлювали, є відродження національної свідомості, яку можна здійснювати і за рахунок системи архетипної (національної) цільності. ЗМІ для цього повинні застосовувати подачу інформації, що пов'язана із звичаями, обрядами, віруваннями українського народу; акцентувати увагу на видатних історичних подіях, особливо на діяльності відомих постатей України. В певній мірі дана інформація укріпить архетипну свідомість, так як ті соціально-складні процеси, що відбуваються з моменту проголошення української незалежності, дещо «розгерматизували» етнічну свідомість, порушився кодово-формотворчий процес пам'яті народу, загальмувався розвиток державотворчого мислення. Відновлення міфологічної та архетипної свідомості покликане укріпити інтелектуально-кодову системність, стимулювати державотворче мислення. Ці, і не лише ці, завдання покладаються в великій мірі на ЗМІ – від їх діяльності залежить формування ідентифікаційної визначеності громадян України, залежить консолідація українського суспільства по виведенню держави на належний їй рівень світового визнання. ЗМІ, «озброєні» мовою, як одним із елементів архетипної свідомості, повинні на цьому вибудовувати свою діяльність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. АДЩППУ - Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 р.». К. : НІСД, 2018. 688 с.
2. Артёмова Т. Європейські цінності: традиційні концепти в епоху глобальних ринкових трансформацій. *Економічна теорія*, 2017. № 4. С. 5–31.
3. Буряк В. Архетипно-інтелектуальний феномен національної свідомісної ідентифікації і публіцистичне мислення. URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk25/Visnyk25_P1_08_Burjak.pdf (дата звернення 2.05.2019).
4. ДЄС - Договор о Европейском Союзе (1992-2007) (Маастрихт, 7 февраля 1992 года). Текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 г.). Неофициальный перевод. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (Дата звернення 27.03.2019).
5. Злобіна О. «Екранна версія» життя і зміни особистісної суб'єктивності. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 2. С. 33–37.
6. Карлова В. Вплив засобів масової комунікації на формування української національної свідомості. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm> (дата звернення 28.04.2019).
7. Пасько І. Україна: цивілізаційні контрверзи. *Україна в пошуках себе: національна ідея, проблеми розвитку* : зб. мат-лів експертів Всеукр. експерт. мережі. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 309 с.
8. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основа, 1994. 224 с.
9. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
10. Філіпчук Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультурна, етнополітика. Чернівці : Зелена Буковина, 2002. 488 с.
11. Фукуяма Ф. Конец истории? *Вопросы философии*, 1990. № 3. С. 134-148.

12. ХАНТИНГТОН С. Столкновение цивилизаций? *Полис*, 1994. № 1. С. 33-48.

REFERENCES

1. *Analitychna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2018 r.»* [Analytical Report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine “On Internal and External Situation of Ukraine in 2018”]. (2018). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
2. Artiymova, T. (2017). *Yevropeyski tsinnosti: tradytsiini kontsepty v epokhu hlobalnykh rynkovykh transformatsii* [European Values: Traditional Concepts in the Age of Global Market Transformations]. *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 4, 5-31 [in Ukrainian].
3. Buriak, V. (2019). *Arkhetypno-intelektualnyi fenomen natsionalnoi svidomisnoi identyfikatsii i publitsystychni myslennia* [The archetypal and intellectual phenomenon of national conscious identification and journalistic thought]. (n.d.). Retrieved May 2. From [http:// old.journ.lnu.edu.ua/ publications/ visnyk25 /Visnyk25_P1_08_Burjak.pdf](http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk25/Visnyk25_P1_08_Burjak.pdf) [in Ukrainian].
4. *Dogovor o Evropeiskom Soyuze (1992-2007) (Maastrikht, 7 fevralya 1992 goda). Tekst s izmeneniyami i dopolneniyami ot 13 dekabrya 2007 g.* [Treaty on the European Union (1992-2007) (Maastricht, February 7, 1992). Text as amended by December 13, 2007.]. (n.d.). (Unofficial Trans.). Retrieved March 27, 2019, from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 [in Russian].
5. Zlobina, O. (2002). «Ekranna versii» zhyttia i zminy osobystisnoi subiektivnosti [«Screen version» of life and changes of personal subjectivity]. *Sotsiologhiia : teoriia, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 33-37 [in Ukrainian].
6. Karlova, V. *Vplyv zasobiv masovoi komunikatsii na formuvannia ukrainskoi natsionalnoi svidomosti* [The influence of mass communication on the formation of the Ukrainian national consciousness]. Retrieved April 28, 2019, from <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm> [in Ukrainian].
7. Pasko, I. (2007). *Ukraina: tsyvilizatsiini kontroverzy* [Ukraine: Civilization Controversies]. *Ukraina v poshukakh sebe:*

natsionalna ideia, problemy rozvytku - Ukraine in search of itself: a national idea, development problems. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia», 309 [in Ukrainian].

8. Smit, E. (1994). *Natsionalna identychnist* [National identity]. Kyiv: Osnova, 224 [in Ukrainian].

9. Stepyko, M. (2011). *Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia* [Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation]. Kyiv: NISD, 336 [in Ukrainian].

10. Filipchuk, H. (2002). *Hromadianske suspilstvo: osvita, etnokulturna, etnopolityka* [Civil society: education, ethno-cultural, ethno-politics]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 488 [in Ukrainian].

11. Fukuyama, F. (1990). *Konets istoriy?* [The End of history?]. *Voprosy filosofiy – Questions of Philosophy*, 3, 134-148 [in Russian].

12. Khantington, S. (1994). *Stolknovenye tsyvilizatsiy?* [Conflict of Civilizations?]. *Polis*, 1, 33-48 [in Russian].

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто проблему україномовної сфери суспільного життя з позицій безпекового виміру; звернуто увагу на україномовний інформаційний простір, що формує систему суспільних поглядів, переконань та спонукань до дії; вказано на необхідність перетворення української мови на інструмент мислення українців та розуміння суспільних процесів. В умовах цифровізації українська мова подана як важливий інструмент у системі державного документообігу і тому – як необхідний інструмент функціональної грамотності.

Акцент зроблено на мову як цивілізаційну цінність для українського суспільства, що в умовах гібридної війни перетворюється на об'єкт особливого захисту. В зв'язку з цим, звернуто увагу на діяльність ЗМІ, завдяки функціонуванню яких мова зможе набутися статусу об'єднавчої сили суспільства в боротьбі за державну незалежність.

Вважаючи українську мову як державотворчу та безпекову цінність, акцентували увагу на механізмах забезпечення – діяльність ЗМІ, освітніх закладів всіх рівнів, всієї системи державних органів влади по збереженню і усвідомленому поглибленню мовної, як складової національної ідентифікації.

Прийшли до висновку, що в наш час відбувається процес фрагментарної ідентифікаційної визначеності з елементом усвідомлення свого національного призначення. Мова, при цьому, виступає в ролі усвідомленого елементу використання, предметом гідності та патріотизму. Чим гостріша політична ситуація в Україні, тим більше по ЗМІ піднімається мовне питання: часто з негативно-політичним підтекстом, але більше як об'єднавчо-патріотичний компонент національної складової. Від діяльності ЗМІ в великій мірі залежить формування ідентифікаційної визначеності громадян України, залежить консолідація українського суспільства по виведенню держави на належний їй рівень світового визнання. ЗМІ, «озброєні» мовою, як одним із елементів архетипної свідомості, повинні в більшій мірі на цьому вибудовувати свою діяльність.

Ключові слова: ідентифікація, українська мова, мовна ідентифікація, національна ідентифікація, інформаційно-політична та соціальна безпека.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена проблема украиноязычной сферы общественной жизни с позиций безопасностного измерения; обращено внимание на украиноязычное информационное пространство, которое формирует систему общественных взглядов, убеждений и побуждений к действию; указано на необходимость превращения украинского языка на инструмент мышления украинцев и понимания общественных процессов. В условиях цифровизации украинский язык подан как важный инструмент в системе государственного документооборота и потому – как необходимый инструмент функциональной грамотности.

Акцент сделан на язык, как цивилизационную ценность для украинского общества, что в условиях гибридной войны превращается в объект особенной защиты. В этой связи, обращено внимание на деятельность СМИ, благодаря функционированию которых язык сможет приобрести статус объединительной силы общества в борьбе за государственную независимость.

Считая украинский язык как государственно-созидательную и безопасную ценность, акцентировали внимание на механизмах их обеспечения – деятельности СМИ, образовательных заведений всех уровней, всей системы государственных органов власти по сохранению и осознанному углублению языковой, как составной национальной идентификации.

Пришли к выводу, что в наше время происходит процесс фрагментарного идентификационного определения с элементом осознания своего национального предопределения. Язык, при этом, выступает в роли осознанного элемента использования, предметом достоинства и патриотизма. Чем острее политическая ситуация в Украине, тем больше в СМИ поднимается языковой вопрос: часто с негативно-политическим подтекстом, но больше как объединительно-патриотический компонент национальной составляющей. От деятельности СМИ в большой степени зависит формирование идентификационной определённости граждан Украины, зависит консолидация украинского общества по выведению государства на надлежащий ей уровень мирового признания. СМИ, «вооружённые» языком, как одним из элементов архетипного сознания, должны в большей степени на этом выстраивать свою деятельность.

Ключевые слова: идентификация, украинский язык, языковая идентификация, национальная идентификация, информационно-политическая и социальная безопасность.

ДЛЯ ПОДАТОК

Наукове видання

Соціум. Документ. Комунікація
Society. Document. Communication
Социум. Документ. Коммуникация

Збірник наукових статей

Випуск 8/2
Спецвипуск

Редакція не несе відповідальності за погляди, судження, результати та висновки, зроблені авторами статей і надруковані в збірнику. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ **несуть автори матеріалів**.

Статті приймаються до друку лише після їх обговорення на засіданні редколегії збірника при наявності позитивної рецензії рецензента та підтримки їх більшістю членів редколегії.

У разі передруку посилання на «Соціум. Документ. Комунікація» **обов'язкове**.

Підписано до друку 05.12.2019 р. Формат 60х84 1/16.

Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.

Зам. № 201. Ум. друк. арк. 12,3.

Виробник ФОП Домбровська Я.М Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до державного реєстру видавців

ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макаріївський р-он., с. Вільне,

e-mail: devis519@ukr.net